T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER

ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ ENERJİ POLİTİKASINDA GÜNEY KORİDORUNUN YERİ

Yüksek Lisans Tezi

Nigar MAMMADOVA

Ankara-2018

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRUPA BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI EKONOMİK İLİŞKİLER

ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİ ENERJİ POLİTİKASINDA GÜNEY KORİDORUNUN YERİ

Yüksek Lisans Tezi

Nigar MAMMADOVA

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ömer Aykut ÇELEBİ

Ankara-2018

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Ömer Aykut Çelebi danışmanlığında hazırladığım "Avrupa Birliği Enerji Politikasında Güney Koridorunun Yeri (Ankara.2018) " adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

21.09.2018

Nigar MAMMADOVA

ÖNSÖZ

Bu çalışmada Avrupa Birliği'nin hem enerji güvenliğini temin edebilme hem de Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmak için alternatif olarak görünen Hazar Bölgesi'nin enerji kaynaklarının nakli için tasarlanan birkaç proje incelenmiştir. Bu bağlamda Güney Doğalgaz Koridorunun en uygun seçeneklerden bir tanesi olması gerekçeleriyle vurgulanmıştır. Aynı zamanda bu projelerin geçiş güzergahı üzerinde bulunan Türkiye'nin de elde ettiği ve sunduğu avantajlar da incelenmiştir.

Araştırmanın başından beri değerli fikir ve görüşlerini esirgemeyen değerli hocam Sayın Prof. Dr. Ömer Aykut Çelebi'ye ve paylaştıkları bilgileri için diğer öğretmenlerime teşekkürü borç bilirim.

21.09.2018

Nigar MAMMADOVA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ i
KISALTMALAR v
ŞEKİLLER LİSTESİ viii
TABLOLAR LİSTESİ ix
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM: ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE ENERJİ POLİTİKALARININ YERİ VE ÖNEMİ 5
I. Enerji Güvenliği Üzerine Teorik Yaklaşımlar 6
A. Realist Yaklaşım 7
1. Realist Enerji Politikaları 9
B. Neoliberal Yaklaşım 14
1. Karşılıklı Bağımlılık Anlayışı 16
C. Radikal Yaklaşımlar 20
II Enerji Kaynakları 25
A. Fosil Enerji Kaynakları 27
1. Kömür 27
2. Petrol 29
3. Doğalgaz 31
4. Nükleer enerji 34
B. Yenilenebilir Enerji Kaynakları 35
1. Rüzgar 37
2. Hidrolik Enerji 39
3. Güneş Enerjisi 40
4. Jeotermal Enerji 42
5. Hidrojen Enerjisi 43
6. Biyokütle Enerjisi 44
III. Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği 46
A. Enerji Jeopolitiğinin Tarihsel Gelişimi 48
B. Enerji Jeopolitiğinin Ülkeler Açısından Önemi 49
1.ABD 49
a. ABD'nin Enerji Jeopolitikası ve Stratejisi 50
2.İngiltere 54
3.Almanya 56

C. Ortadoğu'da Enerji Kaynakları Üzerinde Jeopolitik Mücadeleler 58
D. Uluslararası Enerji Politikalarında Yaşanan Gelişmeler 59
1. Rusya'nın Enerji Jeopolitikası ve Stratejisi 64
2. Çin'in Enerji Stratejisi 69
3. Petrol İhrac Eden Ülkelerin Örgütü 71
IV.Özet ve Değerlendirme 74
İKİNCİ BÖLÜM: AB ENERJİ POLİTİKALARI 77
I. Avrupa Birliği'nin Enerji Kaynakları 77
A. Petrol 80
B. Kömür 81
C. Doğalgaz 83
D. Nükleer Enerji 86
E. Yenilenebilir Enerji 88
II.AB'nin Enerji Açısından Bağımlı Olduğu Ülkeler 90
A. Rusya Federasyonu 92
B. Kuzey Afrika 97
C. Basra Körfezi 100
III. AB'nin Enerji Politikaları 103
A. AB Enerji Politikasının Tarihsel Gelişimi 104
1. 1950-1970 Yılları Arasında AB Enerji Politikası 104
2. 1970-1990 Yılları Arasında AB Enerji Politikası 106
3. 1990-2000 Yılları Arasında AB Enerji Politikası 109
4. 2000 yılından günümüze kadar olan AB Enerji Politikası 111
B. AB Enerji Politikasının Amaç ve Hedefleri 115
C. Yeni Enerji Politikalarını Belirleyen Problemler 118
1. Yeni Enerji Politikası Eylem Planı 119
2. Enerji İç Piyasası 120
D. Enerji Stratejileri 121
1. 2020 Enerji Stratejisi 121
2. 2030 Enerji Stratejisi 123
3. 2050 Enerji Stratejisi 124
IV.Özet ve Değerlendirme 125

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: AB ENERJİ POLİTİKASINDA AZERBAYCAN'IN ARTAN ROLÜ 128
I. Hazar Bölgesinin Enerji Kaynaklarının Jeostrateji Önemine Genel Bakış 128
A. Hazar Bölgesi'nin Dünya Siyasetindeki Yeri 131
B. AB-Hazar Bölgesi İlişkileri 133
1. AB-Hazar Bölgesi İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi 135
2. Avrupa Birliği'nin Hazar Bölgesine Yönelmesinin Nedenleri 137
3. Hazar Bölgesi'nin AB'ye sunduğu Avantajlar 138
a. Hazar Enerjisinin Önemi 140
C. Hazar Bölgesi Petrol ve Doğalgazının Avrupa'ya Taşınmasında Rusya ile AB mücadelesi 144
II. Azerbaycan'ın Enerji Politikası 148
A. Enerji Kaynaklarının Nakli Stratejisi 152
1. Petrol Boru Hatları 155
a.Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Ana İhraç Boru Hattı 155
b.Bakü-Grozni-Novorossiysk Boru Hattı 157
c.Bakü-Supsa Boru Hattı 158
2. Doğalgaz Boru Hatları 159
a.Bakü-Tiflis-Erzurum (Şahdeniz) Boru Hattı 159
b.Nabucco 160
c.Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı-TANAP 162
d.Güney Doğalgaz Koridoru 164
III. Güney Enerji Koridoru'nun Önemi 165
A.Rusya'nın rolü 170
B.Transit Ülke olarak Türkiye 173
IV. Özet ve Değerlendirme 176
SONUÇ 178
KAYNAKÇA 182
ÖZET 212
ABSTRACT 213

KISALTMALAR

AB **:** Avrupa Birliği

AAET **:** Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

ABD **:** Amerika Birleşik Devletleri

AIOC **:** Azerbaijan International Operating Company

AKÇT **:** Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

BM **:** Birleşmiş Milletler

BOTAŞ **:** Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi

BP **:** British Petroleum

BTC : Bakü Tbilisi Ceyhan

BTE : Bakü Tbilisi Erzurum

CASOC : California Arabian Standart Oil Company

CNPC : Chinese National Petroleum Corporation

CTL : Converting coal to a liquid fuel

ÇHC : Çin Halk Cumhuriyeti

DEPA : Natural Gas Company

DESFA : National Natural Gas System Operator S.A.

ENP : European Neighbourhood Policy

EURATOM : European Atomic Energy Community

EUROMED : Avrupa-Akdeniz Ortaklığı

FOI **:** Freedom Of Information

GCC : Gulf Cooperation Council

GECF : The Gas Exporting Countries Forum

GKBG : Güney Kafkasya Boru Genişlemesi

GSMH : Gayri Safi Milli Hasıla

IEA : International Energy Agency

ITGI : The Interconnector Turkey–Greece–Italy

LNG : Liquefied Natural Gas

NATO : The North Atlantic Treaty Organization

OAPEC : Organization of Arab Petroleum Exporting Countries

OECD : The Organisation for Economic Co-operation and Development

OMV : Austrian Mineral Oil Administration

OPEC : Organization of Petroleum Exporting Countries

PCI : Partner Common İnterest

RES : Rüzgar Enerji Santralleri

RF : Rusya Federasyonu

RWE : Rheinisch-Westfälisches Elektrizitätswerk

SAUDİ ARAMCO : Saudi Arabian Oil Company

SCP : Southern Caucasus Pipeline

SD : Shah Deniz

SGC : Southern Gas Corridor

SOCAR : The State Oil Company of Azerbaijan Republic

SSCB **:** Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği

TANAP **:** Trans Anatolian Gas Pipeline

TAP **:** Trans Adriatic Pipeline

TCM **:** Trillion Cubic Metres

TEP **:** Tucson Electric Power

TWh **:** Terawatt-hour

UCG **:** Underground Coal Gasification

WEC **:** World Energy Council

WTO **:** World Trade Organization

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Kanıtlanmış doğal gaz rezervlerinin bölgeler üzre dağılımı 33
Şekil 2. Avrupa'nın Rusya'ya Doğalgaz Bağımlılığı 145
Şekil 3. Azerbaycan'ın petrol ve Doğalgaz Boru Hattları 153

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Toplam Petrol Rezervinin Bölgeler Üzere Paylaşımı 30
Tablo 2. Toplam Yenilenebilir Enerji Üretimi Payının Ülkeler Üzere Dağılımı 37
Tablo 3. Rüzgar Enerjisi Potansiyelinin Yüksek Olduğu Ülkeler..... 38
Tablo 4. AB'nin petrol ithal ettiği ülkeler 80
Tablo 5. Petrolün kullanım alanlarına göre payı 81
Tablo 6. AB'nin doğal gaz ithal ettiği ülkeler 83
Tablo 7. Nükleer enerjiden ürettilen enerjinin ülkelerdeki payı..... 87
Tablo 8. Doğal gazda Rusya'ya bağımlılık seviyesine göre ülke grupları 93

GİRİŞ

Dünya politikasında enerji kaynakları her zaman önemli bir yer tutar. Enerji kaynaklarının yüksek düzeydeki önemi, enerjinin kısıtlı olmasından ve dünya yüzeyindeki düzensiz dağılımından kaynaklanmaktadır. Enerjinin endüstri alanındaki önemi tartışılamaz ancak bununla birlikte hayatımızın her alanında önemli bir role sahiptir. Enerjinin yokluğu durumunda hayatımızın tüm yönleriyle aksayacağı kaçınılmazdır. Özellikle modern dünyada enerji kıtlığı, sosyal hayat ihtiyaçlarımız bir yana tüm endüstri, tarım ve ulaşım gibi alanlarda da önemli durumlar yaşanmasına sebep olabilir. Bu bağlamda, enerjinin önemi günlük hayatımızda olduğu kadar, politik ve ekonomik hayatımız bakımından daha net görülür ve bu durum, enerjiyi dünya politikasının vazgeçilmez elementi haline getirir.

Enerji kaynaklarının dünyadaki düzensiz dağılımı, enerjiye bağımlı ülkeler için sürdürülebilir enerji kaynaklarını oldukça önemli kılar ve enerjiyi politik takvimin zirvesine taşır. Enerji profillerine göre, devletler üç gruba ayrılabilir: Eneji zengini devletler, enerjiye bağımlı devletler ve jeopolitik öneme sahip, transit geçiş olarak kullanılan devletler. Kendi iç kaynaklarıyla tüketimlerini karşılayamayan enerjiye bağımlı devletlerin çoğu gelişmiş ve gelişmekte olan devletlerdir. Güvenli enerji kaynaklarının varlığı, sağlıklı ekonomik faaliyetler için bir ön koşuldur. Bu durumda ekonomik gelişmelerin sürdürülebilir enerji kaynaklarıyla yakından ilgili olduğu söylenmelidir. Sonuç olarak enerjiyi yalnızca modern ekonominin en iyi şekilde işlemesini sağlayan kaynak olarak görmek değil, aynı zamanda bu enerji kaynaklarına kolay ve güvenli ulaşımı sağlamaktır. Buradan yola çıkarak güvenli ulaşım yolları, uygun fiyatlar ve enerji kaynağı çeşitliliği devletlerin enerji politikası formüllerinde önemli elementleri olduğu açıkça görülmektedir.

Enerjinin yalnızca devlet ekonomisi veya gelişimiyle sınırlı kalmayan, aynı zamanda da güvenlikle ilgili daha geniş ve önemli bir yeri vardır. 1970'lerde yaşanan

petrol krizleri, 1990'ların başındaki Körfez Savaşı, bölgesel ve küresel güvenlik konusunda enerjinin önemini kanıtlamıştır. 2006 ve 2009'da Rusya'nın son doğalgaz kesintileri, ekonomi ve güvenlik açısından enerjiye bağımlı devletlerin zaafiyetinin görülmesine neden olmuştur. Enerji açığı, yalnızca ekonomi için bir risk oluşturmaz aynı zamanda ekonomi ile yakından ilişkili olan güvenlik konusunda da bir risk demektir. Bu anlamda, enerji kaynağı güvenliği veya en basit anlamda enerji güvenliği, uygun fiyatta düzenli enerji kaynağının varlığına işaret eder ve devlet politikalarında önemli bir element olur.

Sonuç olarak, AB enerji kıtlığı yüzünden doğan zafiyeti bakımından birçok çekişme ile yüz yüze gelmiştir. Enerji kaynağı içeren üretici bölgelerdeki askeri ve politik ihtilaflar, İran gibi kaynak sağlayan devletlerle diplomatik karşılaşmalar, doğalgaz ve petrol üretiminde yapılan araştırmalar kadar güvenli ulaşım da AB'nin takviminde önemli bir yer edinir.

Üye devletler yüksek oranda birbirine bağlıdır ve yalnızca kendi aralarında değil aynı zamanda uluslararası alanda da birbirine bağlı bir enerji piyasasında iş yaparlar. Sonuç olarak, enerji konusuna ulusal yaklaşımlar ve bahsedilen tüm çekişmeleri karşılamak için bir devletin tek taraflı enerji politika kararı alması otomatik olarak diğer üyelerin piyasadaki fonksiyonunu etkiler. Bu nedenle, enerji politikasına ilişkin koordine edilmemiş ulusal kararlar AB'nin enerjideki tüm zaafiyetini artırmış olarak gösterir ve enerji güvenliğine genel bir yaklaşım AB için daha fazla avantaj sağlayarak ortaya çıkar.

Birleşmiş enerji politikaları için somut başarıları tamamlama ihtiyacı zaten mevcutken, Rusya – Ukrayna 2006 doğalgaz çatışması kaynak güvenliği öneminin üye devletler arasındaki farkındalığını yenilemesine sebep oldu. Ve ayrıca üye devletlerin ithalata bağlılığının, kendilerini dış olaylar ve AB'ye üye olmayan devletlerin kararlarına karşı nasıl zayıf kıldığının altını çizdi. 2006 yılındaki bu 'uyanış çağrısı'

gösterdi ki, AB'nin kendisini artan enerji bağımlılığının dezavantajlarından sıyırabilmesi için, bu aktif enerji politikasının oluşumunu tamamlamak ve kaynaklarını ve kaynaklarının geçiş noktalarını çeşitlendirmek acil ve kaçınılmaz bir gerekliliktir. Bundan dolayı AB Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmaya çalışmakla birlikte, enerji kaynak çeşitliliğini artırmanın yollarını aramaktadır. Tarih boyunca stratejik önemini koruyan Doğu Akdeniz'de son yıllarda keşfedilen doğal gaz kaynakları , AB'nin enerji çeşitliliği politikaları ve alternatif enerji güzergahları bakımından, Birliğin enerji güvenliğini destekleyebilecek önemli bir potansiyele sahiptir. Keşfedilen doğal gaz rezervlerinin şimdilik AB'nin ihtiyaç duyduğu enerjinin büyük bir kısmını karşılaması beklenmese de, devam eden arama faaliyetleri sonucu ortaya çıkabilecek daha büyük miktardaki doğal gaz rezervlerinin bölgedeki enerji denklemini önemli derecede etkileyebileceği değerlendirilmektedir.

Bundan başka AB'nin enerji güvenliği için Güney Doğalgaz Koridoru projesinin önemi de gittikce artmaktadır. Projenin bir kısmının tamamlanmasıyla AB'nin Hazar kaynaklarına olan ilgisi de artmıştır. Bu doğrultuda çalışmada Güney Doğalgaz Koridoru projesinin öneminden ayrıntılarıyla bahsedilmiş ve en uygun seçenek olması nedeni gerekçeleriyle açıklanmıştır.

Bu tezin amacı ilk olarak dünyadaki enerji kaynaklarını analiz ederek enerji jeopolitiğini ortaya çıkarmak, devletlerin veya aktörlerin enerjiyi dış politika aracı olarak kullanarak sağladıkları avantajlar ve bundan zarar gören bazı devletlerin enerji güvenliğinde yaşadığı problemlerinin ortadan kaldırılması için sunulan çözümleri incelemektir.

Birinci bölümde öncelikle enerji güvenliği konusunda hangi teorik yaklaşımın daha kapsamlı bir şekilde incelemeye yardımcı olabileceği araştırılmıştır. Üç teorik yaklaşım-Realizm, Neoliberalizm ve Radikalizm arasında enerji jeopolitiğine olan farklı yaklaşımlar incelenmiş ve detaylarıyla ortaya konulmuştur. Bu üç teori genelde

birbirlerine zıt unsurlar olarak gözlemlenir. Ancak kimi zaman da tamamlayıcı olabilirler. Realist teorinin devlet ilişkileri kapasitesine daha az önem vermesine karşılık liberal teoride devletin önemi daha belirgindir. Marksist radikal teori ise daha çok realist teoriyle uyum göstermektedir. Jeopolitik güç dağılımı ve kaynakların jeopolitik güç dağılımlarına ağırlık vermektedir. Enerji ihracatı yapan ve enerji ithalatına bağımlı ülkeler enerji jeopolitiğini oluşturmaktadır.

İkinci bölümdeyse Avrupa Birliği'nin günümüzdeki ve gelecekteki enerji talep ve harcamaları, enerji tüketiminde önemli rol oynayan yakıt çeşitleri, enerji kaynaklarının yoğunluğu, enerji kaynaklarındaki dışa bağımlılığı, yerel enerji kaynaklarıyla üretilen enerji, Avrupa Birliği'nin enerji güvenliğinin temini için kabul gören projeler incelenmiştir. AB'nin özellikle son yıllarda enerji ihtiyacı gittikçe büyümektedir. Enerji konusundaki ihtiyacı karşılamak amacıyla Orta Doğu, Kuzey Afrika, Kafkaslar ve özellikle Rusya'ya bağımlılığı birliğin pek çok projeye başvurmasına sebep olmaktadır. Bunu yaparken en önemli konu olarak Avrupa'nın güvenliği karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede, AB'nin enerji politikasının amaç ve hedefleri göz önünde bulundurularak bağımlılık probleminden kurtulmak amacıyla geliştirlen çözüm yolları ortaya koyulmuştur.

Üçüncü bölümde Hazar Bölgesi'nin enerji ihtiyacının karşılanması bakımından ne kadar önemli olduğunu vurgulamak için bölge ile ilgili genel anlamda bilgiler verilmiştir. AB'nin enerji ihtiyaçlarına dair genel bir çerçeve çizilerek bu ihtiyaçların karşılanması konusunda Hazar Bölgesi'ne yönelik olarak yapılmış projelere bakılmıştır. Ardından bu projelerin güvenlik ve ekonomik boyutları araştırılmış ve daha çok Güney Doğalgaz Koridoru'nun öneminin altı çizilmiştir. Bu projelerin hayata geçmesinde bir köprü olan Türkiye'nin bu süreçteki rolü gözardı edilemez. Hem enerji nakil hatları üzerindeki stratejik öneme sahip olan Türkiye, hem Azerbaycan, hem de AB için bu projelerin ekonomik ve siyasi avantajları tezin ana fikrini açığa çıkarmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE ENERJİ POLİTİKALARININ YERİ VE ÖNEMİ

I.Enerji Güvenliği Üzerine Teorik Yaklaşımlar

Güvenlik, uluslararası ilişkileri belirleyen esas ögelerden biridir. Güvenliği uluslararası sistemde açıklarken bu kavramın kuramlara göre değişiklik gösterdiğini görürüz. Uluslararası sistemde güvenliğin öneminin daha iyi anlaşılması için bu konuda oluşan değişiklikleri incelemek fayda sağlayacaktır.

Bu bölümde, enerji güvenliği kavramını açıklamak için kullanabilecek teorik yaklaşımlara genel bir görüş ve bu yaklaşımların enerji güvenliği kavramı üzerindeki etkileri araştırılacaktır. Enerji güvenliği ile ilgili teorik yaklaşımları incelerken başlıca üç temel ekolün etkisinden söz edilebilir. Bunların ilki ve diğerlerinden daha eskisi realist teori, ikincisi neoliberal teori ve üçüncüsü ise radikal yaklaşımlardır.

Uluslararası ilişkiler teorileri, dünya siyasetine ışık tutmak ve devletlerin davranış amaçları ile karşılıklı ilişkilerini anlayabilmek adına çaba harcamaktadır. Son zamanlarda tek bir yaklaşımla dünya politikası üzerindeki bütün olayların özünü anlayabilmek ve açıklayabilmek mümkün gözükmemektedir. Artık farklı bakış açılarıyla aynı olayları anlatmaya çalışan birçok farklı teori bulunmaktadır. Dünya politikasını farklı bakış açılarıyla incelemek teorilerdeki zayıflıkları ve hataları da ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple teoriler kendilerini sürekli olarak yenilemektedir. Bu teoriler, ülkeler arası ilişkileri ve davranış mekanizmalarının nasıl olduğuna dair açık fikirler sağlamaktadır.[1] Teoriler dünya poltikalarını ve devletlerin davranışlarının arkasındaki motivasyonu anlayabilmemize yardımcı olmaktadır. Mevcut teorilerin

[1] B.,Phoebe and M.,Campbell, "Applying Theory: A Scholar's Lessons for Policymakers and the Academy" **Monitor International Interviews**,Cilt 6, Sayı 1,2013, http://monitorjournal.org/interviews/06-1/01-walt.pdf (erişim tarihi 2.02.2017).

uluslarası ilişkiler sistemlerinde yer alan tüm karışıklığı çözmesinin ve tam olarak anlatmasının mümkün olmadığını bir kez daha hatırlatmakta fayda var. Teoriler sadece farklı bakış açıları sağlayıp açıklamalara kendi ölçekleri doğrultusunda destek sağlarlar. Bilimin de doğası budur; başkalarının da uygulayabileceği saf yöntemsel ölçütler sağlamak.

Uluslararası İlişkiler disiplinindeki teorilerin fazlalığına rağmen, enerji ilişkileri üzerine yoğunlaşmış çok az akademik makale bulunmaktadır. Enerji aslında çok stratejik bir ürün olup, ekonomik büyüme endüstriyel gelişim ve ulusal güvenlik konusunda çok büyük önem arz etmektedir. Bu yüzden enerji, yalnızca pazar güçlerinin etkisinde bırakılmayacak ölçüde önemlidir.[2] Bu öneme rağmen litreatürde enerji çalışmalarına dair ciddi bir boşluk vardır. Mevcut literatürde bulunan enerjiyle ilgili çalışmaların çoğunluğu çatışmalar üzerine yoğunlaşmıştır. Bu yönden bakınca bu bölüm belli uluslararası ilişkiler teorilerinden realizm ve neo-liberalizmi kullanarak birlikte çalışma ve çatışma konularını açıklayabilecektir. Mevcut teorilerin seçimi, yarar sağlaması amacıyla ve devletlerin davranışlarının rasyonalitesi düşünülürek oluşturulmuştur.

Bu tez, realizm örnekli teorilerin enerji kaynaklarının yurtdışı politikalarındaki önemi için kullanışlı bir başlangıç noktası oluşturabileceğini öne sürmektedir. Realist bakış açısına göre enerji kaynakları, ülkelerin yurtdışındaki etkilerini arttırabilmek için kullandıkları politikalardaki bir güç unsuru olarak görülmektedir.

Realizm akımının temsilcileri devlet yapısının anarşik olduğunu düşünürler ve ortaya çıkan rekabetin "maddi kaynakların üstünlüğü" zihniyetine göre cereyan ettiğinin söz konusu olduğunu dile getirirler. Bu maddi kaynaklardan bazıları pazar, sermaye, hammadde ve ileri teknolojiyi kurmak için gerekli metalar olarak açıklanabilir. Bahsi geçen kaynakların kontrolünü elde tutmak ise-realizm akımının öngördüğü anlamda –

[2] O.,Noreng,**Crude Power: Politics and the Oil Market**,London,I.B.Tauris,2002,s.42.

diğer devletler üzerinde siyasal ve ekonomik egemenliği sağlamak için yani "hegemonya" kurmak için şarttır. İlk olarak doğal kaynakların önemi üzerinde duran realistler daha sonra enerji kaynaklarını elde etmenin yeni dengeler ve güç mücadelesi için bir gereklilik olduğu fikrini savunurlar.

A.Realist Yaklaşım

Realizm paradigması, devletlerin uluslararası sistemde rasyonel olarak hareket ettiklerini ileri sürer. Rasyonel aktörler olan devletler çıkarları tarafından tanımlanır. Devletlerin ilgilendiği güç ve hayatta kalmadır. Güçlerini en üst seviyeye çıkarmak ve böylece hayatta kalmayı sağlamak için ulusal çıkar açısından rasyonel olarak hareket ederler.[3] Enerji kaynakları, devletlerin güç maksimizasyonunun unsurlarıdır. Rasyonalizm, enerji kaynaklarıyla ilgili kendi enerji güvenliği konularındaki algısına dayanarak, her devlet tarafından farklı şekilde tanımlanmaktadır.

Jeffrey W. Legro ve Andrew Moracvcsik'in belirttiği üzere " realizm uluslararası ilişkilerdeki en eski ve en etkili teorik paradigmadır" [4], ve "realizm tek bir teori değil, teoriler ailesidir".[5] Bu paradigma altında yer alan tüm realizm teorileri üç temel varsayıma sahiptir:

İlk olarak aktörlerin doğası; rasyonel ve anarşiye karşı birliktelik, ikincisi devletlerin doğal tercihleri, sabit ve birbiriyle çelişen hedeflere sahip olması, son ve üçüncü madde ise uluslararası yapı ve materyal gücün önceliği.[6] Bu paradigmanın bilimsel temeli materyal ve objektif gerçekliktir.

---

3 P., Sutch and J.,Elias, **International Relations: The Basics**,New York,Routledge,2007,p.109.

[4] J.,W., Legro and A., Moravcsik, "Is Anybody Still a Realist?"**International Security,**Cilt 24, Sayı 2,1999,s. 5.

[5] A.g.e.,s.9.

[6] A.g.e.,s.12-18.

1933 yılına gelindiğinde Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi Almanya'da iktidar olmuştur. Aynı dönemlerde kimi ülkelerde de şiddet yanlısı otoriter akımların güç kazandığı görülür. Bu yeni oluşumlarla uluslararası politikada da siyasal liberalizmin yerini realizm akımının alması kaçınılmaz olmuştur. 1939 yılında II. Dünya Savaşı'nın çıkması ve savaşın kaçınılmaz sonuçları, bu gelişim sürecini daha fazla sağlamlaştırmıştır.[7] Realist düşünceye göre tüm devletler ekonomik ve askeri güç sahibi olmak isterler. Realistler için idealler veya ahlaki değerler çıkarlar kadar büyük öneme sahip değildir. Realizm, bir devletin başka bir devletle işbirliği yapmaktan kaçınacağını, işbirliğine mecburi olduğunda ise önceliği kendine tanıyacağının altını çizmektedir.[8] Buna göre realist teorilerin çıkar ilişkisine ve rakip güçler arasındaki istikrar haline dayandığından söz edilir. Bu teori göz önüne alındığında devletlerarasındaki işbirliklerinin kısa süreli olduğu ve rastlantıyla ilişkili olduğu söylenebilir.[9]

"Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi" adıyla yayımlanan Profesör Hans Morgenthau'nun kitabı "Politics Among Nations" realizm akımının "kurucu" eseridir. Hans J. Morgenthau " uluslararası siyasette özellikle bir tehdit veya potansiyel olarak silahlı kuvvetler, bir ulusun siyasi gücü için en önemli faktördür" diyerek bu konunun altını çizmiştir.[10] Bu, silahlı gücün realizmde tek bir materyal faktör olmadığı düşüncesini oluştururken bundan farklı materyal faktörlerin de mevcut olduğu ama askeri güçle karşılaştırıldığında bunlar aynı önemde değillerdir. Dolayısıyla, diğer materyal unsurların da "zor güç"ün bir parçası olduğu ileri sürülüyor.[11]

H.J. Morgenthau'nun düşüncesine göre gücün diğer parçaları şöyle sıralanmaktadır:"Coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri hazırlık, nüfus,

---

[7] F.,Sönmezoğlu,**Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul,Der Yayınları,1995,s.93.
[8] Wikipedia,https://tr.wikipedia.org/wiki/Uluslararas%C4%B1_ili%C5%9Fkiler#Realizm(erişim tarihi 12.12.2016).
[9] M.,Yürekli ,"Beş Dünyadan Büyüktür Uluslararası İlişkilerde Aktörler,Paradigmalar ve Kuramlar",Ulu Kanal,2015, https://www.youtube.com/watch?v=eC8dXwqAWO8 (erişim tarihi 22.12.2016).
[10] H.,Morgenthau, **Uluslararası Politika**,Ankara,Siyasi İlimler Derneği Yayınları,1970,s.2-18.
[11] H.,Morgenthau,"Realist Theory",**SCRIBD**, https://tr.scribd.com/document/306018660/Morgenthau-Realist-Theory(erişim tarihi 16.01.2017).

ulusal karakter ve moral, diplomasinin ve hükümetin kalitesi".[12] Bu enerji kaynakları açıkça devlet kontrolündeki bölgelerde bulunan zor fiziksel nesnelerdir, buna ek olarak devletin sanayi kapasitesi üzerinde derin bir etkisi vardır ve bu nedenle "sert güç" unsurları olarak sınıflandırılmalıdır.

J.W. Legro ve A. Moravcsik, "Realizmin içinden finansal yaptırımları, boykotları ve teşviklerin ticari kullanımını dışlamak için hiçbir neden yoktur. Sonucun güvenlikle ilgili olup olmadığına veya araçların askeri nitelikte olup olmamasına bakılmaksızın genelde "merkantilizm" olarak adlandırılan ekonomik sonuca ulaşılmaktadır" savını iddia etmektedirler.[13] Realistler, yalnızca etkinliğin toplam materyal yeterlilikleri ile orantılı olduğunu varsayarlar.

Realist paradigma, siyasi birimlerle devlet ilişkilerinin analizine dayanmaktadır. Devletler, enerji ilişkilerini küresel olarak tanımlayan ana aktörlerdir. Devletler, uluslararası enerji şirketlerinin, serbest piyasa mekanizmalarının ya da devletler üstü organizasyonların enerji kaynaklarını kontrol etmelerine karşı çıkmaktadırlar. Antonio Marquina ve B. Shaffer, devlet kontrolündeki enerji şirketlerinin dünya üzerindeki petrol rezervlerinin % 85'ini, gaz rezervlerinin ise % 70-80'lik kısmını kontrol ettiklerini öne sürmektedirler.[14]

1. Realist Enerji Politikaları

G. Luftand ve A. Korin enerji ihraç eden ülkelerin, enerji kaynaklarının kontrolü üzerindeki konumlarını gün geçtikçe güçlendirdiklerini ve küresel enerji pazarından uzaklaştıklarını ileri sürmektedir. "İhracatçılar, enerji endüstrilerini kamulaştırmakta, özel sektör ve yabancı yatırımcılar için günden güne daha az şans verirken, dış politika

[12] P., Sutch and J.,Elias,**International Relations: The Basics**,New York,Routledge,2007,s. 49.
[13] J.,W.,Legro and A.,Moravcsik, "Is Anybody Still a Realist?", **International Security**,Cilt 24,Sayı 2,1999,s.17.

[14] B.,Shaffer, **Energy Politics**, Philadelphia,University of Pennsylvania Press,2009,p. 3.

gündemlerinde avantaj sağlayabilmek için enerjiyi kullanmaktadırlar."[15] Enerjiyi siyasi alanda gücün anahtarı olarak görmektedirler.

Küresel enerji yapısında üç farklı devlet türü vardır: Enerji kaynakları üreticileri, transit devletler ve tüketiciler. Genel olarak tüketici devletler ve transit devletlerin rasyonel davranışı " en kolay şekilde uygun fiyatlarla yeterli kaynağın bulunabilirliği" olarak belirtilebilir.[16] Enerji üreticileri ise " talebin güvenilirliğini ararken, üretimlerinin uzun vadede makul bir fiyata satın alınması güvencesiyle ulusal bütçelerinin istikrarlı ve öngörülebilir bir gelir akışını sürdürmek" olarak düşünmektedir.[17]

Bununla birlikte, bir devletin uluslararası sistemdeki rasyonelliği mutlaka ekonomik rasyonaliteye bağlı değildir. Uluslararası sistemdeki uzun vadeli hedefler, artan mali kazançın ekonomik hedefi ile uyuşmayabilir. Devletin siyasi ve jeopolitik gücünü artırmak için belirgin kısa vadeli ekonomik kazanımlar bu uğurda feda edilebilir. Enerji üretimi yapan devletlerde ekonomik rasyonaliteden yoksunluk gözlemlenebilir. Bazı devletler, yurt içinde ve yurt dışında ulusal güvenlikleri ve siyasi amaçları için kendi belirledikleri Rusya, İran veVenezuela gibi devletlere piyasa fiyatından çok daha düşük bir fiyata enerji kaynaklarını satarlar. Bu, onların irrasyonel olarak hareket ettikleri anlamına gelmez, hareketleri ekonomik olarak irrasyonel gözükse de devlet politikaları sadece ekonomik parametrelerden oluşmamaktadır. Uluslararası sistemde, sisteme hakim olacak küresel bir ulusötesi kurum yoktur. Dolayısıyla uluslararası sistemdeki devletler, kendi kendine ayakta duran aktörler olarak yola devam etmektedir. Yerel milletler ötesi kuruluşlar; örneğin Avrupa Birliği, ancak hemen hemen bütün üye ülkelerin çıkarları uyuştuğunda verimli hareket edebilmektedir. Enerji kaynakları ve siyasi hedeflerde çıkarlar, AB içinde farklılık göstermektedir ve

[15] G.,Luft and A.,Korin, **Energy Security Callanges for the 21st Century**, United States ofAmerica,ABC-CLIO,2009,s.335.

[16] D.,Yergin, "Ensuring Energy Security", **Foreign Affairs**,Cilt 85,Sayı 2,2006,s.70-71.

[17] G.,Luft and A.,Korin,a.g.e.,s.6.

topluluğun ortak bir enerji politikası yoktur. Enerji kaynaklarının sorunları ile uğraşan Uluslararası Enerji Ajansı ve Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği gibi uluslarüstü kurumlar ancak üyeleri çıkarları için açık ve mevcut tehditlerle karşı karşıya kaldıklarında aktif olarak çalışmaktadırlar.

Realizm paradigmasının ikinci ve üçüncü temel varsayımları (1. Devlet, uluslararası politikanın temel aktörüdür. 2. İç politika ve uluslararası politika ayrımı yapılmaktadır. 3. Uluslararası ilişkiler güç mücadelesi olarak görülmektedir.) birbirleriyle yakından ilişkilidir. K.Waltz'a göre devletlerin sabit hedefleri vardır. Bu hedefler, asgari olarak kendi güvenliklerini sağlamak ve azami olarak da evrensel egemenliği yakalamaktır.[18] Bu, devletlerin, uluslararası sistemde daha güçlü olsalar da, her zaman hayatta kalma veya egemenlik için mücadele edeceklerini ileri sürer. Hayatta kalma veya egemenlik için rekabet, maddi unsurlar için rekabetin de temelinde yer alır. J. W. Legro ve Moravcsik'in çalışmasında "Devletler arasındaki siyaset, kıt kaynaklar üzerinde dağıtım ve yeniden dağıtım üzerine devletler arası sürekli pazarlık oyunudur." denilmiştir.[19] Pazarlık oyunu, anlaşmalardan tehditlere, yaptırımlara veya savaşa kadar değişebilir. Bütün bu pazarlık taktikleri, belirli devletlerin dış politika hedeflerini ve devletlerin elinde bulunan kaynakların potansiyeline ve çeşidine bağlı olarak başarılı bir şekilde uygulamaktır.

Realist teori bağlamında enerji ile ilgili Uluslararası İlişkiler literatürü aşağıdaki varsayımlara dayanır:

• Enerji güvenliği, sürdürülebilir enerji arzının uygun fiyatlarla tedarik edilmesi, iktidar mücadelesinde hayati önem taşımaktadır;

• Artan talep ve enerji kaynaklarının azalması, enerjiyi daha da önemli hale getirmektedir;

[18] J.,W.,Legro and A.,Moravcsik, a.g.e.,s.14.

[19] A.g.e.,s.13.

• Doğal kaynakların dengesiz dağılımı ve gelişmekte olan ülkelerden gelen talebin artması gelişmiş ülkeler için enerji tedarikçilerine stratejik açıdan önem sağlar;

• Enerji zengini devletlerdeki politik ortam ve huzursuzluk, fiyat ve arzdaki istikrarsızlıktan ötürü enerji bağımlılığı olan devletlerin endişelerine sebep olur.

Özetle realizm, enerji ilişkilerini ve enerji ilişkilerinde devletlerin motivasyonunu açıklamak için ulusal çıkarlar, iktidar mücadelesi, jeopolitik, ulusal güvenlik, dengeleme, maddi kazançlar ve benzeri iyi araçlar sunmaktadır. Enerji politikasını analiz etmede güçlü araçlarına rağmen, realizm, bazı konuları açıklama ve farklı aktörleri ve analiz düzeylerini atlaması gibi kusurları nedeniyle eleştirilmektedir. Enerji politikası konusunda realizme yönelik eleştiriler aşağıdaki gibidir;

Eleştirilerin başlıca alanlarından biri, devletlerin enerji politikalarını analiz etme konusundaki merkeziyetçiliğidir. Uluslararası enerji politikaları sadece devletlerarası anlaşmaları değil, aynı zamanda çok uluslu enerji şirketlerini de içermektedir. Ayrıca geçiş ülkeleri, yerel aktörler –ki enerji kaynaklarının kontrolünü elinde tutmayı amaçlayan hükümet kuruluşları buna dahildir.-, uluslararası kurumların kararları ve kuralları (BM'in ve ABD'nin İran'a ambargoları vb.), uluslararası ticaret kuralları (enerji sadece bir siyasi varlık değil, bir ekonomik metadır). Dolayısıyla enerji, farklı aktörler ve analiz seviyeleri aracılığıyla analiz edilmesi gereken çok boyutlu bir konudur.[20]

Bir diğer ortak eleştiri ise realizmin işbirliğine ilişkin karamsarlığıdır. Artan talep ve azalan kaynakların kaçınılmaz kaynak savaşlarına götüreceği türde önermeleri, piyasa mekanizmasının, uluslararası ve bölgesel kurumların, yeni teknolojilerin, yenilenebilir enerji ve devletlerce alınan enerji verimliliği önlemlerinin rolünü arttırıyor. Birçok enerji zengini devlet, istikrarlı ve şeffaf bir enerji pazarını teşvik etmeyi, tüketicilerin arzının sürdürülebilirliğini güvence altına almayı amaçlayan uluslararası

[20] R.,Gilpin,"The political economy of the multinational corporation: Three contrasting perspectives", **American Political Science Association**, Cilt 70, Sayı 1,1976.

enerji organizasyonlarının üyeleridir. OPEC, GECF, INOGATE ve OAPEC gibi kuruluşlar, enerji politikalarını ve hükümetler arası organizasyonları sağlamaktadır.

Enerji, sadece iktidar mücadelesinde stratejik bir unsur olarak görülemez, bunun nedeni aynı zamanda ekonomik bir ürün olmasıdır. Enerjinin etki alanı sadece siyaset ve ekonomi ile sınırlı değildir, aynı zamanda çevresel konular da enerji politikası kapsamı içinde yer alır. Dolayısıyla enerji yalnızca siyasetle ilgili değildir, enerjinin mevcut uluslararası sistemdeki rolü ve etkisi, enerjinin sahipleri veya tedarikçilerinin sınırlarını aşar. Başka bir deyişle, enerji kaynaklarının sahibi olmanın, stratejik ve hayati bir avantaj olmasının yanında, teknoloji, altyapı, finans, transit hatlar, talep ve benzeri diğer faktörlerin yokluğunda anlamlı olmadığıdır.

Jeopolitik, bir ülkenin içinde bulunduğu coğrafi konum, ekonomi, nüfus bilimi gibi etmenlere göre devletin iç ve dış siyasetinin saptanmasıdır.[21] Bir başka tanımlama yapmak gerekirse coğrafi, askeri, ekolojik, politik veya farklı faktörlerin sistemlerdeki sonuçlarını göz önüne alarak devletlerin ve tüm dünyanın gelişme, proses ve prensiplerini inceleyen bilim dalına jeopolitik denir.[22]

Realizm ile jeopolitik benzerlikler gösterir. Bunlar özet olarak şu şekilde açıklanabilir: İki oluşum da güç ögesine önem verir. Güç ögesini yaklaşık olarak aynı şekilde tanımlarlar. Jeopolitik teorisyeni Alfred Thayer Mahan "Deniz Gücünün Tarihe Etkisi" isimli kitabında güç ögelerini sayar. Bunlar ülkenin büyüklüğü, konumu ve fiziki yapısı, nüfusu, askeri gücü, uluslararası davranışları ve hükümetidir.[23] Hans Joachim Morgenthau ise, ulusal gücün ögelerini şöyle sıralamıştır; Ülkenin coğrafyası, doğal kaynakları, endüstriyel kapasitesi, ulusal ahlakı, askeri gücü, nüfusu, uluslararası

[21] H.,Hervige, "XII.Jeopolitik:Haushofer,Hitler ve Lebensraum", içinde Colin S.Gray & Geoffrey Sloan (der.), **Jeopolitik,Strateji ve Coğrafya** ,Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları,2003 ,s.295.

[22] J.,Ericson, "Rusya Yabana Atılmaz: Jeopolitik Gerçekler ve Fanteziler", içinde Colin S.Gray & Geoffrey Sloan (der.), **Jeopolitik,Strateji ve Coğrafya,** Ankara,ASAM Yayınları,2003,s.333.

[23] (Aktaran) A.,Nogayeva, **Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları**, 2. Baskı , Ankara, USAK Yayınları,2011,s.29.

davranışları, diplomatik durumlarının ve hükümetinin kalitesi. Buna ek olarak hem jeopolitik konseptte hem de realist kuramda ulusal güç, devletlerin "emperyalist politikaların bir aracı" olduğunu vurgular. Yani farklı bir anlatımla jeopolitik açıdan baktığımızda uluslararası ilişkileri bir mücadele süreci olarak görmek gerekir. Realizm ve jeopolitiğe göre devletler gücü orantısında büyük, orta ve küçük olarak sınıflara ayrılırlar.[24]

B. Neoliberal Yaklaşım

Uluslararası ticaretin giderek büyümesi ve artış göstermesi, insan karakterinin, düşüncesinin ve müesseselerin kesinti olmadan devam edebilmesi için ve dünyada barışın güvencesi için daimi bir önlem olabilir. Bu fikri, sayıları gittikçe çoğalan uluslararası örgütler ispatlamıştır. Büyük savaşlar sona erdiğinde dışalım ve dışsatımların miktarının büyümesi, düzenlerin, kuralların ve anlaşmaların artması da bu fikri doğrular. Örnek olarak Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi kuruluşlar sayılabilir. Daha net bir şekilde anlatmak gerekirse, devlet ve toplum arasındaki etkileşimin artması çatışmaları, karşılıklı çıkarlar söz konusu olmasından dolayı daha aza indirger Bu da, çatışmaların tarafların karşılıklı birbirlerine tabi olmasıyla sınırlandırılmasına neden olmuştur.

Zaman içerisinde uluslararası sistem kaynaşmışken, çatışmalar sonucunda daha sağlam ve çatışmacı devletlerle sınırlı kalmadığı görülmektedir. Askeri güçle karşılık verme ihtimali bağımlılığın oranının artması nedeniyle azalır.[25] Sonuç olarak bu bağımlılık hali işbirliğini teşvik etmekle birlikte kati olarak askeri güç kullanımına mani

[24] T.,Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, İstanbul, Alfa, 2004,s.172-173.

[25] R.,Keohane,and J.,Nye, **Power and Interdependence**,3.Baskı, New York, Longman,2001,s.22-26.

olamaz. Ancak askeri güçten "daha iyi bir çözüme varmak amacıyla pazarlık aracı ve caydırıcılık aracı olarak yaralanılabilir". [26]

Realistler ile neoliberaller arasındaki anlaşmazlık dünya siyasetindeki aktörlerin ve çevrelerinin doğası hakkındaki farklı görüşleriyle oluşmaktadır. Neoliberalizm, realizmi, dünya siyasetini iktidar için süregelen mücadele ve anarşik sistemin sonuçlarını abartması noktalarında eleştirmektedir. Neoliberaller çatışmanın varlığını kabul etmekte, fakat bu durumu dünya siyasetinin tüm resmi olarak görmemektedirler.[27] Neoliberaller, devletlerin birçok durumda ve birçok alanda birlikte çalışabileceğini savunurken karşılıklı kazançların üretilebileceğini ve bunun sonucunda çatışmaların önlenebileceğini öne sürmektedirler.[28] Yani anarşi ve çatışma kolektif hareketle sınırlanabilir ve hatta üstesinden gelinebilir. Uluslararası kurumlar, devletlerin davranış kurallarını ve normlarını belirler ve onlara karşılıklı arzulanan amaçlara ulaşmak için bir yol haritası sunarlar.[29]

Uluslararası politika alanına ilişkin çeşitli bakış açılarından bu grupta yer alanların en belirgin ortak özellikleri, alanın konusunu sadece devletlerin dış politikalarını ve aralarındaki ilişkileri incelemek olarak gören devlet merkezli görüşe karşı olmalarıdır. Devletler arasındaki siyasal sınırların öneminin giderek azaldığını, iç ve dış politika arasındaki ayrımın oldukça güçleştiğini, uluslararası politikanın ekonomik olaylardan giderek daha fazla etkilendiğini savunan bu görüş sahipleri, uluslararası ilişkileri incelemeye önem vermektedirler.[30]

Keohane ve Nye gibi önde gelen akademisyenler, devletin dünya politikasında üniter ve önemli aktör olduğu gerçeğine dair varsayımına itiraz ettiler ve 1977 yılında

[26] A.g.e.,s.28.
[27] R.,Keohane and J.,Nye ,"Power and Interdependence Revisited.", **International Organization,**Cilt 41, Sayı 4,1987,p.725-53.
[28] R.,Jervis,"Realism, Neoliberalism, and Cooperation: Understanding the Debate.", **International Security**, Cilt 24, Sayı 1,1999,s.45.
[29] R.,Keohane**, After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy** ,Princeton University Press,2005,s.240-248.
[30] F.,Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Der Yayınları,1995,s.107.

ortak olarak yazdıkları "Power and Interdependence: World Politics in Transition" kitabında "karşılıklı bağımlılık" kavramını ortaya koydular. Bu kavram, para ve mal akışları gibi devletler arasındaki karşılıklı etkilerin artması nedeniyle karşılıklı bağımlılık olarak adlandırılmıştır. Kavram, devletler arası ilişkilerin arttığına ve yeni etkileşim kanallarının geliştirilmesi konusuna işaret etmektedir.

Öte yandan, Keohane ve Nye tarafından açıklanan karşılıklı bağımlılık kavramında "Günümüzde hemen hemen her devlet, ekonomik varlık veya toplum, ticaret, turizm, kültürel veya bilimsel bağlar yoluyla birbiriyle bağlantı sağlıyor." denilmektedir. Bu noktada, çoğunlukla karıştırılan bağlantı ve bağımlılık terimleri arasındaki fark ifade edilmektedir. [31]

1. Karşılıklı Bağımlılık Anlayışı

Michiel S. de Vries'in karşılıklı bağımlılık ve işbirliği veya çatışma arasındaki ilişki üzerine yaptığı çalışmaya göre "Karşılıklı bağımlılık düzeyi ile ulus devletlerin çatıştığı yoğunluk ya da işbirliği yoğunluğu arasında eğrisel bir ilişki vardır" denilmektedir. Vries'in çalışması, yalnızca herhangi bir ulus-devlet ikilisi arasındaki doğrudan bağımlılığı değil, aynı zamanda ulus devletler arasındaki dolaylı bağımlılığı bağlamsal bir sistemdeki karşılıklı bağımlılıkları göz önüne alarak yapısal bir analiz kullanarak test etmektedir.[32] Başka bir deyişle, karşılıklı bağımlılık ve işbirliği veya çatışma arasında olumlu bir ilişki vardır. Aynı çalışma içerisinde ekonomik, siyasi, askeri, kurumsal ve diplomatik ilişkiler gibi karşılıklı bağımlılığın farklı yönleri analiz edilmiştir. Öte yandan bu çalışmada, karşılıklı bağımlılığın mevcut koşullara uygun olarak olumlu veya olumsuz bir şekilde çalışabileceği belirtilmiştir. Ticaretin teşvik

[31] R.,Keohane and J.,Nye, **Power and Interdependence: World Politics in Transition**,Boston,Little Brown,1977,s.53.
[32] M.,De Vries, "Interdependence, cooperation and conflict: An empirical analysis", **Journal of Peace Research**,Cilt 27, Sayı 4,1990,s.429.

edilmesi, iletişimin arttırılması ve halkın değiş tokuşu olumlu etkilere neden olabilirken, belirsizlik veya siyasi farklılıklar olumsuz etkilere neden olabilirler. Bu noktada, çatışmanın kaçınılmaz bir kavram olmadığının, daha doğrusu yönetilebilir olduğunu görmek önem teşkil etmektedir.[33]

Bilim adamları ve politikacılara göre karşılıklı bağımlılık işbirliği ile ilişkilidir. Karşılıklı bağımlılığın işbirliğine yol açtığı ve anlaşmazlıkların artan bağımlılık vasıtasıyla kısıtlanabileceği de savunulmaktadır. İşbirliği, artan karşılıklı bağımlılıktan kaynaklanmaktadır. Keohane'nin tanımına göre ise "Devletlerin davranışlarını politik koordinasyon süreci yoluyla başkalarının gerçek veya öngörülen tercihlerine göre ayarlama" olarak belirtilmektedir".[34] John Müller gibi bazı düşünürlere göre "Gelişmiş dünyanın başlıca ülkeleri şuan, Roma İmparatorluğu'ndan bu yana sağlanmış en uzun barış sürecini sağlamış durumdalar." Müller, oluşan bu durumun artan bağımlılıktan kaynaklandığını ireli sürmektedir.[35]

Keohane ve Nye, karşılıklı bağımlı devletler arasındaki ilişkileri açıklarken biri duyarlılık, diğeri hassasiyet olmak üzere iki kavramdan bahsetmektedirler. Buna göre duyarlılık, "durumu değiştirmeye çalışan politikalar değiştirilmeden önce, dışardan alınan maliyetli etkilere karşı yükümlülükler" olarak tanımlanırken, hassasiyet "bir tarafın politikalarını değiştirmesinden sonra harici olaylar tarafından yüklenen maliyetleri üstlenme sorumluluğu" olarak tanımlanmaktadır.[36]

Jean Garrison, karmaşık karşılıklı bağımlılık kavramına dayanarak, devletlerin farklı karakteristiklerinin, farklı kırılganlık seviyeleri ve ortak menfaatlerinin işbirliğini teşvik edebileceğini savunmaktadır. Klare'in iddiasına karşılık, enerjinin vazgeçilmez

---

[33] E.,K.,Placek," The Democratic Peace Theory",**E-İnternational Relations Students,**2012, http://www.e-ir.info/2012/02/15/post-war-european-integration-how-we-got-here/ (erişim tarihi 03.01.2017).

[34] R.,Keohane**, After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy,** New Jersey, Princeton University Press,2005,s.51.

[35] C.,Van Grasstek, **The History and Future of the World Trade Organization**, Geneva, WTO Publications, 2013,s.39.

[36] A.g.e.,s.29.

önemi, dünya siyasetine kesin olarak yön vermeyip her zaman devletlerin eylem yollarını belirlemez. Teknoloji, yatırımlar, ticaret, piyasalar, kanunlar ve kurumlar gibi diğer faktörler devletleri birbirine bağlar ve karmaşık bağımlılık ağı oluşturur.[37]

Enerji ilişkilerinin tek belirleyici noktası enerji kaynaklarına sahip olmak değildir. Enerji zengini devletler, teknoloji eksikliği, ulaşım araçları ve ulaşım yolları, talep kontrolü, bölgesel ve global değişkenler (ekonomik durgunluk, yeni enerji kaynakları, yenilenebilir enerji, siyasi ve sosyal huzursuzluk vb.), uluslararası ticaret kuralları ve yasaları gibi engellerle karşılaşabilirler. Diğer yandan enerjiye bağımlı devletler, sınırlı enerji tedarikçileri ve transit güzergahlarla sınırlandırılmıştır. Bu kısıtlamalar, her iki tarafın da kendi iyiliği için birlikte hareket etmesini gerekli kılar. Karmaşık bağımlılık, realist teoride güç dengesine denk gelebilir. Karşılıklı bağımlılıklar devletlerin karşı karşıya gelmesini engeller, çünkü sert bir çatışmanın sonuçları yalnız çatışmacı devletleri etkilemesiyle sınırlandırılmamaktadır. Ayrıca çatışmanın etkileri yalnızca askeri güçle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda hayatın ekonomik ve sosyal alanları ile de ilişkilendirilmektedir. Kırılganlık, birbirine bağımlı devletlerin ilişkilerini anlamada önemli olduğu kadar enerji ilişkilerini analiz etmede kayda değer bir terimdir. Çünkü "oyunun kurallarının nasıl belirlendiğini ve politika değişikliklerinin bu kuralları nasıl etkileyebileceğini ve muhtemelen zayıf bir kırılganlığa neden olduğunu gösteriyor".[38] Bu bağlamda, Keohane ve Nye'nin karmaşık bağımlılık teorisinin, enerji ilişkilerini analiz etmede uygun olabileceği söylenebilir:

• Ekonomik serbestleşme ve piyasanın düzenlenmesi: Ekonomik serbestleşme, neo-liberal teorinin en önemli ilkelerinden biridir. Enerji kaynakları serbestleştirilir ve kurumlar vasıtasıyla doğru bir şekilde düzenlenirse, enerji jeopolitiği rekabet ve çatışmaları ortadan kaldırabilir.

---

[37] J.,Garrison, **China and the Energy Equation in Asia:The Determinants of Policy Choice**, Boulder, First Forum Press, 2009,s.34.

[38] R.,Keohane and J.,Nye,a.g.e., s.15.

• Bölgesel ve uluslararası enerji kooperatif kurumlarının teşvik edilmesi enerji politikasında işbirliğini kolaylaştırabilir. Bu realizmdeki enerjinin kontrolünün şirketlere bırakılmayacak kadar önemli olduğu anlayışının tam tersi demektir. Neo-liberal teoriye göre piyasalar kendilerini düzeltir ve kurumlar eksik düzenleyici olarak boşluğu doldurabilir. Realistler, devlet aracılığıyla doğrudan denetimin daha makul ve akla yatkın olduğuna inanmaktadırlar.

• Gizli anlaşmalar veya yolsuzlukların engellenmesi açısından kaynak yönetimi ve ilişkilerdeki şeffaflık önem teşkil etmektedir.

• Karşılıklı bağımlılık çatışmaları ortadan kaldırmak açısından önemlidir. Karşılıklı bağımlılığı olan tarafların çatışma olasılığı daha düşüktür. Uluslararası sistem daha da iç içe geçerken, çatışmaların sonuçları daha ciddi ve yalnızca çatışmacı devletlerle sınırlı değildir. Dolayısıyla karşılıklı bağımlılık çatışmaları ve rekabeti önleyebilir.[39]

Neoliberal teori, diğer düşünce okulları tarafından özellikle de realistler tarafından eleştirilere maruz kalmıştır. Realist düşünürler, karşılıklı bağımlılığın çatışmaları veya rekabeti engellemediğini düşünmektedirler. Devletler arasında, birbirlerine fazlasıyla bağımlı olsalar dahi doğal olarak eşitsizlikler vardır. Daha açık bir ifadeyle, devletlerin birbirine bağımlılık düzeyi avantajlı taraf lehine sonuçlanabilir ve dolayısıyla çatışmaya neden olabilir. Bu anlamda, AB üyesi ülkelerin farklı özellikleri, farklı enerji politikaları ve tercihlerini görmemizin bir nedeni olarak sayılabilir. AB, sürekli olarak farklı tedarikçilerden veya farklı kaynaklardan enerji arz güvenliğini sağlamlaştırma yollarını aramaktadır. Bu noktada birileri şu soruyu sorabilir: "AB neden mevcut tedarikçilere olan bağımlılığını derinleştirmek yerine enerji tedarikçilerini

---

[39] A.,Tanrıverdi, ”Eastern Mediterranean Natural Gas: Analyzing Turkey's Stance”, http://www.academia.edu/18075408/Eastern_Mediterranean_Natural_Gas_Analyzing_Turkey_s_Stance (erişim tarihi 4.01.2017).

çeşitlendirmeye çalışıyor?" ya da bir başka soru, şu şekilde sorulabilir: "Her üye neden enerji alanında kendi başına hareket etmeyi tercih ediyor?". Bu sorular ülkelerin birbirleriyle oluşturdukları bağımlılık düzeyi ile ilişkili olabilir. Bir taraf diğerinden daha fazla bağımlıysa ve daha az bağımlı taraftan başka alternatifi yoksa avantajlı olacak ve karşılıklı bağımlılık durumunu lehine kullanabilecektir. Bu bağlamda bağımlılık düzeyinin ya da karmaşık bağımlılık teorisinde hassasiyet ve duyarlılıkta açıklandığı gibi ilişkinin yönünü belirleme açısından önemi söz konusudur. Bu durum karşılıklı menfaatler ve ben merkezcil çıkarlar için kullanılabilir. Karşılıklı ilişkilerde bu ilişkilerin genel çerçevesi, siyasi kültürler, kurumlar ve algılamalar da ilişkilerin yönünü belirlemede önemlidir.

C. Radikal Yaklaşımlar

Yapısalcılık ve kritik uluslararası ilişkiler teorisi gibi, bağımlılık teorisi de uluslararası ilişkilere Marksist esintili radikal yaklaşımlarla uluslararası ilişkilerin baskın teorileri olan realizm ve liberalizme önemli bir eleştiri sağlama amacındadır. Bu radikal gelenek açısından bakıldığında realizm, neredeyse kendini ispatlar bir şekilde kusurlu görülebilir. Bunun nedeni uluslararası davranış açıklamalarının radikal değişiklik adına hiçbir potansiyel taşımaması ve dolayısıyla realizmin uluslararası statükonun yapısal adaletsizliğini açıkça kabul etmesidir. Yenilikçi riberaller, radikal yaklaşımda olduğu gibi değişim ve reform adına elverişli evrensel ahlaki prensipleri temel alan politikalar öne sürerler fakat radikaller için politika reçeteleri esasında uluslararası güç yapılarını devam ettirmektedir. Klasik Marksist geleneğinde olanların düşüncesine göre, bunun nedeni olarak liberalizmin global kapitalizmi kınamaktan ziyade destekliyor olmasıdır. Bağımlılık teoristlerine göre, ekonomik neo-liberalizm, kuzeyin baskısını ve güneyin sıkıntısını bölmekten ziyade yalnızca birleştirme yönünde hizmet etmektedir. Uluslararası ilişkiler teoristlerine göre de, liberaller Robert Cox'un

(1981) "problem çözme" yaklaşımını benimserler, bu da derin sorular sormak yerine soruların çözümüne güvenmek demektir. Yani uluslararası sistemdeki ahlaki ve siyasi meşruiyete daha fazla soru sormaktan ziyade, problemlere teknik çözümler üreten teoremi kullanarak problem çözücü bir yaklaşım sergilemektedirler.[40]

Uluslararası enerji konusunda radikal yaklaşımın en iyi örneklerinden biri olan Ray Hinnebusch'ın çalışması olan, 2003 yılında yayımlanan "Orta Doğu'da Uluslararası Politika" kitabıdır. Bu kitapta, Hinnebusch Orta Doğu ekonomilerinin bağımlılığa ait pek çok klasik özelliğin sergilediğini anlatmaktadır. Bu bağımlılıklar petrol gibi birkaç temel ihracat ürününü içermekte ayrıca hammaddelerin yüksek değerdeki ürünlere dönüşüm işlemindeki başarısızlığını kapsamaktadır. Böylelikle ekonomileri merkeze bağlı olmaktadır. Bu durum aynı yerel ekonomik sınıflar ve merkez arasındaki bağımlılığın siyasi olarak göze çarpması gibidir. Bu merkez, elitleri yerel nüfustan ayırmakta ve milli ekonominin gelişmesini desteklemektedir.[41]

Uluslararası ilişkilerin radikal Batı karşıtı eleştirisi, kuşkusuz, Küresel Güney'deki bağımsızlığı ve özerkliği adına ilham veren güçlü bir fikir oldu. Böylece 1960 ve 1970'lerde petrol ve maden endüstrilerindeki pek çok gelişme için entelektüel temel sağladı: Kaynak milliyetçiliğinin yükselmesi, millileştirme politikaları ve OPEC'in oluşturulması gibi.[42]

Bugün, Marksist ya da sosyalist radikalizmden ziyade, otoriter devlet kapitalizmin savunmasında 2000'lerdeki bu politikaların canlanması desteklenmiştir. Uluslararası petrol ve maden şirketleri kendilerini, devletlerin ulusal gelişim hedefleri olmaktan çok merkezdekilerin çıkarlarının kanalı olarak görmektedirler. Rusya'da 1990'larda gaz ve petrolün özelleştirilmesi başarıyla gerçekleştirilmesinin ve o

[40] R.,Dannreuther," International Relations Theories: Energy, Minerals and Conflict", **POLINARES Working Paper**, Sayı 8,2010,s.9-10.
[41] R.,Hinnebusch, **The International Politics of the Middle East**, Manchester,Manchester University Press,2003,s.45.
[42] R.,Dannreuther,a.g.e.,s.10.

dönemde liberal oligarşinin baskın olduğu Rus Devleti için Batı'nın desteklenmesinin iktidarı zayıflatmaya yönelik Batı'nın planının bir parçası olduğu bir gerçektir. Sonuç olarak bu dönemde genel durum Batı'nın Rusya'nın gücünü zayıflatması, bölgesel ve uluslararası politikadaki gücünü bitirmesiydi. Bu nedenle Rus Halkı tarafından tekrar millileşmek, yeniden yapılanmak ve devleti güçlendirmek adına gerekli bir adım olarak düşünülmekteydi.[43]

Uluslararası ekonomik düzende bu radikal eleştiri, yapısallaşmış ekonomik yapıların sürdürülmesine katkı sağlar ve değişik yollarla enerji ve maden politikasına katkıda bulunur. Bu katkılar, farklı disiplin geçmişlerinden gelerek belli bir ekonomik ve siyasi coğrafyada yoğunlaşırlar ve çeşitli teori ve metodolojilerden yararlanırlar. Bunlar; kritik teori, post yapısalcılık, Foucauldian Analiz[44], küresel üretim ağı analizi[45]. Bu analizler sonucunda genel anlamda tatmin olmadıkları şey ise uluslararası enerji sahasındaki kaynak çatışmasının merkezinde yer alan "kaynak laneti" ya da "kaynak bağımlılığı" yaklaşımıdır. Genellikle bu "kaynak bağımlılığı" tezinin kaynakla ilgili bazı çatışmaların sebebini kapsadığını inkar etmemekte fakat enerji ve madenlerin küresel kapitalizm dinamiklerine taşınmasındaki bazı ciddi karışıklıkları tanımlamada başarısız olmalarını tartışmaktadırlar. "Kaynak bağımlılığı" tezi ile örneklenen liberal yaklaşıma duyulan memnuniyetsizliğin temel alanları aşağıdaki gibidir:

• Bu yaklaşım petrole oldukça belirsiz, sıradan bir bütünsellik veriyor. Petrolün ham olan işlenmemiş formu için kabataslak ifadeler kullanılabilinir. Örneğin politik bilimci Michael Ross'un "petrol demokrasiyi engeller" ya da "cinsiyet eşitliğini baltalar"[46] gibi bir ifadesi vardır. Açıkçası, Ross'un bu tezi, genel bir yaklaşım olan "petrolün çok fazla sahiplenilmesi demokrasinin normal gidişatını bozar" ifadesinden

[43] R.,Dannreuther,a.g.e.,s.10-11.
[44] M.,Watts, "Resource Curse? Governmentality, Oil and Power in the Niger Delta, Nigeria", **Geopolitics**, Cilt 9,Sayı 1,2004, s.54.
[45] G.,Bridge, "Global Production Networks and the Extractive Sector: governing resource-based development", **Journal of Economic Geography,**Cilt 8,Sayı 3,2008.
[46] M.,Ross, "Does Oil Hinder Democracy?" , **World Politics**,Cilt 53, Sayı 3 ,2001, s. 330.

daha karışıktır. Fakat bir ülkenin kaynak zenginliğinden faydalanmak için oluşturduğu tarihsel, sosyal ve siyasi ilişkilerinden karışık değildir.

• Kaynak bağımlılığı konusunda yapılan vurgu, kaynak üretimi olan ülkelerin yaşadığı düzensizlik ve bozukluklara da direk vurgu yapıyor. Çok sayıdaki bu eleştirinin vurguladığı şey ise bu analizdeki firmaların dikkat çekici azlığıdır. Firmaların dahil edilmesi durumunda ise, çoğu zaman kaynak üreten devletlere karşı direnme gücü olmayan pasif aktörler olarak görülüyorlar.[47]

• Liberal yaklaşım, sadece firmaların rolünü aykırı hale getirmekle kalmayıp aynı zamanda yerel ve ulusal toplulukların rolünü de etkileme eğilimindedir. Geleneksel bağımlılık teorisinin - küresel kapitalizmde yaptığı bir vurgu da – özelikle Afrika'da petrol ve gaz endüstrisini araştıranlar tarafından ele alınmaktadır.[48] Afrika'da kaynak bakımından zengin birçok ülkede, iç savaş ve çökmekte olan devlet koşullarında, özel bir ordu ve güvenlik şirketi tarafından korunan küçük maden çıkarma bölgeleri mevcuttur.

• Son olarak, Timothy Mitchell'in 20.yüzyıl boyunca fosil yakıtların demokrasi şekillerini veya demokrasi yoksunluğunu farklı yollarla ele almayı sağlayan oldukça iddialı bir katkısı vardır. Bu sayede, Mitchell kömür ve petrol arasındaki kritik farklılıkları karşılaştırmaktadır. Kömür, maden işçilerinin emek mücadelelerinin Avrupa'da ve başka bölgelerde modern refah devletin ve sosyal demokrasinin ortaya çıkmasını sağlayan unsur olarak görülürken, petrolde ise emeğin daha az kapasiteye sahip olması nedeniyle emeğin daha da etkili biçimde baskı altına alındığı unsur olarak görülür.[49]

[47] G.,Bridge,a.g.e.
[48] J.,Ferguson, "Seeing like an Oil Company: Space, Security, and Global Capital in Neoliberal Africa", **American Anthropologist**, Cilt 107,Sayı 3,2005, s.380.
[49] T.,Mitchell, "Carbon democracy", **Economy and Society,** Cilt 38, Sayı 3,2009, s.413.

Üç yaygın teorik yaklaşım olan realizm, liberalizm ve radikalizm, genelde uluslararası ilişkileri anlamada birbirlerine zıt ve kıyaslanamaz unsurlar olarak gözlemlenir. Fakat aynı zamanda potansiyel olarak birbirlerini tamamlayıcı olarak da görülebilirler. Çünkü bu farklı teorilerin her biri uluslararası sistemin belirli ögelerine ve ölçülerine odaklanır, diğer kısımları dışarıda bırakırlar. Bu nedenle bu teoriler potansiyel olarak zıt faktörlerin birleşimi yöntemi ile birleştirilebilirler ki, böylelikle bu yöntem, uluslararası ilişkilere daha bütünsel bir kavramsallaşma sunar. Bu durum, bir bakımdan bu farklı teorilerin analitik sistem projesinin belirli değerlerini öncelik sırasına nasıl koyduklarını gözlemleyerek tanımlanabilir.

Realizm, bağımsız değişkenler, jeopolitik güç dağılımının göze çarpması, kaynakların coğrafi konumu ve kaynakların gerçekteki ve aynı zamanda algıda olan değerleri bakımından öncelik sırası vermeye eğilimlidir. Fakat bir yandan da devlet-şirket ilişkilerine ve devlet kapasitesine daha az önem vermeye meyillidir. Realist teori eylem kapasitesinden ziyade yapıyı vurgulamaya yönelir. Genel olarak, geleneksel güç diplomasisinin kısmi istisnası ile analitik sistemdeki bölgesel ve uluslararası kuruluşların dönüşümsel güçleri ve diğer bilinen müdahil unsurlar konusunda kuşkucu yaklaşmaktadır. Bağımlı değişkenler açısından realizm temelde küresel ve bölgesel zıtlıklar, gerginlikler ve bunların sonucundan kaynaklı olarak oluşan devletlerarası gerginliklere odaklanır; yerel, ekonomik, ticari anlaşmazlıklara ve işbirliğine dayanan anlaşmalara daha az önem verir.

Liberalizm, eylem gücüne, bilinen çeşitli müdahil değişkenlerin şeffaflık ölçüleri, hukuki sistem ve normlar ve yasalar, piyasa ölçüleri ve bölgesel ve uluslararası kuruluşların rolüne ve dönüşümcü potansiyeline daha fazla odaklanır ve ağırlık verir. Bağımsız değişkenler açısından, öncelik devlet kapasitesi ve devlet-şirket ilişkilerine yöneliktir; kaynakların coğrafi konumlarına, jeopolitik güç dağılımı ve kaynakların değerlerine verilen önem daha düşük seviyededir. Bağımlı değişkenler açısından

bakıldığında, liberalizmin odak noktası realizm ile çelişir. Bunun nedeni realizmin odağının, devletlerarası uzlaşmazlıkların küresel ve bölgesel seviyelerinden ziyade yerel ve lokal durumlarda görülen anlaşmazlık nedenleriyle birlikte daha çok işbirlikçi görünümde olmasıdır.

Marksist radikal teori, yaygın açıklayıcı sistemde, çelişkili bir şekilde, liberalizmden daha çok realizm ile uyum gösterir. Jeopolitik güç dağılımı ve kaynakların jeopolitik güç dağılımlarına gösterilen önemle beraber, sistemden ziyade yapıyı vurgular. Benzer şekilde bölgesel ve uluslararası işbirliğinin kazanç olasılığı konusunda kuşkucu olarak yaklaşır. Fakat realizmden farklı olarak, kamu firmaları ve yerel bağlantısı olan firmalara karşı daha hassas olmaya yönelir ve bağımlı değişkenler yelpazesindeki çeşitli anlaşmazlık seviyeleri arasındaki bağlantıları tanımlama arayışında çok daha isteklidir. Açıkçası, bu farklı teorik geleneklerin analitik sistem projeleriyle haritalanması, bu yaygın geleneklerde pek çok bireysel çalışmaya ve ustalığa hakkını vermeyen gelişmemiş bir uygulamadır.[50]

II. Enerji Kaynakları

Enerji, maddelerin iş yapabilme yeteneğidir. Maddelerin yapılarında var olan ve çeşitli şekillerde ortaya bir güç çıkar, bu da iş yapabilmeyi sağlar. Fiziksel anlamda enerji bir cisme kuvvet uygulayıp cismin uygulanan kuvvet doğrultusunda yer değitirmesi veya iş yapabilme kapasitesi olarak tanımlanır .[51] Enerji kaynakları, yenilenebilir enerji ve yenilenemez enerji olarak ikiye ayrılır.

Yenilenebilir enerji, fosil yakıtlar ve yenilenemez enerji kaynaklarına göre daha az zararlı veya zararı olmayan enerji kaynaklarıdır. Bu enerji kaynakları, kendisini doğada sürekli yenileyebilirler. Tükenmeyen enerji kaynakları olarakta adlandırılır.

[50] R.,Dannreuther,a.g.e.,s.13.
[51] N.,Arnold, **Enerji Canavarı**, (Çev.),E.,Kıral, İstanbul,Timaş Yayınları,2013,s.9.

Yenilenebilir enerji kaynakları güneş, dalga enerjisi, rüzgâr, gel-git enerjisi, hidrolik enerji, jeotermal, biyokütle, organik atıklardan üretilen gaz olan biyogaz gibi çeşitlere sahiptir. Yenilenemez enerji yani fosil enerji ise kısaca tükenebilir enerji demektir. Oluşumu için çok uzun zamana ihtiyaç vardır. Fosil enerji, ölmüş canlı kalıntılarının milyonlarca yıl oksijensiz ortamlarda çözülmesi sonucu oluşur, temellerinde hidrokarbon vardır. Fosil enerji kaynakları arasında petrol, doğal gaz, kömür ve belli oranda da bor sayılmaktadır.[52]

Dünyada piyasaya sunulan enerjinin yaklaşık %85'i fosil yakıt çeşitlerinden kömür, petrol ve doğalgazdan sağlanmaktadır. Bu kaynakların tükenebilir olması, yakıldığında doğaya zararlı atıklar ve gazlar salması, bazı ülkelerde bulunan alternatif enerji kaynaklarının devreye girmesini mecburi hale getirmektedir. Fakat fosil enerji kaynaklarının yeryüzünde bol bulunması, naklinin yapılabilmesi ve en önemlisi ekonomik olması nedeniyle geniş kitlelerce kullanımı sürmektedir. Günümüzde fosil enerji kaynaklarının yerine kullanılabilecek yenilenebilir enerji kaynaklarının ar-ge çalışmaları hızlandırılmıştır.

Yer altı kaynakları dünyamızda homojen olarak dağılmamıştır. Kimi ülkeler zengin yer altı kaynaklarına sahipken kimileri de az miktarda yer altı kaynağına sahiptir. Fosil enerji kaynakları açısından bakıldığında da aynı durum söz konusudur. Bundan dolayı yeni yeni kalkınan, gün geçtikçe daha fazla enerji ihtiyacı açığa çıkan ve bu kaynaklar bakımından yetersiz olan bu ülkeler, enerji ihtiyaçlarını karşılamak adına dışa bağımlı olmaktan dolayı ülkenin gayri safi milli hasılasının önemli bir kısmını enerji satınalmak için yabancı ülkelere vermek zorundadırlar.

---

[52] J.,R.,Fanchi, **Energy in the 21st century**, 3.Baskı,Singapore, WSPC, 2013,s.2.

A. Fosil Enerji Kaynakları

Fosil yakıtlar mineral yakıtlar olarak da bilinir, tükenebilir ve yenilenemez kaynaklardır. Kullanımaları sırasında yenilenebilir enerji kaynaklarına oranla doğaya daha fazla zarar verirler. Bu kaynakların tükenebildiği söz konusu olduğundan dünya fosil kaynakları arasında yer alan petrol, doğal gaz ve kömür için belirli ömürler biçilmiştir. Yine de çok bulunmaları, ticari açıdan kolaylığı, en önemlisi ekonomik olmaları sebebiyle dünyanın enerji ihtiyacının çok büyük bir bölümümü karşılamaya daha uzun yıllar boyunca devam edeceği düşünülmektedir. Dünyanın enerji ihtiyacını karşıladığı miktar ise hiç de küçümsenmeyecek bir boyutta, %85 oranındadır.

1. Kömür

En eski enerji kaynağı olan kömür, 1860'lı yıllarda enerji kaynağı olarak kullanılmaya başlamıştır. Kömür bitki kökenli bir maddedir. Bataklıklarda bitkilerin, zamanla tektonik hareketlerle yeraltına gömülmesi sonucunda sıcaklık ve basınca maruz kalarak fiziksel ve kimyasal değişim geçirmesiyle oluşmuştur.[53]

Kömür, dünyada en çok bulunan, geniş alanlara yayılmış olan fosil yakıttır ve kömür kullanımı hiçbir zaman azalmamıştır. İnsanlık tarihinde kömür odundan sonra kullanmaya başlanan ikinci enerji kaynağıdır. Kömürün önemi, 1764 yılında James Watt' ın bozulan "Newcomen" buhar makinesini geliştirmesiyle anlaşılmıştır. Kömürün başlıca kullanım alanları elektrik üretimi, ısınma ve endüstriyel proseslerdir. Dünyada kömür tüketiminin 2/3'si elektrik üretiminde, 1/3'lik bölümüyse endüstriyel proseslerde, ısınma ve ulaşımda kullanılmaktadır. Öncelikle petrol ve ardından da

53 http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2F1%2FDocuments%2FSayfalar%2FK%C3%B6m%C3%BCr+Nedir-.pdf (erişim tarihi 29.01.2017).

doğalgazın yaygın olarak tüketilmeye başlamasından sonra kömürün kullanım oranı önceki yıllara nazaran azalmıştır.

Dünya varolan kömür rezervlerine bakıldığında bir sıkıntı yaşanmayacağı görülmektedir. Dünya Enerji Konseyi (World Energy Council-WEC)'e göre 2013 yılı için yaklaşık 891,4 milyar ton toplam rezerv olduğu belirlenmiştir.[54] Dünya kömür rezervleri beş kıtaya dağılmıştır. 310,5 milyar tonu Avrupa-Avrasya ülkelerinde, 288,3 milyar tonu Asya-Pasifik ülkelerinde, 245 milyar tonu Kuzey Amerika ülkelerinde, 33 milyar tonu Afrika-Doğu Akdeniz ülkelerinde ve 14,6 milyar tonu Orta ve Güney Amerika ülkelerinde bulunmaktadır. Orantılı dağılım sayesinde kömür kaynakları üzerine bir politika oluşmamıştır. Daha ziyade ülkelerin kendi iç politikalarını geliştirmelerine, ticari bir kazanç ve diğer enerji kaynaklarının yerine ikame enerji kaynağı olarak görülmesine sebep olmuştur.

Yenilenebilir ve temiz enerjinin önemi tüm dünya üzerinde kavranmıştır. Enerji kaynakları arasında payının da artması için çalışmalar devam etmektedir. Bunun kaçınılmaz sonucu olarak gelişen teknolojiyle, kömür kaynakları üzerinde çalışmalar ve araştırmalar artmış, kömür kaynaklarının çeşitliliği ve alınacak verim üzerine çalışmaların yoğun bir şekilde sürdürülmesi sağlanmıştır. Bu konuda iki gündem belirlenmiştir. İlki kömürün sıvı hidrokarbonlara dönüştürülmesi yöntemidir. Kömürün sıvı yakıta dönüştürülmesi (Converting coal to a liquid fuel -CTL) olarak adlandırılan sistemin amacı olarak kömürden sıvı yakıt elde etmek ve belirli bir kapasitede üretime geçmektir. [55] Zengin kömür rezervleri olan ülkeler için bu uygulamanın yararlı olacağı ifade edilmektedir. Diğer yöntem ise kömürlerin yer altında gaz haline getirilmesi işlemidir. Yer altı kömür gazlaştırma (Underground coal gasification-UCG) olarak adlandırılan sistem oldukça gelişmiştir. Hava kirliliği konusunda sorunlar yaşayan Çin,

[54] Dünya Enerji Konseyi 2013, https://www.worldenergy.org/publications/2013/world-energy-resources-2013-survey/ (erişim tarihi 11.12.2016).
[55] M.,Höök and K.,Aleklett," A review on coal to liquid fuels and its coal consumption", **International Journal of Energy Research**, Cilt 34, Sayı 10, 2010,s.848-850.

bu yönteme büyük yatırımlar yapmış, yaklaşık 30 kadar proje üretmiştir. Hedefi, 2020 yılı itibariyle kömürden yılda 50 milyar metreküp gaz elde etmektir. ABD, Hindistan ve Avrupa ülkeleri de sisteme dair projeler üretmektedir. Almak istedikleri sonuç, gaz ihtiyacı için ciddi bir alternatif elde etmektir.

Tüm bu gelişmelere baktığımız da kömürün sanayi devriminden sonra enerji üzerinde ki önemi ve etkili rolü petrol, doğalgaz ve nükleer enerji kaynaklarından sonra önemini bir dönem kaybetmiş olsa da, enerji kaynakları içerisinde hala önemini korumakta olduğu görülür.

2. Petrol

19. yüzyıla baktığımızda en önemli ve güçlü enerji kaynağının kömür olduğunu görürüz. İlk olarak aydınlanma ve ısınmada kullanılan petrolün, 19.yüzyılın sonlarına doğru petrolle çalışan motorun bulunmasıyla önemi de artmıştır. I. Dünya Savaşı'ndan sonrasında kömürden petrole geçiş başlamıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra çok daha fazla kullanılmaya başlamıştır. Petrol kömüre kıyasla daha fazla enerjiye sahiptir. Yüksek verimi ve hacmen daha az yer tutması tercih sebebi olmuştur.

Bugün dünyada enerji ihtiyacının büyük bir kısmı petrolden karşılanmaktadır. Petrolün işlenmesiyle yaklaşık 80 bin çeşit ürün elde edilmektedir. Ancak en çok kullanıldığı alanlar ulaşım ve enerjidir. Zaman içinde artan tüketim miktarı petroldeki üretim ve tüketim dengesini olumsuz şekilde etkilemektedir. Bunun sonucu olarak olarak yeni petrol rezervlerinin keşfinin yapılması ve kullanıma açılması gerekmektedir. Petrolün vazgeçilmez bir ihtiyaç haline gelmesi, uluslararası ilişkiler söz konusu

olduğunda devletlerin jeopolitik duruşunu ve hareket özgürlüklerini belirlemek açısından stratejik bir enstrümandır.[56]

Ham petrolün ölçü birimi, 159 litreye karşılık gelen varildir. Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) tarafından hazırlanan verilere göre 2015 sonu itibariyle dünya petrol rezervi 1 trilyon 697 milyar varil olarak hesaplanmıştır. 2016 yılında ise dünya petrol rezervinin 1.707 milyar varil olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen rezervin %47,3'ü Orta Doğu ülkelerinde, %19,6'sı Güney ve Orta Amerika ülkelerinde, %14'ü Kuzey Amerika ülkelerinde, %9,1'i Avrupa ve Avrasya ülkelerinde, %7,6'sı Afrika ve %2,5'i Asya Pasifik'te bulunmaktadır. En önemli enerji kaynakları arasında yer alan ham petrol 2016 yılı itibarıyla dünya enerji talebinin %33,3'ünü karşılamıştır. En büyük petrol havzalarına sahip bölgeler Orta Doğu, Rusya, ABD, Kanada ve Hazar bölgeleridir.[57]

Orta Doğu	47.3%
Güney ve Orta Amerika	19.6%
Kuzey Amerika	14%.
Avrupa ve Avrasya	9.1%
Afrika	7.6%
Asya Pasifik	2.5%

Tablo 1.Toplam Petrol Rezervinin Bölgeler Üzere Paylaşımı.

"Petrol İhraç Eden Ülkeler Topluluğu" (OPEC), petrol ihraç eden ve bilinen petrol rezervlerinin 2/3'sini (%76) ellerinde bulunduran 12 ülkenin oluşturduğu bir konfederasyondur. Bağdat Konferansı'nda 10-14 Eylül 1960 yılında üye ülkelerin petrol

[56] B.,Emeklier ve N.,Ergül, "Petrolün Uluslar arası ilişkilerdeki Yeri:Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik", **Bilge ve Strateji Dergisi**, Cilt 2,Sayı 3,2010,s.60.
[57] BP Statistical Rewiew of World Energy, June 2016, https://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/energy-economics/statistical-review-2016/bp-statistical-review-of-world-energy-2016-full-report.pdf (erişim tarihi 28.01.2017).

politikalarını birleştirmek, petrol piyasalarına istikrar sağlamak amacıyla kurulmuştur. Kurucu üyeleri Suudi Arabistan, İran, Irak, Kuveyt, Venezuella'dır. Üye ülkeler Libya, Katar, Nijerya, Cezayir, Birleşik Arap Emirlikleri, Ekvador ve Irak'tır. Son olarak da 2007 yılında Angora, 2016 yılında Gabon, 2017 yılında Ekvator Ginesi topluluğa katılmıştır.[58]

Avrupa Komisyonu Enerji ve Taşımacılık Genel Müdürlüğü, enerji konusunda yaptığı çalışmalara ait verilerle, 2000-2030 yılları arasındaki tahminlere dayanarak, 30 yıllık zamanda %35'lik bir oranla petrolün bugün olduğu gibi uzun yıllar boyunca başat enerji kaynağı olmaya devam edeceği gerçeğini kanıtlamıştır.[59]

Petrol havzalarının dünya üzerindeki dağılım haritasına bakıldığında, dünya siyasetinin, iç savaşların, dış müdahalelerin, siyasi ambargoların ve dünya petrol rezervi sıralamasında başta yer alan Venezuela, İran ve Irak gibi ülkelerin içerisinde bulunduğu ekonomik krizlerin neden bu bölgelerde ortaya çıktığını anlamak çok da zor olmasa gerek. Dünya, enerji ihtiyacını karşılamak isteyen ülkelerin çeşitli politikalarına sahne olmaktadır. Ülkeler sadece enerji ihtiyacı için değil, gelişimleri ve siyasi rollerinin öncelikle güçlenmesi ve sonrasında da devam etmesi için bu bölgeler üzerinde bölgesel ve küresel politikalar uygulamaktadır. Kendi çıkarları uğruna uluslararası ticari anlaşmalar yapmak için çabalamaktadırlar.

3. Doğalgaz

Doğalgaz, bitki ve hayvan artıklarının yeryüzünün alt katmanlarında milyonlarca yıl boyunca basınç ve sıcaklığa maruz kalarak doğal dönüşümleri sonucunda oluşur. Yer kabuğunun içindeki fosil kaynaklı hidrokarbon içeren bir çeşit yanıcı gazdır. Doğal

[58] R.,Yanar, **Petrol Fiyatlarındaki Düşüş ve Ortadoğu Ekonomilerine Etkileri**, Ankara, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2014,s.16.
[59] F.,Kayacı, "AB'nin Enerji Politikası ve Bu Politikanın Gelişimi", **Enerji 2023 Derneği**,http://www.foreigntrade.gov.tr/ab/CesitliCalismalar/AB%20Enerji.htm (erişim tarihi 27.09.2017).

gazı oluşturan hidrokarbon bileşikleri, petrolün de bileşenleridir. Doğal gazın büyük bölümü %73-95'i metan gazından oluşur. Diğer bileşenleri ise etan, propan, bütan ve pentan gazlarıdır.[60]

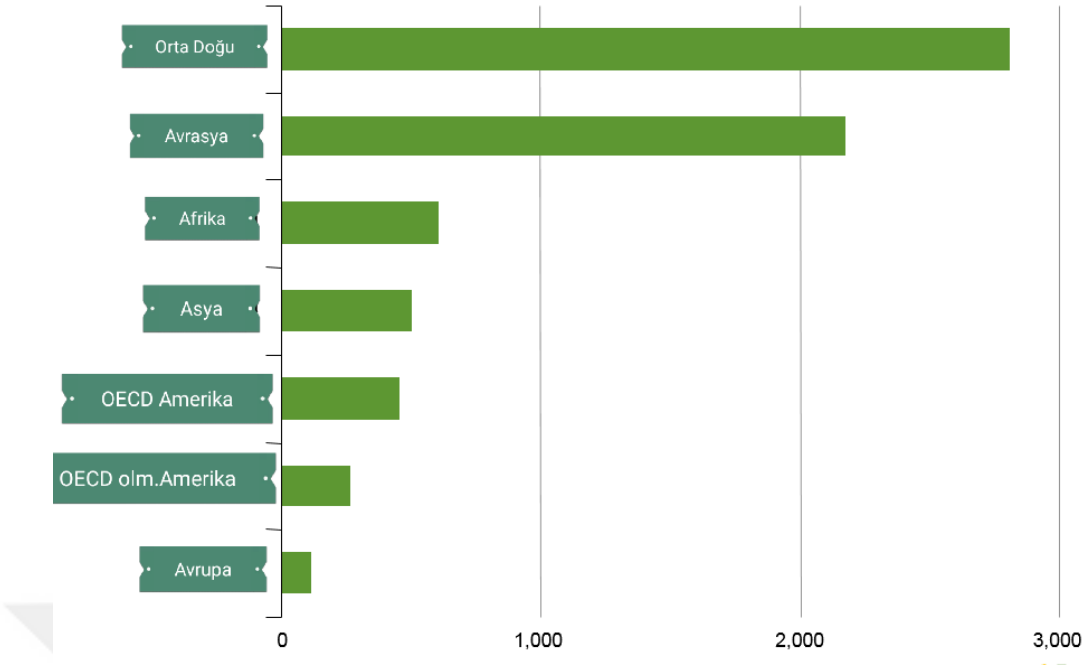
En çok kullanılan enerji kaynakları olan petrol ve kömürden sonra doğalgaz gelmektedir. Doğal gazın petrol üretimi sırasında ortaya çıkan yararsız bir atık olduğu düşünülmüş ve petrol üretim tesislerinde yakılarak uzaklaştırılmıştır. Günümüzde ise petrol ve petrol ürünleriyle yaşanan sıkıntılar nedeniyle değerli ve stratejik bir enerji kaynağı olduğu anlaşılmış, kullanım alanları keşfedilmiştir. Kullanım alanları çoğunlukla konutlarda ısıtma, sıcak su elde etme, pişirmeyken ve sanayi sektöründe de önemli bir yere sahiptir.[61] Bu piyasada en güçlü büyümeyi, yükselen ekonomileri ile gelişmekte olan ülkeler elde etmiştir. Örneğin, kanıtlanmış 4 trilyon 502 milyar metreküp doğalgaz rezerviyle Cezayir, gaz üretimi azalan Avrupa Birliği'nin doğalgaz ihtiyacının yüzde 25'ini karşılamaktadır.

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC)'nün yayımladığı yıllık istatistik bültenine göre, 2015 yılında dünyada toplam doğalgaz rezerv miktarı 201 trilyon 966 milyar metreküp olarak kanıtlanmıştır. Bu bültene göre Ortadoğu bölgesi kanıtlanmış rezervlerin en çok olduğu yerdir. Bölgede yer alan İran, Irak, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde toplam olarak 79 trilyon 430 milyar metreküp kanıtlanmış doğalgaz rezervi bulunmaktadır. İran, 33 trilyon 500 milyar metreküplük kanıtlanmış rezervle bu bölgenin birincisi konumundadır. Dünyadaki ikinci büyük rezerve sahip bölge ise 65 trilyon 422 milyar metreküplük rezervle Doğu Avrupa ve Avrasya bölgeleridir. Bu bölgede yer alan Rusya, hem bölgede hem de dünyada 49 trilyon 541 milyar metreküple ilk sırada yer almaktadır.

---

[60] J.,Pipe, **Dünya Enerji Sorunları, Doğal Gaz Temiz Bir Fosil Yakıt mı?**, Ankara,Tübitak Yayınları,2013,s.5.

[61] Wikipedia, http://tr.wikipedia.org/wiki/Do%C4%9Fal_gaz (erişim tarihi 20.20.2017).

Şekil 1. Kanıtlanmış doğal gaz rezervlerinin bölgeler üzre dağılımı.

Doğal gaz birikimleri günümüzde kolayca çıkarılabilmektedir. Fakat sızdırmaz olan, düşük geçirgenli, yeraltında şist adı verilen kayaçların içine sıkışmış gelenkesel olmayan bir doğalgaz olan kaya gazının çıkarılması daha meşakkatlidir. Teknolojik gelişmeler sayesinde pazarda yerini alacak olan kaya gazının petrol ve doğalgaza alternatif olabileceği ve enerjide dengeleri değiştirebilecek bir kaynak konumunda olması yeni yorumlara sebep olmaktadır. ABD'de fazla bulunan kaya gazı üretiminin doğalgaz fiyatlarını 2008'den bu yana neredeyse yarı yarıya düşmesine neden olması, ilerleyen zamanlarda Rusya'nın dünyanın en büyük doğalgaz üreticisi olma niteliğini kaybedeceği söylentilerini ortaya çıkarmıştır.[62] Yeni yüzyılda, küresel gücü elinde tutan ABD, Rusya ve Çin'le beraber Ortadoğu'nun enerji kaynakaları açısından önemi söz konusuyken, bu bölge ve AB ülkelerini içine alan yeni bir müdahelenin ortaya çıkacağını ve ülkelerin yeni politikalarını bu kapsamda baştan kurguladığını söylemek yanlış olmaz.

[62] N.,Ateşoğlu," Kaya Petrolü ve Kaya Gazındaki Gelişmeler ABD'ye Neler Getirecek?",**BİLGESAM**, http://www.bilgesam.org/incele/1803/-kaya-petrolu-ve-kaya-gazindaki-gelismeler-abd'%E2%80%99ye-neler-getirecek-/#.WeiJAFu0PIU (erişim tarihi 28.12.2016).

4. Nükleer enerji

Uranyumun keşfiyle başlayan, 1934 yılında atom çekirdeklerinin parçalanmasıyla oluşan fisyon ve füzyon tepkimeleri sonucu açığa çıkan ısı enerjisine Nükleer enerji denir. Ortaya çıkan ısı yadımıyla su kaynatılır ve buhar elde edilir. Nükleer enerji santrallerinde elde edilen buhar, buhar türbinlerini döndürerek elektrik üretimini sağlar. Maliyet açısından bakıldığında nükleer enerjinin, doğal gaz ve petrole göre avantajlı olduğu görülmektedir. Düşük, orta, yüksek seviyeli radyoaktif atıkların depolanması da bir maliyettir. Ancak bu maliyette dahil olmak üzere, nükleer enerjinin yakıt maliyeti, kömür maliyetinin 1/3'i, doğal gaz maliyetinin 1/5'idir.[63] Tercihini nükleer enerjiden yana kullanan ülkeler, zengin fosil kaynaklarına sahip olmayan ülkelerdir.

Birincil enerji, herhangi bir enerji dönüşümüne uğramadan kullanılan enerji türüdür. Bunlar yenilenemez ve yenilenebilir enerji kaynaklarından oluşur. Birincil enerji tüketiminin %5,6'sı, elektrik enerjisi talebininse %11'i nükleer enerjiyle karşılanmaktadır. 1984 yılında da oran düşüktür fakat bu oran, 1984 yılından sonraki en düşük oran olmuştur. ABD, 104 nükleer enerji santraline sahip olmasından dolayı, oldukça yüksek miktarda nükleer enerji tüketmesine rağmen 1978 yılından bu yana nükleer santral siparişi vermemektedir. Son yıllarda Çin, Rusya ve Hindistan'da da nükleer enerji kullanımının artış gösterdiği gözlenmektedir [64]

Radyoaktif bir kimyasal element olan uranyum rezervlerinin tüm dünyada 2 milyon 246 bin ton civarında olduğu tahmin edilmektedir. 2014 yılında en çok uranyum üreten ülke olarak Kazakistan bu konuda hala başı çekmekte, dünya üretiminin %33'ünü gerçekleştirmektedir. Kazakistan'ın ardından Avustralya, Çin, Fransa, ABD,

[63] Dünya Enerji Raporu 2013, http://www.dektmk.org.tr/upresimler/Enerji-Raporu-2013.pdf (erişim tarihi 22.02.2017).
[64] D.,Ulusoy ve F.,Kaplan, **Nükleer Enerjinin Sonumu? Fukişima'dan sonra Alternatif Enerji Politikalarına Uluslararası Bir Bakış**, İstanbul,Sena Ofset,2012,s.26.

Almanya, Japonya, Hollanda, Pakistan ve Rusya, dokuz ülke olarak dünya üretiminin %60'ını sağlamaktadır.

Nükleer enerjinin avantajlarının yanı sıra ciddi dezavantajları da olduğunu belirtmek gerekir. Bu santrallerin sera gazı emisyonları daha az olduğundan küresel ısınmayı hızlandırıcı etkileri kömür, doğal gaz veya petrol kullanarak elektrik üreten teknolojilere göre daha düşük olmasına rağmen, içerdiği tehlike, üretimden önce, üretim sırasında ve üretim sonrası ortaya çıkmaktadır. Nükleer santrallerde açığa çıkan radyoaktif atıklar her zaman eleştiri konusu olmuştur. Düşük, orta ve yüksek seviyeli atıklar seviyelerine göre depolanırlar. Çoğu düşük seviye atıkların normal bir çöpten farkı yoktur. Dünya genelinde bulunan nükleer atığın sadece %4'ü yüksek derecede radyoaktiftir. Geriye kalan %96'sı çok daha az radyasyon içerir. Kullanılmış nükleer yakıtlar yine de dikkatli şekilde muhafaza edilmelidir, ölümcül tehlike oluşturabilirler.[65]

B. Yenilenebilir Enerji Kaynakları

Nüfusun artması, gelişen sanayi ve teknolojiyle birlikte dünyada enerji ihtiyacı da hızla artmaktadır. Bunun sonucunda ihtiyaçları karşılamak için daima yeni kaynak arayışları önemli hale gelmiştir. Bu durumda asıl önemli sorun ise, fosil kaynakların tükenme olasılığı söz konusuyken bu talebin nasıl karşılanacağıdır. Yenilenebilir enerji kaynaklarına ulaşmak artan talebi karşılamak için en önemli çözümdür.

Yenilenebilir enerji kaynakları yakıtın yakılması veya sonrasında oluşan atıkların yok edilmesini gerektirmeyen kaynaklardır. Ayrıca yenilenemez enerji kaynaklarına göre daha az zararlı ya da zararı olmayan enerji kaynaklarıdır. Fosil yakıtların, kullanım hızı ölçüsünde kendini yenileyememesi bir dezavantajdır. Bunun aksine yenilenebilir enerji kaynaklarının prtikte sürdürülebilir olması, kullanıldığında

[65] S.,İmer ve A.,Dalbudak, "Türkiye'de Nükleer Güç Santrali Kullanımı ve Dış Politikaya Olası Etkileri", **Akademik Bakış**, Cilt 5,sayı 10,2011,s.151.

tükenen bir kaynağa bağlı olmaması ve tüm bunların da tüketim toplumu için şart olduğu aşikârdır. Yenilenebilir enerjiler içinde öne çıkanlar rüzgar ve güneş üzerine kurulan teknolojilerdir, ama çoğunluğu dolaylı ya da dolaysız olarak güneşle ilişkilidir.

Yenilenebilir enerji kuruluşlarının birçoğu malzeme ve insan gücüne dayanarak tesis edilebilir. Yenilenebilir enerji için yapılan tesisler taşınamaz, tesis kurulduğu bölgede kalır ve yerel halkın istihdamı için faydalıdır. Bu enerjilere ait teknolojiler yıllar geçtikçe gelişmiştir, tesis kurup ürettimi yapan çoğu ülke yenilenebilir enerjiyi ve teknolojilerini satarak ticari kazanç sağlamaktadırlar.

1973 yılında Arap-İsrail Savaşı petrol krizini hızlandırmıştır, petrolün fiyatı haddinden fazla artmıştır. Bu nedenle temin etmekte zorluklar yaşanmaya başlaması bazı ülkelerin yabancı petrole olan bağımlılıklarını azaltma girişimlerinde bulunmasına neden olmuştur. Kimi ülkeler ise aksine dışa bağımlıklarını artırarak alımlarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Artan ve azalan talepler ülkelerin enerji politikaları üzerinde etkisini fazlasıyla göstermiştir. Yüzyıllar boyunca ülkeler arasında ortaya çıkan çatışmaların, siyasi krizlerin ardında enerji faktörü vardır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının, ülkeler arasında sömürgeciliğin doğuşundan günümüze kadar süregelen enerji rezervleri ilgili yaşanan çatışmaları azaltma konusunda fayda sağlaması söz konusu olabilir.[66]

2013 yılına gelindiğinde yenilenebilir kaynaklarla üretilen enerji, doğalgazın önüne geçerek %18,4 oranında artmıştır. Ayrıca aynı yıl hidrolik enerji haricindeki diğer yenilenebilir kaynaklar, dünya elektriğinin%5,4'ünü üreterek, tarihte ilk kez petrol yakıtlı üretimi geçmiştir. Yenilenebilir enerjilerden jeotermal, güneş, rüzgar, biyokütle ve atıktan üretilen toplam paya bakıldığında 2013 yılında ABD %21'lik oranla birinci,

[66] Ö.,Aslan ve M.,Z.,Dinçer, **Sürdürülebilir kalkınma, yenilenebilir enerji kaynakları ve hidrojen enerjisi: Türkiye değerlendirmesi**, 1.Baskı,İstanbul,Hiperlink,2008,s.75-76.

Çin %15,4'lük oranla ikinci, Almanya %10,6'lık oranla üçüncü, İspanya %6'lık oranla dördüncü sırada yer almıştır. [67]

1.	ABD	21%.
2.	Çin	15.4%
3.	Almanya	10.6%
4.	İspanya	6%.

Tablo 2. Toplam Yenilenebilir Enerji Üretimi Payının Ülkeler Üzere Dağılımı.

1. Rüzgar

Güneş ışınlarının dünyaya geliş açısındaki farklılıklar sayesinde meydana gelen basınç ve dünyanın dönüşü hızı ile oluşan rüzgarlarla elde edilen enerji türüdür. Değişik veya aynı alanlarda yer alan hava kitlelerinin arasında bir basınç farkı olşur. Bu basınç farkından dolayı hava akımları oluşur ve rüzgar meydana gelir. Mekanik enerji veya elektrik enerjisi üretmek için rüzgar enerjine ihtiyaç vardır. Elde edilen mekanik enerji hayatımızın her alanında kullanılmaktadır. İlk kurulum maliyeti yüksek olan Rüzgar Enerji Santralleri (RES) mekanik enerji üretmek ve elektrik enerjisi üretmek amacıyla kurulur.[68] Elektrik enerjisi kaynağını ilk olarak 1888 yılında ABD'de Charles Brush yel değirmeninden üretmeye başlamıştır. 1918 yılında Danimarka'da kırsal merkezlerde elektrik üretimi için rüzgar türbinleri kullanmış ve aynı yıl Danimarka elektrik enerjisinin %3'ü rüzgar enerjisinden sağlamıştır.

---

[67] BP Statistical Rewiew of World Energy, June 2014, http://www.bp.com/content/dam/bp-country/de_de/PDFs/brochures/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf (erişim tarihi 16.12.2017).

[68] E.,Koç ve K.,Kaya,"Energy Resources-State of Renewable Energy", **Engineer & the Machinery Magazine**,Cilt 56,Sayı 668, 2015,s.42-43.

Yüksek potansiyele sahip, tükenmeyen bir enerji kaynağı olan rüzgar enerjisinin öneminin arttığı gibi kullanımı da giderek artmaktadır. 15 Kasım 1974 tarihinde Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)'nün yapısı içinde kurulan Uluslararası Enerji Ajansı (International Energy Agency-IEA) tarafından dünya rüzgar enerji potansiyelini belirleyebilmek amacıyla bir çok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalarda, Dünya teknik rüzgar enerji potansiyeli 53.000 TWh/yıl civarında olduğu belirlenmiştir. Dünyada rüzgar enerjisi potansiyelinde öncü olan bölgelerin sıralaması şu şekildedir: Kuzey Amerika (14.000TWh/yıl), Doğu Avrupa ve Rusya (10.600 TWh/yıl), Afrika (10.600 TWh/yıl), Güney Amerika (5.400 TWh/yıl), Batı Avrupa (4.800 TWh/yıl), Asya (4.600 TWh/yıl) ve Okyanusya (3.000 TWh/yıl)'dır. Bu ölçümler sonucunda Kuzey Amerika, Doğu Avrupa ve Rusya ve Afrika'nın en yüksek rüzgar enerjisi potansiyeline sahip oldukları ve bu bölgelerde dünyanın rüzgar enerjisinin %66'sının elde edildiği belirlenmiştir.[69]

Kuzey Amerika	14000 TWh/yıl
Doğu Avrupa ve Rusya	10600 TWh/yıl
Afrika	10600 TWh/yıl
Güney Amerıka	5400 TWh/yıl
Batı Avrupa	4800 TWh/yıl
Asya	4600 TWh/yıl
Okyanusya	3000 TWh/yıl

Tablo 3. Rüzgar Enerjisi Potansiyelinin Yüksek Olduğu Ülkeler.

Kurulu rüzgar enerjisi sistemlerinin gücü her yıl yaklaşık olarak %10'un üstünde büyümüştür. Bu büyümenin verilen teşvikler sonucu gerçekleştiğini belirtmek gerekir.

[69] M.,C.,Şenel ve E.,Koç," Dünyada ve Türkiye'de Rüzgar Enerjisi Durumu-Genel Değerlendirme", **Mühendis ve Makina**, Cilt 56, sayı 663,2015, s.48.

Böylece yenilenebilir enerji kaynakları arasında en hızlı şekilde büyüme oranına sahip olmuştur.

Rüzgar enerjisine olan talep 1970'lerdeki krizin ardından çok ciddi bir şekilde arttı. Bu alanda yapılan çalışmalar geçtiğimiz yüzyılda sürekli olarak devam etti. Bu yüzden rüzgar ile çalışan makinelerin üretim miktarları ve olası sonuçlarına kolay ve çabuk bir şekilde ulaşılabilmektedir. Geçtiğimiz on yılda rüzgar üretiminin kapasitesinde çok ciddi bir artış da gözlenmektedir.[70]

Prosese bakıldığında, kapasitesini artıran ülkeler sıralanışı şu şekildedir; Çin (7.1 GW), Almanya (1.8 GW), Brezilya (1.3 GW) ve Hindistan (1.1 GW)'dır. Brezilya, bu sıralamada üçüncülüğü alarak ABD'nin kapasite artışıyla önce eşitliği yakalamış ve daha sonra geçmiştir. Çin'in kapasitesindeki artışın %41 olarak gerçekleşmesi, rüzgar türbini kurulu gücü bakımından dünya lideri olmasını sağlamıştır.

2. Hidrolik Enerji

Su gücü ile elektirik enerjisi üretimine hidrolik enerji denir. Prensip olarak, suyun belli bir yükseklikten aşağıya akması ile türbin kullanılarak suyun potansiyel enerjisini kinetik enerjiye dönüştürme işlemidir. Zenobe Gramme 1869'da dinamoyu icat etti. 1871 yılında buluşunu Fransız Bilimler Akademisi'ne sundu ve 1873 yılında buluşu Viyana Sergisi'nde tanıtıldı. Aynı yıl fabrika kurarak üretime geçmesi hidrolik güç kaynağının kullanılmaya başlanması demekti.[71]

Hidrolik enerjiden en çok elektrik enerjisi elde etmek amacıyla faydalanılır. Bu üretim şekli gün geçtikçe artmış ve gelişmiştir. Gelişimiyle beraber alınan veriminde

[70] C.,Ngo and J.,B.,Natowitz, **Our Energy Future : Resources, Alternatives and the Environment,**2.Baskı,New Jersey, John Wiley & Sons, Incorporated,2016,s.329.
[71] https://www.enerji.gen.tr/hidrolik-enerji-nedir.html, (erişim tarihi 28.07.2018).

artması nedeniyle hidrolik güç yenilenebilir enerji kaynakları arasında önemli bir yer almıştır.[72]

Bugün hidrolik enerjiden, elektrik enerjisinin %17'si ve birincil enerjinin de %2,4'ü karşılanmaktadır. Dünyada ülkelerinin elektrik enerjisinin %50 veya daha fazlasını hidrolik enerjiden sağlayan Norveç, Brezilya, Venezuela, Kanada, İsveç'tir. Dünya sıralamasına bakmak gerekirse, Çin %24,1'ini karşılayarak birinci, Brezilya ikinci, Kanada üçüncü, ABD dördüncüdür. Hidrolik barajlarının büyüklüğü açısındanda Çin, Brezilya ve Venezuela dünyada ilk üç ülkedir.

3. Güneş Enerjisi

Güneş enerjisi, sınırsız enerji kaynağı olan güneşten yararlanması nedeniyle tükenmeyen bir enerji çeşididir. Yenilebilir ve temiz enerjidir. Bu nedenle doğaya zararlı duman, gaz ve radyasyon gibi zararlı etkileri de yoktur. Ve tüm dünyaya ulaşabildiği için diğer enerji kaynaklarından farklı konumlandırılır. 1950'li yıllar, güneş enerjisi kullanımının yaygınlaşmaya başladığı yıllardır. ABD, Japonya ve İngiltere'de güneşli su ısıtıcısı ve ABD'de fotovoltaik güneş pillerinin yapılmasıyla güneşten ilk elektrik enerjisi üretilmiştir. Ancak ilk kurulum maliyetlerinin yüksek olması, petrol ve doğalgaz karşısında rekabeti sınırlı tutmuştur. 1974-1978 döneminde, petrol fiyatlarında zincirleme artışlar nedeniyle oluşan petrol krizi enerji sorununu yanında getirmiş ve güneş enerjisinden faydalanma konusu tekrar gündeme gelmiş, ardından çalışmalar hız kazanmıştır.[73]

Isıl teknolojiler ve fotovoltaik sistemler, güneş enerjisinden elde edilen elektrik enerjisi türleridir. Bahsi geçen ilk teknolojide güneş enerjisinden ısı elde edilir ve ardından bu ısıdan da elektrik enerjisi üretilir. Isıl güneş teknolojilerinde güneş ışınları, çanak kollektörlerle su boruları üzerine odaklanır ve belirli sıcaklıklarda kızgın su,

[72] Türkiye Teknoloji Gelistirme Vakfı, "Yenilenebilir Enerji", http://www.ttgv.org.tr/UserFiles/File/yenilenebilir_enerji.pdf (erişim tarihi 5.01.2017).
[73] İ.,Akova, **Yenilenebilir Enerji Kaynakları**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım,2008,s.35.

kızgın buhar elde edilir ve enerji üretilir. Fotovoltaik, güneş enerjisini elektrik akımına dönüştürme teknolojisidir. Bu sistem, güneş ışınlarının silikon, kadmiyum gibi bir yarı iletken malzemede meydana getirdikleri fotovoltaik etkiye dayanır. Yüzeyleri kare, dikdörtgen, daire şeklinde üretilen güneş pillerinin yüzey alanları 100 cm²'dir, kalınlıkları 0,2-0,4 mm. arasında değişiklik gösterir. Güneş ışınlarının bu malzemenin kontak noktasına yansır, kolektörler aracılığıyla ısı toplanır, bir gerilim oluşur ve elektrik elde edilir. Güneşten sağlanan ısınma ve üretilen elektrik de panellere yansıtılır.[74]

Yıl içinde, yeryüzüne gelen güneş radyasyonuyla alınan güneş enerjisi ortalama değeri mevsim ve enleme bağlı olarak değişiklik gösterse de, yaklaşık 300-1000 W/m2'dir. Atmosfere ulaşan güneş radyasyonunun yaklaşık %17,5'i (77 W/m2'si)atmosferi ısıtmaya yarar. Yaklaşık %35'i (68 W/m2'si) bulutlardan, yerden yansır ve tekrar uzaya döner. Hesaplamalar sonucunda ortalama dünyaya ulaşan radyasyon miktarı 197 W/m^2 dolaylarındadır. Bu miktarın fazla olduğu söylenemez. Güneşin sahip olduğu enerjinin milyarda birinden çok daha azı, dünyada tüketilen yıllık enerjinin 10.000 katından daha fazla enerjiye denk gelir. Bol ve tükenmeyen bu enerji kaynağı elektrik üretimi için rahatlıkla kullanılabilir. Dünyamızda yer alan geniş çöllerin %5'lik bölümüne güneş panelleri kurularak dünyanın tüm elektrik ihtiyacı karşılanabilir.[75]

Güneşten üretilen enerji sıralamasında Almaya lider konumundadır. Almanya'nın güneş enerjisinde elektrik üretimi 2017 yılında 38,4 TWh olarak gerçekleşmiştir. Sıralamada kendinden sonra gelen yedi ülkenin enerji kapasiteleri kadar üretim yaptığını görürüz.

---

[74] J.,Pipe, **Dünya Enerji Sorunları, Doğal Gaz Temiz Bir Fosil Yakıt mı?**, Ankara, Tübitak Yayınları,2013,s.3.
[75] C.,Ngo and J.,B.,Natowitz, **a.g.e.**,s.273.

4. Jeotermal Enerji

Yağış şekilleriyle yeryüzüne ulaşıp, biriken sular, yerkabuğundaki çatlaklardan sızarak magmanın ısıttığı kayalara ulaşır ve ısınır. Isınan su ise dünyanın değişik bölgelerindeki volkanik patlamalar ve bir püskürmeyle yüzlerce litre suyu yükseğe taşıyan gayzerler biçiminde yeryüzünde ortaya çıkar. Yeryüzüne çıkan bu suyun sıcaklığı ise genelde 150 °C'dir. Bu sıcak su buhar türbinleri ile elektrik enerjisine çevrilir. Buna jeotermal enerji denilmektedir. Yeraltındaki bazı granit tarzı sert, kuru kayalarda su bulunmamasına rağmen bir jeotermal enerji kaynağı olduğu kabul edilir. Teknik yöntemlerle ısılarından faydalanılır.[76]

Jeotermal enerjinin tarihçesi çok eskilere dayanır. Ancak ticari anlamda üretim 1958 yılında Yeni Zelenda'da "Flash Metodu" ile 1959 yılında da Meksika'da yapıldı. Diğer enerji kaynaklarıyla olan rekabet ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra pek çok ülkede kullanılmasıyla ortaya çıkmıştır.[77]

Geri dönüştürülebilir enerji kaynakları sırasıyla; biyokütle enerjisi, hidroelektrik ve üçüncü olarakta jeotermal enerjidir. 2005 yılında dünyanın Jeotermal enerji üretimi 57 TWh, 2009 yılı sonunda kurulu jeotermal güç 50,583 MW olarak belirlenmiştir. 2005 ten günümüze yaklaşık %79 oranında bir artış göstermiştir. 1980'lerde yine dünyayı sarsan ikinci petrol kriziyle jeotermal enerji kaynaklarına yönelmeler olmuş, bu üretim sisteminde ciddi bir artış gözlenmiştir. Dünyada 78 ülke jeotermal enerjinin doğrudan kullanımı yapılmaktayken, 7 ülke dünya üretiminde %90'lık oranla ön plana çıkmaktadır. Bu ülkeler ve tesisleri sırasıyla; Salton Sea ve Geysers Kompleksleriyle ABD, Malitbog, Makban ve Malaya tesisleriyle Filipinler, Cerro Prieto'yla Meksika,

[76] Ö.,C.,Külekci," Yenilenebilir Enerji Kaynakları Arasında Jeotermal Enerjinin Yeri ve Türkiye Açısından Önemi",**Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi**,Cilt 1,Sayı 2,2009,s.85.
[77] International Atomic Energy Agency,"Storage of Radioactivite Waste",2006, http://www-pub.iaea.org/mtcd/publications/pdf/pub1254_web.pdf (erişim tarihi 23.02.2017).

Lardello tesisiyle İtalya, Wayang Windu ve Darajat tesisleriyle Endonezya, son iki sırada yer alan ülkelerse Japonya ve Yeni Zelanda'dır.[78]

5. Hidrojen Enerjisi

Güneş hidrojen ve helyum gazlarından oluşur. Hidrojen, renksiz, kokusuz, havadan daha hafif, zehirsiz, çok bulunan bir gazdır. Hidrojenin havadan hafif olması atmosferde yükselmesine neden olur. Dünyada element olarak bulunmaz, su, metan, kömür, gibi başka bileşiklerin yapısında bulunur. Hidrojen bilinen tüm yakıtların arasında en fazla enerjiye sahip olandır. Normal sıcaklık ve basınçta gaz halinde bulunmaktadır. Bu gaz, 20-25 K sıcaklıkta sıvılaşır, bu nedenle sıvı depolarının izolasyonu oldukça önemlidir.

Hidrojen enerjisi kullanılan sistemlerde doğaya atık olarak sadece su ve su buharı bırakılır. Temiz ve kullanımı kolay bir enerjidir. Dolayısıyla çevre kirliliğine sebebiyet vermez. Petrol yakıtı türevlerine göre verimi yüksektir. Yaklaşık 1.33 kat daha verim sağlanır. Üretim yöntemleri arasında su, güneş enerjisi, rüzgar, dalga ve biyokütleyi sayabiliriz.

Hidrojen, diğer yakıtlara oranla pahalı bir enerji kaynağıdır. Aralarında yaklaşık üç kat fiyat farkı bulunur. Yaygın olarak kullanılabilmesi için hidrojen üretiminde maliyeti düşürecek teknolojilere ihtiyaç vardır. İhtiyaç fazlası oluştuğunda enrjinin belli süreçlerle hidrojen olarak depolanması, bu enerjinin alternatif bir enerji kaynağı olarak geçerlilik kazanması için gereklidir. Hidrojen yakıt pili teknolojisiyle elde edilen elektriğin, otomotiv sektörünün de bu yönde gelişmesiyle yaygın olarak kullanılmaya başlanması için depolamasının büyük önemini vardır.

Bilim adamlarının yaptığı araştırmalarla, 21. yüzyılın önde gelen enerjisi olan hirojenden enerjisinin sürdürülebilir olmasının yanında, en önemlisi çevre dostu ve ileri

[78] C.,Ngo and J.,B.,Natowitz,a.g.e.,s.315.

bir teknolojiye sahip bir enerji olduğu sonucuna varılmıştır. Hidrojenin tüm enerji kaynaklarında olduğu gibi çevreye bıraktığı olumlu ve olumsuz etkileri vardır. Olumsuz etkilerinden örnek vermek gerekirse, yanma yüksek sıcaklığa varırsa havadaki azot ve oksijenden azot oksit oluşur, ancak bu kotrol edilebilir bir durumdur. Ayrıca hidrojen fosil yakıt kullanılarak buhar iyileştirme ile elde edilirse ortaya çıkacak karbondioksit miktarı fosil yakıt direkt yakıldığında yayılan miktarından yüksektir. Hidroelektrik santrallerin çevreye bıraktıkları etki, ölçekleriyle doğru orantılıdır.[79]

Hidrojen üretimi oldukça eski tarihlere dayanır. 1920'li yıllarda İngiliz genetikçi ve evrimsel biyolog Haldane "Bilim ve Gelecek" adlı makalesinde ilk kez "Yenilenebilir Hidrojen" tanımını kullanmıştır.1970'li yıllarla beraber bu enerji kaynağı ile ilgili araştırmalar yoğunlaşmıştır. Her yıl üretilen 500 milyar m3 hidrojenin en çok kullanıldığı alanlar kimya sanayisi ve petrokimya sanayisidir.

6. Biyokütle Enerjisi

Biyokütle enerjisi, tarım ve ormancılıktaki bitkisel ürün atıkları, mantar atıkları gibi biyokütle atıklarının yakılarak veya çeşitli işlemlerden geçirilmesi sonucunda elde edilen enerji çeşidine denir.[80] Sırasıyla biyokütle atıkları biyoyakıta, biyoyakıt da biyoenerjiye dönüştürülür. Bitkisel kökenli yakıtlar, biyoyakıt olarak adlandırılır ancak kömür bu gruba dahil değildir. Biyoyakıtlar biyolojik kaynaklardan elde edilmeleri nedeniyle biyoyakıt olarak adlandırılırlar. Katı, sıvı ve gaz halinde bitkisel ve-veya hayvansal kaynaklardan elde edilir. Örnek olarak mısır, odun, şekerkamışı, sap, saman, kentsel ve endüstriyel atıklar, hayvansal atıklar, bezelye, patates sayılabilir.[81]

---

[79] A.g.e.,s.224.

[80] E.,Kapluhan, "Enerji Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Biyokütle Enerjisinin Dünyadaki ve Türkiye'deki Kullanım Durumu", **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı 30, 2014,s.100.

[81] J.,Pipe, **Dünya Enerji Sorunları, Biyoyakıtlar Besin Kaynaklarımıza Karşı Bir Tehdit mi?**, Ankara, Tübitak Yayınları,2013,s.4.

Kıyaslama yapmak gerekirse 1,2 varil petrolün bir ton biyokütle maddesinin işlemden geçmesi sonucu elde edilen enerjiye ve bir ton kömürden elde enerjinin dört ton çöpten elde edilen enerjiye denk olduğunu söyleyebiliriz.[82]

Enerji çeşitlerinden biyodizel için kanola, ayçiçeği, biyoetanol için şeker pancarı, mısır, buğday, biyogaz için hayvansal ve bitkisel atıklar kullanılır. Tüm bunlar için bitkiler, yapay ve doğal enerji ormanları gereklidir.[83]

Biyokütlenin Brezilya'da sanayide ve otomotiv sektöründe kullanılması 1989'dan beri gerçekleşse de yaygın olarak kullanılmaya başlaması 2000'li yılların başına denk gelir. Ülkede yaklaşık 5 milyon taşıt olduğu gerçeği gözönüne alındığında, bu enerjinin kullanımı açısından dünyanın en iyi örneği Brezilya'dır.

Biyogazın üretimi, organik atıkların havasız ortamda fermente edilmesiyle yapılan kolay bir işlemdir. Üretim aşamasından sonra son ürün organik açıdan zengin bir gübredir. Atık olarak elde edilen gübre tarım alanlarında kullanılır. Dünyadaki biyogaz tesislerinin %10'una sahip olan Hindistan'da büyük-küçük bir milyondan fazla üretim tesisi bulunmaktadır. Dünyanın en yoğun nüfusuna sahip olan Çin'de nüfusun büyük çoğunluğu yakıt olarak biyokütleyi tercih etmektedir. Kullanım alanları çoğunlukla yemek pişirme ve aydınlanmadır. Ülkede biyogaz üretimi için 5 milyondan fazla küçük tesiste yaklaşık 25 milyon insana istihdam sağlanmaktadır. Ayrıca Çin'de 10.000 kadar orta ve büyük ölçekli tesis bulunmaktadır. Burada üretilen biyogaz ise elektrik üretimi ve sanayi sektörünün enerji ihtiyacı için kullanılmaktadır.

Dünyada biyokütleden enerji etmede lider olan İsveç bu ihtiyacını karşılamadaki payını 2020 yılında %16'dan %40'a çıkarmayı hedeflemiştir. Finlandiya ise son 20 yılda biyokütle enerji kullanımını iki katına çıkartmıştır. Avusturya'da ise hayvansal yağ gibi çeşitli hammaddelerden yüksek verimli biyo-dizel üreten 11.000 den fazla

[82] A.g.e.,s.20.
[83] Dünya Enerji Raporu 2013, http://www.dektmk.org.tr/upresimler/Enerji-Raporu-2013.pdf (erişim tarihi 22.02.2017).

üretim tesisi vardır. Enerjisinin %13'ünü bu tesislerden elde etmekdedir. Amerika nükleer enerjiden elde ettiği miktara yakın enerjisini biyoenerjiden sağlar.[84]

III. Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği

Enerji Jeopolitiğine geçmeden önce Jeopolitik kavramanı tanımlamak gereklidir. İsveçli siyaset bilimci Rudolf Kjellen 1899 yılında İsviçre'nin sınırları hakkındaki makalesinde ilk kez "jeopolitik" terimini dile getirmiştir. Jeopolitiğin en basit tanımı coğrafyanın siyasi yorumunu araştıran bir bilim dalı olmasına rağmen ilk olarak askeri kavramlarda kullanılmıştır. Siyasi, askerî, ekonomik, bilimsel-teknolojik ve sosyo-kültürel konular doğrudan jeopolitikle ilişkilidir. Jeopolitik alanında yapılan çalışmaların yoğunlaştığı dönemle "Uluslararası İlişkiler" disiplininin doğuşu arasında yakın bir ilişki vardır. Yapılan jeopolitik analizler için tarihi süreçteki geçmiş eğilimler önemli işaretlerdir. Jeopolitik geleceği şekillendirmek için geçmişe dönüp bakar, işte bu, iki kavram arasındaki başlıca farktır.[85]

1945 yılında II. Dünya Savaşı'nın sona erdiği dönemlerden bugüne kadar jeopolitik kavramı, değişken bir kavram haline gelmiştir. Savaş sonrasında Avrupa'da belli bir dönem aralığında bilim yazınlarında dışlanmıştır. Dünyada küreselleşmenin başlaması 1970'li yıllara denk gelir. Jeopolitik kavramının tekrar gündeme gelmesi de bu yıllardadır. Ardından iktidar çekişmelerine sahne olan yeni toprak parçaları önem kazanmıştır. Bu dönemde, 1973′deki Arap-İsrail Savaşının petrol krizi sürecini hızlandırması, İran'da yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmeler sonucunda ortaya çıkan İran Devrimi, yaklaşık 30 yıl süren ve 1970'li yıllara doğru kızışan Vietnam Savaşı gibi stratejik olaylar jeopolitik yaklaşımları zorunlu hale getirmiştir.

Jeoplitik güç dengesi hakimiyeti 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa merkezliydi. İki dünya savaşı sonrasında güç dengeleri değişmiş, ABD gücü eline almıştır. 1946-1991

---

[84] Temiz Enerji yayınları, "Biyokütle Enerjisi", http://habitatdernegi.org/tr/dl/yayin/TemizEnerjiYayinlari/BiyoKutle.pdf (erişim tarihi 22.01.2017).

[85] P.,Khanna,**Yeni Dünya Düzeni,** Çev. E.,N.,Akbaş, 1.Baskı, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2011,s.64.

Soğuk Savaş döneminde yeni bir sistem, iki kutuplu uluslararası sistem ortaya çıkmıştır. Günümüzde bu sistem çok kutuplu bir hal almıştır. Bu sistemin oluşmasıyla jeopolitik ve jeostratejik ağırlık merkezi kısmen de olsa Atlantik bölgesi ülkelerinden Pasifik bölgesi ülkelerine doğru kayma eğilimi göstermiştir. Avrasya bölgesi zengin enerji kaynakları ve enerji lojistiği yolları nedeniyle tarihin her döneminde ilgi çekici bir merkez olmuş, bu durumda da küresel jeopolitikte stratejik önemi artmıştır. Bölgede bulunan kaynakları satın alabilecek ekonomik güç sahibi Batılı ülkeler bu jeopolitik mücadelenin merkezinde yerleşmişlerdir.[86]

Enerji jeopolitiğinin küresel jeopolitiğin bütün gelişmelerini ihtiva etmesinin nedeni, sadece enerji kaynaklarının bulunduğu alanlarla sınırlı kalması değil, enerjinin arz-talep ilişkisinin çevrelediği tüm coğrafyaları ihtiva etmesidir.[87] Enerji jeopolitiği, Jeopolitik değişimlerin en fazla gerçekleştiği alandır. Sebepleri arasında, enerji kaynaklarının rezerv durumlarındaki değişimler, sürekli değişen ve gelişen enerji teknolojileri, enerji oyunundaki asıl oyuncuların enerjiyi elde etmekteki hızlı değişimleri yer alır.

Kaynakların bulunduğu coğrafyalar, enerji jeopolitiğinin ana basamağıdır. Küresel çapta enerji kaynakları farklı bölgelerde yer almaktadır. Bu coğrafyaların önemi küresel çaptaki talebi karşılayacak düzeydeki rezerv büyüklükleriyle orantılıdır. Rezervlerdeki değişkenliğe göre bölgelerin jeopolitiği de doğru orantılı olarak şekillenmektedir. Bu nedenledir ki enerji jeopolitiği çoklukla petrol, kömür, doğalgaz rezervlerinin yer aldığı bölgelere, kaynakların nakliyesinde kullanılan lojistik coğrafyası ve bu enerji kaynaklarını talep eden coğrafyalara odaklanmaktadır. Enerji jeopolitiğinde temel prensip kaynak coğrafyasındaki ülkelerin talebi karşılaması, talep eden ülkelerin ise kaynağı çeşitlendirmeyi hedef haline getirmesidir. Enerji jeopolitiğinde ki en temel

[86] H.,Çomak, **Dünya Jeopolitiğinde Türkiye**, İstanbul, Hiperlink Yayınları, 2011,s.465-468.
[87] F.,Demir, **Enerji Oyunu**,İstanbul, Ayrım Yayınları, 2010,s.15.

sorulardan biri de "enerji kaynakları üzerinde hakimiyet kurmak mı yoksa taşımacılık noktalarını kontrol etmek mi gerekmektedir ?" sorusudur.[88]

A. Enerji Jeopolitiğinin Tarihsel Gelişimi

Belirlenen enerji politikaları ve jeopolitik kavramları arasında bir etkileşim vardır. Bu etkileşim 1900'lü yıllardan bugüne dek sürekli olarak artış göstermiştir. Jeopolitik yaklaşımlar enerji politikaları üzerinde etkilidir. Bu, küresel enerji modellerinin homojen dağılıma sahip olan kömürden aynı dağılımı göstermeyen petrole doğru olan değişiminin bir sonucudur. Sonuç olarak uluslararası petrol endüstrisi kendine özgü hareketliliğe sahip, zor bir dengeyi kurup, korumaya çalışan sosyal bir sistemdir. Bu bağlamda, tüm enerji kaynaklarının ve bunların arasında da petrolün, hem yerel hem uluslararası boyutları olan ve devletler, teşkilatlar, özel ve resmi şirketler, toplumlar ve hatta kişiler arasındaki karşılıklı ilişkilere neden olan bir sonuç unutulmamalıdır. Bu güne kadar yapılan birçok savaşın nedeni olarak ya da uluslararası politikaların yönlendirilmesi konusunda petrolün rolünün büyük olduğu kabul edilebilir. Bakıldığında iki dünya savaşında da, Arap-İsrail, İran-Irak ve Körfez Savaşları'nda da ülkeler arasındaki mücadelede Ortadoğu'nun kilit bölge olduğu görülür. Topraklarında, enerji elde etmek için en değerli hammaddelerden petrolün bulunması Ortadoğu'nun tarihsel jeopolitik önemini arttırmıştır. Kısacası Basra Körfezi modern endüstriyel dünyanın kalbi konumundadır.

Enerji kaynakları, yüzyılımızda uluslararası ilişkiler ve devletlerin dış politika stratejilerini belirlemeleri bakımından temel belirleyici unsurlar arasında sayılır. Ülkelerin dış güvenliklerini ele alış şekillerini belirleyen unsurlardan bir de enerjiye olan mecburi bağımlılıklarıdır. Ülkelerin, uluslararası hareketlerini planlarken ve izleyecekleri yolu belirlerken; enerji kaynakları üzerinde hakimiyet kurma, dolayısıyla

[88] C.,Sevim," Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği", **Journal of Yaşar University,** Cilt 26,Sayı 7,2012,s.4381.

enerjiye sahip olma, enerji noktalarının güvenlik önlemlerini alma dürtüsü ile hareket ettikleri söylenebilir. Sonuç olarak 20.yüzyılın petrol rezervleri bakımından zengin Ortadoğu'nun toprakları üzerinde yaşanan mücadelelerin yanına hem petrol ve hem doğalgaz rezervleriyle 21. yüzyılın paylaşılamayan bölgelerinden biri olacak Hazar bölgesi de eklenmiştir.

Yeni rezervler bulunmadığı takdirde, 2011 yılında rezerv durumları dikkate alınarak yapılan araştırmalar sonucunda, kullanılabilir mevcut ortalama olarak petrol kaynaklarına 46 ila 50 yıl arasında, doğal gaz kaynaklarına kaya gazı da dahil 63 ila 250 yıl arasında ve kömür kaynaklarına da 119 ila 176 yıl arasında ömür biçilmiştir. Tüketim hızındaki değişikliklerin de bu verilerin sonucunda değişiklik göstereceği söylenebilir.

B. Enerji Jeopolitiğinin Ülkeler Açısından Önemi

1. ABD

Dünya'da petrol sanayiinin doğuşu 1859 yılında ABD Pennsylvania'da Albay Edwin Drake tarafından ilk düzenli petrol kuyusunun açılması ile başlamıştır. Petrol ilk olarak 1856 yılında dünyadaki ilk petrol rafinerisini kuran eczacı Ignacy Lukasiewicz'in gaz lambalarında kullanılmıştır. 19.yüzyılda petrol üretim çalışmalarıyla birlikte, geliştirilen içten yanmalı motorlar vasıtasıyla petrolün otomobillerde yakıt olarak ilk kullanımı gerçekleştirilmiştir.[89] 1870 yılında John Rockefeller Standard Oil'i kurdu ve bu şirket dönemin öne çıkan enerji şirketi oldu. Bir zaman sonra Rockefeller yaptığı manevralarla 1883'de, kıtanın tamamına hakim olan "Standart Oil Tekeli"ni oluşturdu. 1911 yılına gelindiğinde "Sherman Antitröst Yasaları" uyarınca tekel oluşturduğuna dair gerekçeyle mahkemeye verildi. Amerikan Yüksek Mahkemesi Standart Oil Tekeli`nin dağıtılması kararını verdi ve şirket yedi farklı şirkete bölündü. Bu

[89] C.,Sevim," Geçmişten Günümüze Enerji Güvenliği Ve Paradigma Değişimleri", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 13,2009, s. 93-105.

şirketlerden günümüzde de önemli enerji şirketleri arasında yer alanları Exxon Mobil, Marathon, Chevron ve Amaco'dur. Amerikan petrol piyasanın yapılaşması diğer ülkelerden farklıydı. ABD'de çok fazla sayıda petrol kuyusu bulunmaktaydı. Bu oluşumun etkeni ABD'de ki "Ele Geçirme Yasası'ydı. Yasa uyarınca ülkedeki toprak sahibi, toprağın altında ve üstündeki tüm kaynakların da sahibi sayılıyordu. Bu yüzdendir ki bugün ABD'deki petrol kuyusu sayısı 500.000 dolaylarındadır. Buna karşılık olarak Ortadoğu'da yalnızca 3000 tane petrol kuyusu bulunmaktadır.

O dönemlerde petrol endüstrisi üreticiler ve rafinericiler olarak iki gruba ayrılıyordu. Rockefeller dağınık halde bulunan petrol üreticilerinden petrolü satın alarak tüm petrolün rafinecilerin eline geçmesini sağladı. Kurduğu boru hattıyla petrolü belli merkezlerde topladı. İşte Standard Oil'in başarısının temel nedeni budur. Tüm bu manevralarla Standard Oil, "Standart Oil Tekeli"ni oluşturmuş, ABD genelinde ve hatta küresel ölçekte oldukça güçlü bir pozisyon kazanmıştır.[90]

a. ABD'nin Enerji Jeopolitikası ve Stratejisi

Dünya ekonomisinde büyük bir enerji mücadelesi sürmektedir. Bu mücadeledeki en önemli aktörlerin başında ABD gelir. ABD'nin gelişmiş sanayisi ve dünyanın en büyük ekonomisine sahip olan bir ülke olması sebebiyle enerji tüketim oranı da bunlarla aynı doğrultuda her geçen gün artmaktadır. İşte tamda bu nedenlerden dolayı enerjiyi nasıl ve ne şekilde elde edeceği, ülkenin istikbali bakımından bir güvenlik sorunu olarak araştırılmakta ve geliştirilmektedir.[91] Tüm Dünya'nın tükettiği enerjinin ¼'ini ABD tüketmektedir. İthal ettiği enerji ise %27 oranındadır. ABD Enerji Bakanlığı'nın yaptığı açıklamalara göre, 2025'de ithal edilecek oranın % 38 olarak yükseliş göstereceğidir.[92] ABD, artan enerji arzını karşılamak üzere ve dünyada sağladığı gücü koruyabilmek

[90] D.,Yergin, **Petrol, Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 1991,Aktaran Cenk Sevim.
[91] H.,N.,Bayraç," **Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye**", Enerji Enstitüsü,2010, http://akademiye.org/tr/?p=465(erişim tarihi 19.01.2017).
[92] H.,N.,Bayraç,a.g.e.,s.121.

adına enerji kaynakları ve bunları temini konusundaki hakimiyetini kaybetmemek için ittifaklar oluşturarak, politikalar geliştirerek yoluna devam etmektedir.

ABD, herhangi bir enerji dönüşümüne uğramadan kullanılan birincil enerji arzında dünya sıralamasında Çin'in arkasında yer alarak %17,8'lik oranla ikinci sıradadır. Enerji kaynakları bakımından zengin topraklara sahip olan ABD'de 73 milyar varil petrol rezervi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra 8,5 trilyon m^3 doğalgaz rezervi ve 273,6 milyar kömür rezervi mevcuttur. ABD'nin son yıllarda arttırdığı üretimlerinin başında petrol ve kaya gazı gelir. Bu kaynakların üretiminde en yüksek oranı 2013 yılında yakalamıştır. ABD'nin kaynakları üretimi bakımından dünyadaki yerine bakacak olusak; petrolde Suudi Arabistan ve Rusya'nın ardından üçüncü, kömürde ilk sırayı alan Çin'den sonra ikinci, doğalgazda ise ilk sıradadır.

ABD'nin dünyanın en büyük üçüncü petrol üreticisi olmasının yanı sıra petrol tüketiminde birinci sırada yer alır. 10 milyon varil/gün üretime karşılık, tüketimi 19,5 milyon varil/gündür. 2010 yılı verilerine göre ABD'nin petrol ithalatı 850 milyon tondur. Bu oran birinci sırada yer almasına nedenidir. Tüm dünya üretiminde yaşanan tüketime bakıldığında ABD, kaynakların %25'i kadarını tüketmektedir. Üretim ve ithalat yüzdeleri ise sırasıyla %30 ve %70'dir. Bu oranlar göz önüne alındığında ABD'nin dışa bağımlılığı açıkça görünmektedir. 2003 yılında 25 Amerikan Doları olan petrol fiyatlarının 2011'e gelindiğinde 90 ila 100 dolara arasında oynaması ve ayrıca yıllar içindeki fiyat dalgalanmaları ülke ekonomisini büyük oranda etkilemiştir.[93] ABD'nin petrol ithal ettiği ülkeler arasında en büyük orana sahip %23'ünü ithal ettiği Orta Doğu ülkeleridir. İthalatın diğer bölümünü Kanada, Meksika, Venezuela, Nijerya ve İngiltere'den yapmaktadır.

ABD, dünya enerji haritasını kendisi ve kendisiyle işbirliği yapan ülkeler yararına planlayarak çizmeyi hedeflemektedir. Hazar Havzası petrollerinin ABD için

[93] D.,Silahcıoğlu, **ABD, İsrail, İran Denklemi ve Türkiye**, İstanbul, Günizi Yayıncılık, 2006,s.17.

önemi, ekonomik nedenlerden çok siyasi nedenler açısından büyüktür. Bu yüzdendir ki Hazar'da bulunan kaynakların kullanılmasında Rusya, İran ve Çin'in etkisini düşürmek istemektedir.

Son yıllarda Avrasya ABD'nin jeopolitik amaçlarına elverişli bir durumda değildir. Çin'in her alanda yükselen gücünün yanısıra ekonomisindeki büyümeyle küresel alanda iyi bir oyuncu ve askeri kuvvetleriyle de bölgesel gücü elinde bulundurması nedeniyle ABD'nin bölgedeki çıkarlarını olumsuz olarak etkilemektedir.[94] Tüm bu gelişmeler sonucunda konumu nedeniyle kilit bölge olan Türkiye'nin ABD için jeopolitik önemi gün geçtikçe artmaktadır. Türkiye konum olarak, kuzey-güney, doğu-batı arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Bu da ülkenin küresel enerji dengeleri arasında büyük bir değer kazanmasına neden olmaktadır.

Kafkasya jeopolitiğinde önemli yer tutan Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan, Dağlık Karabağ gibi ülkelerin bağımsızlıklarını elde etmesinin ardından ABD, bölgenin zengin kaynaklarına yönelik petrol politikalarını hayata geçirmek için kolları sıvamıştır. Buradaki ilk amaç, bölgenin enerji kaynaklarını geliştirilmesini sağlarken diğer yandan da ortaya çıkan başka güçlerin etkisini ortadan kaldırmaktır.[95]

ABD'nin Kafkasya Bölgesi'ne yerleşme ve bölgedeki etkinlik arayışını aşağıdaki maddelerle açıklayabiliriz:[96]

1. Rusya Federasyonu, Çin, Hindistan ve Orta Asya Cumhuriyetlerinin birbirleriyle müşterek hareket etmeleri durumunda Doğu Avrasya'da oluşturacakları güç odağı karşısında önlem almak, bu birlikteliği zayıflatmak, en önemlisi de bu oluşuma engel olmak

2. Kafkasya Bölgesi'nde bulunan kitle imha silahlarının yanlış ellere geçmesine karşı önlem almak.

---

[94] N.,Eslen, **Çok Kutuplu Düzene Doğru**, İstanbul, Truva yayınları,2008,s.44.
[95] L.,Kleveman, **Yeni Büyük Oyun**,(Çev. Hür Güldü), İstanbul, Everest Yayınları,2004,s.256.
[96] S.,İlhan, **Türkiye'nin Zorlaşan Konumu (Uygarlıklar Savaşı-Küreselleşme-Petrol)**, İstanbul,Ötüken Neşriyat,2004,s.146.

3. Bölgenin sahip olduğu enerji kaynakları üzerinde hakimiyet kurmak.

4.Kökten dinci akımların ve Radikal İslamcı terör örgütlerinin önünü almak.

Küresel güç mücadelesinin yeni adresi Asya-Pasifik bölgesidir. Çin'in bu jeopolitik bölgede bulunan siyasi ve ekonomik bir güç ülkesi olduğu gerçeği tartışılamaz. Doğrudan bağlantı noktaları, Kuzey Asya, Kuzeydoğu Asya, Güneydoğu Asya, Güney Asya ve Orta Asya ülkeleridir. ABD'nin buradaki ilk amacı Çin'in enerji kaynaklarına ulaşımına engel olmaktır. Bu da kuzey-güney ekseni boyunca uzanan bir hattı kesmekle olacaktır. 21. yüzyılda ABD'nin Çin üzerinde belirleyeceği strateji, ülkeyle direk bağlatısı olan bölgeleri kontrolü atına almanın yanısıra Afganistan ve Hint Okyanusu'nu da aynı şekilde kontrol altına almak olmalıdır.[97]

Enerji kaynaklarına yönelik artan ihtiyaçları ve en önemli enerji kaynağı olan petrole duydukları ihtiyacı ABD için yaşamsal bir sorundur. Bu anlamda çıkarlarını korumak adına Ortadoğu'ya yönelik dış politaka izlemektedir. Doğudaki enerji kaynaklarının batıya ucuz, emniyetli ve kesintisiz olarak nakledilmesi, temelde ABD'nin en önemli dış politikalarının başında yer alır.

2008 ekonomik krizi ilk olarak Amerika'da ortaya çıkmıştır ve giderek tüm dünya ülkelerine hızla yayılmıştır. Devam eden yüzyılda dünyanın yaşadığı en büyük küresel ekonomik kriz olan 2008 ekonomik krizi, emlak piyasasının tetiklemesiyle ortaya çıkmıştır. Bu ekonomik krizin yarattığı sonuçla enerji rekabetinde daha derin ve çetin mücadelelerin yaşanması kaçınılmaz olmuştur. ABD çıkarlarını en çok etkileyen Çin, Rusya ve AB ülkelerinin enerji politikalarıdır. Petrol, Ortadoğu üzerindeki rekabeti arttırırken bir yandan da Hazar Petrolleri, Kafkasya ve Karadeniz üzerinde bir rekabet ortamı oluşturmaktadır.

[97] M.,Erol ve Ç.,Tunç, "11 Eylül Sonrası ABD'nin Küresel Güç Mücadelesinde Orta Asya",**Avrasya Dosyası**, Cilt 9, Sayı 3, 2003, s.11-21.

2. İngiltere

Ortadoğu'dan Avrupa'ya petrol ihraç eden ilk ülke İngiltere'dir. 1901 yılında mühendis William Knox d'Arcy, İran Şahı'nın talimatıyla ve arkasına İngiliz Hükümeti'nin maddi destiğini alarak İran topraklarında petrol aramak için bir komisyonu kurmuş, 1908 yılında ise bölgede büyük bir rezerv bulunmuştur. Bu rezervden petrol üretimi gerçekleştirmek için Anglo-Pers Petrol Şirketi kurulmuştur. Kurulan bu şirketle günümüzdeki BP' nin temelleri atılmıştır. Şirketin kurulması için ve İngiliz Hükümeti'nin maddi olarak destek vermesindeki ana neden İngiliz Donanması'na ait askeri gemilerde yakıt olarak kullanılan kömürden petrole geçilmiş olmasıdır.

İngiliz sömürgesine maruz kalan tek ülkenin İran olmadığı hatta İngiltere'nin dünya varolduğundan beri hiç işgal edemediği ülke sayısının sadece 22 olduğu bir gerçektir. Bu bilgi doğrultusunda İran'ın, İngiltere'nin dünyaya egemen olmak için yaptığı planların sadece küçük bir adımı olduğunu söyleyebiliriz. İngilizlerin bir diğer adımı da daha önemli kaynakları olan Hindistan'dı. 19. yüzyılın ikinci yarısında Ortadoğu'nun Hakimi Osmanlı İmparatorluğu'ydu. Aynı yıllarda İngiltere Osmanlı'ya sözünü geçirecek güçteydi. Hindistan'da en büyük emperyalist güç İngiltere'ydi. Fakat 20. yüzyılın başlarında bir yandan Rusya'nın İran'a komşu olarak, Çin'e doğru hamlesi, diğer yandan Almanların Osmanlı üzerindeki nüfuzuyla imtiyazını almaya çalıştığı Bağdat demiryolu hattı ile bölgede varlık gösterme çabasına girmesi ve Fransızların Hindistan ile Çin arasındaki yarımadada yer alan Çinhindi'ne hakim olması İngiltere'nin bölgedeki üstünlüğünün azalmasına neden olmuştur. İngiltere, bundan böyle bölgede petrol hakimiyetinde yalnız olmadığı gerçeğiyle başbaşa kalmıştır.[98]

İngiltere'nin Yakın Ortadoğu politikaları iki amacı üzerinde yoğunlaşmıştı:

[98] H.,Taşpınar, **Amerika Birleşik Devletleri'nin Petrol Politikası: Orta Doğu Örneği (1950-1990)**, 2011,s.12.

1. Petrolü İngiliz bankerlerinin tekelinde bulundurmak. Bu amaçla Osmanlı İmparatorluğu ve Almanya'nın, Hindistan ve Yakın Ortadoğu ile bağlantısının kesilmesi gerekliydi.

2. Petrolü Batıya ve Akdeniz'in kıyı şeridine ulaştırmak. Bu amacı için de Hindistan'dan Akdeniz'de yeni bir ticaret yolunun açılması gerekiyordu. Aynı şekilde Kafkasya ve Irak petrollerini de elde etmek istiyordu.[99]

İngilizler, Kafkasya ile ilk temaslarını 17. yüzyılda ticari ilişkilerle başlatmışlardı. Onların o yüzyılda Kafkaslarla ciddi ticari ilişkileri vardı. İngilizlerin Kafkasya'ya girdikleri bu ilk süreçte Rusya'nın İngilizler karşısında ne bölgesinde ciddi bir ticari ağırlığı, ne de dünya ticaretinde bir ağırlığı vardı.

İngilizlerin Kafkasya'nın ticari yollarına ulaşmaları 1780'li yıllara dayanır. Bu yollara ulaşmalarının nedeni Rusların İngilizlerin ticari yollarını engellemesinin ardından İngiltere'nin alternatif yollar arayışı ve böylece bu yıllarda Kafkasya ile ilişkileri başlamasıdır.

İngiltere, yakın ve uzak doğu ülkelerindeki sömürgelerini elinde tutmak için her yola başvurmuştu. Artık en büyük kaygısı Rusların Hindistan ve Doğu ticaretini ele geçirmesi olasılığıydı. Bunun için Rusların Kafkasya'yı ele geçirmesi yeterliydi. Bu nedenle Ruslara Hindistan yolunu kapatmak için Afgan ve Kafkas halklarını kendi çıkarları uğruna çeşitli yollarla kışkırtmaya başladılar. Kafkasya'da Çerkeslerin Ruslarla savaşmasıyla bu uğurda başarı kazanacaklardı. Böylelikle sömürgeleri üzerinden ticari amaçlarına kolaylıkla ulaşacaklardı. Bunu için ilk olarak Çerkesleri desteklemeleri gerekiyordu. Çerkeslerin Rusları savaşta yenmesi, İngilizlerin sömürgelerini kaybetmemesi ve ticarete devam etmesi anlamına geliyordu.[100]

[99] A.,Manaz, **Petrol ve Ortadoğu**, İzmir, 2016.
[100] T.,Saltık, "İngiliz-Kafkas İlişkileri", https://www.jinepsgazetesi.com/makale/ingiliz-kafkas-iliskileri-1346 (erişim tarihi 07.01.2017).

3. Almanya

Fransa, İngiltere'den sonra ikinci büyük sömürge imparatorluğuydu. 1871'den itibaren Fransa ve Almanya birbirlerini tehdit olarak kabul etmişlerdir. I. Dünya Savaşı başladığında Almanya'nın en büyük hedefi batı ve doğu cephelerinde başarı kazanmaktı. Bu başarıları Fransa'yı işgal ederek ve Rusları saf dışı bırakarak elde etmek istiyordu. Doğu cephesinde Ruslarla savaşırken bir yandan da Rusya'nın himayesinde bulunan Kafkas Halkları'nı isyana teşvik ediyordu. Kafkas Halkları'nın isyanının kaçınılmaz sonucu Rusya'nın çöküşünün daha çabuk gerçekleşmesi olabilirdi. Bir yandan da bu bölgenin yeraltı servetlerinin ve petrol rezervlerinin sahibi sıfatıyla sanayilerinin hammadde ihtiyaçlarını sağlamaları olabilirdi. En önemlisi de savaşın uzamasıyla birlikte Bakü petrolüyle Almanya ihtiyacı olan petrolün çok büyük bir kısmını karşılayabilirdi.

Diğer yandan Kafkasya'nın konumu itibariyle, Orta Asya'da ticari çıkarları olan Almanya İmparatorluğu için bir köprü olduğu düşünülüyordu. Kafkasya'nın Hindistan yolu üzerinde yer alması, Almanya'nın Kafkasya'ya olan etkisiyle Rusya'yı zayıflatma ihtimali ve İngiltere'yle Hindistan'daki mücadelesi için önemliydi.[101]

Almanya da diğer ülkeler gibi 1900'lü yılların başında Basra Körfezi bölgesindeki petrol rezervlerine göz dikmiştir. Bunun için Almanların Osmanlı üzerindeki nüfuzuyla imtiyazını aldığı Bağdat demiryolu hattı olan "Berlin-Bağdat Demiryolu" projesini II. Abdülhamid döneminde başlatarak amaçlarının ilk adımını atmışlardır. Hattın güzergahı Berlin'den Basra Körfezi'ne kadar uzanacaktı. 1912- 1918 arasında projede değişiklikler yapıldı. Zorlu coğrafi şart nedeniyle proje bölümlere ayrıldı. Anadolu hatları ile Bağdat hatları birleştirilemedi ve proje bu haliyle sona erdi.

[101] M.,Çolak, "Almaniya'nın Qafqaz Siyaseti",https://www.academia.edu/32088820/ALMANIYANIN_QAFQAZ_SIYAS%D3%98TI (erişim tarihi 26.01.2017).

1918'de proje tamamlanamadı. Nusaybin'den İstanbul'a yola çıkan ilk ve son tren ise 9 Ekim 1918'de yola çıktı.[102]

1877-1878 yılları arasında yapılan Osmanlı-Rus Savaşı yenilgisinin ardından Osmanlı İmparatorluğu yeni bir denge arıyordu. Osmanlı için Almanya bir umut olmasına rağmen Otto von Bismarck "Doğu Sorunu" ile ilgilenmiyordu. Bismark'ın ardından ve Almanya politika değişikliğine gitti. Osmanlı İmparatorluğu aradığı dengeyi bulmuştu o da Almanya'ydı. Osmanlı artık Alman nüfuzunun altındaydı. Almanya'nın ekonomik yayılmasının yanı sıra Bağdat Demiryolu Projesi en çok İngiltere'yi etkilese de Fransa ve Rusya'ya olan etkileri de yadsınamazdı. Kurulan hattın Almanya'nın Basra Körfezi'ndeki üzerindeki gücünü arttıracak olması, bu devletlerin Osmanlı Devleti'ne daha fazla düşmanlık beslemelerine neden oldu.[103]

Osmanlı-Alman yakınlaşması bu dönemde oldukça gelişmiştir. Bu gelişmedeki etkin rol çoklukla Alman uzmanlarındır. II. Abdülhamid, gümrük, maliye, polis örgütünde ve orduda düzenlemeler yapmaya karar vermiş, bu düzenlemelerde Alman uzmanlardan yardım almıştır. II. Mahmud'un 14 Mart 1827 yılında kurduğu tıp fakültelerinde tıp eğitimini düzenlemek amacıyla da Alman profesörler getirildi. Ordu düzenlemeleri için 1882 yılından itibaren yine Alman subaylardan yardım alındı. Tüm bu gelişmeler, Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman nüfusunun çoğalmasına neden oldu. Artık Osmanlı İmparatorluğu'nda ekonomik üstünlük Almanların elindeydi.[104]

---

[102] S.,Kılıç, "Birinci Dünya Savaşı'na Uzanan SüreçteTürk-Alman Yakınlaşması", https://www.academia.edu/11993064/Dr._Zekeriya_T%C3%9CRKMEN_Edit%C3%B6r_1914ten_2014e_100%C3%BCnc%C3%BC_Y%C4%B1ld%C3%B6n%C3%BCm%C3%BCnde_Birinci_D%C3%BCnya_Sava%C5%9F%C4%B1n%C4%B1_Anlamak_20-21_Kas%C4%B1m_2014_Uluslararas%C4%B1_Sempozyum_Bildirileri_Kitab%C4%B1_Harp_Akademileri_K.l%C4%B1%C4%9F%C4%B1_Yay._%C4%B0stanbul_2015?auto=download, (erişim tarihi 18.08.2018).

[103] R.,Yılmaz, "Birinci Dünya Savaşı Başlarında Osmanlı Devleti'nin Kafkasya Siyaseti", **OAKA**, Cilt 3, Sayı 6, 2008,s.142.

[104] Türkçebilgi, "Osmanlı İmparatorluğu'nun 1. Dünya Savaşına Girişi",https://www.turkcebilgi.com/osmanl%C4%B1_imparatorlu%C4%9Funun_1._d%C3%BCnya_sava%C5%9F%C4%B1na_giri%C5%9Fi#bilgi (erişim tarihi 02.11.2017).

Söz konusu demiryolu projesinin oluşturulmasının temel nedeni Almanların demiryolu hattının civarını rahat bir şekilde kolonize etmeyi düşünmeleriydi. Başlayan projeyle birlikte Almanlar Musul ve Kerkük bölgelerinde zengin petrol rezervlerini keşfetmişlerdi bile. Keşif Almanya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ortaklaşa bir Türk Petrol Şirketi kurmalarına vesile olmuştu. Ortadoğu'daki jeopolitik yapıların değişmesinde Almanya Ve Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'nda yenik düşmesi büyük rol oynamıştır.

C. Ortadoğu'da Enerji Kaynakları Üzerinde Jeopolitik Mücadeleler

Orta Doğu, I. Dünya Savaşı'na kadar, İran haricinde Osmanlı Devleti'nin egemenliği altındaydı. Savaş sonunda ise bölgede dört yeni devlet kuruldu. Bu yeni devletler Fransa mandasındaki Lübnan ve Suriye, İngiltere mandasındaki Irak ve Ürdün'dür. Yine Savaş sonrası ortaya çıkan diğer jeopolitik hamle de İngiltere, Fransa ve ABD'nin Türk Petrol Şirketi'nin petrol üretimi imtiyazlarını aralarında paylaşmaları sonucunda Irak Petrol Şirketi kurmalarıdır Dört ortaklı olan bu şirketin ortaklarından ilki Fransız Petrol Şirketi, diğerleri ise İngiliz desteğini alan Anglo-Pers Petrol Şirketi, Shell ve Amerikan petrol şirketleridir. Şirketin hisse dağılımında, Anglo-Pers Petrol Şirketi ve Shell hisseleriyle en büyük hisseyi alan İngiltere'ydi. ABD'li petrol şirketlerinin bir kısmı Irak Petrol Şirketi ortaklığı yerine tercihlerini Suudi Arabistan bölgesinden yana kullanmışlardır ve bu bölgede petrol arama sondajı çalışmalarına yoğunlaşmışlardır. 1933 yılı itibariyle Suudi Arabistan'daki petrol rezervlerinin işletmesine yönelik haklar Standard Oil Kaliforniya'ya devredilmiştir. Ülke topraklarındaki zengin petrol kaynakları 1938 yılında keşfedildi. ABD'nin kontrolü altındaki Aramco şirketi tarafından da üretime geçildi.[105] Bu şirketin ilk adı CASOC olup, şirket daha sonra ARAMCO, günümüzde de Saudi Aramco adını almıştır. ABD'de varil başına petrol

[105] D.,Yergin, **Petrol, Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**, Çev.K.,Tuncay, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları,2003,s.237-265.

üretim maliyeti ortalama 10 $'ken Suudi Arabistan bölgesinde petrol üretim maliyetlerinin 0,5 ile 2 $ arasında olması bölgedeki üretimin büyük maliyet avantajı bulunduğunu göstermektedir.

D. Uluslararası Enerji Politikalarında Yaşanan Gelişmeler

Uluslararası enerji politikalarında yaşanan önemli gelişmelerden biri 1938'de Meksika'da yabancı petrol şirketlerinin millileştirilmesiydi. Bu gelişmeyi takiben, ABD petrol arzında Venezüella'ya yöneldi ve Venezuela ve petrol sahası imtiyazları için "yarı yol" olarak da adlandırılan bir anlaşma yaptı. ABD ile Venezüella arasındaki bu yeni imtiyaz sözleşmesi, Ortadoğu ve yabancı petrol şirketleri arasındaki imtiyaz sözleşmelerini değiştirdi ve daha da önemlisi, bölgedeki jeopolitik dengeler değişti.

1900'lü yıllardan beri, Anglo-Fars Petrol Şirketi İran'daki petrol sahaları üzerinde bir ayrıcalığa sahipti. ABD ile Venezüella arasındaki% 50 gelir paylaşımına dayanan bir anlaşma sonrasında, İran'daki Anglo-İran Petrol Şirketi'nden daha yüksek petrol sahası imtiyazları talep etti.[106] Ancak Anglo-Pers Petrol Şirketi İran'ın yaptığı bu talepi reddettiği için İran daha sonra tüm petrol sahalarını kendi sınırları içinde kamulaştırarak tüm petrol imtiyazlarını iptal etti.[107] Bu gelişmeden sonra İngiltere, İran petrolünün uluslararası pazarlarda satışını engellemek için lobi faaliyetlerinde bulunuyor. 1960 yılında uluslararası enerji piyasalarında önemli bir gelişme bir dönüm noktası olarak kabul edildi.

Dünya petrol ihracatının% 80'ini kontrol eden Venezuela, Suudi Arabistan, İran, Irak ve Kuveyt petrol sahası işletmecileri tarafından kurulan fiyat karteline karşı Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nü (OPEC) kurdular. Daha sonra Endonezya, Cezayir, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Libya ve Nijerya da bu örgüte birleştiler. OPEC ilk jeopolitik

[106] S.,Kınzer, **Şah'ın Bütün Adamları: Bir Amerikan Darbesi ve Ortadoğu'da Terörün Kökenleri**, Çev. Selim Önal, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.92.
[107] M.,Fateh, **Panjah Sal Nafte Iran : Fifty Years of Persian Oil,Tahran, Pyam Pbls**, 1979, s.390-391.

hamlesini 1967 yılında Arap-İsrail savaşı zamanı Batı ülkelerine petrol ihracatını keserek yaptı. Bu, uluslararası enerji piyasalarında ciddi dalgalanmalara neden oldu.

1973 yılında OPEC Batılı devletlere sattığı petrolun fiyatını dört katına çıkardı. Bu petrol krizi Batı Avrupa ülkelerini çok etkiledi. Sonuç olarak, Batı Avrupa ülkeleri petrol ve dolayısıyla Orta Doğu'ya olan enerji bağımlılıklarını azaltmak için nükleer santrallere, yenilenebilir enerji kaynaklarına ve enerji talebini tatmin edebilen projelere yatırım yaptılar.[108]

1973 petrol krizinin enerji krizinin bir başka önemli sonucu da Orta Doğu ülkelerindeki petrol alanlarının millileştirilmesi hareketinin başlangıcı oldu. Bunu takiben, enerji piyasasındaki bir diğer önemli fiyat şoku, 1979 İran devrimi sırasında yaşandı. Kuzey Denizi'nde petrol üretiminin artmasıyla, 1980'lerde dünya petrol ihracatınında OPEC'in % 80'lik payı % 50'ye düştü. Bu, Orta Doğu ülkelerinin petrol gelirlerinde önemli düşüşlere sebep olmuştur.

1990 ve 2003 yıllarında ise kısa zaman kesiğinde olsada petrol fiyatlarında artış yaşanmıştır. Bu dönemlerde Suudi Arabistan'ın petrol üretimini çoğaltması fiyatlardaki artışın önünü kesmiş oldu. Bununla da küresel petrol fiyatları 2004 yılına kadar bir varili 30 $ olmak üzere değişmemiş oldu.[109]

İlk kıvılcımı 2011 'de Tunus'ta atılan, ülkede "Yasemin Devrimi" adı verilen ve ardından diğer Arap ülkeleri olan Yemen, Bahreyn, Suriye, Libya ve Mısır'a sıçrayan Arap Baharı, jeopolitik eksen kaymasına neden olmuştur. Arap Baharı gibi eksen kaymasına neden olan olayların enerji güvenliğinin sağlanması ve korunması açısından çok önemli etkileri vardır. Ortadoğu, Dünya petrol rezervinin %57'sini bünyesinde barındırır. Kuzey Afrika ise rezervin %5'ine sahiptir. Doğal gaz rezervlerinin ise %41'i Ortadoğu' da ve %8'de Kuzey Afrika'da bulunmaktadır. Arap Baharı'nın Tunus, Mısır ve Libya'ya sıçramasıyla bir kriz dönemine girilmiş, gergin ve istikrarsız ortam

[108] C.,Sevim, a.g.e., s.4384.
[109] A.g.e.,s.4383-4384.

nedeniyle özellikle Brent petrol fiyatlarında ciddi fiyat artışları yaşanmıştır. Arap Baharı başlamadan öceki Haziran-Aralık ayları arasındaki dönemde ortalama petrol varil fiyatı 75-85 $ seviyelerindeken, Tunus'ta Arap Baharı'nın başladığı gün 90 $'a, Libya'ya sıçradığı gün 100 $'a yükselmiş ve en son olayların üçüncü ayına denk gelen Mart ayında 114 $'la en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 2008 yılından o zamana 100$'lık psikolojik sınırın üzerine ilk kez çıkılmıştır. Libya'nın petrol ihracatını en yüksek oranda yaptığı bölge %85'le Avrupa'dır. Kıta ülkelerinden İtalya ve Fransa Libya'nın petrol ve doğal gazını satın alan en büyük müşterileri durumundadır.[110] İtalya'daki Gela bölgesi ve Libya'da Trablus'un batısındaki Mellitah arasında 520 km uzunluğundaki yeşil akım doğal gaz boru hattı vardır. Doğalgaz bu hatla İtalya'ya taşınmaktadır. Libya'da yaşanan kriz nedeniyle İtalya Rusya, Norveç ve Cezayir'den aldığı doğalgaz miktarını artırmak zorunda kalmıştır. Yine de Libya krizinin ilk dönemlerinde İtalya'da günlük doğalgaz ithalatında %13 civarında bir kesinti oluşmuştur. Kesinti nedeniyle Avrupa'daki petrol fiyatları (Brent petrol fiyatı) olumsuz olarak etkilenmiştir. Böylece fiyatlar büyük oranda yükselmiştir. Petrol ithalatçısı ülkelerin Hazar Bölgesi ve Rus petrol kaynaklarına yönelmesinin ardında Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da ki siyasi istikrarsızlık bulunmaktadır. Ayrıyeten gelecek zamanlarda Hazar Bölgesi'nde de yeni jeopolitik değişimlerin gözlenmesi büyük olasılıktır.[111]

Arap Baharı'nı yaşandığı coğrafyalarda ekonomik ve politik anlamda etkili olan veya olmak isteyen güç odağı ülkeler vardır. Bu ülkeler ise ABD, Çin, Japonya, AB ülkeleri ve Rusya'dır. Uluslararası politikaların belirlenmesinde ortak tavırlar ve çıkarlar söz konusu olduğunda ABD ile AB, Rusya ile de Çin'i yan yana görmek mümkündür. Yaklaşım bu açıdan olduğunda, dengeler, paralel olan veya çatışan çıkarlar Arap Baharı coğrafyasının yaşandığı bölgelerin şekilenmesiyle de irtibatlı olacaktır.

[110] OEC, http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/lby/ (erişim tarihi 30.01.2017).
[111] S.,Nabiyeva, "ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi'nin Arap Baharı Ekseninde Değerlendirilmesi", http://unec.edu.az/application/uploads/2016/03/nebiyeva_sebiha.pdf, (erişim tarihi 05.08.2018).

Arap Baharı'nın yaşandığı ülkelerin küresel güç odakları ile petrol ve doğalgaz sektörü üzerinden yaşanan ilişkilerine genel anlamda bakıldığında dikkat çeken noktalar;

- Güç odağı konumundaki ülkeler, enerji tüketimlerinin büyük bölümünü petrol ve doğalgaz kaynaklarından temin etmektedirler. 20 yıllık tüketim tahminlerine göre tüm ülkelerin ve özellikle de nüfus yoğunluğu yüksek olan Çin'in talebi ciddi anlamda artacaktır. Talep ihtiyacı olan ülkelerin bu durumu petrol ithalatı yaptıkları coğrafyaları enerjinin arz güvenliği bakımından stratejik önemi giderek artan bölgeler haline getirecektir.

- Arap Baharı'nın yaşandığı Ortadoğu-kuzey Afrika bölgesi; petrol talebinin yaklaşık %40'ını sağlaması ve bunun yanında da dünya gaz üretiminin %20'sini karşıladığı bir bölge olarak bu enerrji kaynaklarını talep eden güç odağı ülkeler için stratejik açıdan çok önemlidir.

- Dünyanın en önemli enerji kaynağının petrol olduğu kıyas götürmez. Bu kaynağın arz güvenliği alanında pek çok faaliyet söz konusudur. Tüm bu faaliyetler incelendiğinde, Arap Baharı'nın başlamasının pek çok nedeni arasında enerji konusunun ortaya çıkacağının da altını çizmek gereklidir.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika topraklarında önemli petrol ve doğalgaz kaynakları mevcuttur ve bu topraklar Arap Baharı coğrafyası olarak tanımlanır. Büyük Ortadoğu Projesi gibi projelerde bu toprakları kapsamaktadır. Arap Baharı olarak isimlendirilen halk hareketinin değişiminden burada yer alan ülkeler farklı şekillerde ve oranlarda etkilenmektedirler. Halk hareketine neden olan sürecin başlaması ve ardından yayılarak ilerlemesi dış etkenli yönlendirmeler sonucudur. Bu yönlendirmeler siyasi, ekonomik, sosyal ve politik yönde uygulanmıştır. Bahsi geçen bölgede yer alan ülkelerin önemli çoğunluğu petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahiptir. Dünyadaki talebi

karşılamalarındaki duruma bakıldığında arz kapasitelerinin mevcudiyetinin çokluğu ile dünyada giderek gelişen enerji politikaları bakımından önemi de, bu coğrafyalarda Arap Baharı'nın yaşanmış olmasına farklı bir gözle bakmamız gerektiğini doğrulayacaktır. Bakmamız gereken unsurlar ise en önemli enerji kaynakları olan petrol ve doğalgaz'dır.[112]

Küresel enerji kaynaklarına ulaşamamak veya iletim hatlarında herhangi bir nedenle oluşabilecek bir kesinti, dünya ekonomisini olumsuz olarak etkiler. Bu nedenle ülkelerin enerji yönetim stratejilerinde en etkili yönetmi kullanmaları, bu stratejileri geliştirmeleri, kaynakların arz güvenliğini sağlamak üzere kaynakları çeşitlendirmeleri gerekmektedir. Ayrıca enerji kaynaklarının kullanımında yüksek verim almak üzere yapılan çalışmalara devam etmelidirler. [113] Enerji kaynaklarıyla ilgili olarak ilk güvensizlik ortamı petrol kriziyle ortaya çıktı. 1973 yılında yaşanan Arap-İsrail Savaşı'nın sonunda, Arap devletlerinin Batılı ülkelere karşı siyasi bir silah olarak petrolü kullanması sonucunda tüm dünyada petrol krizi yaşandı ve petrol fiyatları öngörülenden çok fazla arttı. 1980'li yılların ortalarında petrol fiyatları aşağı çekilmiş olsa da, yaşanan kriz sonucu oluşan güvensizlik ortamı nedeniyle enerji güvenliği kavramı kalıcı olmuştur. Enerji politakalarının belirlenmesinde enerji arzının çeşitlendirilmesi gerekliliği de oluşmuştur.[114] Sanayileşmesini tamamlamış, gelişmiş ülkeler oluşan aşırı fiyat artışlarından etkilenmemek için stratejik rezerv seviyelerini yükseğe taşımak ve kaynakların bulunduğu bölgelerin çeşitliliğini artırmak istemekte ve bunun için çalışmaktadırlar.[115]

---

[112] O.,Akyener, "Enerji Politikaları Penceresinden Arap Baharının Genel Analizi ve Farklı Coğrafyaları Etkileme İhtimalleri", https://www.tespam.org/upload/arap1.pdf, (erişim tarihi 31.10.2017).

[113] H.,N.,Bayraç, "Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye:Petrol ve Doğal Gaz Kaynakları Açısından bir Karşılaştırma", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 10, Sayı 1,2009,s.119.

[114] Ö., Uğurlu, **Çevresel Güvenlik ve Türkiye'de Enerji Politikaları**,İstanbul, Örgün Yayınevi,2009, s.115.

[115] S.,Nunn, J., Schlesinger and R.,Ebel, **The Geopolitical Outlook: 2000–2020, The Geopolitics of Energy into the 21st Century**, Washington, Centre for Strategic and International Studies Report, 2000, s. 51.

Yüzyılımızda küresel enerji modelleri pazar odaklıdır. Buna rağmen enerji jeopolitiği kavramı enerji politikalrının oluştuturlmasında ve uygulanmasında önem arz etmeye devam etmektedir.

Enerji kaynaklarının merkezinde bulunan ve en tipik örneği olan kaynak fosil enerji kaynağı çeşitleridir. Bu durum enerji jeopolitiğinin, enerji politikaları ve enerji güvenliği unsurlarında fazlasıyla aktif olmasının en gözde nedenidir. Bir başka önemli unsur ise fosil enerji kaynaklarından ikisi olan petrol ve doğalgazın üretim ve tüketim kitlelerinin simetrik olmayan dağılımıdır. Son yıllarda doğalgaza olan talep giderek fazlalaşmıştır. Sonuç olarak jeopolitik gelişmelerde farklılıklar ve uluslararası düzeyde yeni gruplar oluşmuştur. Kömür kaynaklarının dünya yüzeyinde simetrik dağılımı ve aynı şekilde talep noktalarının olması nedeniyle kömür, enerji jeopolitiği kavramı kapsamında tartışmaya sebep olmayan bir kaynaktır.

1. Rusya'nın Enerji Jeopolitikası ve Stratejisi

SSCB, 21 Aralık 1991 yılında dünyada gelişen siyasi değişimler sonucu dağıldı. Dağılmasının ardından da yenidünya düzeni oluşmaya başladı. Bünyesinde bulunan birçok devlet bağımsızlığını ilan etmiş ve Ruslar da Rusya Federasyonu'nu kurmuştur. Aralık 2005'te toplanan Ulusal Güvenlik Konseyi'nde Rusya'nın "enerji süper gücü" olarak koymuş olduğu hedefi, Vladimir Putin tüm dünya kamuoyuna resmen ilan etmiştir.[116]

Rusya, dünyanın en zengin fosil enerji kaynaklarına sahip ülkelerden biridir. 2035 yılına dek de en büyük enerji ihracatçısı olarak kalacaktır. Rusya dünya enerji talebinin %4'ünü karşılayacak çaptadır ve diğer enerji kaynaklarının yanı sıra nükleer enerjiye yönelik politikaları da artarak sürmektedir. Elektrik enerjisi üretiminde nükleer enerjisinin payı büyüktür. Nükleer enerji üretimindeki oranı %17,5'e varmıştır. Rusya,

[116] V.,Putin, " Opening Address to the Meeting of Security Council of Russia on the Role of Russia in Guaranteeing International Energy Security", 22 December 2005, http://www.kremlin.ru/ (erişim tarihi 16.11.2016).

sadece enerji kaynakları üreticisi değil aynı zamanda Orta Asya'nın petrol ve doğalgazı nakliyesinde transit ülke konumundadır. Fakat 2014 yılında petrol fiyatlarının son beş buçuk yılın dibine inmesiyle Rusya 100 milyar doların üstünde bir kayıba uğramıştır.[117] 2013 yılı verilerine bakıldığında Rusya, 671 milyar m^3 doğalgaz üretmiş, 190 milyar $m^{3'}$ ünü ihraç ederek dünya doğalgaz üretiminde %17,9 oranına ulaşmıştır. Tüketimde ise %12,5'uğunu sağlamıştır. Günlük petrol üretimi 10,5 milyon varile ulaşan Rusya'nın ihracatı üretiminin yarısından fazladır.[118] İhracat bakımından büyük bir konuma sahip olan Rusya'nın dünya enerji tüketiminde sırasılamasında ise üçüncüdür. Ülke ekonomisinin sürekli gelişimi enerji kaynaklarının ihracatıyla sağlanmaktadır. Bu enerji kaynaklarından petrol ve doğalgazdan elde edilen gelir, ülkenin belirlenmiş bütçe gelirlerinin yarısından fazlasını oluşturmaktadır.[119] Rusya'nın üretimini yaptığı ve en önemli ihracat kaynakları olan petrol ve doğalgaz sektöründeki yeri ve ayrıca ekonomisinin fazlasıyla bu ürünlerin ihracatına bağlı olduğundan Rusya'nın büyüme oranı petrol ve gaz fiyatlarına bağlıdır.[120]

Rusya, süper güç olma hedefleri istikametinde ülke politikasını belirlemiştir. Bu doğrultuda hareket ederek dış politikasının en önemli kısmını enerji kaynakları üzerine kurgulamıştır. Vladimir Putin'in iktidara gelmesinin ardından enerji konusunda büyük adımlar atmış ve yeni pek çok yatırım yaparak ilk devlet girişimli şirket olan Gazprom'u 1989 yılında kurarak dünya şirketi haline gelmesini sağlamıştır. Bu doğrultuda Rusya'nın amacı, kendi kaynaklarını ve dünya enerji kaynaklarını dünya

---

[117] G.,E.,Frances, "Market or geopolitics? The Europeanization of EU'S energy corridors", **International Journal of Energy Sector Management**, Cilt 5,Sayı 1,2011,s.53.

[118] В.,Лукьянов, "Добыча нефти в России достигла рекорда", https://lenta.ru/news/2017/01/02/oilproduction/, (erişim tarihi 06.08.2018).

[119] K.,Şahin," Rusya Federasyonu Enerji Sektörünün Yapısı, Sektörde Yaşanan Gelişmeler Ve Rusya Federasyonu'nun G-8 Başkanlığı", **Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi**, http://www.mfa.gov.tr/rusya-federasyonu-enerji-sektorunun-yapisi_-sektorde-yasanan-gelismeler-ve-rusya-federasyonu_nun-g-8-baskanligi-.tr.mfa (erişim tarihi 22.12.2016).

[120] Ministry of Energy of the Russian Federation, "The Summary of he Energy Strategy of Russia for the Period of up to 2020", http://ec.europa.eu/energy/russia/events/doc/2003_strategy_2020_en. Pdf (erişim tarihi 28.02.2017).

pazarına kendi ülkesi üzerinden ulaştırmaktır. Bu amacı için Ortadoğu ve Orta Asya bölgelerinde kurmuş olduğu egemenliği koruması gerekmektedir. Enerjide devleşen Rusya'nın zengin enerji kaynak rezervlerini kullanarak kendisine bağladığı pek çok ülke bulunmaktadır. Birkaç önemli örnek vermek gerekirse Moldova, Karadağ, Estonya, Bulgaristan, Finlandiya kullandığı gazın tümünü, Letonya, Litvanya % 95'ini, Yunanistan, Macaristan % 80'ini Rusya'dan almaktadır. Bu ülkeler üzerindeki etkinliğini arttırmaya devam ettiren Rusya aynı zamanda da yıllar içerisinde kendisiyle rekabet edebilecek olan Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan gibi ülkelerle uzun süreli ikili anlaşmalar yapmıştır. Böylece ülkelerin enerji altyapı sistemlerini elde etmesinin yanı sıra ve bu ülkelerin kiminde de askeri birliklerini bulundurma olanağıyla, lojistik gücünü son derece sağlamlaştıracaktır. Rusya'nın anlaşmalara imza attığı Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan gibi ülkelerin ekonomik kaynağı olan doğalgaz ve petroldür. Bahsi geçen ülkeler bu ekonomik kaynaklarını bu güne kadar Rusya'nın kontrolü altında dünya pazarına satmakdaydılar. Bu konuda iyi bir örnek olarak Rusya'nın, Türkmenistan'dan çok ucuza enerji alarak pazara sürmesini verebiliriz. Bu devletler 1991 yılında bağımsızlıklarını kazanmalarına rağmen birçoğunun önemli oranda Rusya'ya bağımlılıkları sürmektedir. Rusya'nın bu ülkelerle yapmış olduğu ikili anlaşmalar, kendini garantiye almasını sağlamakta, AB ve ABD'nin "Çoklu Boru Hatları" ve "Doğu-Batı Enerji Koridoru" gibi projeleriyle Rusya üzerinde etkinliklerini artırma çalışmalarına engel olmaktadır.

Merkezi Moskova'da bulunan Gazprom, dünyanın bir numaralı doğalgaz üretim şirketidir. Gazprom'un dolayısıyla Rusya'nın Avrupa piyasalarındaki etkinliği, gelirlerinin 2/3'sini Avrupa'ya yaptığı ihracattan sağlamasından kaynaklanmaktadır. Rusya'ya olan bağımlılığın azalması amacıyla AB'nin enerji kaynaklarındaki türlülükten söz etmesine rağmen Almanya, İtalya ve Fransa gibi önemli tüketiciler son yıllarda artan enerji ihtiyaçlarından dolayı Rus doğalgazına yüzlerini dönmektedirler.

Rusya Gazprom ile Libya, Cezayir ve Mısır gibi Afrika ülkeleriyle yeni pazar arayışı içindedir. Bu da jeopolitik hedeflerine uygun şekilde hareket ettiğinin göstergesidir.[121]

Rusya, enerji kaynağı ihracatı yaptığı ülkelere alternatif kaynak yaratabilecek projelerin önünü tıkamaktadır. Örnek olarak, Türkiye-Avusturya Doğalgaz Boru Hattı Projesi olan NABUCCO projesini kendisine rakip gören Rusya, doğalgazın en büyük tedarikçisi olan Orta Asya ülkelerini gazlarını yalnız kendine satmaları için politik ve ekonomik baskı yapmaktadır. Bu da projeyi etkisizleştirmek için uyguladığı bir girişimdir ve sonuç olarak başarılı olmuştur. Rusya Ekonomik Kalkınma Bakanı'nın 26 Kasım 2014 tarihinde yaptığı açıklamaya göre; AB, Ukrayna'dan transit riskini azaltmaya yanaşmazsa Rusya, Güney Akım Projesi'ni yapmayacaktır.[122]

Rusya'nın, 2014 yılında Kırım'ı ilhak etmesi sonrasında Rusya ve Batılı ülkeler arasındaki gerginlik giderek artmıştır. ABD ve AB'ye bölgede hakimiyetin kendi ellerinde olduğunu gösterme gayreti ilk olarak bir başarı gibi görünse de uzun vadede bir kayıp olarak Rus dış politikasına yansımıştır. AB ve ABD Rusya'ya yaptırımlar uygulamaya başladı, konu hakkında ABD Başkanı ülkesinin Rusya'ya yönelik ekonomik yaptırımlarını genişlettiğini açıkladı. Rusya'nın dış politikada yeni seçeneklere ve müttefiklere gereksinimi tüm bunlarla ön plana çıkmıştır. Yine de Rus ekspertlerinin söylemleri batı hattının doğuya tebdilinin de olanaklar dahilinde olduğudur. Çin ve ardından da Hindistan seçenekler arasındadır.[123]

2030 yılına geldiğinde elektrik enerjisi tüketiminin düyada bugünün iki katı artacağı öngörülmektedir. 2030 Enerji Strateji Belgesi'nde Rusya'nın, enerji güvenliği, enerji verimliliği, enerji sektörünün çevre güvenliği (kaynaklar için ulaşılan pazarlar ve transit geçiş yolları) ve pazarlanan enerji ürünlerinin yanı sıra enerjide çeşitlilik olarak

[121] A.,Dyner, " Russian Policy towards the Largest States of North Africa",**The Polish Institute of International Affairs**, Cilt 55,Sayı 995,2017,s.2.

[122] "South Stream boost", **Argus FSU Energy,** Cilt 19,Sayı 25, 2014,s.1, https://www.argusmedia.com/~/media/files/pdfs/samples/argus-fsu-energy.pdf?la=en (erişim tarihi 22.02.2017).

[123] Voprosik,"Rusya'nın Enerji Politikası", http://voprosik.net/energeticheskaya-politika-rossii/ (erişim tarihi 31.12.2016).

hedeflediği görülmektedir. Belirlenen bu hedefler doğrultusunda uygulamaya geçebilmek için en mühim pazarlar Orta Asya ve Asya pazarıdır. Kaygılarından bir nebze de olsa kurtulmasına sebep bu pazarda Çin ile 40 yıllık ve 30 milyar m³'lük doğalgaz anlaşması imzalamasıdır. Bu sayede Çin pazarına girmiş olması ekonomik anlamda Rusya için oldukça önemlidir. Ayrıca enerji konusundaki güç savaşında da dengelerin değişimi adına da fazlaca önem arz eder. Bu anlaşma ile öncelikli olarak ABD karşısında güç kazanarak dengeyi sağlaması aynı zamanda politik bir denge oluşması bakımından da önemlidir. Gelecekte dünyanın en güçlü ekonomik yapısını oluşturmak için artık zemin hazırdır.[124]

ABD'nin enerji kaynakları üzerindeki hakimiyeti yalnızca Orta Doğu'nun enerji kaynakları bölgesiyle kısıtlı kalmıştır. Orta Asya gibi büyük bir enerji bölgeleri ise Rusya'nın kontrolündedir. Fakat Rusya'nın emeli enerji dağıtımında dünyada tekel olmak ve bu yolda devam etmektir. ABD'den farklı olarak Rusya'nın amacı enerjiyi kontrol altına almanın yanında, enerjiyi tek elden dünya pazarlarına dağıtımını yapmaktır. ABD'nin enerji konusunda taşıdığı riskler vardır. Bunlar, pek fazla güvende olmadığı Orta Doğu'ya olan bağımlılığı gibi Rusya'ya da aynı şekilde bağımlı olmasıdır.

İran güzergahı ABD'nin "Çoklu Boru Hatları" projesinde bölgenin enerji kaynaklarının dünya pazarına nakliyesinde en kısa yoldur. Ancak ABD, bu güzergah yerine İran ve Rusya'yı bypass eden Azerbaycan'dan başlayıp Gürcistan ve Türkiye üzerinden batıya uzanan doğu batı enerji koridorunu desteklemektedir.

[124] Ю.,Шафраника, "Новая энергетическая политика России", http://shafranik.ru/publikatsii/-novaya-energeticheskaya-politika-rossii-, (erişim tarihi 08.08.2018).

2. Çin'in Enerji Stratejisi

Enerji arzı konusunda rezervlerini doğru kullanma eğiliminde olan Çin, enerji tüketiminde birinci sıradadır. Büyüme hızı giderek artmakta, son yıllarda ortalama %9-11 büyüme oranıyla dünya denkleminde etkin rol alma kabiliyetiyle güçlü bir rol oynar. Artan nüfusuyla doğru orantılı olarak yurtiçi enerji talebi karşılamakta zorlanan Çin'nin 2035 yılında enerji ithalatının %70 oranında yükseleceği düşünülmektedir.[125] Küresel ısınmaya ve dolayısıyla iklim değişikliğine neden olan sera gazı problemlerine karşın, sahip olduğu zengin rezerv kaynağı olan kömürle çalışan santralleri sayesinde enerji arzını sağlamaktadır. Yaptığı yatırımlarla büyümekte ve enerji arzında kendi ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamaktadır. Çin, 1990'lı yıllarda ekonomik ve mali amaçları doğrultusunda enerji sektöründe özelleştirmeye dayalı yapılandırma çalışmalarına başlamıştır. 1998 yılından itibaren de petrolde devlet kontrolünü güçlendirmek amacıyla kamulaştırmaya gitmiştir. Çin, varolan enerji şirketleri arasında yer alan büyük şirketlerin birbirlerine entegre olmalarını sağlayarak sistemin daha etkin ve verimli çalışması yolunda büyük bir adım atmıştır.

Coğrafyadaki yakınlık ve hidrokarbon bakımından zengin olan Orta Asya'yla olan ilişkiler Çin için önceliklidir. Kurulacak ilişkilerle kaynakların çıkarılması, güven içinde nakliyesi mümkün olacaktır. Ayrıca nükleer alandaki işbirliğinin gelişerek büyümesi de fazlasıyla önem taşımaktadır. Yeni boru hatlarının inşası da enerji alanında arz ve talep güvenliğinin sağlanması için gerekli olduğundan bu yönde de çalışmalar yapılmaktadır. Çin, ABD'le yakın ilişkileri olan Latin Amerika ülkelerinin kalkınma projelerine destek vererek bu ülkelerle ekonomik ilişkilerini geliştirmiş, böylelikle enerji polikasını sürdürürken, ticaret hacminin artmasını sağlayıp bir yandan da enerji

[125] https://www.rfa.org/english/commentaries/energy_watch/chinas-oil-import-dependence-climbs-as-output-falls-12042017102429.html, (erişim tarihi 07.08.2018).

alanında Pekin'in bölgeye girişini rahatlatmıştır. Çin için petrol bakımından önemli olan bir diğer yer ise Afrika kıtasıdır.[126]

Çin'in Orta Asya'daki konumuyla bağlantılı olarak enerji kaynaklarını çeşitlendirmesi ve bu çeşitlilik sayesinde petrole olan bağımlılığını azaltabilmesi için Ortadoğu ve Afrika bölgeleri oldukça önem arz eder. Çin artan enerji ihtiyacıyla birlikte ithal ettiği petrolün ortalama % 50'sini Ortadoğu'dan, %30'unu ise Afrika'dan sağlamaktadır.[127]

Çin, bir yandan bahsi geçen bölge ülkeleriyle enerji konusunda anlaşmalar yapmaya çalışırken diğer yandan da uluslararası piyasalardaki çeşitli enerji şirketleriyle ortaklık kurmak ya da bu şirketlerden bazılarını satın almak için çaba sarf etmektedir. Çin batılı ve Rus şirketlerinin Orta Asya ve Ortadoğu'da verimli bulmayarak önemsemediği bölgelerde devlet destekli şirketleriyle yayılmak üzere bir politika izlemektedir. Böylece bölgede Rusya ve ABD ile çatışmaktan da uzak durmaktadır. Uyguladığı çatışmacı olmayan politikalar sayesinde yakın vadede bir tehlike olarak görünmese de gelecek yıllar için Türkiye, Rusya ve İran'ın Orta Asya bölgesi için en dişli rakip olacağı söz konusudur. ABD İran'a ekonomik ambargo uygulamaktayken Çin ılımlı bir politika izlemektedir. Ilımlı politakasıyla ABD'yi karşısına almayan Çin, İran ve Rusya yanlısı bir politika takip eder. İran'la kurduğu ilişki tam bir karşılıklı çıkar ilişkisidir. İran'dan saylayacağı enerji temini karşısında teknoloji ve mühendislik hizmetleri vermiş, silah ticareti için ticaret yollarını açmıştır. Çin nükleer enerji güce ağırlık vererek yatırımlar yapmakla dünyanın önemli nükleer güçleri arasına girmiştir. Yatırımlarına örnek olarak Kazakistan ve Özbekistan ile yapmış olduğu anlaşmaları gösterebiliriz. Çin, ABD'nin Rusya'ya uyguladığı ambargodan yararlanarak Rusya ile 40 yıllık süreli 30 milyar m³'lük anlaşmaya imza atması Rusya'yı rahatlatmıştır. Aynı

126 Akademik Perspektif, "Çin ve Enerji Politikası",http://akademikperspektif.com/2015/02/15/cin-ve-enerji-politikasi/ (erişim tarihi 02.01.2017).

127 A.,Aydın, "Küresel Mücadele Politikaları: Orta Asya'da Rusya,ABD ve Çin", **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, Cilt 6, Sayı 13,2015, s.8.

anlaşma sayesinde de kendisi için sürekli bir enerji akışı sağlamıştır. Bu anlaşma ayrıca dünya aktörlerine meydan okumak anlamını da taşımaktadır. Ilımlı politikalar uygulayarak pozitif gelişmelerle yoluna devam eden Çin, son yıllarda bu tutumunu agresifleştirmiştir.[128]

3. Petrol İhrac Eden Ülkelerin Örgütü

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (Organization of Petroleum Exporting Countries-OPEC), başlıca gelir kaynağı petrol kazançları olan, dünya petrol rezervlerinin 2/3'sini ellerinde bulunduran İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Venezuella gibi ülkelerin ham petrol fiyatlarında istikrar sağlamakmak, petrol ihraç politikalarını koordine etmek nedeniyle oluşturduğu bir konfederasyondur. 9-14 Eylül 1960 tarihlerinde Bağdat'ta toplanan konferansla resmiyet kazanmıştır. Kurucu üyeleri dışında, kuruluşa sonradan Katar, Libya, Nijerya, Gabon, Ekvador, Endonezya, Birleşik Arap Emirlikleri üye olarak katılmışlardır. Petrolün oldukça önemli bir hammadde olması ve petrole duyulan ihtiyacın fazlalığına rağmen fiyatının uzun zaman boyunca düşük seyretmesi nedeniyle adil ve istikrarlı bir fiyat sağlamak OPEC'in kurulmasının en önemli nedenlerindendir. Kuruluşundaki bir diğer neden ise OPEC üyelerinin petrolü batıya ve öncelikle ABD'ye karşı silah olarak kullanma meyilinde olmalarıdır. Bu konudaki planlarını uygulamaları mümkün olmadı. Petrolü silah olarak kullanamamalarının nedeni tek petrol kaynağının Ortadoğu olmamasıydı. Ayrıca enerji konusunda yeni hammadde arayışları dünyada tüm hızıyla devam ediyordu.

OPEC'in zamanla gücünü yitirmeye başlaması dünya petrol fiyatlarındaki etkisini yitirmesi, 1980'li yılların başında batılı ülkelerin enerji çeşitliliğine yönelmesi nedeniyle olmuştur. Bu nedenle 1982 yılına gelindiğinde bir zorunluluk olarak üretimini

---

[128] "Россия и Китай договорились о поставках газа по западному маршруту", https://lenta.ru/news/2015/05/08/western/, (erişim tarihi 08.08.2018).

kısmış ve fiyatları indirmiştir. Yine 1980'lerin başında OPEC üyelerinin anlaşmazlıkları nedeniyle her ülke kendi politikası doğrultusunda hareket etmeye başlamıştır. Bu yaklaşımları OPEC üye ülkeleri arasındaki dayanışmanın ortadan kalktığını gösteriyordu. OPEC'in gücünü yitirmesi büyük oranda kendi aralarında anlaşmazlıklar yaşamalarına bağlıdır. Sekiz yıl süren İran-Irak Savaşı'nın aynı döneme rastlaması nedeniyle de örgütün iç bütünlüğü büyük bir yara almıştır. 2 Ağustos 1990 tarihinde Irak'ın OPEC üyesi Kuveyt'i işgal etmesi ile örgütün bütünlüğü zarar görmüş ve örgüt içi çatlak üst düzeye seviyeye çıkmıştır.[129]

OPEC'in kuruluşunda belirlenen amaçlardan biri de petrol pazarındaki tüketicilerin ve üreticilerin karşılıklı çıkarları doğrultusunda, üretici ülkelerin petrolden elde ettikleri gelirlerini güvence altına alacağı düşünülen adil ve istikrarlı bir fiyat sisteminin oluşturulmasıdır.[130] OPEC üyesi ülkelerin petrol ve doğalgaz üretim oranları sırasıyla %40 ve %17 oranındadır. Petrol rezervi olarak da dünya ham petrol rezervlerinin 1 trilyon 64 milyarına yani % 79,6'sına sahiplerdir. Dolayısıyla dünya kanıtlanmış petrol rezervlerinin büyük çoğunluğuna sahip olan OPEC üyesi ülkelerin en önemli gelir kaynağı da petroldür. Petrol, OPEC üyesi ülkelerin gözünde ekonomik anlamda olmazsa olmazken bu enerji kaynağıyla küresel pazarda edindikleri yer düşündükleri kadar güçlü ve etkili değildi. Ortaklaşa geliştirdikleri politikaları uygulamaya geçtiklerinde zorluklar yaşamaları nedeniyle küresel pazarda istedikleri gücü ve etkinliği sağlayamamışlardır. Ortak amaç ve çıkarlarla bir araya gelerek OPEC'i kuran bu ülkelerin neredeyse her birinin kendi politikası doğrultusunda hareket etmeye başlamasıyla oluşturdukları kurumsal yapı homojen olmaktan ziyade heterojen olma yolunda ilerlemiştir. Şu demek oluyor ki; aralarında sağlam bir ilişki kuramamanın yanında, içlerinde bulundukları güçlenememiş bir kartel yapılanmasında

[129] K.,Bulut," Tarihsel Süreçte OPEC", **Akademik Perspektif,** http://akademikperspektif.com/2015/03/09/tarihsel-surecte-opec/ (erişim tarihi 11.01.2017).

[130] İ.,Demir," OPEC: Güçlü Bir Kartel?", **Sosyal Bilimler Dergisi** , Sayı 18, 2008,s.233.

her ülke kendi bireysel çıkarlarını ön planda tutarak ilerlemek istemektedir. Bu durumda gündem, OPEC'in, üyesi olan ülkelerin yüklemiş olduğu sorumluluklar ve bu sorumlulukların sınırlarının ne kadar güçlü olabileceği konusu olmalıdır .[131]

Suudi Arabistan'ın petrol ihraç gücü doğal olarak dünya petrollerinin ¼'ine sahip olmasına dayanmaktadır. Bu sebeptendir ki OPEC'in lider ülkesi konumundadır ve yüksek yedek üretim kapasitesiyle petrol fiyatlarını yönlendirmek adına yeterli gücü bünyesinde barındırır. Ve sonuç olarak dünyada yaşanan enerji savaşlarında kritik bir rol oynaması kaçınılmazdır. Bu kilit rolüne karşın, 2001 yılında yaşanan 11 Eylül olayları sonrasında başta ABD olmak üzere küresel güçler enerji çeşitleri için tedarik çalışmalarına hız vermişlerdir. ABD'nin kendi üretimini arttırmasının ardından Afrika Kıtası'ndan Angola ve Nijerya'dan satın aldığı petrolü derece derece azaltmasıyla Asya Pasifik bölgesine yönelmesi karşısında Suudi Arabistan'ın düşük petrol fiyat politikasını sürdürmeye devam etmesi ABD'nin uzak pazardaki rekabet şansını düşürmüş hatta engellemiştir. Ayrıca Rusya'ya uygulanmasına karar verilen ambargoda petrol fiyatının düşürülmesi politikasını kendi pazar payındaki gücünü ve yerini koruyacağı düşüncesiyle hareket etmiştir. Suudi Arabistan'ın petrolü düşük fiyatla satmaya devam kararı alması ve varolan konjonktürü de kullanarak, Rusya'ya karşı güç gösterisinde bulunurken bir yandan da petrolde lider olduğu mesajını dünyaya vermiştir. Tüm bu yaşananlara baktığımızda Suudi Arabistan'ın büyük enerji savaşındaki kilit rolü kendine mal ettiğini ve kazandığı pozisyonu kaybetmemek adına yapabileceklerini gerekirse bu savaşın içinde yer alan diğer güçlü aktörlere karşı gösterdiği tutum ile ispatlamaktadır. Petroldeki kilit rolünü korumaya devam ederken, bir yanda da stratejisini teknolojik alanda gelişim, ekonomik gücünü yüksek seviyelere çıkarma isteği ve enerji kaynaklarındaki alternatif arayış çalışmalarını tamamlamak üzerine oluşturmasıyla Suudi Arabistan'ın bu oyunun içinde yerini koruyarak yer alacağı net bir gerçektir.

[131] A.g.e., s.231.

IV. Özet ve Değerlendirme

Küreselleşme ekseninde değişen güvenlik algısı çok boyutlu bir hale gelmiştir. Güvenliğin yalnızca ülkelerin ulusal güvenliğiyle sınırlı kalmayacağı görülmüştür. Böylece en temel ve yeni güvenlik tehdididi olarak enerji güvenliği, ülkelerin dış politikalarının farklı yönleriyle olan ilişkileri göz önüne alındığında ayrı bir önem kazanmıştır. Bu bölümde enerji güvenliğinin realizm, liberalizm ve radikalizm akımlarındaki yeri incelenmiştir. Realist düşünceye göre uluslararası ilişkilerin temeli devlettir ve devletlerin en temel amacı uluslararası sistemde varlıklarını koruyarak devamını sağlamaktır. Bu nedenle dış politika, devletlerin sistemde sürekliliğini sağlamaya hizmet eden politika aracıdır ve dış politikayı, diğer bir devletin yapmış olduğu girişimler de şekillendirebilir. Ulusal güvenlik konusu realizme göre devletlerin dış politikalarında ilk sırada yer alır. Buna bağlı olarak realizme göre dış politika gündeminde askeri ve stratejik güvenlik sorunları ön plandayken aksine liberal görüştekilere ve Marksist görüşe göre de ekonomik güç siyasal gücü oluşturur böylece ekonomik ilişkiler önce gelir. Politik ve güvenlik alanındaki konuları bu ilişkiler etkilemekte ve belirlemektedir.

Dünyada birincil enerji tüketim oranlarına bakıldığında % 80'inin fosil yakıtlardan sağlandığını görürüz. Bu oranın içinde de % 70'i petrol ve doğalgazdan elde edilir. Oranlarla petrol ve doğalgaza olan talebin sürekli olarak arttığı görülmektedir. Sınırlı kaynakların rezervlerinin dünyanın belli bölgelerinde yoğun olarak bulunması, ihtiyaçlar doğrultusunda enerji güvenliği sorununu pek çok ülkenin gündemine oturtmuştur.

21. yüzyılın gelişiyle enerjinin stratejik değeri eskisinden de güçlü hale gelmiştir. Bu yüzyılda artık enerjinin elde edilmesi ve nakliyesi başlı başına bir politika alanıdır. Buna bağlı olarak enerjinin sağlandığı ve transfer edildiği bölgeler de

jeopolitik anlamda büyük bir önem kazanmıştır. Enerji jeopolitiği, sadece enerji kaynaklarının bulunduğu bölgelerle sınırlı kalmaz, arz-talep ilişkisinin kurulduğu tüm coğrafyaları içine alır. Bu nedenle küresel jeopolitiğin tüm gelişimleri enerji jeopolitiğinde görülür.

Küresel enerji piyasasında stratejik ağırlık merkezleri üreticiler, taşıma hatları boyunca yer alan ülkeler ve büyük tüketicilerdir. Bugün, dünya petrol ve doğalgaz arzında zengin rezervlere sahip olduklarından dolayı önemli bir üstünlüğü olan Orta Doğu ve Orta Asya-Hazar ülkelerinin konumları uzun yıllar boyunca aynı şekilde kalacaktır. Çalışmada ele alınan petrol ve doğalgazda büyük oranda dışa bağımlı olarak hareket eden küresel aktörlerin ekonomilerindeki gelişim ve değişimlerle veya artan nüfus oranlarıyla birlikte zaman içerisinde enerji talepleri de artış gösterecektir. Bu nedenle bu küresel aktörlerin, taşıma güzergahlarının kontrolünü bırakmayan süper güç ABD, yükselen güçler konumundaki Çin ve Hindistan, Rusya, bölgesel güçler olan İran ve Türkiye için ulusal bir güvenlik sorunu olduğu düşünülmektedir. Tüm bunlardan dolayı da petrol ve doğalgaz arzının karşılanmasında büyük öneme sahip olan Orta Doğu ve Orta Asya-Hazar Bölgeleri küresel ve bölgesel güç çatışmalarının odak noktası olmaktan kurtulamamışlardır.

Bir sonraki bölümde ise Avrupa Birliği'nin enerji politikası ele alınacaktır.Dünyada enerji tüketiminin fazla olduğu bölgelerden biri de AB'dir.Ancak, bu talebi karşılamakta kaynak açısından yetersizdir. Bu bağlamda geliştirilen AB enerji politikası hem bölge için hem de dünya için büyük önem taşımaktadır. AB enerji politikası, rekabet gücü, enerji arzının güvenliği ve çevrenin korunması arasında bir denge sağlayarak, toplam enerji tüketiminde kömürün payını korumayı, doğalgazın payını artırmayı, nükleer enerji santralleri için güvenlik şartları tesis etmeyi ve yenilenebilir enerji kaynaklarının payını artırmayı hedeflemektedir. İkinci bölümün amacı, enerjinin Avrupa için önemini ortaya koyup, enerji politikalarının Avrupa

Birliği'ndeki yerini belirlemek, buradan yola çıkarak, öncelikle enerji politikalarının tarihsel gelişimini, hedefleri, eylem planları, enerji sektöründe iç pazar oluşturulmasına yönelik çalışmaları, enerji politikası araçlarının neler olduğu anlatılıp enerji politikalarıyla olan bağlantıları incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

AB ENERJİ POLİTİKALARI

I. Avrupa Birliği'nin Enerji Kaynakları

Enerji tüketiminde dünya sıralamasında ilk sırada yer alan ABD'den sonra AB gelmektedir. AB kaynak temininde %50 oranında dışa bağımlıdır. İthalatta toplam enerji piyasasında birinci olan Avrupa Birliği'nin dış kaynaklardan tüketim oranları petrolde % 90, doğalgazda % 69, katı yakıtlarda % 42'dir.[132] Avrupa Komisyonu'nun hazırladığı rapora göre, AB ülkelerinin enerji tüketiminin önümüzdeki yirmi yıl içinde iki kat artacağı ve buna bağlı olarak da dış kaynaklara olan bağımlılığının da 2030 yılında %50'den % 70 oranına çıkacağı tahmin etmektedir.[133]

Nüfusun artmasıyla birlikte yeni yerleşim alanlarının oluşması, sanayi sektörünün tarımsal kesime göre daha büyük olması, ekonomik alandaki gelişmeler dolayısıyla enerji talebinin artması, yerli üretimin tüm bunlar için yeterli gelmemesi, tek pazarın bitirilememesi gibi etkenler Avrupa Birliği'nin enerji politikalarını oldukça etkilemiştir. Politikalarını etkileyen diğer unsurlar arasında, dış dünyanın siyasi gelişimelerini, gelişme yolunda ilerleyen ekonomilerin toplam talepteki etkilerini, enerji üretim bölgelerinde sağlanamayan istikrar ve güven ortamını, çevrenin korunması, iklim değişikliği ve küresel ısınmaya karşı duyarlılıklarını sayabiliriz.[134]

AB'nin petroldeki tüketiminde dışa bağımlılığı 20-30 yıl sonrasında % 90'a, doğalgazda % 70'e ve kömürde ise % 100'e kadar varacaktır. Bugün Rusya'dan ithal

---

[132] European Commission, https://ec.europa.eu/energy/en/topics/imports-and-secure-supplies,(erişim tarihi 02.02.2017).

[133] European Commission, "Energy Corridors: European Union and Neighbouring Countries, Project Report, Directorate-General for Research", 2007, s.22, https://www.energy.eu/publications/KINA22581ENC_002.pdf,(erişim tarihi 03.02.2017).

[134] A., Yorkan, **Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye : Fırsatlar ve İşbirliği Alanları**, İstanbul, Tasam Yayınları, 2008, s.45.

ettiği enerji verileri ise, petrolde % 29 ve doğalgazda ise, % 37 olduğunu göstermektedir.[135]

Avrupa Birliği, 2020, 2030 ve 2050 yıllarında enerji kullanımları için hedefler belirlemiştir. Bu hedefler özellikle yenilenebilir enerji kullanımıyla ilgilidir. Hedeflerine ulaşabilmesi için denizlerdeki rüzgar enerjisinden faydalanılması gerekmektedir. Bu durumun sağlanması için bazı çözümlere ihtiyaç vardır. Çözümlere ulaşmak için yapılan ar-ge çalışmalarının desteklenmesi gereklidir. Yenilenebilir enerji kaynakları, AB'nin enerji stratejileri içinde de yer alan sera gazı oranının azaltılması, verimliliğin artırılması ve iklim değişikliğini önleme gibi konularında yararlanılabilecek en önemli kaynaklardır. Küresel ısınma ve iklim değişikliğiyle mücadele etmek için birçok ülke tarafından 11 Aralık 1997 tarihinde Japonya'da "Kyoto Protokolü" imzalanmıştır. Protokol, sanayileşmiş ülkelerin, 1990'daki sera gazı etkisi yaratan salınım oranlarını 2008-2012 yılları arasında 1990 düzeyinin altına, %5,2 oranında düşürmelerini gerekli kılmaktadır.[136] Bu tip çevre sorunlarına duyarlı politikaların artarak ağırlık kazanması netcesinde nükleer enerji ve katı yakıtlardan enerji üretimi giderek azalmaktadır.

Ekim 2014 yılında AB Konseyi, 2020 ve 2030 yılları arasındaki dönemde AB geniş çaplı hedefler ve politikalar amaçlarını içeren iklim ve enerji ile ilgili yeni bir 2030 taslak üzerinde anlaşmaya vardılar. Bu hedefler, AB'ye daha rekabetçi, güvenli ve sürdürülebilir enerji sistemini sağlamasında ve 2050 sera gaz salınımını azaltacak uzun vadeli hedefleri karşılamasında yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

Stratejinin hedefi, pazara güçlü bir sinyal göndermek, yeni boru hatlarına, elektrik bağlantılarına ve düşük karbon teknolojisine özel yatırımları teşvik etmektir. Hedefler 2050 yılına dek düşük maliyetli bir şekilde karbonsuzlaştırmayı başaracak

[135] Eurostat, "Oil and Petroleum products-a Statistical Overview",http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Oil_and_petroleum_products_-_a_statistical_overview,(erişim tarihi 1.02.2017).
[136] B.,Yanıktepe ve Y., A., Kaplan, "Rüzgar Enerjisi: Türkiye ve AB"nin Politik Karşılaştırılması ve Önemi", Cumhuriyet Üniversitesi 2. Rüzgar Sempozyumu, 2011, s.2.

ayrıntılı ekonomik analizlerin hesaplamaları üzerine kurulmuştur. Hedeflerin karşılanma maliyeti, yaşlanmakta olan enerji sistemimizi değiştirmeye yönelik ödeyeceğimiz fiyattan büyük oranda değişiklik göstermemektedir. Karbonsuzlaşmanın asıl finansal etkisi harcamalarımızı yakıt kaynaklarından düşük karbonlu teknolojilere doğru kaydırmak olacaktır.

AB, hedeflerini karşılamaya yönelik ciddi bir ilerleme kaydetmiştir:

• Enerji Birliğinin Devlet raporları Şubat 2015'te Enerji Birliği stratejisinin uyarlanmasından bu yana gelişme gösterdiğini açıklamaktadır.

• 1990 ve 2015 yılları arasında, AB gaz emisyonunu %22 azaltmıştır ve 2020 hedeflerini karşılamaya doğru yol almaktadır.

•2015 yılında, AB'nin brüt nihai enerji tüketimindeki yenilenebilir enerjinin tahmin edilen payı 2005 yılında %8.5 iken %16.4'e çıkmıştır.

2017 yılındaki en son yenilenebilir enerji raporu, AB'nin 2014 yılındaki %16'lık yenilenebilir enerji payına ulaştığını göstermektedir. 2016 yılında AB'nin brüt nihai enerji tüketimindeki yenilenebilir enerjinin tahmin edilen payı %17'ydi. (her bir ülkenin ilerlemesi önümüzdeki aylarda hesaplanacaktır). 2016'da AB'nin birincil enerji tüketimi 2020'deki hedefinin sadece %4 üzerindeydi. Eğer ülkeler tüm AB mevzuatlarına uyarlarsa 2020 hedeflerine ulaşmak olası gözükmektedir.[137]

[137] European Commission, https://ec.europa.eu/energy/en/latest-updates,(erişim tarihi 12.09.2018).

A. Petrol

AB'nin ekonomik anlamda gelişmesiyle orantılı olarak, dışa bağımlı olduğu petrol talebi gün geçtikçe artmaktadır. Dünya çapında artan petrol talebi, petrolün satratejik öneminin gelecekte de süreceğinin bir göstergesidir.

Kuzey Denizi petrolleri AB ülkeleri için büyük önem taşımaktadır. Kullandıkları en önemli rezevler bu bölgede bulunmaktadır. Ancak bölgenin petrol yataklarının kontrolü zor, aynı zamanda geliştirme maliyetleri de fazlasıyla yüksektir. Bu petrol rezervlerinin üretimi için biçilen ömür ortalama yirmi beş yılken, birliğin ihtiyaçlarına cevap verebileceği sürenin ise sekiz yıl olduğu yaklaşık olarak değerlendirilmektedir.[138] Ayrıca AB; İngiltere'nin 450 milyon ton, Danimarka'nın 130 milyon ton ve İtalya'nın da 70 milyon ton olan kesin petrol rezervlerinden yararlanmaktadır.

Norveç'in 1 milyar ton kesin petrol rezervi vardır. AB petrol ithalatının % 40'ını OPEC ülkelerinden, % 27'sini Rusya'dan, % 11'ini ise Norveç'ten sağlamaktadır. Ayrıca AB'nin, OPEC'in diğer üye ülkeleri olan Suudi Arabistan, Libya, İran ve Irak gibi ülkelerden yaptığı ithalatlar da yüklü miktardadır. OPEC üyesi ülkeler ve Ortadoğu ülkeleri AB ithalatının büyük kısmını sağlamaktadır.

OPEC ülkelerinden	40%
Norveçten	11%
Rusyadan	27%

Tablo 4. AB'nin petrol ithal ettiği ülkeler.

%37'lik bir oranla AB'nin enerji tüketiminde birinci sırasında yer alan petrolün bölgedeki kullanım alanları sıralaması şöyledir: % 47.5'i ulaşım sektöründe, % 8.6'sı

[138] N., Pamir , "AB'nin Enerji Sorunsalı ve Türkiye ", **Stratejik Analiz Dergisi**, Cilt 6, Sayı 67, Ankara, 2005, s.78.

havacılık sektöründe, % 8.5'i konut vb. gibi tüketim sektörlerinde, %5.4'ü elektrik üretimi ve ısıtmada, % 4.8'i sanayi sektöründe kullanılmaktadır.

Ulaşım sektörü	47.5%
Havacılık sektörü	8.6%
Endüstri	4.8%
Hizmetler ve konutlar	8.5%
Elektrik üretimi ve ısıtma	5.4%

Tablo 5. Petrolün kullanım alanlarına göre payı.

AB, petrol ihtiyacının düşük bir miktar olan 1/5'ini üretebilirken diğer kısmını dış kaynaklardan sağlamaktadır. Ortadoğu petrol rezervleri, AB'nin son dönem politikası bakımından önem taşımaktadır. Bu bölgeye yönelme nedeni ise Rusya ve Norveç'e olan bağımlılığını azaltmaktır. Fakat, Ortadoğu'nun yaşadığı siyasi istikrarsızlık dolayısıyla dış politikasını belirleme süreci yavaş seyredecektir.[139]

B. Kömür

AB ülkelerinin, ilk sırada Almanya olmak üzere toplamda yaklaşık 100 milyar ton kömür rezervi bulunmaktadır. Bu rezervler üye ülkelerin enerji ihtiyacını karşılayacak düzeydedir. Ancak, kömür kullanımı, sebep olduğu çevre kirliliği gibi zararları nedeniyle zengin rezervler bulunmasına karşın giderek azalmaktadır.[140] AB ülkelerinin, ilk sırada Almanya olmak üzere toplamda yaklaşık 100 milyar ton kömür rezervi bulunmaktadır. Bu rezervler üye ülkelerin enerji ihtiyacını karşılayacak

[139] Eurostat, "Oil and Petroleum products-a Statistical Overview",http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Oil_and_petroleum_products_-_a_statistical_overview,(erişim tarihi 04.02.2017).
[140] T.,Hayward, "Energy in 2009 – From Recession to Recovery", **BP Statistical Review of World Energy**, Haziran 2010, s.23-24.

düzeydedir. Ancak, kömür kullanımı, sebep olduğu çevre kirliliği gibi zararları nedeniyle zengin rezervler bulunmasına karşın giderek azalmaktadır.[141]

Birliğe aday ülkelerin enerji bakımından dışa bağımlılığı birlik ülkelerine göre fazladır. Fakat zengin kömür rezervlerine sahip olduklarından dolayı bu ülkeler de yeni pazarlar haline geleceklerdir. Yine çevreyi olumsuz etkilediğinden kaynaklı olarak kömür yerini giderek doğal gaza ve petrole bırakmaktadır.

Zamanla kömür kullanım oranının düşmesi ve gerektiği takdirde ithalinin daha düşük maliyetli olması AB'nin kömür kaynakları bakımından sıkıntı yaşamasını engellemektedir.

Total enerji tüketiminde % 16'lık bir oran sahibi olan kömürün büyük kısmı elektrik üretiminde ve kalanı da çelik gibi ağır sanayi endüstrisinde kullanılmaktadır.[142] Kömür üretiminde görülen azalma, Avrupa Komisyonu'na göre AB'nin kömür üretim maliyetinin dünya ortalamasından 3-4 kat fazla olmasına, üye devletlerin yerli üretime mali destekte bulunmamasına, çetin jeolojik koşullara, işçi hak ve iş kanunlarını düzenleyen yönetmeliklerin yarattığı sıkıntılara bağlı olarak ortaya çıkmıştır.[143] Önemi yadsınamayacak diğer neden ise AB'nin Kyoto Protokolü'ne uyum kapsamında üstlendiği maddelerdir. 1997 yılında, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin hazırladığı Kyoto Protokolü taahhütleri kapsamında AB, sera gazı salınım oranlarını azaltabilecek tedbirleri arttırarak bu konunun üzerinde önemle durmaktadır. AB'nin karbon salınımının ¼'i kömür tüketimi kaynaklıdır.[144] Kömürden temiz enerji üretmek üzere ileri teknolojilere yatırım yapılmasına rağmen bugüne kadar

[141] A.g.e.,s.23.
[142] Eurostat, "Coal Consumption Statistics",http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Coal_consumption_statistics,(erişim tarihi 07.02.2017).
[143] European Commission, "Technical Background Document - Security of Energy Supply",**Annex 1 Green Paper**, 2000, s.45-46.
[144] P.,Belkin, "The European Union's Energy Security Challenges", **CRS Report**, Mayıs 2007, s. 22, https://fas.org/sgp/crs/row/RL33636.pdf,(erişim tarihi 28.03.2018).

çok fazla bir ilerleme gösterilmediğinden dolayı kömüre olan talep gün geçtikçe düşmektedir.

C. Doğalgaz

Doğalgazda iç üretimi yeterli olmayan AB ülkelerinin doğal gaz taleplerinin giderek artmasıyla orantılı olarak dışa bağımlılığı da aynı oranda artmaktadır. AB ülkeleri doğalgaz rezervi bakımından da zengin kaynaklara sahip değildirler. Tıpkı petrol kaynaklarında olduğu gibi doğalgaz kaynaklarında da aynı şekilde sınırlı sayıdaki üye ülkelerinden yaralanmaktadırlar. AB ülkelerinde üretilmekte olan doğalgazın, birliğin doğalgaz talebini karşılamasının mümkün olmadığı tahmin edilmektedir. Buna göre AB'nin doğal gaz ithalatının 25 yıl içerisinde % 80 oranında artacağı ön görülmektedir.[145]

AB'nin yıllık doğalgaz tüketiminin 358 milyar m³ olduğu ve bu miktarın toplam enerji tüketiminin yaklaşık ¼'ine denk geldiği hesaplanmıştır.[146] Tahminler doğrultusunda tüketimin git gitde artacağı ve 2030'lu yıllar itibariyle 635 milyar m³'e ulaşacağı düşünülmektedir. Yerli üretimdeki doğalgaz oranı % 13.8'ken dış alım % 27.4 oranındadır. İthalat yapılan ülkelerin sıralamaları şu şekildedir: % 37 Rusya, % 32.5 Norveç ve % 23.5 Kuzey Afrika, Nijerya ve Ortadoğu.

Rusya	37%.
Norveç	32.5%
Kuzey Afrika,Nijerya ve Orta Doğu	23.5%

Tablo 6. AB'nin doğal gaz ithal ettiği ülkeler.

[145] European Commission, "Annex to the Green Paper: A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy", **Commission of The European union Communities**, Brussels, 2006, p.8-9.

[146] https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2e046bd0-b542-11e7-837e-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search,(erişim tarihi 10.02.2017).

AB'nin enerji tüketim sıralamasında % 22'lik oranla doğalgaz ikinci sırada seyreder. Kullanım alanları ve oranları ise % 28'i nakliye, % 22'si konut, % 31'i sanayi ve kalan % 19'u da ticari amaçlıdır.

Doğalgaz, kömür ve petrolle karşılaştırıldığında daha az oranda karbondioksit barındırır ve ayrıca ekonomik yararları daha fazladır. Bu nedenlerden dolayı gün geçtikçe doğalgaz talebi yükselmektedir.[147]

Doğalgazın çevre dostu bir enerji kaynağı olmasının yanında konutlarda, endüstri alanında ve elektrik üretiminde yoğun olarak kullanılması, artan talepler olarak geri dönmektedir. Ayrıca nükleer enerji ve kömürün çevreye verdiği zararlar nedeniyle kullanımlarının azaltılması doğalgaz talebinin artmasındaki önemli etkenlerdendir. AB'nin doğalgaz tüketimini en fazla gerçekleştiren ülkeler İngiltere[148], Almanya İtalya, Hollanda ve Fransa'dır. İngiltere'nin tahmini doğalgaz rezervine ve yıllar içindeki verilerine bakıldığında Avrupa'nın aynı anda hem en büyük doğalgaz üreticisi ve hem de tüketicisi olduğu görülmektedir. Fransa'nın doğalgaz tüketimi İngiltere'yle karşılaştırıldığında daha azdır. Bu durumun sebebinin ise Fransızların doğalgaz ithalat ve ihracatı üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması konusunda ağır davranmaları olduğu düşünülmektedir. Diğer AB ülkelerinin tüketim artışının gelecek günlerde yaklaşık olarak % 3,3 olacağı öngörülmekte olup, en hızlı artışın ise İspanya ve Portekiz'de yaşanacağı düşünülmektedir.[149]

AB'nin doğalgazda dışa bağımlılığı % 69'un üzerindedir. Bu durum enerji arz güvenliği açısından bir tehditdir. Özellikle ihracatını petrol ve doğalgaz üzerinden yapan ülkelerin bulunduğu bölgelerin istikrarsız oluşu, enerjide dışa bağımlı olan ülkelerin, durumla ilişkili olarak enerji istikrarını bozacak niteliktedir. Bu nedenle AB

[147] H.,Ercan, **AB'nin Enerji Politikası ve Türkiye**, Ankara, UPAV Yayınları, 2004, s.175.
[148] İngiltere Avrupa Birliği'ndeyken(Brexit öncesi).
[149] B., Dokuzlar, **Dünya Güç Dengesinde Yeni Silah Doğalgaz**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s.136, 137.

ülkelerinin ortaklaşa bir enerji politikası izlemeye başlaması zaman geçtikçe daha da önem teşkil etmektedir.

AB doğalgaz ithalatında çoklukla rezervlerinin yoğun olarak bulunduğu Rusya'ya bağımlıdır. Rekabete açık olmayan pazara sahip olan Rusya'ya bağımlılık, ekonomik olarak etki yaratırken siyasi anlamda da birliği etkilemekte ve ayrıca güvenlik sorunu olarak da karşılarına çıkmaktadır.[150] Rusya, ülkelerin doğalgaz bakımından kendine bağımlı oluşunu sıklıkla siyasi bir araç kullanmaktan çekinmemekte ve bu uygulamasıyla AB ülkelerini zor duruma sokmaktadır. Özellikle Ukrayna'ya verdiği doğalgaz akışını, kronikleşen borçlarını öne sürerek zaman zaman kesmesiyle Avrupa ülkelerine de bir anlamda gözdağı vermektedir. Görüldüğü üzere enerji konusunda tek bir ülke kaynağına olan bağımlılığın % 50 veya daha yukarıda bir oranda olması güvenlikte de tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle AB, alternatif enerji kaynak ve güzergahlarını çeşitlendirme yoluna gitmektedir. Fakat mecburi olarak da Rusya ile enerji konusunda işbirliğini arttırmak durumunda kalmaktadır. AB'nin artan ihtiyaçları için gelecekte alternatif güzergah seçiminin Hazar Bölgesi'nden yana olması söz konusu olabilir. Bu bölgeye yöneldiği takdirde hatların geçiş bölgesi olan Türkiye'nin önemini arttacaktır.[151]

Washington DC'de 25 Temmuz tarihli Ortak Bildirisinde, Başkan Juncker ve Başkan Trump AB-ABD enerjiye yönelik stratejik iş birliğini güçlendirmeyi kabul etmiştir. Bu kapsamda, AB enerji çeşitliliğini sağlamak ve enerji arzını daha güvenli hale getirmek için ABD'den daha fazla sıvılaştırılmış doğal gaz ithal edecektir. Bu sebeple AB ve ABD sıvılaştırılmış doğal gaz ticaretini kolaylaştırmak için çalışacaklardır.

---

[150] "Энергетическая зависимость от России беспокоит ЕС", https://russian.rt.com/inotv/2011-03-11/Energeticheskaya-zavisimost-ot-Rossii-bespokoit, (erişim tarihi 09.08.2018).

[151] European Commission, "Green Paper : Towards A European Strategy For The Security Of Energy Supply", **Commission of the European Communities**, Brussels, 2000, s.22-24.

AB, şu anda 150 milyar metreküp olan sıvılaştırılmış doğalgaz ithalat kapasitesini oldukça geliştirmiştir. Aynı zamanda, çeşitliliğe yönelik stratejik önemi de göstermekle şu anki kapasiteleri artmakta ve Adriyatik Denizi'ndeki kapasiteleri de gelişmektedir. Bu durum, AB'ye sıvılaştırılmış gaz ithalatının önemli bir ölçüde yükselmesini mümkün kılmıştır. ABD'nin şu anda 28 milyon metreküp sıvılaştırılmış kapasitesi vardır ve 2023 yılına dek sıvılaştırılmış doğal gaz ihraç terminallerini genişletirken bu orana 80 milyon metreküp daha ilave edeceği öngörülmektedir. Güncel rakamlar ABD'nin AB'ne olan sıvılaştırılmış gaz ithalatının arttığını göstermektedir. Nisan 2016 yılında ABD'nin AB'ne ilk sıvılaştırılmış gaz ithalatından bu yana ulaşan miktar 2.8 milyon metre küp olmuştur. 2016 yılının ilk zamanlarından bu yana, AB, ABD'den 40'dan fazla sıvılaştırılmış doğal gaz kargosu almıştır. 2017'de Avrupa, toplam ABD'nin% 10'undan fazlasını temsil etmiştir.[152]

D. Nükleer Enerji

AB ülkelerinde son yıllarda nükleer enerji kullanımının düşmesinin çeşitli nedenleri vardır. Bunlar, Nükleer santral kurulumlarının maliyetli olması ve bu enerji kullanımının çevreye verebileceği olası zararlardır. AB'nin nükleer enerjiye geçişi 1970'lerde yaşanan petrol krizinden sonraya denk gelir. Teknolojik gelişmelerin ilerlemesinin ardından nükleer enerjinin çevreye verdiği zararlar saptanmış ve nükleer enerjiyi kullanan AB ülkeleri bu nedenle nükleer enerji kullanımını minimum seviyeye düşürmüşlerdir. Birlik ülkelerinden Belçika, Almanya, İspanya, Hollanda, İsveç ve İngiltere mevcut nükleer santrallerini, biçilen ömürleri teknik ya da ekonomik bakımdan tükendiğinde devre dışı bırakma kararı almışlardır. Bunların yanı sıra Finlandiya ve yoğun olarak kullanan Fransa nükleer enerji kullanımına devam etme kararındadır.

[152] European Commission, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-4920_en.htm,(erişim tarihi 14.08.2018).

Günümüzde 28 üyesi olan AB'nin 2005 yılında kullanılan toplam enerjinin % 15'i nükleeer enerjiden karşılanmaktadır. Bu payın azalarak 2030 yılında % 9 oranına düşeceği öngörülmektedir.[153]

AB, 130 adet nükleer santrale sahip olduğundan nükleer enerjide elektrik üretimi payı oldukça yüksektir. Üretiminin % 30'unu nükleer santrallerinden sağlamaktadır. Ülkelerdeki oranlara bakıldığında ise Fransa 58 santralle elektriğinin % 71'ini, Belçika 7 santralini kapatma kararı almasına karşın yaklaşık % 15'ini, İsveç 10 santralle % 37'sinden fazlasını, Finlandiya % 24'ünü, İspanya 8 santralle % 17'sini ve İngiltere ise 16 santralle % 21'ini nükleer enerjiden karşılamaktadır.

Fransa	71%
Belçika	15%
İsveç	37%
Finlandiya	24%
İspanya	17%
İngiltere	21%

Tablo 7. Nükleer enerjiden ürettilen enerjinin ülkelerdeki payı.

Bu enerji türünden yararlanmayan ülkeler arasında Danimarka, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg ve Portekiz'i sayabiliriz. Üye ülkelerin kimisi mevcut nükleer santrallerini kapatma yolunda ilerlerken kimisi de bu alanda yatırım yapmak üzere harekete geçmiştir. Dolayısıyla AB'nin ortak bir nükleer enerji politikası olduğundan söz etmek pek de olanaklı değildir.

[153] L., Eler, **Dünyada Nükleer Enerjinin Yeri ve Tahminler, Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye'ye Yansımaları 3. Konferansı**, Ankara, Europe Bilgi Köprüleri Programı ve UPAV Yayınları , Eylül 2003, s.45.

E. Yenilenebilir Enerji

AB'nin yenilenebilir enerji politikası 1970'li ve 1980'li yıllarda bu enerji türünün teknolojilerinin araştırılması ve geliştirilmesine yönelik bir enerji politikasıydı. 1973 ve 1979'da dünyada yaşanan petrol krizleri doğal olarak petrolde dışa bağımlı Avrupa ülkelerini petrol fiyatlarındaki aşırı artışla kötü duruma düşürmüştü. Daha sonra yaşanması olası krizlerden etkilenmemek ya da daha az oranda etkilenmek için Avrupa Birliği Konseyi'nin 1974 yılında kabul ettiği Yeni Enerji Politikası Stratejisi kapsamında, birlik üyesi ülkelere yenilenebilir alternatif enerji kaynakları olan jeotermal ve hidroelektrik enerjiden daha fazla yararlanılması konusunda teşvik edilmiş ve tavsiyeler verilmiştir.[154]

1990'lı yıllarla bugün arasında geçen zamanda, Avrupa Birliği yenilenebilir enerji konusundaki çeşitli araştırmaları desteklerken, bir yandan da birliğin bu piyasada daha fazla daha iyi bir konuma nasıl sahip olacağına dair yeni politikalar oluşturma konusunda hedefler oluşturma yoluna gitmiştir. Belirli bir konuda bir öneri sunarak Avrupa seviyesinde bir tartışma ve istişare sürecini başlatmak için Avrupa Komisyonu tarafından 1996 yılında hazırlanan Yeşil Kitap'ta yenilenebilir enerji kaynaklarının faydalarının üzerinde durulmuştur.[155] Yeşil Kitap, yenilenebilir enerjiyle birlikte AB'nin enerji ithalatı konusunda dışa bağımlılığının düşeceğini, bölgesel anlamda kalkınma sağlanacağı ve işsizlik gibi sıkıntılar üzerinde olumlu gelişmeler yaratacağını vurgulamıştır. Yeşil Kitapta belirlenen hedefe göre yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji üretimindeki toplam paydaki oranının 2010 yılına varıldığında % 12'ye çıkarılması gerekmektedir.[156] Yeşil Kitabın kapsadığı tartışma ve istişarelerin

[154] U.,Kantörün, "Avrupa Birliği'nin Yenilenebilir Enerji Politikası",http://www.bilgesam.org/incele/783/-avrupa-birligi%E2%80%99nin-yenilenebilir-enerji-politikasi/#.WpU5FCXFLIU,(erişim tarihi 10.02.2017).

[155] Bilgesam, "Avrupa Birliği'nin Yenilenebilir Enerji Politikası", http://www.bilgesam.org/incele/783/-avrupa-birligi%E2%80%99nin-yenilenebilir-enerji-politikasi/#.Wv1clu6FPIU ,(erişim tarihi 23.03.2018).

[156] B., Kornelis, "Renewable Energy Policies in the European Union", **Energy Policy**,Cilt 34,Sayı 3, 2006, https://www.sciencedirect.com/journal/energy-policy/vol/34/issue/3,(erişim tarihi 15.05.2018).

sonuçlarında konusu oluşan Beyaz Kitap, elektrik üretiminin % 23,5'lik bölümünün 2010 yılına kadar ilk olarak hidroelektrikten olmak üzere yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanmasını öngörmüştür. Fakat Avrupa Komisyonu'nun her iki kitapta da 2010 yılı için belirlediği hedeflere ulaşılamamış yenilenebilir enerjinin toplam enerji üretimi içindeki oranı % 6'dan yaklaşık olarak ancak % 9'a çıkarılmıştır. Bunun en büyük nedeni AB üyesi ülkelerin komisyonun koyduğu hedeflerden ziyade ulusal çıkarları doğrultusunda karar almalarıdır.[157] 2004 (AB-25) ve 2007 (AB-27) yılları katılım sonrası birlik üyesi ülkeler kapsamında brüt nihai enerji tüketiminde yenilenebilir kaynaklardan elde edilen enerji payı 2004 yılında % 8,1 oranındayken 2010 yılında % 12,5'e ulaştı. Böylelikle Avrupa 2020 yılı hedefi olan % 20'lere doğru kararlılıkla ilerlemektedir.

AB'nin enerji arzı çeşitliliğini karşılayan yenilenebilir enerji aynı zamanda AB 'nin enerji arz güvenliğini artırmasına sebep olur. Ayrıca Avrupa'da yeni sanayi oluşturma rekabeti doğar ve bunun sonucu oluşan istihdam, ekonomik büyüme oranında artış ve ihracat fırsatları gerçekleşecektir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının üretimi ve kullanımı tüm bunların yanı sıra sera gazı emisyonunu da azaltmaya katkısı olacaktır. Avrupa Birliği'nin yenilenebilir enerjide 2010-2020 hedefi olan "Avrupa 2020 Akıllı, Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme Stratejisi" 3 Mart 2010 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından kabul edilmiştir.[158]

Ancak oluşan ekonomik kriz yatırımcıların enerji sektörüne yaklaşımlarında temkinli davranmasına neden olmuştur. Özel sektör yatırımlarına bağlı olarak Avrupa'nın enerji politikası istikrar kazanacaktır. Bu da enerji piyasasının liberalleşmesi ve yenilenebilir enerjinin büyüme oranındaki hızla olacaktır. Yenilenebilir enerji

[157] U.,Kantörün, "Avrupa Birliği'nin Yenilenebilir Enerji Politikası",http://www.bilgesam.org/incele/783/-avrupa-birligi%E2%80%99nin-yenilenebilir-enerji-politikasi/#.Wv1khu6FPIV,(erişim tarihi 12.02.2018).

[158] https://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=en,(erişim tarihi 13.02.2017).

talimatlarının uygulanması ve yürürlüğe girmesine paralel olarak ilerlemesi gereken koşul, uygun yatırımın yapıldığı uzun vadeli politika konusunda netlik sağlanmasıdır.[159]

Avrupalı devletlerin enerji stratejilerinin belirlenmesi için oluşturulan 2050 enerji yol haritası, 2050'deki düşük karbon ekonomisi yol haritası taslağı olarak tek bir enerji piyasası, enerji altyapı paketi ve iklim hedeflerinin uygulanması üzerine kurulmuştur. Yol haritasını izlerken senaryo seçimi değişiklik gösterse de, 2050 yılındaki en yüksek orana sahip enerji arz payının yenilenebilir enerji olarak hedeflenmesi gerekmektedir. Ancak yol haritasının güçlü bir taslak olmasına karşın, yenilenebilir enerji oranlarının artarak büyümesi fosil yakıtlarla karşılaştırıldığında hem yüksek maliyeti hem de çeşitli zorlukları olması nedeniyle müdahale dahi olmadan 2020 yılından sonra düşüş yaşayacağı tahminler dahilindedir.[160]

II. AB'nin Enerji Açısından Bağımlı Olduğu Ülkeler

Ülkeler arasında farklılıklar olmasına rağmen, bir bütün olarak bakıldığında AB-27, enerji ithalatının yüksek oranlarda olduğu ve gün geçtikçe enerji konusunda dışa bağımlılığın artması kaçınılmaz bir gerçektirAB'nin yerli enerji kaynaklarından sağladığı enerji, tüketimi için yeterli oranda değildir. Dolayısıyla dışa bağımlılığı artmaktadır. Yıllar içinde çeşitli nedenlerle artmaya devam eden enerji talebi, bu gerçekle birlikte AB'yi enerji konusunda daha sağlam tedbirler almaya, uygun politikalar geliştirmeye mecbur bırakmaktadır.

2016 yılı verilerine göre AB'nin enerjide dışa bağımlılığı % 54'e varmıştır. Dışa bağımlılık oranları, petrol ürünlerinde % 90, doğalgazda % 69, katı yakıtlarda ise % 42 olarak hesaplanmıştır.

---

[159] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1528204756849&uri=CELEX:32016R1952,(erişim tarihi 14.02.2017).

[160] A.g.e.

AB'nin kendi kaynaklarını kullanarak enerji ihtiyacını karşılaması konusunda üye devletleri üç gruba ayırabiliriz. İlki Danimarka ve Polonya gibi enerjide kendi kendine yeterlilikleri oldukça yüksek oranlarda olan ve dışa bağımlılıkları % 20'den daha düşük oranda gerçekleşen AB üyesi ülkelerdir. İkinci grup enerjide dışa bağımlılıkları yüksek seviyelerde olan, enerji ihtiyacının neredeyse % 80'ini ithal eden İrlanda, İtalya, Portekiz ve İspanya gibi üye ülkelerdir.

Üçüncü grupta ise coğrafi konumları ve yapısal özellikleriyle enerji konusunda %100 dışa bağımlı olan Malta ve Güney Kıbrıs gibi ada ülkeleri ve enerji kaynakları bakımından Avrupa'da son sırada yer alan Lüksemburg'dur.

AB'nin diğer üye devletleri ise, bu üç gurup arasında dağılım gösterirler. Bazı ülkeler için durum daha da dikkat çekicidir. Şöyle ki, Estonya, Letonya, Litvanya, Bulgaristan, Slovakya, İrlanda, İsveç ve Finlandiya gaz ithalatında sadece bir üreticiye bağımlıdır; bağımlı oldukları üretici Rusya'dır. Kömür ithalatında tek bir ülkeye bağımlı olan ülkeler ise Letonya, Estonya, Litvanya ve Güney Kıbrıs'tır. Yunanistan, Avusturya ve Macaristan'da toplam gaz ithalatının % 80'ini aynı üreticiden, Rusya'dan sağlamaktadırlar.Petrol ithalatının %95 oranında tek bir üreticiden sağlayan ülkeler arasında da Litvanya, Macaristan, Slovakya ve Polonya'yı sayabiliriz .

AB şu andaki enerji ihtiyacını karşılama konusunda sadece dışa bağımlı olmakla da kalmaz, doğalgaz örneğinde olduğu gibi Rusya ve Cezayir gibi belli başlı üretici ülkelerden ithalat yapmak zorunda kalmaktadır. Tüm bu bilgiler ışığında AB ülkelerinin enerji ihtiyaçlarını karşılama konusunda enerji arz çeşitliliğini sağlayamadıkları da görülmektedir.

A. Rusya Federasyonu[161]

Avrupa doğalgaz pazarında gelişen orta ve geniş ölçekli projeler kadar mevcut boru hatları da rekabetçi yapıya sahiptir. Tüm politika belgelerinin neredeyse hepsinde bahsedildiği gibi, AB'nin ilk önceliği enerji temin etmek için güvenlik ve çeşitlilik sağlamaktır. Bu bağlamda, AB Doğudaki komşu ülkeler için stratejik öneme sahiptir. Şu anda AB petrolünün % 35'i ve doğalgazının % 40'ı Rusya'dan gelmektedir. Bazı AB üyeleri,özellikle Polonya, Slovakya ve Macaristan-Rusya petrollerine çok bağlıdır.[162] İki siyasal yapı arasında karşılıklı asimetrik enerji bağımlılığı vardır. Rusya dünyanın en önemli enerji üreticilerinden bir tanesidir. Dünyadaki en geniş doğalgaz üreticisidir. Ayrıca Rusya dünyanın ikinci büyük petrol üreticisi ve Suudi Arabistan'dan sonraki ikinci büyük ihracatçısıdır. Eğer Rusya enerji kaynaklarını kontrol edemezse, ekonomisi çökebilir. Çünkü petrol fiyatları arttığında, Rusya'nın ekonomisi gelişir, aksine petrol fiyatları azaldıkça ekonomisi küçülebilir. Doğal kaynakları üzerindeki ekonomik bağımsızlığı yüzünden, Rusya enerji politikalarına büyük önem veriyor. AB enerji ihtiyaçlarının % 50'ini Rusya'dan ithal ediyor. Önemli değişiklikler olmazsa, Avrupa Komisyonu bu tablonun 2030'a kadar % 65'e yükseleceğini umuyor. AB doğalgaz ithalatının yaklaşık yarısı ve ithal edilen petrolün % 30'u Rusya'dan geliyor.[163]

Burada 3 grup tanımlanabilir. Birincisi İspanya, İsviçre, İngiltere, Hollanda, Portekiz, Belçika ve İrlanda'yı kapsayan Rusya üzerinde düşük bağımlılığı olan bu ülkeler; toplamda Rusya'dan % 5'in altında doğalgaz ithal eden 10 ülke. İkincisi Fransa, İtalya ve Almanya'yı kapsayan orta derecede bağımlılığı olan bir grup. Üçüncüsü Avustralya, Çek Cumhuriyeti, Yunanistan, Macaristan, Polonya, Romanya,

[161] Rusya.
[162] European Parliament, "EU-Russia relations in spotlight ahead of Summit", May 2007, http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=IMPRESS&reference=20070514STO06590&language=E N,(erişim tarihi 20.02.2017).
[163] A.g.e.,s.40.

Slovenya, Finlandiya, Letonya, Letonya, Slovakya'yı kapsayan Rusya enerjisine yüksek bağlılığı olan ülkeler grubu. (Bunlardan son dördü Rusya'dan ithal edilen enerjinin % 100'ünü kapsar).[164]

Grup 1 (<5%)	Grup 2 (orta derecede bağımlı)	Grup 3 (yüksek derecede bağımlı)
İspanya	Fransa	Avusturya
İsviçre	İtalya	Çek Cumhuriyeti
Hollanda	Almanya	Yunanistan
Portekiz		Macaristan
Belçika		Polonya
İrlanda		Romanya
İngiltere		Slovenya
		Finlandiya
		Letonya
		Slovakya
		Litvanya

Tablo 8. Doğal gazda Rusya'ya bağımlılık seviyesine göre ülke grupları.

Rusya ve AB ilişkileri bağlamında, en çok tartışılan konu enerji güvenliği problemidir. Dahası; bu konu zamandan zamana Rusya ve AB arasında karşılıklı ilişkilerin kötüleşmesine sebep olabilmektedir. Rusya ve eski transit Sovyet ülkeler arasında direk olarak AB'yi etkileyen doğalgaz ve petrol fiyatları tartışılır. Örneğin, kısa bir zaman diliminde çözülen krize rağmen, 2006 ve 2007 de Rusya ve Belarus arasındaki petrol ve doğalgaz krizi en çok AB'nin üye devletlerini etkiledi. En son

[164] R.,Youngs, **Energy security: Europe's new foreign policy challenge**, Abingdon, Oxon. Routledge, 2009, s.79.

örnek Rusya ve Ukrayna, 2009 yılının başında Rusya-Ukrayna arasında doğalgaz fiyatları üzerine tartışıldı. Bu krizler AB'nin Rusya'ya enerji bakımından bağlı olduğunu ve AB ve Rusya arasında ilişkilerin kötüleşmesine sebep olduğunu gösterdi. Üretici bir ülke olan Rusya için, enerji güvenliği farklı bir anlama sahiptir.[165] Orta Asya ve Sibirya'dan doğalgaz ve petrol Rusya'ya Avrupa gibi bir büyük pazar sağlamak için çok önemlidir. Bu rakamlar 2009'da Rusya'dan AB'nin doğalgaz ithalatını gösterir.

Rakamlara göre, Almanya AB'de Rusya doğalgazının en büyük ithalatçısıdır. AB-27 de 2009 payı toplamda yaklaşık % 30'dur. Almanya'dan sonra, AB de Rusya doğalgazının ikinci en büyük ithalatçısı İtalya olarak gelir. AB-27 de toplam pay oranı yaklaşık % 17'dir. Macaristan ve Polonya toplam payın % 7'sine sahiptir. Onlardan sonra Avusturya, Fransa ve Slovakya gelir. Almanya, İtalya ve Fransa hariç Rusya'nın ithalatçılarından en büyüğü AB'deki Doğu Avrupa ülkeleridir. Doğalgazın en büyük ithalatçıları Almanya, İtalya ve Fransa'dır. Onlar AB-27 deki toplam pay da doğalgazın % 54'ünü ithal ederler.

Rusya petrolünün geniş bir bölümü Almanya'ya Belarus'tan geçerek Druzhba boru hattı aracılığıyla taşınır. Almanya 2009'da Rusya petrolünün en geniş ithalatçısıdır. Hollanda'nın AB'deki en geniş petrol üreticisi olmasına rağmen, 2009'da Rusya petrolünün üçüncü en büyük ithalatçısıdır. İtalya ve Belçika da Rusya petrolünün büyük birer ithalatçısıdır.

Fakat AB'ye üye devletlerin bireysel davranışları ortak enerji politikasına yönelik alınan adımlara zarar verir. Örneğin, 2005'de Almanya ve Rusya Baltık Denizi'nin altında doğalgaz boru hattı inşa etme noktasında fikir birliğine vardılar.Eskiden Kuzey Afrika Doğalgaz Boru Hattı olarak bilinen Nord Stream Baltık Denizi boyunca Rusya'daki Vyborg'dan Almanya'daki Greifswald'a doğalgaz için

[165] D.,Yergin, "Ensuring Energy Security",**Foreign Affairs,** Cilt 85, Sayı 2, March/April, 2006, s.77.

1200km uzunluğunda ikili boru hattı planlanıyordu.[166] Bu boru hattı Almanya'ya daha fazla doğalgaz sağlayacaktır. Fakat Polonya ve Litvanya gibi diğer AB ülkelerinden geçecektir. Ve bu yeni doğalgaz boru hattı ile AB Rusya doğalgazına daha fazla bağlanacaktır.[167] Kuzey Akım eleştirileri Avrupa'nın Rusya'nın doğalgazına bağlılığının tehlikeli olabileceğini söylüyor. Çünkü özellikle yabancı talepler kadar içte dalgalanmayı karşılayan problemlerle yüzleşebilir. Fakat bu durum Avrupa'da enerji güvenliği problemi yaratacaktır çünkü Baltık Denizindeki enerji rotasının korunması sebebiyle Rusya Baltık Denizi üzerinde daha da fazla askeriyeye sahip olacaktır.

Elbette İsveç gibi İskandinav ülkeleri güvenlik ikilemi hissiyatıyla bu durumdan en fazla etkilenen olacaktır. Ve bölgede büyük problemler meydana gelebilir. Eğer AB bütünleşmiş enerji pazarı ve alternatif enerji kaynakları üzerine planlar oluşturamazsa, Rusya'ya bağlılık artacaktır. Rusya enerjisi üzerine AB'nin bağlılığının genişlemesiyle, Rusya AB'nin dış politikalarını şekillendirmek ve etkilemeye çalışmak için enerji kartını kullanabilir. Bu, Mart 2007'de İsveç Savunma Araştırma Ajansı Karar'ında belirtilmiştir; Boru hattı Başkan Putin'in yönetimi altında otoriter bir yönde hareket eden bir devlet olan Rusya'ya artan baskı ve etki verecektir. Buna ek olarak, bu, AB üyelerini ikiye böler ve ortak bir Avrupa enerji politikası oluşturmayı daha da zorlaştırır.[168]

Rusya dışında AB ülkelerine alternatif enerji rotaları Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleridir. Fakat Orta Doğu bölgesi savaşla, terörle ve politik olarak istikrarsız rejimlerle doludur. Irak'ın petrol üretimi 2003'deki savaş öncesi seviyesine ulaşmadı ve terörist grupların boru hattı ve bölge boyunca üretim merkezlerini hedeflemesi korkusu

---

166 B. Solum Whist, **Nord Stream: Not Just a Pipeline**, FNI Report 15,2008, https://www.files.ethz.ch/isn/94432/2008_Nord%20Stream.pdf,(erişim tarihi 30.03.2018).

167 J., Dempsey, "Gas pipeline under the Baltic faces many hurdles", **The New York Times**, June 2008, http://www.nytimes.com/2008/05/06/world/europe/06iht-pipeline.4.12622476.html,(erişim tarihi 28.02.2018).

168 R.,L.,Larsson, **Nord Stream, Sweden and Baltic Sea Security**, Swedish Defence Research Agency, March 2007, http://www.iaea.org/inis/collection/NCLCollectionStore/_Public/39/015/39015071.pdf,(erişim tarihi 28.02.2018).

vardır. Eğer nükleer güç programını terk etmeye zorlanırsa, Irak petrol üretimini kesmekle tehdit edecekti.[169] Arap Baharı Kuzey Afrika ve Orta Doğudaki birçok ülkeyi etkiledi. Avrupa Komisyonu ve Irak'ın 26 Mayıs 2011'de Stratejik Enerji Beyannamesini imzalamasına rağmen, Irak enerji kaynağı güvenliğinde uzlaşılabilir. Çünkü Irak'tan Amerikan birliklerinin çekilmesinden sonra ülke içindeki etnik ve dini gruplar arasındaki savaş ihtimali arttı. Enerji kaynağı güvenliği eksikliği yüzünden, AB yakın gelecekte Irak'tan enerji sağlamayabilir. Buna ilaveten, Suriye'deki Beşer el-Esed'in baskıcı politikaları yüzünden AB ve Suriye arasındaki ilişkiler son zamanlarda iyi değildir. AB ülkeleri Suriye'den petrol ithalatını yasaklamakta anlaştı, en önemli ekonomik yaptırımlar demokrasi protestolarını bastırmakta askeri güç kullanan Beşer el-Esed rejimine zorla kabul ettirildi.[170]

Dahası, AB İran'dan enerji transfer etmez, çünkü nükleer program için İran'a petrol ambargosu vardır. Bu durum AB'yi Rusya ile enerji ortaklığına itecektir ve enerji üzerinde Rusya'nın elini güçlendirecektir. Şu an için, AB enerji alanında Rusya dışında herhangi alternatife sahip değildir. Rusya'nın mantığı açıktır. Avrupa'ya enerji hattı üzerinde kontrol sağlamaya çalışmaktadır. Sovyet Rusya'nın çökmesinden sonra, Rusya bazı alanlarda nüfuzunu ve etki alanını kaybetti. Özellikle Avrupa'da, Baltık devletleri ve Doğu Avrupa ülkeleri AB'ye katıldı. Ve bu ülkeler üzerindeki etkisini kaybetmiş oldu. Fakat Rusya'nın hala bu oyunda bazı kozları olduğunu unutmamalıyız. Elbette bu Rusya'nın enerji kartıdır. Rusya'nın yakın komşusu veya post Sovyet aralığında, enerjiyi politik amaçlarını başarmak için politik bir silah olarak kullandı. Ukrayna buna bir örnektir.[171]

---

[169] A.g.e.,s. 40.

[170] J.,Cienski, "EU bans Syrian oil imports over 'repression'", Financial Times, September 2011, http://www.ft.com/cms/s/0/dd7778f2-d55f-11e0-bd7e-00144feab49a.html#axzz1lPsIneUJ,(erişim tarihi 18.05.2018).

[171] E.,Simpson, " Russia wields the energy weapon", **BBC News**, 14 February 2006, http://news.bbc.co.uk/2/hi/4708256.stm,(erişim tarihi 03.03.2018).

Enerji alanında, Avrupa gelecek yirmi yılda çeşitli risklerle yüz yüze gelecektir. Nükleer enerji dışında, büyük ölçekte fosil enerjiye bir alternatif yoktur; sadece birkaç ülke nükleer endüstriye dayamanın gereklerini yerine getirebilir. Daha büyük enerji güvenliği ve enerji kaynaklarının daha iyi düzenlenmesini garantileme ihtiyacı, enerji politikasını daha politikleştirecektir. Özellikle gelişen talebi karşılamak için petrol ve doğalgazdan başka tercih olmazsa, zaten önemli güvenlik endişesi olan enerji gelecek askeri ve politik ilişkileri şekillendirmeye devam edecektir.[172]

Enerji taşıma rotasının güvenliği çok önemlidir çünkü kıtlık ve dağıtım AB'yi ekonomik olarak etkileyebilir ve bu AB ile olası politik gerilimlere sebep olabilir. AB bunu son yıllarda Ukrayna'ya ve Belarus'a Rusya tarafından doğalgaz akışını keserek deneyimledi. Ukrayna'nın doğalgaz tedarikini kestiği saatlerde, diğer ülkeler boru hatlarında basınç düşüşünü rapor etmeye başladılar. Avusturya, Fransa, Almanya, Macaristan, İtalya, Polonya ve Slovakya hepsi % 30 civarında düşüş rapor etti. Mevcut Rusya enerji politikası stratejik maddeler olarak petrol ve doğalgaz kaynakları konseptine dayanır. Enerjinin çıkarımı ve dağıtımı piyasa güçlerinden ziyade devletlerin doğrudan etkisine bağlıdır.

B. Kuzey Afrika

Avrupa Birliği önemli bir enerji tüketicisi ve dünyanın en geniş enerji ithalatçısıdır. Bu ithalat tüketilen gazın % 60'ından ve petrolün % 80'inden fazlasını kapsamaktadır. Bu enerji kaynağının çoğunluğu, doğal gazın % 85'ini ve ham petrol ithalatının yaklaşık % 50'sini sağlayan AB'nin komşu ülkeleri Rusya, Norveç ve Cezayir ile karşılanmaktadır.[173] AB'nin enerji politikasının dış enerji çapının

[172] C.,A., Paillard, "Rethinking Russia: Russia and Europe's Mutual Energy Dependence", **Journal of International Affairs**, Cilt 63, Sayı 2, Spring/Summer 2010,s.71.
[173] European Commission ,"Key facts and figures on the external dimension of the EU energy policy", Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic

güçlendirilmesinin önemi ortaklıklarla olduğu kadar iç pazarın geliştirilmesiyle yakından ilişkilidir, bu sınır ötesi AB politikalarının artan desteğini ve gelişmekte olan ülkeler için sürdürülebilir enerji erişimini geliştirmiştir. Burada, Akdeniz Bölgesi yalnızca fosil yakıt kaynağı olduğu için değil aynı zamanda yenilenebilir kaynaklardan elektrik iletiminde bölge potansiyeli bakımından da önemlidir. AB de bu bölgeyi enerji altyapısının gelişiminde daha aktif bir sözleşme için başlangıç noktası olarak görür. Bu nedenle ilişkilerin güçlendirilmesi aynı zamanda AB'nin dış enerji politikasının temel amaçları arasındadır.[174] Komisyon bölgedeki artan enerji talebini ve AB'nin piyasa reformuna katkı sağlama isteğini kabullenirken, Güney Akdeniz bölgesinin hem enerli kaynağı, hem de enerji iletimine dair stratejik önemini de vurgular. Göze çarpan politika amaçları 'AB- Güney Akdeniz Enerji Ortaklığı' ve 'Akdeniz Güneş Planı' vasıtasıyla bölgedeki yenilenebilir enerji desteğini içerir.[175]

Yukarıda belirtildiği gibi, AB'nin Kuzey Afrika ülkeleride yönelik tüm politikalarında eksiklik olduğu aşikardır. Ghiles, enerji ilişkilerine atıfta bulunarak, "Ciddi bir bölgesel enerji stratejisinin gelişimi için, ortaklar düzeyde olmalıdır, ülkelerinin gelecekteki rolleri hakkında açık bir fikre sahip olmadır ve birbirlerine güvenmelidir" diye iddia eder. [176]

Kuzey Afrika'daki nüfus artışı ve tüketim seviyesindeki artış sebebiyle artan enerji tüketimi, AB-Kuzey Afrika enerji ilişkilerinden bahsederken ele alınan temel

---

and Social Committee and the Committee of Regions,2011c, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SEC:2011:1022:FIN:EN:PDF (erişim tarihi 10.03.2018).

[174] European Commission, "The EU Energy Policy: Engaging with Partners beyond Our Borders", Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions,2011a, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0539:FIN:EN:PDF, (erişim tarihi 10.03.2018).

[175] EEAS,"Union for the Mediterranean", http://www.eeas.europa.eu/euromed/docs/com2011_200_en.pdf, (erişim tarihi 110.03.2018).

[176] G.,Bahgat, "The geopolitics of energy: Europe and North Africa", **The Journal of North African Studies**, Cilt 15,Sayı 1,2010,s.4.

konulardan bir tanesidir.[177] Diğerleri Kuzey'in teknik bilgisine aynı zamanda temiz enerjiye ihtiyacına ve Güney'in temiz enerji kaynaklarına ve teknik bilgisini geliştirme ihtiyacına dayanan, yenilenebilir bir enerji ortaklığı için uygun bir kombinasyondur. Tüm taraflara yararlı olan bir ortaklık ve teknik bilgi değişimi elbette iyi karşılanacaktır, ancak AB'nin bölgeye yönelik başarısız politik girişim kayıtlarına bakıldığında eski örneklere yakalanmanın nasıl önlenebileceğini ve bu 'ortak politikaları' yeniden ele almak için herhangi bir çaba sağlanıp sağlanamayacağını sormak gerekir.[178]

Özellikle AB enerji tedarikinde Cezayir'in merkez rolüne verilen önem şaşırtıcı gelmez. AB'ye yenilenebilir enerji tedarikinde bölgenin olası rolü, aynı zamanda AB'nin enerji geleceğindeki rolünü artırır. Bu AB-Kuzey Afrika ilişkilerini ve aslında tüm taraflar için en geniş çapta yararlı olacağı durumda, işbirliğini ilerletmek için ilgilenilmek zorunda olunan dar geçitleri daha derin araştırmayı gerekli kılar.[179]

Kuzey Afrika ülkeleri enerji kaynaklarının mevcudiyetine ve AB ile enerji ilişkilerine ilişkin farklı başlangıç durumlarını temsil ederler. Örneğin; petrol ve doğalgaz gibi olağan enerji kaynaklarının kullanılabilirliğinde bu farklılık dile getirilir. Aynı zamanda önemli benzerlikler görülebilir. Bunlar ulusal enerji marketlerinde devletin rolünü, enerji sektöründeki yeniliklere olan ihtiyacı, yenilenebilir enerji kaynaklarının mevcut ve olası kullanımını kapsar.

Cezayir, Libya ve Mısır gelirlerinin ana kaynağını oluşturan petrol ve doğalgaz ihracatlarıyla genelde bölgedeki önemli petrol ve doğalgaz üreticileri olarak gruplandırılır. 2011'de ispatlanan petrol stokları Cezayir'de 12,2 milyon varil, Libya'da

---

[177] F.,Trieb,and H.,Müller-Steinhagen, "Europe–Middle East–North Africa cooperation for sustainable electricity and water", **Sustainability Science**, Cilt 2,Sayı 2,2007, s.205.

[178] F.,Bindi, **The Foreign Policy of the European Union – Assessing Europe's Role in the World**, Washington DC,Brookings Institution Press,2010.

[179] S.,Kilpeläinen, "Energy Relations between the European Union and North Africa?", **Journal of Contemporary European Research**, Cilt 9, Sayı 2,2013,s.350.

47,1 milyon varil ve Mısır'da 4,3 milyon varildir.[180] Doğalgaza gelince Cezayir stokları 4,504 TCM (trilyon metreküp), Libya stokları 1,495 TCM ve mısır stokları 2,190 TCM olarak tahmin edilmektedir. Kesintisiz petrol ve doğalgaz ihracatçısı olarak Cezayir, AB'nin üçüncü en geniş doğalgaz sağlayıcısıdır. Cezayir'in petrol ve doğalgaz gelirleri GSMH'sinin %40'ını oluşturuyor ve bu enerjinin büyük bir kısmı AB'ye ihracedildiğinden dolayı bu ilişkiler son derece birbirine bağlıdır.[181] Mısır'ın petrol üretimi gitdikce azalıyor ve bazı kaynaklara göre artık net petrol ithalatcısı durumuna gelmiştir. Buna rağmen doğalgaz üretimi yükselişte ve bu Mısır'ı kesintisiz bir doğalgaz ihracatçısı yapıyor.[182] Libya kadar Mısır da AB enerji temininde daha belirgin bir rol oynayabilir. Libya doğalgaz ve petrolde Mısır ise doğalgaz da önemli olmuştur. Aynı zamanda Mısır ve Libya arasında süresi uzatılan bir ortaklık Rusya'dan ithal edilen doğalgaz ve petrole AB'nin bağlılığını azaltmak için mümkün bir yol olarak görülebilir. Bahgat, Kuzey Afrika ülkeleri ile olan enerji ortaklığını kaynak güvenliği konusuyla sınırlandırmıştır.[183]

C. Basra Körfezi

Orta Doğu dünyanın enerji üreten önemli bir bölgesi ve bölgenin en zengin kanıtlanmış petrol ve doğalgaz rezervidir. Doğal olarak, enerji güvenliğini garantilemek için yollar arayan AB bu bölgeyle özellikle de Irak, Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan gibi Basra Körfezi ülkeleri ve Petrol İhraç Ülkeleri Organizasyonuna (OPEC) üye olan Arap

---

[180] BP,Statistical Review of World Energy 2012,http://www.bp.com/sectionbodycopy.do?categoryId=7500&contentId=7068481 (erişim tarihi 12.03.2018).

[181] W.,Lacher, and D.,Kumetat, "The security of energy infrastructure and supply in North Africa:Hydrocarbons and renewable energies in comparative perspective", **Energy Policy**, Cilt 39, Sayı 8,2011, s.4468.

[182] A.,Ibrahim, "Renewable energy sources in the Egyptian electricity market: A review", **Renewable and Sustainable Energy Reviews**, Cilt 16, Sayı 1,2 011,s. 218.

[183] G.,Bahgat, a.g.e.,s.45.

Emirlikleri ile olan enerji ilişkilerini kurumsallaştırmayı amaçlar.[184] Fakat bu diyalog yalnızca uluslararası bir tüketici için kaynaklarını güvenceye almak için bir çaba değil, üretici ve tüketici ülkelerin ekonomik fiyatlarda düzenli kaynağı teşvik etmede ortak çıkarlara sahip olduğu gerçeğinin onaylanmasıdır.[185]

2000-2007 yılları arasındaki gösterilen verilere göre, Orta Doğu üreticileri Rusya ve Norveç ile karşılaştırıldığında Avrupa'nın önemli petrol ve doğalgaz kaynağı diye tanımlanamaz. Örneklendirmek gerekirse, Irak 'tan ve Suudi Arabistan'dan ithal edilen fosil yakıtlar tüm AB ithalatları arasında yalnızca % 2 ve % 4 olarak hesaplanır. Fakat Suudi Arabistan'dan ithal edilen fosil yakıtların % 84,9'una ve Irak'tan ithal edilenlerin % 99,9'una cevap verdiği gerçeği bu ülkelerle olan ticari ilişkide enerji ürünlerinin önemini belirtir.[186] Sonuç olarak, Bahgat'ın belirttiği gibi, AB'nin Rusya veya Hazar denizi bölgesi ile yoğun enerji diyaloglarına rağmen, Orta Doğu özellikle zengin kaynakları, coğrafik avantajları ve dünya Pazar fiyatlarını sabit hale getirmek için potansiyeli sebebiyle 'enerji politikasında kritik oyuncu' olarak kalır.[187] Bu AB'yi Irak ve Körfez iş birliği Konseyi ile enerji güvenliği stratejileri bağlamında diyaloglarını geliştirmeye zorlayabilir.

Fakat AB'nin dış enerji politikasının temel meydan okuması GCC(Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi) ülkelerinde de politikalardan ayrılan enerji diyaloglarında da ortaya çıkar. GCC ülkeleri ile olan enerji diyalogu bölgenin güvenliği ve politik hareketliliğini içermez. İşe bakın ki, Avrupa diplomatlarına göre, AB'nin hukuk ve demokrasi kuralları vurgusuna rağmen, istirarlı işlediği sürece otoriter Körfez ülkeleri Avrupa kaynak tedariki güvenliği için bir sorun oluşturmaz. Fakat Körfez ülkelerinin iç politika hareketlilikleri gelecekteki enerji güvenliği düşüncelerini doğrudan etkiler,

[184] G.,Bahgat, "Europe's Energy Security: Challenges and Opportunities," **International Affairs**, Cilt 82, Sayı 5, 2006,s.974.
[185] European Commission, An EU Energy Security and Solidarity Action Plan, 2008, http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0781:FIN:EN:p df, (erişim tarihi 17.03.2018).
[186] Directorate General for Trade,"EU Bilateral Trade with Iraq", 2009, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113405.pdf, (erişim tarihi 14.03.2018).
[187] G.,Bahgat, 2006, a.g.e.,s.975.

çünkü olası rejim başarısızlıkları petrol kaynakları hakkında belirsizliğe sürükleyecektir. Örneğin, Suudi Arabistan'da kraliyet ailesi tarafından verilen tahmin edilemeyen karar, kraliyete ait bütçeye petrol gelirlerinin akışına ilişkin yükümlülüğün eksikliği ve popüler öfke yüzünden halk huzursuzluğu, açık pazarın küçülmesi ve politik istikrarsızlık korkusu, liberalizmle ilgili isteksizlik, sonuçta ilgili enerjiyi beraberinde getirir. [188]

Bölge hakkında, AB'nin enerjide uluslararası ortaklığı gerçekleştirme çabaları GCC ile olan diyalogla sınırlandırılmaz. Avrupa - Akdeniz enerji ortaklığı AB'nin enerji güvenliği ve sürekliliği amaçlarını sürdürmek için bir diğer tasarıdır. Bu ortaklık, AB üye devletleri ve Akdeniz ve Ortadoğu üyelerini (Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Lübnan, Fas, Filistin Hükümeti, Suriye, Tunus ve Türkiye) içerir; temelleri 1995 Avrupa-Akdeniz Dışişleri Bakanlığı Konferansına dayanır.[189] Konferansta benimsenen Barselona beyannamesi ortak güvenli bir barış ve istikrar alanı oluşturma, insanlar ve dinler arasında kültürlerarası diyalogların ve karşılıklı anlayışların hüküm süreceği ekonomik fırsatlı serbest ticaret bölgesi oluşturma amacı ile üç ana ortaklık alanı (politik ve güvenlik diyalogları, ekonomik ve finansal ortaklık ve sosyal kültürel ve insani ortaklık) önerdi.[190]

Avrupa – Akdeniz Ortaklığı ekonomik ve finansal ortaklık altındaki enerjiden söz ediyor ve EUROMED bölgesindeki enerji pazarlarının uyumuna, güçlendirilebilir gelişmelerin tanıtımına ve altyapı uzantısına yoğunlaşıyor.[191] EUROMED Enerji Ortaklığı'nın öncelikleri aşağıdaki amaç ve doğrultular etrafında şekillenir;

---

[188] R.,Youngs, **Europe's External Energy Policy: Between Geopolitics and the Market** , CEPS Working Document,Sayı 278,Brussel,Centre for European Policy Studies, 2007,s.11-12.

[189] Directorate General for Energy and Transport, "The Euro-Mediterranean Energy Partnership", 2008, http://www.medemip.eu/CMS/ImageUpload/089ea99d-fb42-4912-a76e1dcc3ed91931.pdf, (erişim tarihi 17.03.2018).

[190] Barcelona Declaration, Adopted at the Mediterranean Conference, 1995, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2005/july/tradoc_124236.pdf, (erişim tarihi 20.03.2018).

[191] Final Statement of Marseille Meeting of the Euro-Mediterranean Ministers of Foreign Affairs, 2008, Marseille, http://ue2008.fr/webdav/site/PFUE/shared/import/1103_ministerielle_Euromed/Final_Statement_Mediterranean_Union_EN.pdf, (erişim tarihi 28.03.2018).

- Euromed elektrik ve doğalgaz marketlerinin aşamalı olarak bütünleşmesi amacıyla Akdeniz'in güney kıyısındaki ülkelerdeki yenilikleri hızlandırmak,
- Enerji kaynaklarının, altyapının ve petrol taşımasının korunması ve güvenliğini artırmak,
- Enerji bağlantılarını güçlendirmek (hem Güney-Güney hem Kuzey-Güney).[192]

III. AB'nin Enerji Politikaları

Enerji konusu AB'nin kurulmasında önemli bir etkendir. Enerji güvenliği ise son yüzyıldır endişe oluşturmuştur. Politika biliminde ve uluslararası ilişkilerde belli süreçler içerisinde, en çok da petrol fiyatı aşırı dercede artış gösterdiğinde veya kaynak kesintileriyle birlikte kritik enerji pazarı şartları zamanında ön plana çıkan bir alan olmuştur.[193] Bu olayların oluşumunu bir araya getiren politik ve ekonomik gelişmelerdir. Bu durum politikacıların ve analistlerin ilgisini çekmiştir. Ayrıca her bir ülkenin veya bölgenin kendine özgü coğrafik, ekonomik ve politik durumlarına dayanan farklı reaksiyonları tetiklemiştir. 2006-2009 yılları arasında Rusya ve Ukrayna'nın doğalgaz tartışmaları yaşaması konusunda bu olay Avrupa'da fazladan destek almıştır. AB'nin yeni doğu üyelerinin savunmasızlığı konusunda özellikle dikkat çekmiş ve Avrupa'nın enerji politikalarının liberalleştirilmiş enerji pazarına doğru geliştiği yıllarda Rusya enerji kaynaklarının güvenilirliğine karşı ilgiyi artırmıştır.

Geleneksel olarak, tüketici ülkelerin görüşüne sahip çıkarak, enerji güvenliği kaynak güvenliği ile eşdeğerdedir: yeterli oranda enerjiyi güvende tutma kabiliyeti-petrol ve ardından doğalgaz- endüstrisi gelişmiş ülkelerin ekonomilerinin normal

[192] Directorate General for Energy and Transport, "The Euro-Mediterranean Energy Partnership", http://www.medemip.eu/CMS/ImageUpload/089ea99d-fb42-4912-a76e1dcc3ed91931.pdf, (erişim tarihi 22.03.2018).
[193] B., Shaffer, **Energy Politics**, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2009,s.91.

işleyişi olanaklı hale getiren ve zengin yaşamı, tüketici toplumun yolunu sürdüren fiyatlar.[194]

A. AB Enerji Politikasının Tarihsel Gelişimi

1. 1950-1970 Yılları Arasında AB Enerji Politikası

Avrupa Birliği'nin enerji politikasının temellerini oluşturan ilk birliktelik 1951 yılında, Belçika, Federal Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda'dan oluşan 6 üye ile kurulan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu(AKÇT)'dur. Fransa Dış İşleri Bakanı Robert Schumann, söz konusu topluluğun ilk başkanıdır. Schumann, 9 Mayıs 1950 tarihli deklarasyon ile "Dünya barışı, onu tehdit eden tehlikelere koşut ve yaratıcı çabalar ortaya konulmaksızın korunamaz" diyerek Avrupa'nın ihtiyacı olan birlikteliğin, enerji konusunda olduğunu ve bu birlikteliğin sağlanmasını amaçlamıştır.[195]

AKÇT'nin kurulmasını takiben kömür üretiminin artışı amacıyla yeni maden ocakları açılmış ve üretimin artırılması teşvik edilmiştir. Tüm bunlar sonucunda 1950'li yıllarda kömür üretiminde bir artış gözlenmiştir. Yapılan anlaşma sayesinde de 1952 yılından itibaren AB üye ülkeleri arasında yapılan kömür ticaretinde herhangi bir kısıtlama olmaksızın gelişme yaşanmıştır. Bu gelişmenin sonucu olarak AB içinde ilk enerji pazarı kurulmuştur.[196]

Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET ya da EURATOM) 25 Mart 1957'de Roma Antlaşması'nın imzalanması, 1 Ocak 1958 tarihinde de yürürlüğe girmesiyle ile Avrupa ülkeleri tarafından kurulmuştur. Kuruluş amacı, nükleer enerjinin barışçıl olarak

---

[194] A., Prontera, **The New Politics of Energy Security in the European Union and Beyond: States,Markets,İnstitutions**, London and New York, Routledge, 2017,s.4.

[195] Aktaran N., Pamir, 2005, a.g.e.,s.71.

[196] C., Akıncı, "Avrupa Birliği Enerji Sektörü ve Düzenleyici Reformlar", **Petro-gas**, Sayı 35, 2002, s.59.

ve güvenli şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla üye devletlerin araştırma konusundaki programlarını düzenlemek olarak belirlenmiştir. EURATOM'un esas hedefi, Avrupa ülkelerinin gün geçtikçe Ortadoğu petrollerine bağımlı olmalarını engel olabilmek maksadıyla alternatif enerji kaynaklarını oluşturmak olarak izah edilmiştir.[197]

EURATOM'un kurulduğu dönemdeki siyasal ortam nedeniyle Ortadoğu'dan yapılan petrol ihracatında pek çok aksaklık meydana gelmiştir. Bu da enerji açığına sebep olmuştur. Dolayısıyla EURATOM birlik üyesi ülkelerin yoğun olarak atom enerjisi konusundaki çalışmalarının bir sonucu olarak kurulmuştur. Ancak daha sonra varılan uzlaşmalarla petrolün Afrika kaynaklarından tedarikinin sağlanmasının yanısıra 1970'lere kadar petrol fiyatlarının yüksek seviyede artmaması, EURATOM'un gelişmesinde büyük bir engel olmuştur.[198]

Kurulmuş olan toplulukların Avrupa'nın ekonomik bütünleşme katkılarına paralel olarak "ortak bir enerji politikası" da aşamalı olarak oluşturulmaya çalışılmıştır. 1958 yılında kömür sektöründe kriz ortaya çıkmış ve buna paralel olarak aynı yıl içinde ortak bir enerji politikası hedeflerini ve bu hedeflerin uygulama şekillerini belirlemek amacıyla bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Ortak müdahale ilkeleri konusunda bir mutabakata varıldığı halde, enerji politikası konusu yeniden üye ülkelerin inisiyatifinde kalmıştır. Enerji konusu AB'nin oluşumunda birleştirici bir kavram olmasına rağmen birliğin ortak bir enerji politikası oluşturması o günün şartları söz konusu olduğunda mümkün olmamıştır. Kurulan her iki topluluk da ortak enerji politikası oluşturmak yerine kömür ve nükleer enerji kaynaklarının AB içinde düzenli dağılımını güvence altına almaktan ileri gidememiştir.[199]

---

[197] Europa, "1945 -1959 A Peaceful Europe - The Beginnings of Cooperation", http://europa.eu/abc/history/1945-1959/index_en.htm, (erişim tarihi 2.2.2018).

[198] M., Durmuş, "AB'nin Nükleer Enerji ve Güvenlik Politikası," 12 Eylül 2005, http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=48&yazi=461,(erişim tarihi 26.03.2018).

[199] Y., Ege ve Diğerleri, **AB'nin Enerji Politikası ve Türkiye**, Ankara, Ulusal Politika Araştırmaları Vakfı, 2004, s. 112.

1945–1970 yıllarına bakıldığında bu yıllarda yaşanan gelişmeler ortak bir enerji politikası oluşturulması konusundan oldukça uzak kalmıştır. Üye ülkelerin enerji piyasalarına uygulamış olduğu yoğun müdahaleler ve enerji piyasasında devlet tekelleri kurmaya çalışmaları, üyeleri esas amaçtan uzaklaştırmıştır. Topluluğun kuruluşunda ortak bir enerji politikası öngörülmemesi nedeniyle kurucu antlaşma olan Roma Antlaşması'nda da enerji konusuna yönelik özel düzenlemelere yer verilmemiştir. Birliğin en baştan beri bir enerji politikasına sahip olduğunu söylemek olanaklı değildir. 1973 yılına gelindiğinde Avrupa'da ve dünyada yeni gelişmeler yaşanmaya başlamış ve bu gelişmelerle Avrupa enerji politikası da yeni bir boyut kazanmıştır.

2. 1970-1990 Yılları Arasında AB Enerji Politikası

Başta Avrupa olmak üzere dünyanın pek çok yerindeki endüstrilerin, o yıllarda temel enerji kaynağı olarak görülen kömürden petrole geçişleri 1950'li yıllarda büyük petrol şirketlerinin uygulamış oldukları düşük petrol fiyatları neticesinde olmuştur.[200]

1973'te yaşanan ilk petrol krizinden önce, AB üyesi ülkeler, gelişmiş pek çok ülke gibi, enerji tüketimlerinde idareli davranmamaları sonucunda ithalata fazlasıyla bağımlı olmuşlardır. Yaşanan petrol krizleri enerjide arz güvenliğinin önemini hatırlatmış ve topluluk petrole olan bağımlılığını azaltabilmek adına enerji konusunda yeni kaynaklara yönelme kararı alarak Avrupa Konseyi'nin aldığı kararla 1974 yılında nükleer santrallerin yapımı için harekete geçmiştir. Amaçları AB toplam enerji tüketiminde ithalata olan bağımlılığı azaltmak, ithal kaynakları çeşitlendirmek ve kendi kaynaklarını koruma altına almak olmuştur.[201]

[200] C., Akıncı, 2002, a.g.e.,s.58-59.
[201] A.,Dalkılıc, "Bağımsızlığın Anahtarı: Enerji", **Cumhuriyet Enerji**, Yıl 1, Sayı 7, 29 Temmuz 2008,s.7.

Ortak enerji politikası hedeflerinin belirlenmesi ve yeni bir enerji strarejisi oluşturmak üzere AB Bakanlar Konseyi Komisyonu'nun 17 Eylül 1974 tarihli kararı ile Yeni Enerji Politikası oluşturulmuştur.Yeni Enerji Politikası'nın belli başlı amaçları arasında şunları sayabiliriz: "Enerji kullanımının artışını azaltırken ekonomik büyüme hedeflerinin sınırlandırılmaması gereklidir. Topluluğun enerji kullanımı alanında daha yüksek bir verime ulaşması sağlanmalıdır. Ekonomik ve siyasal güvenliği korumak adına yakıt ithalatında önlemler alarak bu alanı korumak gerekmektedir. Enerji ithalatında farklı ülkelerden faydalanma oranı artırılmalıdır. İthalatı azaltmak için topluluğa ait rezervleri bulunan kömür, petrol ve gazın daha çok çıkarılması konusunda çaba sarfedilecektir. Enerji kullanımı konusunda daha etkin bir yol izlenecektir. Kömür ve nükleer enerjiye alternatif olması olası enerji kaynakları çeşitliliği konusunda yapılan araştırmalar desteklenecektir." [202]

Stratejide belirlenen bu amaçlar 1986 yılına kadar yapılması gereken değişiklikleri kapsamaktadır. Tüm bunların yürütülmesi için topluluk bünyesinde Enerji Komitesi adı verilen bir kuruluş tesis edilmiştir. Avrupa uzun vadede politikasında öncelikli olarak Ortadoğu ve Afrika petrolünün yerine geçecek enerji kaynakları bulma ve enerjide tutumlu kullanımı gerçekleştirmeye yönelik teknolojik araştırmaların yapılmasını teşvik etme yoluna gitmiştir. [203] İlk olarak kömür madenlerini kapatma kararı petrole alternatif olacağından dolayı ertelenmiştir. İkinci olarak, birlik üyesi olan ülkeler kendi ulusal petrol şirketlerine verdikleri destekle birlikte Kuzey Denizi'nde ve diğer güvenli bölgelerde petrol ve gaz rezervlerine ulaşarak bunların çıkarılmasını sağlamaktır.

Dünya enerji tüketimi 1970'li yıllar sonrasında ortalama olark 3 kat artmıştır. Bu artış 1989'da 8 milyar ton petrole eşdeğerdir. 1973 ve 1986 yılları arasında enerji

[202] C.,Kesbiç ve H., Şimşek, "Avrupa Birliği Ortak Enerji Politikası", **Muğla Üniversitesi SBE Dergisi**, Sayı 5, Bahar 2001,s.18.
[203] Y., Ege ve Diğerleri, 2004, a.g.e.,s. 114.

yoğunluğu (Brüt Gayri Safi Milli Hasıla / Enerji Tüketimi) yaklaşık % 25 oranında artarken enerji bağımlılığı oranı ise % 65'ten % 45'lere kadar inmiştir. Petrol tüketim oranları açısından ise 1973 yılında oran % 63 iken 1986 yılına gelindiğinde bu oran % 47'ye kadar düşmüştür. Petrol ve gazdan sağlanan elektrik üretiminin kullanımının aynı yıllar için geçerli olan oranı % 40'tan %15'e inmiştir.

1985 yılı hedeflerinin ardından, birliğin enerji politikası hedefleri ikinci kez, AB Konseyi'nin 9 Haziran 1980 tarihli kararıyla, 1990 yılı için belirlenmiştir. Sözü edilen konsey kararında, bir yandan 1985 yılı hedefleri için varılan kararda vurgulanmış olan amaçlar korunurken, diğer yandan da 1985 yılı hedeflerinin bir nebze daha geliştirilmesi amaçlanmıştır. Aynı tarihli Konsey Kararı'nın bir öncekinden en önemli farkı temel amacıdır. Buradaki temel amaç, AB üyesi ülkelerin ulusal enerji politikalarının uyumlaştırılmasıdır.

Enerji piyasalarının serbestleşme istikametinde ilerlemeye başlamasının ardından ortaya çıkan problem, ülkeler arasında parçalanmış durumda olan mevcut piyasaların bütünleştirilmesidir. Giderek artan rekabetin odak noktası bundan böyle enerji iç pazarıdır. 16 Eylül 1986 tarihli konsey kararıyla [204] topluluk, 1995 yılına kadar izleyeceği enerji politikası konusundaki amaçlarını net olarak belirlemiştir. Daha önce alınan kararlardan farklı olarak bu kararda, sayısal hedeflerin sınırı daha düşük oranda yer alırken, en çok üye ülkelerin enerji politikalarının uyumlaştırılması konuları üzerinde yoğunlaşılmıştır.

Devamında 1988'de hazırlanan Enerji İç Pazarı oluşturulmasına dair rapor sayesinde topluluğun enerji alanında daha liberal politikalar izlemesi sonucu ortaya çıkmıştır. Özellikle Avrupa Tek Pazarı'nın kurulmasının ardından, enerji alanında

[204] Official Journal of European Communities, " Council Resolution of 16 September 1986 concerning new Community energy policy objectives for 1995 and convergence of the policies of the Member States", OJ No: C 241, 1986, ss.1-3.

karşılaşılan sorunların çözümü için enerji sektörünün de Tek Pazar'a dahil olmasına karar verilmiştir.

Üye ülkelerin ihtiyaçları olan enerjilere farklı yollardan ulaşmaları, tüm gelişmelere karşın birlik genelinde ortak bir enerji politikasının oluşturulamamasına neden olmuştur. Genişleyen topluluk artık doğal kaynakları, enerji sektörü yapıları ve siyasi tercihleri birbirinden farklı olan ülkeleri bünyesine barındırmaya başlamıştır. Bu ülkelerin ulusal güvenlik konusunda enerji güvenliklerini sağlamaya dönük olarak aldıkları kararlar bireysel olmaktan öteye gidememiştir. Sonuç olarak topluluğun ortak bir enerji politikası oluşturması sürekli ertelenmiştir.

3. 1990-2000 Yılları Arasında AB Enerji Politikası

1990 sonrası Sovyetler Birliği'nin dağılışı ile yaşanan süreç ve Doğu Bloku'nun çöküşüyle AB de yeni bir döneme girmiştir. Demir Perde'nin yıkılmasının ardından Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesiyle, Doğu Almanya topluluğa katılmıştır.[205] Doğu Bloku'nun çökmesi sonrasında bağımsızlıklarını kazanan Doğu Avrupa ülkeleri doğal olarak AB için yeni bir pazar olmuştur. Doğu Avrupa ülkeleri ile AB'nin geliştirdiği iyi ilişkiler sayesinde AB yüzünü doğuya yöneltmiştir. Ayrıca enerji kullanımında verimlilik sağlanmasına dönük politikalar da yeni girişimleri teşvik edici yönde gelişmiştir.[206]

Doğu Avrupa Ülkeleri ile geliştirilen iyi ilişkiler ve enerji kullanımında sağlanan verimliliğin arttırılması sonrasında AB ciddi enerji sorunları yaşamamıştır. Fakat gelecek yıllarda karşılaşacağı muhtemel enerji arzındaki risklere karşı bir enerji

[205] Europa, "The History of The European Union, The Changing Face of Europe - The Fall of the Berlin Wall (1980 – 1989)", http://europa.eu/abc/history/1980-1989/index_en.htm, (erişim tarihi 27.03.2018).
[206] F., Kayacı, "AB'nin Enerji Politikası ve Bu Politikanın Gelişimi", https://www.economy.gov.tr/portal/faces/home?_afrLoop=19068487495741089, (erişim tarihi 18.02.2018).

politikası geliştirilmesi gerekliliğinin farkına varmış ve bu konuda önemli girişimlerde bulunmuştur. Avrupa Enerji Şartı Anlaşması, 17 Aralık 1991'de siyasi bir bildiri olarak Lahey'de 38 ülke ve AB tarafından imzalanmıştır. AB dahil olmak üzere, Yeni Zelanda haricindeki tüm OECD üyesi ülkeleri, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Türkmenistan hariç SSCB'nin dağılmasıyla kurulan ülkeler tarafından Avrupa Enerji Şartı Anlaşması'nın kabülü yapılmıştır.[207]

Avrupa Enerji Şartı Anlaşması, enerji alanında sağlanacak uyumun uzun dönemli olmasını ve enerji konusundaki işbirliğinin teşviki için yasal bir ortam yaratmayı hedeflemektedir. Ayrıca kaynakların ticareti ve enerji yatırımlarının liberalleşmesi anlamında alınacak önlemlerle birlikte ekonomik büyümeyi hızlandırmak, enerjinin en etkili şekilde kullanımını gerçekleştirirken bir yandan da çevrenin zarar görmesini engellemeyi de hedeflemektedir.[208]

Avrupa'nın enerji politikası oluşturma yolunda ilerlmek adına attığı adımlardan biri de 1995 yılında kabul edilen "Avrupa Birliği İçin Bir Enerji Politikası" başlığı altında oluşturulan Beyaz Kitap'tır. Beyaz Kitap, AB iç pazarı için belirlenen genel unsurları ve gayeleri içermektedir.

Beyaz Kitap'ta üzerinde durulan konular arasında enerji arzının güvenliği, çevre koruması ve genel rekabet gücü yer alır. Konu olan bu üç hedefe ek olarak ülkeler arasındaki sosyal ve ekonomik kaynaşma, yaşam kalitesi ölçeğinin yükseltilmesi, istihdam oluşturulması ve bölgeler arasında dayanışmanın geliştirilerek güçlendirilmesi de önem arz etmiştir.[209]

Komisyon'un Avrupa Birliği için Bir Enerji Politikası adıyla oluşturduğu Beyaz Kitap'ta topluluk için gelecekte enerji kullanımı hakkında belirlemiş olduğu temel

[207] Europa, "Summaries of European Union Legislation, European Energy Charter", **Official Journal L 11 of 16.1.1999**, https://europa.eu/european-union/index_en,(erişim tarihi 3.01.2018).
[208] A.g.e.
[209] European Commission, "White Paper: An energy policy for the European Union", COM(95) 682, Brüksel,1995,s.2.

değişkenler bulunmaktadır. Buna bağlı olarak AB'nin önlem amacıyla oluşturduğu politikalar gündeme gelmiştir ve enerji konusundaki çabaların sürdürülmesi, mümkün olan her koşulda güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Beyaz Kitap'ta dört temel alan belirlenmiştir. Bunlar; gelecek için belirlenen enerji politikası için pazarın entegre edilmesi, dışa bağımlılığın en etkin ve doğru şekilde yönetilmesi, kalkınma konusunda süreklilik ve dördüncü ve son olarak da enerji teknolojisi ve araştırma konularıdır.[210]

1986-1995 yılları arasına denk gelen dönemde hedeflere ulaşmak için Joule, Thermie, Save, Altener, Carnot, Etap ve Valoren gibi çeşitli programlar uygulamaya konulmuştur. Bu programlarla birlikte amaç, önceden belirlenmiş olarak 1995 yılına kadar elektrik üretiminde petrol ve doğalgaz kullanım oranını % 15'in altına indirmek, petrolün toplam enerji içindeki payını ise % 40 oranında durağan hale getirmektir. Diğer yandan petrol ithalatını topluluğun toplam petrol ihtiyacının 1/3'i oranında tutabilmek, topluluğun enerji teknolojisini geliştirmek tarzı hedefler sayesinde arz güvenliğinin sağlanması, çeşitli bölgelerdeki enerji potansiyellerinin en üst düzeyde kullanımı için şartları uygun hale getirmek ve Avrupalı enerji şirketlerinin rekabet edebilme oranlarını artırmak amacıyla yasal ve idari düzenlemeleri gerçekleştirmektir.

4. 2000 yılından günümüze kadar olan AB Enerji Politikası

Konusu AB'de enerji arz güvenliği olan ve Kasım 2000'de hazırlanan ve ortak bir enerji politikası meydana getirilmesinde en kapsamlı çalışma olma özelliğini taşıyan temel metin "Avrupa Enerji Arzı Stratejisine Doğru" başlılığı altındaki Yeşil Kitap(Towards A European Strategy For The Security Of Energy Supply - Green Paper)'[211]tır.

[210] A.g.e.
[211] European Commission, "Green Paper- Towards A European Strategy For The Security Of Energy Supply", COM (2000) 769, Brüksel, 29 Kasım 2000, s.2.

Hazırlanan bu kitapta önemle işaret edilen konular, AB'nin zaman geçtikçe daha fazla enerji tüketiyor olduğu ve enerji kaynaklarına olan ithalat bağımlılığının arttığıdır. Yeşil Kitap'ta ayrıca topluluğun enerji üretiminin, tüketimi karşılamada yeterliği olmadığı üzerine vurgu yapılmış ve özellikle arz güvenliği bakımından dışa bağımlılığın giderek daha fazla oranda arttığı üzerinde durulmuştur.

Sonuç olarak, 2000'lerin sonunda başlayan, AB, doğalgaz kaynağı rotalarını çeşitlendirmek için altyapı projelerini destekleyerek ve üretici ülkelerle konuşarak dış yönetim yaklaşımını daha finansal, politik ve diplomatik katılımıyla tamamlamaya başladı. Diyelim ki, AB ve özellikle Avrupa Komisyonu çok yönlü enerji yönetimine dayanan daha fazla Pazar odaklı yaklaşımından, AB düzeyinde enerji diplomasisine daha fazla yoğunlaşmaya doğru hareket ediyordu.[212] Fakat bu gelişme iki farklı etken tarafından zorlanır. Bir yandan, Avrupa Komisyonu, enerji diplomasisinin söylemini kabul ediyorken, iç enerji piyasasının ve AB müktesebatının dış destekçisinin müdafiinin geleneksel rolünden ayrılmada daha fazla tedbirlidir. Diğer yandan, AB'nin geleneksel Pazar yaklaşımından ayrılışı enerji iş sektöründe geçerli uygulama ve üye devletlerin ulusal enerji diplomasisi oyununun geleneksel kurallarını gözden geçirmeye muhalefeti tarafından da sınırlandırılır. Aslında, yalnızca Lizbon Anlaşmasına dahil olmak için paylaşılan yeterliliklere izin vererek ve üreticilerle olan çift taraflı ilişkilerine devam ederek üye devletler zaten açıkça enerji meselesinde ulusal egemenliğe bağlılığını açıkça göstermiştir.[213]

Bu problemlere rağmen ve Avrupa Komisyonu'nun açıkça enerji diplomasisinin geleneksel tamamlayıcılarından birinin eksik olması gerçeğine rağmen – geleneksel bir enerji şirketi – o doğalgaz kaynağının çeşitlendirilmesinde daha proaktif ve daha politik bir rol oynar. Komisyon Güney Doğalgaz Koridoru'nu açmak için aktif olarak Nabucco

[212] A.,Herranz, " European External Energy Policy: Governance, Diplomacy and Sustainability", Eds., K. L. Aarstad, E. Drieskens, K. E. Jørgensen, K. Laatikainen, & B. Tonra, ***Sage Handbook of European Foreign Policy***, London, SAGE, 2015,s.912.
[213] A., Prontera,2017,a.g.e.,s.14.

boru hattı projesini destekledi. Ve üye devletlerin doğalgaz talebini toplamak için ve Hazar üreticilerini kaynaklarını AB'ye teslim etmeye ikna etmek için Hazar Geliştirme Şirketi diye adlandırılan- tek satın alma mekanizmasının kuruluşunu da öne sürdü. 2011 başlarında, Avrupa Konseyi Avrupa Komisyonu'nun bu yeni etkinliğini benimsedi. Konsey Komisyonu Güney Koridoru gibi önemli geçitlerin gelişimini kolaylaştırma çabalarını devam ettirmeye davet etti, öneriyi AB fonunu finans temelli fakat kaynak güvenliğinden\dayanışmadan yana pazarı çekebilen proje altyapılarına hibe etmek için destekledi.[214] Bu görüş, daha sonra 2013 yeni TEN-E tüzüğünde 347\2013 düzenlemesiyle birleştirildi. Bu 'Ortak Faiz Projesi' (PCI) diye adlandırılan seçenekleri onların AB hibesinden kar sağlamasını sağlayarak genişletir. Aynı vesileyle, Avrupa konseyi de Komisyonu şeffaflığı çift taraflı enerji, hükümetler arası anlaşma alanına hibe için bir öneri hazırlamaya davet etti. Son olarak, Eylül 2011'de Konseye Azerbaycan ve Türkmenistan ile anlaşma için görüşmeye Trans-Hazar doğalgaz boru hattı sistemi için yasal bir çerçevede izin veren bir karar verdi.[215]

Bu zaman diliminde, devlet piyasa ağıyla ilgili genel düşüncenin iç pazar piyasasını etkilediğini de belirtmek önemlidir. Aslında enerji altyapısındaki yatırım açığı korkusuyla, kaynak güvenliği ve çeşitliliği için gereken üçüncü enerji paketi birinci ve ikinci paketlerle hesaplanan mekanik temelli saf pazardan ayrıldı ve devletin rolünün gittikçe önemli olduğu bir rejime yöneldi.[216] Fakat bu direk devletin kontrolü ve kamu sektörü planlamasının olduğu bir önceki sisteme bir geri dönüş değildir; enerji yönetiminin Pazar odaklı yöntemler doğrultusunda, yeni AB altyapı planlama sistemi

[214] European Council,"Conclusions on energy",2011, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/trans/119253.pdf,(erişim tarihi 30.03.2018).
[215] A.,Prontera,a.g.e.,s.14.
[216] A.,Belyi and K.,Talus (eds), **States and Markets in Hydrocarbon Sectors,** Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2015,s.208.

'kendi kendini düzenleme yönetmeliği' olarak tanımlanabilir.[217] Dahası liberalleşmenin öncesindeki sistem ulusal hükümet tarafından sürdürülüyorken, yeni düzen Avrupa Komisyonu'nun rolünün önemiyle işaretlendi.

AB'nin enerji diplomasisindeki ve altyapı gelişmelerindeki müdahalesine olan karşı koymanın yok olmamasına rağmen, özellikle Avrupa Komisyonu'nun daha büyük üye devletlerden Avrupa Komisyonu için daha proaktif rolü olanlara yönelme devam eden yıllarda da sürdü ve Doğu Ukrayna ve Kırım'ı topraklarına katan Rusya'da patlak veren savaş sonrası destek almayı sürdürdü. Yeni krizlerden sonra, Enerji Birliği Paketi üzerine İletişim-İleriye Dönük İklim Değişikliği Politikasına Sahip Enerji Birliği İçin Çerçeve Strateji tekrar Avrupa Konseyinin doğalgaz kaynağının çeşitliliğinde, önemli üreticilerle ve köprü ülkelerle stratejik ortaklıklar kurmada proaktif rol alma ihtiyacını vurguladı. Komisyon bir kez daha doğalgazı toplu satın alma için 'talep toplama mekanizmasının' kurulmasını önerdi.[218] Aynı yıl 20 Temmuz'da AB Dış İşleri Konseyi AB seviyesinde daha etkili enerji diplomasisi desteğini tekrarlayan ilk AB Enerji Diplomasisi Hareket Planı'nı destekledi.

Özetle, 2000'lerin sonlarından bu yana, Avrupa Enerji Güvenliğindeki geleneksel 'iş gücü paylaşımı' – AB seviyesi dış enerji yönetimi ve ulusal enerji diplomasisi – değişmeye başladı. AB seviyesi enerji Diplomasisi'nin gelişimi direkt olarak üye devletlerin ulusal enerji diplomasisine ve onların enerji güvenliğine orijinal yaklaşımlarına meydan okumaya başladı. Fakat bu yaklaşım zaten dolaylı yollardan iç enerji pazarının artmasıyla meydan okumuştu. [219]

---

[217] I.,del Guayo and J.C. Pielow, **Electricity and Gas Infrastructure Planning in the European Union**, Eds., M. Roggenkamp, L. Barrera-Hernandez, D. Zillman, and I. Guayo, Oxford, Energy Networks and the Law: Innovative Solutions in Changing Markets , 2012.

[218] European Comission, "A European Agenda on Migration", 2015, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/communication on the european agenda on migration_en.pdf,(erişim tarihi 01.04.2018).

[219] A.,Prontera, a.g.e.,s.15.

B. AB Enerji Politikasının Amaç ve Hedefleri

Üye ülkelerinin en temel kaygıları AB'de enerjiyi sağlama konusunda gittikçe artan oranlarda dışa bağımlı hale gelmektir. Bu kaygılar zamanla daha da artmış, oldukça büyük bir boyuta varmıştır. Böylelikle Avrupa Enerji Şartı'nda belirlenmiş olan temel hedefler, 2 Ekim 1997'de imzalanıp, 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile de sağlamlaştırırlarak, sürdürülebilir bir kalkınma hedefini meydana getirmiştir. Sosyoekonomik ve kültürel anlamda gelişme yolunda adım atılması ve refahın korunması amacıyla hareket eden sürdürülebilir iyileşme yaklaşımının önemli dayanaklarından olan ögelerden biri de enerji politikalarıdır. Bu bakımdan AB Enerji Politikası kapsamında bir değerlendirme yapıldığında, sürdürülebilir iyileştirmeyi sağlamak amacıyla öncelikle üç temel amaç gerçekleştirilmelidir. Enerji iç pazarının kurulmasının ardından rekabetin arttırılması, çevreye verilen olumsuz etkilerin önlenmesi ve enerji arz güvenliği bahsi geçen amaçlardır.

1. Enerji sisteminde şeffaf ve rekabetçi bir politika izleyerek, toplumsal refahı üst düzeye çıkarma ve sanayi alanında rekabet gücünü artırma amacını hayata geçirebilmek için enerji maliyetlerini en aza indirmek. [220]

1980'li yılların bitmesine yakın AB ülkelerinin dağınık durumdaki mevcut enerji piyasalarının birleştirilmesinin lüzumu ve bu sayede kurulacak enerji iç pazarında tam bir rekabet ortamının yaratılabileceği konusunda çeşitli fikirler üretilmeye başlanmıştı. Tüm bunlarla birlikte 1995 yılında AB enerji iç pazarının genel prensip ve amaçlarını açıklayan Beyaz Kitap hazırlanmıştır. Bu kitaptaki prensipler, AB'nin oluşumunda ve devamlılığının sağlanmasında önemli bir mihenk taşı olarak görülen ortak pazar anlayışı bağlamında enerji sektörünün özelleştirilmesiyle birlikte tam rekabete dayalı serbest enerji ticareti sağlanmıştır. Enerjide serbest ticaretin sağlanmasının, ABD ile

[220] "AB'nin Enerji Politikaları", SAREM, 2002,s.10.

yarışabilecek etkin bir ekonomik sistemin oluşturulabilmesi adına hayati bir öneme sahip olduğu görülmüştür. Hatta oluşturulacak iç pazarın gereksinimi olan enerji kaynaklarının AB haricindeki ülkelerden sağlanacak olması konusu öne çıkmış ve bu konu nedeniyle enerjide arz güvenliği ortaya çıkarak önem kazanmıştır. [221]

AB, yeni ülkelerin katılımıyla genişlemiştir fakat yeni üyelerin birbirlerinden kopuk ve diğerlerine oranla daha küçük enerji piyasalarına sahip olmaları nedeniyle bunları birleştirme yoluna gitmiştir. Bu sayede verimliği artırmayı düşünmektedir. Enerji şebekelerinin bağlantılarını sağlanması ve piyasaların serbestleştirilmesiyle, AB çapında bir enerji piyasası kurulması hedeflenmektedir. Ve bu hedeflerin hayata geçirilmesi için teknoloji alanında gelişmeye, verimliliğin ve refahın artırılmasına ihtiyaç vardır.

2. Çevre koruma politikası kapsamında hem enerjinin üretimi esnasında hem de son kullanım alanları bakımından çevresel düzen ve dengeleri korumak.

Çevre konusu enerji politikasının oluşturulmasında diğer bir hedeftir. 1980'lerin koşullarında kullanılan tamamı hidrokarbon içeren fosil yakıtların, elde edilmesinden kullanımına kadar geçen süre zarfında doğaya verdiği zararlar gözlemlenmeye başlamış ve önlem alınması konusu gündeme gelmiştir. Fosil yakıt çeşitlerinden en çok kullanılan petrol, doğalgaz ve kömürün atmosfere yaydığı zararlı gazların ozon tabakasını delmesi, havadaki oksijen miktarını düşürmesi, asit yağmurları oluşturmaları, küresel ısınmaya ve iklim değişikliklerine neden olmaları konunun önemini bir kez daha kanıtlamıştır. Artan enerji ihtiyacıyla birlikte çevrenin korunması ve dengesinin bozulmaması söz konusu olduğunda, gelişen dünya ve artan nüfusla doğru orantılı olarak ilerleyen enerji ihtiyacının karşılanmasında çevreye verilen olası zararlara engel

[221] E., Erginel, "AB'nin Enerji Sorunu ve Türkiye", Halkın Sesi, 17 Mayıs 2004, http://www.halkinsesi.org/?action=journalist&aid=2051,(erişim tarihi 22.01.2018).

olabilecek kaynakların kullanımı önem kazanmış ve yenilenebilir enerji kaynaklarının üretimine yönelik araştırma ve çalışmalar hızlandırılmıştır. [222]

AB'nin yetersiz kaynakları nedeniyle oluşan dışa bağımlılığının, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılmasıyla azaltılması konusunda katkı sağlayacaktır. Yenilenebilir enerjinin, toplam enerji üzerindeki oranı konusunda AB ülkeleri arasında bariz farklar olmasına rağmen, tüm üye ülkeler tarafından benimsenen ortak hedefler belirlenmiş ve uygulanmaya başlamıştır. [223]

3. Enerji arzının güvenliği politikasının uygulanmasıyla, AB'nin sosyoekonomik refahını bozacak bir enerji sorunu riskini düşürmek. [224]

Enerji güvenliği ile ulusal güvenlik arasındaki ilişki doğrudan yaşanan ve oldukça güçlü bir ilişkidir. Ucuza sağlanan, kesintiye uğramayan, kaynaklar ve kaynakların sağlandığı yollar bakımından çeşitleri artan enerji politikası tüm ülkeler için ulusal güvenlik kavramı bakımından hayati derecede önemlidir.[225] AB'nin hedefi olarak gördüğü enerji arzı güvenliğini sağlama konusundaki haklılığı, enerjide dışa bağımlılığın siyasi ve ekonomik bakımdan oluturabileceği olumsuz sonuçlar düşünüldüğünde ortaya çıkar. Hedeflerini gerçekleştirmek konusunda gelişim sağlamak ve varolan durumun sakıncalarını minimum seviyeye indirgeyebilmek amacıyla AB, enerji arzı güvenliği açısından Ortadoğu ve Rusya'ya olan petrol ve doğalgaz bağımlılığını en aza düşürmek için Hazar Bölgesi rezervlerine, Akdeniz ve Karadeniz gibi bölgesel enerji işbirliği girişimlerine doğru yola çıkarak kaynak çeşitliliğini

[222] A., Candan, 2004, a.g.e., s.22.
[223] H., Saygın, "Türkiye'nin Enerji Politikalarında Nükleer Enerjinin ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Yeri", Dünya ve Türkiye'deki Enerji ve Su Kaynaklarının, Ulusal ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri Sempozyumu, 15-16 Ocak 2004, s.14.
[224] SAREM, 2002, a.g.e.,s.10.
[225] N.,Pamir, "Hazar Bölgesi'nde Enerji Politikaları: Avrupa'nın ve ABD'nin Konseptleri", TÜRKSAM, 13 Kasım 2000, http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/hazardaki_jeopolitik_mucadelenin_turkiyenin_enerji_guvenligine_etkileri_9abeb03b-2a5e-4239-9c22-3f2b61b38e15.pdf,(erişim tarihi 02.04.2018).

artırarak sağlamayı amaçlamıştır. [226] Coğrafi açıdan kaynak çeşitliliğinin sağlanmasıyla önem arz eden konu AB'nin dışa bağımlılığının oluşturacağı risklerin minimuma düşürülmesi olmuştur.

Bugüne gelindiğinde AB enerji politikasının amaçları; rekabet gücü, enerji arzının güvenliği ve çevrenin korunması arasında bir denge sağlayarak, total enerji tüketiminde kömürün oranını düşürmeden muhafaza etmek, total enerji talebinde doğalgazın oranını yükseltmek, nükleer enerji santralleri için maksimum güvenlik koşullarını oluşturmak ve yenilenebilir enerji kaynaklarının üretimde ve tüketimde oranını arttırmak olarak basitçe açıklanabilir. [227]

C. Yeni Enerji Politikalarını Belirleyen Problemler

Coğrafi açıdan kaynak çeşitliliğinin sağlanmasıyla önem arz eden konu AB'nin dışa bağımlılığının oluşturacağı risklerin minimuma düşürülmesi olmuştur.

Bugüne gelindiğinde AB enerji politikasının amaçları; rekabet gücü, enerji arzının güvenliği ve çevrenin korunması arasında bir denge sağlayarak, total enerji tüketiminde kömürün oranını düşürmeden muhafaza etmek, total enerji talebinde doğalgazın oranını yükseltmek, nükleer enerji santralleri için maksimum güvenlik koşullarını oluşturmak ve yenilenebilir enerji kaynaklarının üretimde ve tüketimde oranını arttırmak olarak açıklanabilir.[228]

[226] E., Oktay ve R.,F., Çamkıran, "AB'nin Enerji Güvenliği Açısından Türkiye'nin Önemi", **Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1, 2006, s.163.
[227] Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği , "AB Enerji Politikası", 2000,s.2.
[228] Commission of the European Communities, An European Strategic energy Technology Plan (SET - Plan), https://ec.europa.eu/energy/technology/set_plan/doc/2007_ia_full.pdf,(erişim tarihi 05.04.2018).

1. Yeni Enerji Politikası Eylem Planı

Enerjideki stratejik hedeflere ulaşıldığında, Avrupa birkaç yıl içerisinde enerjinin en etkin şekilde kullanıldığı ve düşük karbon salınımlı enerji ekonomilerine geçiş yapıldığı, yeni endüstriyel değişimin hızının arttığı ve endüstride daha az karbon tüketiminin yapıldığı, üretilen ve tüketilen temiz enerji oranının kayda değer ölçüde arttığı bir değişim sürecinin içinde görülecek demektir. Bu bağlamda yapılması gereken en büyük hamle, Avrupa'nın rekabet gücünü maksimum seviyeye çıkararak fiyatların kurgusal artışını kısıtlamaktır.

Varolan düzenlemelerle birlikte yenilenebilir enerji kaynaklarıyla elektrik üretimine geçilmesinde, enerji verimliliği sağlanmasında ve enerji iç pazarında önemli muvaffakiyetler kazanılmıştır. Fakat enerjinin sürdürülebilir olması, arzın güvenliğinin sağlanması ve rekabet gücünün çoğalması gibi konularda istenildiği kadar ilerlenememiştir. [229] Başkaca bir konu da Avrupa Birliği'nin, belirlediği enerji hedeflerine varabilmesi için okyanus ve denizlerdeki kaynakların kullanımının çoğalması, enerji kaynaklarının nakliye yollarında ve çıkarılması yöntemlerinde farklılıklarının yok edilmesi ve yeni enerji kuşaklarının güç kazanması için ihtiyaç duyulan dayanakların sağlanması lazımdır. Bu düzenlemeleri hayata geçirebilmek için yapılması gereken il şey önlerindeki üç yılı içeren bir eylem planı oluşturmak ve enerji sektörüyle ilgili yapılması gereken stratejik çözümlemeleri desteklemek olduğu kanaati egemendir. Gelişmiş ülkelerin uluslararası bir bağ oluşturmak istemektedirler. Bunun önemli nedenleri arasında 2020 yılına kadar olan süre baz alınarak sera gazı yayılımını % 20 ila % 30 oranında düşürebilmek ve bölgenin sera gazı dağılımını düşürülmesine ait olan hedefine önemli değerde destek sağlamaktır. [230] Bu konuda ilerleme sağlamak

[229] European Commission, "15 % Target for Renewable Energy in 2010", 2002,s.1-2, http://ec.europa.eu/energy/idae_site/deploy/prj102/prj102.pdf,(erişim tarihi 10.03.2018).
[230] Commission of the European Communities, "20 – 20 by 2020: Europe's Climate Change Opportunity", http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0030:FIN:EN:PDF,(erişim tarihi 30.03.2018).

için öncelikle özenle izlenmesi ve rapor edilmesinin desteklenmesi gereklidir. Bu desteğin yanı sıra komisyonun yapmış olduğu güncellemelerin, en doğru ve en şeffaf bir şekilde takdim edilmesi de önem taşımaktadır.

Üzerinde durulan bu önlemler sayesinde birliğin yalnızca düşük karbon temeliyle kurulan, ilerleyen enerji ekonomisine dahil etmekle kalmamakta, bir diğer yandan da enerji arzı güvenliği ve rekabet gücünün artırılması konusunda destek verecek koşulların ve ortamın oluşumuna uygun zemin hazırlanacaktır.

2. Enerji İç Piyasası

Enerji iç pazarının sorun yaşamadan işleyişinin sağlanması ve devam etmesi için üç temel piyasa etkinliği üzerinde iyileştirmeler yapılması bir gerekliliktir. Bunu sağlamak üzere de bazı koşulların gerçekleştirilmesi ehemmiyet kazanmaktadır. Bu koşullar aşağıdaki başlıklar altında açıklanmıştır; [231]

• Rekabet Gücü: Rekabetçi bir piyasada olması gereken, ticarethaneler ve bireyler için mali değerleri düşürmekte, enerji etkinliği sağlamakta ve sektördeki yatırımların teşvik edilmesidir. Ülkelerin, bireylerinin yaşam standartlarını yükseltmesinin yanında elde edilmiş olan standartların devam ettirilebilmesinde en büyük etken rekabet gücüdür.

• Sürdürülebilirlik: Rekabet gücünü yüksek oranda sağlamış olan bir piyasada, ekonomi araçlarının etkin şekilde kullanımının gerçekleştirilmesi ve ticaret düzeneklerinin doğru işleyişi hayati anlamda önem taşımaktadır.

• Enerji Arzı Güvenliği: Enerji iç piyasasının etkili bir şekilde işliyor olması ve piyasada oluşan rekabet ortamı, halkın gereksinimlerini karşılayan kamu hizmetleri

[231] European Commission," New Energy Policy of the European Union: Belgian Comments", Directorate – General for Energy and Transport, 2006, s.1-3, http://ec.europa.eu/energy/greenpaper-energy/doc/contributions/ms/belgium.pdf,(erişim tarihi 01.04.2018).

bakımından ve enerji arzı güvenliğinin sağlanması için maksimum seviyede yararlı olacaktır. Enerji ağları çeşitlerinin çoğalması, elektrik ve gaz sektörünün rekabet ögeleri içeren diğer sektörlerden farkının etkili şekilde ortaya konması yeni alt yapı yatırımları konusunda teşvik sağlayacaktır. Bu da işletmelere verimlilik artışı olarak geri dönecektir.

Komisyon, enerji iç piyasasında, gerçekleştirdiği düzenlemelerle ülke vatandaşlarının ya da işletmelerin ülke içinde yeni iş fırsatları ve sınırların dışında da ticaret imkanları elde etme olanağı sağlanmıştır. Ancak enerji iç piyasasında iletişim alanında ve sektörel rekabetin gerekleri konusunda sunulmuş olan raporlar, bu konuyla alakalı olarak yürürlüğe giren kaide ve tedbirlere karşın bir başarı elde edilmediği görülmektedir. [232] Çözüm için komisyon, Yeşil Kitap'ın son bölümlerinde yer alan değerlendirmelerle, bu şekilde devam edilemeyeceği konusunda hem fikir olmuştur. Kendilerini bölgenin gaz ve elektrik ağlarında gerçek anlamda rekabetçi geniş bir Avrupa pazarı kurulmasına götürecek hedefleri belirlemiştir.

D. Enerji Stratejileri

1. 2020 Enerji Stratejisi

Diğer sebeplerin yanında fosil yakıtların da kullanımıyla meydana gelen iklim değişikliği, tüm dünyayı etkileyen oldukça önemli bir sorundur. Bu nedenle devletlerin büyük çoğunluğu Kyoto Protokolü'nden yanadır. 2012 yılı itibariyle Kyoto Protokolü'nün geçerlilik süresi dolmuştur ve protokol sonrasında yapı hakkında müzakereler de olmuştur. Anlaşma yoluna gitmek için, birden çok Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı düzenlenmiştir. Bu yapıda konferanslar, 2007 yılında

[232] European Comission, "Green Paper – Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply", http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52000DC0769:EN:HTML,(erişim tarihi 31.03.2018).

Poznan'da, 2008 yılında Bali'de ve 2009 yılında Kopenhag'da düzenlenmiştir. Düzenlenen konferanslarda dünya liderleri, tüm ülkeleri içine alan ve 2015 yılına kadar hazır olması beklenen ve 2020 yılına kadar da yürürlüğe girmesi planlanan ve yasalarla bağlanan bir antlaşma yapmaya karar vermişlerdir.[233]

Kyoto Protokolü'nün ardından yapı üzerinde bir antlaşma oluşmamasına karşın, AB bu açıdan bir çok adım atmıştır. AB, yüksek oranda enerji tasarruflu olmasının yanında, düşük sera gazı emisyonları yayan bir ekonomi sağlama konusuda kararlı olması sayesinde küresel çevreyi koruma ve iklim değişikliğine karşı mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. Bunu gerçekleştirmek için, yeni küresel ve Kyoto sonrası bir anlaşmanın bulunması ve sonuçlandırılması kale alınmaksızın, AB, 2020 yılına kadar sera gazı emisyonlarında 1990 yılına verilerine göre minimum % 20 oranında bir düşüş sağlamak üzere bağlayıcı bir karar almıştır.[234] Diğer ülkeleri 2020 yılına kadar aynı tarz hedefler koymaları konusunda isteklendirmeye çalışmaktadır. AB'nin hedefine ulaşmak ve yüksek enerji tasarruflu ve düşük sera gazı emisyonlarını yayan ekonomiyi sağlamak üzere belirlediği iki hedefi daha vardır. İlki, yenilenebilir enerji tüketimi oranının 2020 yılına kadar % 20 olarak arttırılmasıdır. Diğeri ise, 2020 yılına kadar birincil enerji kullanımının % 20 oranında düşürülmesidir.[235] Belirlenen tüm bu hedeflerde % 20 oranında artış veya azalma belirtildiğinden dolayı, bu hedefler hakkında zaman zaman "20-20-20 hedefleri" olarak söz edilmektedir.

Bu hedeflerin potansiyel yararlarının yüksek olmasına rağmen oldukça iddialıdır. Tüm hedeflerin yanı sıra, AB aynı zamanda enerji portföyünün yenilenebilir kaynaklar ile çok çeşitli olmasını sağlamaktadır. Birincil enerji kullanımının azaltılması

[233] F., Harvey, J., Vidal, "Global Climate Change Treaty In Sight After Durban Breaktrough", **Guardian**, Aralık11, 2011, http://www.guardian.co.uk/environment/2011/dec/11/globalclimate-change-treaty-durban,(erişim tarihi 15.04.2018).

[234] Council of the European Union, " Presidency Conclusions: Brussels European Council: 8/9 Mart 2007", Brüksel, 2 Mayıs 2007, s.12.

[235] European Commission, "The EU Climate and Energy Package", 2010, http://ec.europa.eu/clima/policies/package/index_en.htm,(erişim tarihi 04.04.2018).

da AB'nin fosil yakıtların ithalat oranını düşürecek ve bu sayede AB'nin enerji güvenliği artacaktır.

2. 2030 Enerji Stratejisi

AB ülkeleri iklim ve enerji için Yeni bir 2030 (AB) çerçevesinde anlaştılar. Bu çerçeve 2020 ve 2030 arasındaki zaman diliminde AB politika amaçlarını ve geniş hedeflerini kapsar. Bu amaçlar AB'ye daha rekabetçi daha güvenli ve daha dayanıklı enerji sistemini başarması konusunda yardım etmeyi ve uzun dönem 2050 sera doğalgaz azaltma hedefini karşılamayı amaçlar.

Bu strateji yeni boru hatları, elektrik ağları ve düşük karbon teknolojisi konusunda özel bir sorgulamaya teşvik ederek pazara güçlü bir sinyal gönderir. Hedefler, 2050 ye kadar dekarbonizasyon maliyetin etkin bir şekilde nasıl yapılacağını ölçen ekonomik analizler vasıtasıyla temellendirilir.

Hedefleri karşılamanın maliyeti eskiyen enerji sistemiyle yer değiştirmesi durumunda ihtiyacımız olacak fiyattan büyük ölçüde farklı değildir. Dekarbonizasyonun temel finansal etkisi yakıt kaynaklarından düşük karbon teknolojilerine yön değiştirmek olacaktır.

2030 HEDEFLERİ

- 1990 seviyelerine oranla doğalgaz emisyonununda %40'lık bir kesim
- Yenilenebilir enerji tüketiminin en az %27'lik paylaşımı
- Her zamanki senaryoya oranla en az %27'lik enerji birikimi

2030 POLİTİKALARI

Hedefleri karşılamak için, Avrupa Komisyonu şunları amaçladı:

- Yenilenmiş AB emisyon(ihraç) ticaret düzeni
- Rekabetçilik ve enerji sistemi güvenliği için yeni göstergeler – önemli ticari ortaklarla fiyat farklılıkları, kaynak çeşitliliği ve AB ülkeleri arasındaki bağlantı kapasitesi
- Rekabet için ulusal planlar, güvenlik ve sürekli enerjiye dayanan yeni yönetim sistemi için ilk fikirler. Bu planlar genel bir AB yaklaşımı izler. Onlar daha güçlü yatırımcı kesinliği, daha büyük şeffaflık, gelişmiş politika tutarlılığı ve AB'ye karşı gelişmiş koordinasyonu garantileyecektir.[236]

3. 2050 Enerji Stratejisi

Avrupa Birliği'nin ulaşmayı istediği hedeflerden yüksek etkili ve düşük karbon teknolojisine geçişin birinci basamağı 2020 yılıdır. İkinci ve üçüncü basamaklar söz konusu olduğunda başlangıç olarak seçilen 2030 ve 2050 yılları için gelişime ve büyümeye açık bir vizyon ve aynı zamanda politik gündem oluşturma çabası gözlemlenmektedir. Konular ise; elektrik üretiminde karbon salınımının düşürülmesi, nakliyede petrole olan bağımlılığın sonlandırılması, enerji tüketimini düşüren ve aynı zamanda yüksek performansı sağlayan işletmelerin kurulması, teknolojik ar-ge çalışmaları için kullanılması planlanan akıllı elektrik hatlarının oluşturulması, konuyla ilgili yasal düzenlemelerin yapılması, yatırımlarda doğru adımlar atılması ve mevcut altyapının geliştirilmesidir. Bahsi geçen bu konularda başarı sağlanabilmesi için yüksek etkili ve düşük karbon enerji sisteminin kullanılmaya başlanması sadece AB'de değil

[236] European Comission, 2018, https://ec.europa.eu/energy/en/topics/energy-strategy-and-energy-union/2030-energy-strategy,(erişim tarihi 13.04.2018).

tüm dünya çapında teşvik edilmektedir. Komisyon tüm bunların yanında üye ülkelerin resmi makamları, endüstri kuruluşları ve akademilerle işbirliği yapıp, birlikte hareket ederek, enerji politikasında 2050 yılı için doğru bir yol haritasını belirlemekte ve bu harita üzerinden rotayı izlemektedir.[237]

IV.Özet ve Değerlendirme

AB'nin enerji politikası uluslararası bir nitelik taşır. Uluslararası enerji ticareti yoluyla AB gereksinimi olan enerjiyi sağlamaktadır. AB enerji politikası enerjiyi sağlama yolu nedeniyle dış faktörlerden fazlasıyla etkilenmektedir.

Avrupa Birliği'nin enerji politikası üç temel amaç üzerine kurulmuştur. Buradaki ilk amaç enerji alanında rekabet oluşturmaktır. Rekabetin oluşturulması için AB, üye ülkelerin enerji piyasalarında serbestleşme sağlamak, enerji şirketlerini bölmek, enerji alanında faaliyet gösteren kamu şirketlerini özelleştirmek, enerji sektöründe yer alan tüm bireylerin enerji konusunda ihtiyacı olan tüm bilgilere kolay ulaşmasını sağlamak, AB düzeyinde elektrik,doğalgaz ve diğer enerji kaynakları alanında enerji iç pazarı kurmak, bu pazarın tamamlanması için gerekli olan bilimsel çalışmaları uygulamaktır.

AB enerji politikası çerçevesinde ikinci amaç çevrenin korunmasını sağlayan sürdürülebilir bir kalkınmayı sağlayabilmektir. AB, enerjinin üretim ve tüketim aşamasında oluşan doğaya zararlı atıkların aza indirgenmesi ve çevrenin korunmasına destek olan enerji çeşitlerinin geliştirmesi konusunda yapılan çalışmalara destek vermektedir.

[237] European Commission, " EU Energy Security and Solidarity Action Plan", Second Strategic Energy Review, Securing Our Energy Future, Energy, European Strategies, MEMO / 08 / 703, Brussels, 13 November 2008, s. 4, http://ec.europa.eu/energy/strategies/2008/2008_11_ser2_en.htm,(erişim tarihi 23.02.2017).

Enerji güvenliğinin sağlanması ise üçüncü amaç olarak karşımıza çıkar. Bu konuda enerji hatlarının güvenliğini sağlamak, sağlam yapılı enerji ticaret sisteminin gelişimine destek vermek, enerji kesintilerinden korunmak gibi alanlarda çalışmalar sürdürülmektedir.

Son yıllarda AB'nin enerji politikasının amaçlarını ortaya koymada bazı gelişmeler meydana gelmektedir.

Bunlardan biri Kyoto Protokolü'dür. AB, 7 Şubat 1992'de imzalanan Maastricht Antlaşması'nın ardından yalnızca enerji politikası alanında değil, aynı zamanda sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınma için çevrenin korunmasını da sağlayan yöntemleri işletmektedir. Bir diğer gelişme ise Rusya ile enerji konusunda yapılan diyalogtur. Bu diyalog tek başına enerji güvenliğini sağlama konusunda yeterli değildir.

Her şeye karşın AB'nin enerji politikasının her üç basamağında da kararlı bir şekilde ilerleme kaydedilmektedir. Yine de, tüm ilerlemelere rağmen enerji politikası açısından her şeyin rayında gittiğini, AB enerji politikasının AB'nin enerji ihtiyacını istenildiği ölçüde karşıladığını söylemek mümkün değildir. Bunun pek çok nedeni bulunmaktadır. AB'nin enerji politikasının amaçlarına ulaşması için atması gereken bir çok adım ve yapması gereken bir çok hamleye ihtiyacı vardır.

Bir sonraki bölümde kaynak çeşitliliği sağlayarak dünyanın istikrarsız olan bölgelerine bağımlılığı azaltmak, böylelikle gelecekte yaşanması ihtimali yüksek olan arz darboğazları ve fiyat krizleri yaşanmamasının teminatı olarak görülen Hazar Bölgesini daha yakından incelemek amacıyla, bölgenin coğrafi konumu ve jeopolitik öneminden bahsedilecek, Hazar Havzası enerji kaynaklarının tarihsel gelişimine kısaca değinilerek, neden Orta Doğu'ya alternatif olarak görüldüğünü açıklamak maksadıyla dünya hidrokarbon rezervlerindeki payının ne olduğundan bahsedilecektir. Bununla beraber Hazar Bölgesinin stratejik değeri önündeki en büyük engel olarak

sayabileceğimiz Hazar Denizinin statüsünün bir türlü çözüme kavuşturulamaması, bu konuda bölge ülkelerinin kendi menfaatleri doğrultusunda birbirine benzemeyen yaklaşımları incelenerek, bu olumsuzluklara rağmen bölge enerji kaynaklarının küresel enerji pazarına girişinden bahsedilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AB ENERJİ POLİTİKASINDA AZERBAYCAN'IN ARTAN ROLÜ

I. Hazar Bölgesinin Enerji Kaynaklarının Jeostratejik Önemine Genel Bakış.

Günümüzde, ulaştırma sektörünün küresel enerji tüketimindeki yüksek payı ve yollarda kullanılan araçların hala birincil yakıt olarak petrol kullanması göz önüne alındığında hidrojen ve elektrikli aygıtlarda yerini alacak ekonomik bir alternatif yakıt olmadığı sürece petrol kullanımının azalacağını söylemek mümkün değildir. Dünyadaki petrol yetmezliği, Hazar enerji kaynaklarının dünya pazarlarına yeni bir kaynağın getirilmesinin ardındaki en önemli nedenlerden biridir.

Küresel enerji kaynakları üzerindeki kontrol mücadelesinin başlangıcından bu yana Orta Asya, Kafkasya bölgeleri ve Hazar Havzası en çok adı geçenler sırasındadır. Hazar denizi dünyanın kapalı olan en büyük su kütlesi olarak biliniyor.

Hazar Denizi'nin kıyıdaş devletleri Rusya Federasyonu, Kazakistan, İran, Azerbaycan ve Türkmenistandır. Rusya Federasyonu, Azerbaycan, İran, Kazakistan ve Türkmenistan Hazar Denizi'nin 5 kıyıdaş devletidir. Orta Asya ve Kafkasya bölgesi arasında bulunan Hazar Denizi'nin jeopolitik önemi değerlendirirken bu bölgelerle bir bütün olarak düşünülebilir. Bölgenin jeopolitik konumunu pekiştiren durumlardan biri de bu ülkelerin tarihi "İpek Yolu"nun üzerinde bulunmasıdır Doğudan Batı'ya doğru Orta Asya, Çin, Pakistan ve Hindistan ile Türkiye ve Avrupa arasında transit yolları üstündedir. Sovyet imparatorluğunun dağılmasından sonra Kafkasya ile Orta Asya arasında yerleşen, sahip olduğu enerji kaynakları ile küresel sistemin önemli

aktörlerinin rekabette bulunduğu bir alan olan Hazar Bölgesi,coğrafi konumundan daha çok jeopolitik anlamı ile dikkatleri üzerine çeken bir bölge haline gelmiştir.[238]

Hazar Bölgesi'nin jeopolitik öneminin gittikce artmasına sebep olan iki tarihsel olayın etkisinden bahs edebiliriz. Bunlardan ilki, bölgesel kaynaklar üzerindeki Sovyet egemenliğinin kopmasına neden olan Sovyetler Birliği'nin dağılmasıdır. Sonuç olarak, Hazar Denizi'nin kıyısında Rusya, Kazakistan ve Türkmenistan, İran, Azerbaycan,etrafında ise Gürcistan, Ermenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın bağımsızlıklarını kazanmasıyla bölgeye olan ilgi daha da artmıştır.[239]

Özellikle büyük petrol ve doğal gaz kaynakları bulunan Azerbaycan, Kazakistan'ın kara devlet olması ve denize birbaşa çıkışın olmaması yüzünden petrollerini küresel pazarlara ulaştırmak için komşu devletlere hassas tavır almışlar. Bundan dolayı Hazar Denizi'nin jeopolitiğinde petrol boru hattı güzergahı önemli bir faktör haline gelmiştir. Bundan başka Hazar Denizi'nin jeopolitiği bölgede Rusya İran ve Türkiye gibi güçlü devletlerin varlığından büyük ölçüde etkilenmiştir.[240]

Hazar Bölgesi'nin önemini arttıran ikinci tarihsel olay ise, 11 Eylül 2001'de ABD'de yaşanan terör saldırılarıdır. 11 Eylül sonrası Orta Doğu'da yaşanan istikrarsızlık, ülkelerin enerji kaynaklarına olan ihtiyacının sürekli, güvenli ve ucuz olarak karşılanmasını tehdit etmektedir. Bu da devletleri Orta Doğu enerjisine alternatif kaynak arayışına yöneltmiştir. Bundan dolayı Hazar çevresindeki politikalar Orta Doğu gibi petrol ve doğal gaz çerçevesinde oluşmaktadırlar.[241]

---

[238] M.,Aydın, "Oil, Pipelines and Security: Geo-Politics of the Caspian Region", **The 9th International Seminar on Central Asia and the Caucasus The Caspian Sea: Prospects and Challenges**, 22-23 December 2001,Tehran,s.29-30.

[239] Geopolitical Realities in the Caspian Region in the Context of Shaping of New World Order, http://newtimes.az/en/processestrends/3642/,(erişim tarihi 11.05.2018).

[240] Z.,Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, İstanbul, Sabah Kitapları, 1998, s.112.

[241] N.,Pamir, **Kafkasya'daki Enerji Kaynaklarının Arz Güvenliği ve Kafkasya Siyasetine Etkileri, Geçmişten Günümüze Dönüşen Orta Asya ve Kafkasya**, Ankara, Palme Yayıncılık, 2006, s. 159.

Hızlı nüfus artışı ve ekonomik büyüme nedeniyle dünya enerji tüketim tahminlerine göre, önümüzdeki 20-25 yılda petrol ve doğal gaz tüketimi artmaya devam edecektir. 2030 yılına kadar, enerji tüketiminin 2010 yılına kıyasla % 54 oranında artması bekleniyor.[242] Böyle bir durumda enerji kaynağına sahip olmak, ona stratejik bir avantaj getirir. Bu avantaj kaynak sahibi bölgelere yönelik mücadeleyi de beraberinde getirir. Örneğin, Kazakistan ve Azerbaycan'ın sahip olduğu petrol, Türkmenistan'ın ise sahip olduğu doğal gaz kaynakları,bu bölgenin 21. yüzyılın en önemli jeopolitik mücadele alanlarından birisi haline getirmiştir.[243]

Bir devletin güç unsuru olan coğrafi özelliği ve coğrafi konumu, geçmiş zamanlardan beri devletlerin uluslararası politikasında önemli yer tutmuştur.[244] Mevcut coğrafi alandaki enerji potansiyeline sahip olmak, ülkeler açısından önemli avantajlar sağlamakta ve ülkelerin ekonomik gelişimi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olmaktadır. Ülkelerde ham madde kaynaklarının bulunması, diğer ülkeler açısından bir güç faktörü olarak gözlemlenir.[245]

2017 tarihli "BP Statistical Review of World Energy" verilerine göre, 147.6 milyon varil ton petrol rezervine sahip Hazar Havzası'nı da kapsayan Avrasya Bölgesi, dünyada petrol rezervleri ile zengin dördüncü bölgedir. Petrol de olduğu gibi doğal gaz kaynakları bakımından da dünyanın önemli bölgeleri arasında olan Avrasya kıtası Orta Doğu'dan sonra 53 trilyon kübik metrelik (tcm) doğal gaz rezervi ile dünyada ikinci sırada yer alıyor.[246]

---

[242] G.,Özkan, "Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya'daki Bölgesel Politikalarında Enerji Güvenliği", **Gazi Akademik Bakış Dergisi** , Cilt 4,Sayı 7, 2010,s.22.

[243] Y.,Onay, "Hazar Enerji Kaynaklarının Jeopolitik ve Jeoekonomik Dinamikleri", **Avrasya Etüdleri** ,Cilt 1, Sayı 23, 2002,s.37.

[244] J.,Frankel, **İnternational Relations in a Changing World**, Oxford, Oxford Universiy Press, 1979,s.108.

[245] T.,Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış politika**, 8. Baskı, Bursa, Mkm Yayıncılık, 2009,s.144.

[246] BP Statistical Review of World Energy June 2017, https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-full-report.pdf (erişim tarihi 17.12.2017).

Enerji potansiyeli olan ülkeler, mevcut rezervlerin tüketiminin bir sonucu olarak gelecekte petrol ve doğal gazın jeopolitik önemi artacağından dolayı önemli stratejik ve jeopolitik güç merkezlerine çevrilecektir. Bu açıdan Hazar Havza'sı gelecekte alternatif enerji sağlayıcı bölgelerden biri olarak düşünülebilir. Brzezinski, Hazar Havzası'nın, Meksika Körfezi, Kuveyt ve Kuzey Denizi'ndeki petrol ve doğal gaz rezervlerini geçecek miktarda enerji kaynaklarına sahip olduğunu savunmaktadır.[247]

A. Hazar Bölgesi'nin Dünya Siyasetindeki Yeri.

Soğuk Savaşın sona ermesi ve SSCB'nin 1991'de dağılmasının bir sonucu olarak, uluslararası sistemdeki devletler arasındaki mücadele ideolojik olmaktan ziyade ekonomik rekabete çevrilmiştir. Bu rekabetin en önemli fakörü ise enerji olmuştur.[248] Enerjinin öneminin bu derece mühim olduğu zamanda enerjinin kontrolü ve bu denli önemli olduğu ortamda enerjinin kontrolü ve diğer ihtiyacı olan bölgelere nakli, enerji güvenliği için önemli bir konu haline geldi.[249]

Enerji arz güvenliğinin ekonomik, sosyal ve ekolojik güvenliği mümkün olan en düşük maliyetle sağlanması enerji stratejilerinin ve politikalarının temel amacıdır.[250] Ayrıca, enerji güvenliğini sağlama, kesintisiz enerji akışının temini, kaynak çeşitliliğinin artırılması ve enerji kaynakları için alternatif ulaşım yollarının oluşturulması üç temel gerekliliktir. Hazar Havzası, Orta Doğu'da üretilen petrol ve doğalgazın Karadeniz ve Akdeniz havzaları aracılığıyla Avrupa ve dünya pazarlarına ulaştırılması açısından oldukça stratejik bir konuma sahiptir.[251]

---

[247] Z.,Brzezinski, a.g.e,s.113.
[248] A.,Turan, " Hazar Havzasında Enerji Diplomasisi", **Bilge Strateji Dergisi** , Cilt 1, Sayı 2, 2010,s.35.
[249] H.,Saygın, **Enerji Güvenliğine Ortak Çözüm Arayışları** ,Üçüncü Oturum Açılış Konuşması, İstanbul,Harp Akademileri Basım Evi, 2009,s.6.
[250] A.g.e.,s.178.
[251] H.,Aksay, **Enerji Güvenliği'ne Ortak Çözüm Arayışları**, Semineri Açılış Konuşması, İstanbul, Harp Akademileri Basım Evi, 2009,s.17.

Bugün, alternatif bir enerji coğrafyası olan Hazar Havzası'nın önemi, Basra Körfezi üzerindeki talep baskısının azaldığı ve dalgalanan enerji fiyatlarının daha istikrarlı hale geldiği noktada belirginleşmektedir.[252] Bölgedeki enerji temelli rekabet günümüzde "Yeni Büyük Oyun" olarak adlandırılmaktadır. Bununla birlikte, iddia edilen bu ismin telif hakkının kaynağı 19. yüzyılda Bakü petrolü üzerindeki güç ve iktidar mücadelesine dayanıyor.

Brzezinski, Avrasya'ya "Büyük Satranç Tahtası" adını vermiş ve bu bölgeyi küresel güçlerin ekonomik ve stratejik çıkarlarına ulaşabilmesi için yoğun mücadelenin merkezinde yer alan jeopolitik nokta olarak değerlendirmiştir.[253]

Dünya petrol ve doğal gaz rezervlerinin yaklaşık dörtte üçlük bir hissesini Avrasya kıtası sahiplenmektedir.[254] SSCB'nin çöküşünün ardından doğal kaynaklar açısından önemli ölçüde zengin olan Hazar Havzası'nda bir güç boşluğu yaşandı. Bu güç açığını kapatmak ve bölgenin enerji rezervlerine ulaşmak için bölgesel ve küresel güçler arasında stratejik bir rekabet başlatıldı ve bu yarışma "Yeni Büyük Oyun" olarak tanımlandı.[255] Böylece, Yeni Büyük Oyun olarak ifade edilen bu deyim, yeni bağımsızlık kazanan ülkelerle enerji ihtiyacı olan uluslararası güçler arasındaki ilişkiyi açığa çıkardı.[256]

Hazar Havzası'nın enerji kaynakları üzerinde gerçekleşen güç mücadelesi olan Yeni Büyük Oyun'un temel oyuncuları Rusya, İran, Hindistan,Japonya,AB,Türkiye,

[252] B.,Uğrasız, "Çin'in Hazar ve Orta Asya Bölgesi'ne Yönelik Politikası", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** , Cilt 4, Sayı 3, 2002,s.228.
[253] Z.,Brzezinski, **Tercih**,Çev.C. Küçük, İstanbul, İnkılap Yayınları, 2005,s.20-50.
[254] F.,Akgül, "Rusya'nın Putin Dönemi Avrasya Enerji Politikalarının Türkiye-Rusya İlişkilerine Etkileri", **Güvenlik Stratejileri Dergisi** , Cilt 3,Sayı 5, 2007,s.124.
[255] E.,İşeri, "The US Grand Strategy and the Eurasian Heartland in the Twenty First Centry", **Geopolitics** ,Cilt 14, Sayı 1, 2009,s.34.
[256] G.,Özkan, "Enerji Arz Güvenliği ve "Yeni Büyük Oyun" Bağlamında Nabucco Projesi", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Cilt 12, Sayı 45, 2010,s.34.

ÇHC ve ABD kabul edilir.[257] Kaynaklar için geliştirilen enerji diploması kapsamında bölgedeki uluslararası şirketlerin varlığı da ayrıca önem kazanmaktadır.

Başka bir deyişle,bu küresel güçler eneriye olan ihtiyacını karşılamak için alternatif kaynaklara kesintisiz, ucuz ve güvenli olarak ulaşabilmek için çok taraflı enerji politikaları yürütüyorlar.[258] Uluslararası şirketler, devletlerin dış politika hedeflerinin gerçekleştirilmesinde etkin rol oynamaktadır. Enerji ihtiyacı olan devletler, enerji politikalarını etkili hale getirmek için enerji şirketlerine kredi ve mali destek sağlıyor.

B. AB-Hazar Bölgesi İlişkileri.

Hazar bölgesi AB için uzun yıllardan beri öncelikli bir bölge olmamıştır. Coğrafi bakımdan uzak olması düşüncesiyle bunun Avrupa'ya bir tehdit oluştuturamayacağı düşünülmüştür. Diğer nedenleri ise bölgede yaşanan etnik çatışma ve savaşlar, birçok küresel ve bölgesel güçlerin mücadele etmesi ve AB'nin ortak dış politika izleme konusunda karşılaştığı problemler olarak sıralamak mümkündür.

Aynı zamanda, Hazar ülkelerinin de AB'ye üyelik perspektifi yoktu ve AB'yi ekonomik yardım sağlayan ve bölge için sosyo-ekonomik kalkınma projeleri üreten bir aktör olarak görüyorlardı.

Hazar Denizi'nin yerleştiği kuzeybatı Asya, Avrasya coğrafyasının merkezindedir. Büyük rezervlere sahip doğal gaz ve petrol kaynakları bölgesel ve uluslararası ilgileri üzerine çekerek çok karmaşık bir jeopolitik duruma yol açmıştır. Bundan dolayı, birçok uluslararası aktörün bölgedeki zengin hidrokarbon yataklarının

[257] G.,Özkan, "Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya'daki Bölgesel Politikalarında Enerji Güvenliği", **Gazi Akademik Bakış Dergisi** , Cilt 4, Sayı 7, 2010a,s.19.
[258] N.,Bayraç, "Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye: Petrol ve Doğal Gaz Kaynakları açısından Bir Karşılaştırma", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** , Cilt 10, Sayı 1,2009,s.115.

bulunması ve kullanım için hazırlanmasında beş Hazar ülkesiyle birlikte aktif oldukları söylenebilir. Hazar Bölgesi'nin etrafında büyük nükleer güce sahip dört ülke-Rusya, Çin, Hindistan, Pakistan bulunuyor. Buradaki petrol rezervleri Kuzey Denizi'nin rezervleri ile aynı boyutta olup enerji güvenliğini sağlamada stratejik öneme sahiptir.

Bu ülkelerin enerji güvenliği dışında tanınmasını gerekli yapan bir başka neden de Sovyetlerin dağılmasından sonra başlayan istikrarsızlık dalgasını engellemekti. Hazar bölgesinin komşusu olduktan sonra, AB gündemine bir dizi yeni güvenlik sorunu girdi. Hazar petrollerinin paylaşımı, Hazar petrol ve doğal gazın Avrupa'ya ulaştırılması için bölgesel ve uluslararası rekabet, gevşek gümrük tedbirleri, yasadışı uyuşturucu ve silah ticareti, çevre sorunları hakkında resmi tartışmalar, Avrupa'nın önündeki yeni güvenlik konularıdır.[259] Bunların dışında, Avrupa ülkeleri ve Hazar bölgesi arasında başka önemli politik ve ekonomik çıkarlar da var.

Türkmenistan, dış ticaret ilişkilerinin önemli bir bölümünü Avrupa devletleri ile yürütmektedir. Siyasi meseleler, Azerbaycan'ın AB ilişkilerinde belirleyici faktörler olsa da, ekonomik konular da büyük önem taşımaktadır. Avrupa'nın Azerbaycan'ın ekonomik ilişkilerinde giderek önem kazanması bu ilişkilerin gelişmesinin en önemli göstergesidir. Almanya, Azerbaycan'ın Avrupa'daki en aktif ticari ortağıdır. Avrupa devletleri Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu yana meydana gelen gelişmelere uyum sağlayarak Soğuk Savaş özelliklerini aşmış görünüyor. Bunun ilk göstergesi, bağımsızlıklarından hemen sonra Hazar devletleri ile siyasi ve ekonomik ilişkilerin hızla kurulmasıdır. Bu süreç genellikle politik, ekonomik ve güvenlik boyutları arasında dengeli bir şekilde gelişmiştir.Bu bölgede yeni kurulan devletler için bu ilişkiler çok

[259] Örneğin bkz Council of the EU, "Action Plan on Drugs between the EU and Central Asian Republics", Brussels, 25 September 2002, 12353/02 CORDROGUE 78 CODRO 1 NIS 107.

mühimdir. Avrupa'nın toplam ticaret hacminde çok küçük rakamlar olsa bile yeni ülkeler için çok önemlidir.[260]

1. AB-Hazar Bölgesi İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi.

90'lı yıllarda AB, diğer Sovyet ülkelerinde olduğu gibi Hazar ülkelerine de aynı tavrı sergiledi.21 Aralık 1991'de SSCB'nin hukuki varlığının sona ermesi neticesinde, Avrupa'yı ikiye ayıran demir perde de ortadan kalkmış oldu. Bu sürecde AB genişleme stratejileri geliştirirken Sovyet'lerin geride bıraktığı güç boşlukları doldurmaya başladı. AB siyasi, ekonomik ve kültürel boşlukları kapatırken NATO da güvenlik açısından tamamlamış oldu.[261]

Sovyetler Birliği çöktüğünde, AB'yi oluşturan ülkeler Hazar bölgesine girmek için çok hevesliydi. Ancak Hazar'da, özellikle de Azerbaycan petrolündeki çıkarlarını kaybetmek istemeyen Rusya, Ermenistan'ı destekleyerek Ermeni-Azeri savaşını başlatarak AB ülkelerinin çekingen davranmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda, ABD'nin Kafkasya ve Orta Asya'da ortaya çıkabilecek çatışmaların ve bu toprakların güvenlik sorumluluğunu Rusya'ya bırakması, Rusya'nın mali sıkıntılarına rağmen Ermenistan'da silah ve asker yığmasına, Abhazya bahanesiyle Gürcistan'a, İslami akımları bahanesiyle Tacikistan'a asker göndermesine yol açmıştır. Rusya böylelikle bağımsızlıklarını ilan eden Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetlerine tekrar girmeye çalışmıştı.[262]

---

[260] B.,Aras, "Avrupa Birliği ve Hazar Bölgesi:Jeopolitik Araştırma Raporu", **Stratejik Rapor**, Sayı 3,2005, http://ns1.tasam.org/Files/Icerik/File/avrupa_birligi_ve_hazar_bolgesi_jeopolitik_arastirma_raporu_1cea5042-41c1-4ae1-98c6-46e1d7cfef04.pdf (erişim tarihi 12.02.2018).

[261] E.,Hatipoğlu, **Avrupa Komşuluk Politikası'nın Güney Kafkasya Boyutu**, (Ed.Okan Yeşilot), İstanbul, Kitabevi, 2005,s.23.

[262] E.,Karakoç, "Rusya'nın Kafkas Politikası", http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?makaleid=2973,(erişim tarihi 11.05.2018).

Komisyon, bölge ülkeleriyle olan politik ilişkilerini geliştirmeye başladı, özellikle de 1995'te Komisyon, bölge ülkeleri için stratejisini belirledi. Çatışmalardan bıkan ve ciddi ekonomik sorunlarla karşılaşan Hazar ülkeleriyle işbirliği yapılması ortaya çıkmış; AB teknik destek, insani, ekonomik yardım ve yeniden yapılanma projelerinin geliştirilmesini için bir strateji önerilmiştir.[263]

Üye ülkelerin bireysel olarak bölge ülkeleri ile kurduğu ikili ilişkilerden başka 1999 yılına kadar AB Hazar bölgesine yönelik herhangi bir politika oluşturmamıştır. Hazar ülkeleri ile AB arasındaki ilişkiler, 1 Temmuz 1999 tarihinde yürürlüğe giren "Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları" kapsamında gerçekleştirilmiştir.[264]

AB, 2001 yılının Şubat ayında, çatışmaları çözmek için daha aktif bir rol oynamaya ve aynı zamanda bölgedeki rolünü daha etkili hale getirmeye karar vermiştir. 2003 yılının Temmuz ayında, Finlandiyalı bir diplomat, Birliğin Kafkasya politikalarının daha etkin bir şekilde yürütülmesi için bölgeye Kafkasya Özel Temsilcisi olarak gönderilmiş, fakat bölge ülkeleri 2003 yılında komşuluk politikasından uzak tutulmuşlardır. Birliğin hem bölgede gücünü daha da arttırmak istemesi,hem de bu ülkeleri komşuluk politikasından kenarda bırakması büyük eleştirilere neden olunca Haziran 2004'te Komisyon kararında değişiklik yaparak Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan 'ı da komşuluk politikasına dahil etmiştir. Komşuluk politikası bağlamında, bu ülkeler için Eylem Planlarını tamamlamaya ve ülke raporlarını hazırlamaya karar verilmiştir.

AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB Dışişleri Bakanları tarafından onaylanan Daha Geniş Avrupa programı çerçevesinde 11 Mart 2003 tarihinde AB, Hazar ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi için ciddi adımlar atmıştır. Bu program, demokratik geçiş sürecini destekleyen ve Kopenhag kriterlerine benzer şartların yerine

[263]S.,Kocamaz, "Avrupa Birliği'nin Komşuluk Politikası Çerçevesinde Transkafkasya Ülkeleri İle İlişkileri", **OAKA USAK**, Cilt 2, Sayı 4, 2007,s.69.
[264] E.,Hatipoğlu, a.g.e.,s.23.

getirilmesi karşılığında AB üyeliği dışında, bölge ülkelerine neredeyse her şeyi sunan bir düzeye sahiptir. Önerilen yasal çerçeve Hazar ülkeleriyle ortaklıktan daha çok, üyelerin sahip olduklarından daha sınırlı hakların verilmesini öngörmektedir.[265]

Hazar bölgesi, enerji ve ticaret taşıma hatları üzerinde stratejik öneme sahip coğrafi bir alandır.AB'nin enerjiye olan bağımlılığı, Hazar bölgesinin yükselen bir pazar olan Asya'nın pazarlarına ulaşım yolları üzerinde yerleştiği için, AB'nin bölge ile ilişkilerini daha da geliştirmesini sağlamıştır.

2. Avrupa Birliği'nin Hazar Bölgesine Yönelmesinin Nedenleri.

İthal petrol ve doğal gaz bağımlı endüstrilerden ve uluslararası piyasa fiyatlarındaki dalgalanmalardan büyük ölçüde etkilenen Avrupa Birliği, enerji politikasının öncelikli hedefi olarak "enerji arz güvenliğinin ivedilikle sağlanması"nı kabul etmiştir. Bundan dolayı önümüzdeki yılların Avrupa'nın enerji politikası için kritik olduğu vurgulanmıştır. Hızla artmaya devam eden petrol ve doğal gaz fiyatları göz önüne alındığında, enerji bağımlılığı Avrupa Birliği'ndeki ilk gündem maddelerinden biridir.[266]

Avrupa Birliği ülkelerinde enerjiye bağımlı olma problemi ülkeden ülkeye değişmektedir.Enerji ihtiyacının başında petrol,ardından ise doğal gaz gelmektedir. Avrupa Birliği, Ortadoğu'ya duyulan petrol ihtiyacını az da olsa azaltmak için Norveç ve Kuzey Denizinden de petrol ihracını önemsiyor. Coğrafi olarak belirli noktalarda

[265] H.,Kanbolat, "Kafkasya Jeopolitiğinde Değişim Sinyalleri", **Stratejik Analiz**, Cilt 5, Sayı 60, 2005, s.89.
[266] European Energy Priorities, Euroepan Commission Directorate General for Energy and Transport, https://ec.europa.eu/jrc/en/science-area/energy-and-transport.(erişim tarihi 22.10.2017).

doğalgazda da yoğunlaşma görülmektedir. Rusya ve eski Sovyet ülkeleri sıranın başında yer almaktadır.[267]

Dünyanın kanıtlanmış petrol rezervlerinin yalnızca % 0.6'sı ve kanıtlanmış doğalgaz rezervlerinin % 2'si AB ülkelerinde bulunurken %40'ı petrol olmak üzere yıllık 73.7 katrilyonluk enerji tüketmektedirler. Bu rakam dünyada tüketilen enerjinin %17'sine denk geliyor.[268] Bu, Birliğin neden enerji tedarikine çok önem verdiğinin bir göstergesidir.

Birliğin enerji güvenliğinin sağlanması yönünde arayışlarının "enerjide yeterliliği ve bağımlılığı minimuma indirme" ilkeleri temelinde değil bağımlılığın yaratacağı risklerin azaltılması temelinde geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu anlamda ana amaçlardan biri, hem enerji kaynakları hem de coğrafi bölgeler veya bu kaynakların ithal edildiği ülkeler bazında kaynak çeşitliliği sağlamaktır.[269] Bu çerçevede Hazar bölgesi Birlik için enerji güvenliğini sağlamada bir enerji merkezi ola bilir. Avrupa'nın doğalgaz talebinin 2020'ye kadar artması beklenmektedir.[270]

3. Hazar Bölgesi'nin AB'ye sunduğu Avantajlar.

2006'nın başları, AB'nin enerji politikası açısından bir dönüm noktası oldu. İlk olarak, yüksek fiyatlardan ötürü Moskova, Ukrayna'ya gaz akışını durdurdu ve bu da negatif bir tepki olarak, AB üye ülkeleri adına olumsuzluğa neden oldu. Aynı yıl, sözde bahsedilen teknik gerekçeler nedeniyle Litvanya'ya da enerji akışı Rusya tarafından durduruldu. Moskova, daha sonrasında Gürcistan'a gaz fiyatlarını iki katından daha

[267] K.,Sodupe and E.,Benito, "Pan European Energy Co-operation: Opportunities, Limitations and Securtiy of Supply to the EU", **Journal of Common Market Studies**, Cilt 39, Sayı 1, Mart 2001,s.166-168.
[268] European Union Energy Data, "Statistics and Analysis: Oil, Gas, Electricity, Coal-Country Analysis Briefs", http://www.eia.doe.gov/,(erişim tarihi 11.01.2018).
[269] N.,Pamir, "Avrupa Birliği'nin Enerji Sorunsalı", **Stratejik Analiz**, Sayı 67, Kasım 2005,s.75-78.
[270] M.P.,Amineh and H.,Houweling, "Caspian Energy: Oil And Gas Resources and Global Market", **Perspectives on Global Development and Technology**, Cilt 2, Sayı 3, s. 396.

fazla arttırdı. 2007'de ise Başkan Lukashenko'yla birlikte; Belarus'a, fiyatlardaki anlaşmazlıkla alakalı olarak gaz tedarikini kesmişti.[271] Rus enerji agresyonu'nun son örneği, büyük protestolara yol açan, Ukrayna'yla olan ikinci bir gaz krizidir.

Litvanya örneği Avrupa Birliği'ni, Rusya ile olan enerji ilişkilerini değerlendirmek bakımından düşünmeye zorladı çünkü AB çatısı altındaki başka ülkeler de enerji hususunda riskli durumdaydı. Bazı eleştirmenler için bu konu, oldukça önem arzeden bir konudur ve AB bu konuyu baltalamamalıdır. Örneğin, "AB'nin Enerji Güvenliği" adlı makalesinde Baran, "adil olmayan manipülasyonun ve enerji kaynaklarının kesilmesi"nin askeri harekat kadar güvenlik tehdidi olduğunu iddia etti.[272] Bu çerçevede, 2006 yılı sonlarında Komisyon, Hazar havzasındaki alt bölgesel enerji pazarlarına doğru hareket etmeyi planladı. Kafkasya ve Orta Asya'da yeni bir AB-Karadeniz Sinerjisi girişiminde bulundu.[273] Bu önerinin amacı, AB'nin bölge ülkeleri ile olan katılımını arttırmak ve enerji kaynaklarını Avrupa pazarına entegre etmekti. Bu enerji akışı sorunlarından sonra, Komisyon, enerji güvenliğine öncelik vermeye başlamıştır. Fakat bundan önce, Avrupa ülkelerinin ilk enerji adımı, Güney Kafkasya'yı "Avrupa Komşuluk Politikası"na (ENP) dahil etmek oldu. Azerbaycan ENP'ye dahil olduğu zamanda, Komisyon Üyesi olan Benita Ferrero-Waldner "bu teklif ülkenin jeo-stratejik konumunu ve enerji kaynaklarını yansıtıyor "[274] şeklinde dile getirmişti.

İkinci Bakü Girişimcilik Bakanlar Toplantısında, AB ve Hazar ülkeleri karşılıklı enerji ortaklığını ve işbirliğini geliştirmek için yeni "Enerji Yol Haritası" oluşturmaya karar verdiler. Buna ek olarak, bir Avrupa diplomatı ana enerji ile ilgili önceliği "Orta

---

[271] R.,Youngs, **Energy Security: Europe's New Foreign Policy Challenge,** London, Routledge, 2009,s.3.

[272] Z.,Baran, " EU Energy Security: Time to End Russian Leverage", **The Washington Quarterly**, Cilt 30,Sayı 4,2007,s.133.

[273] R.,Youngs, **Energy Security: Europe's New Foreign Policy Challenge,** London, Routledge, 2009, s.105.

[274] A.g.e.,s.104.

Asya devletlerini (Türkmenistan ve Kazakistan) Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) üyelik yolunda götürme ihtiyacı"[275] olarak tanımladı.

a. Hazar Enerjisinin Önemi

Her ne kadar Hazar Bölgesi yeni bir Ortadoğu olarak düşünülmese de, bu ülkelerin, AB için birkaç siyasi ve ekonomik avantajları var. Öncelikle, bölge sürdürülebilir alternatif enerji kaynağıdır. Uluslararası Enerji Ajansı'na göre bu bölge, dünyanın keşfedilmemiş en büyük enerji kaynakları rezervuarıdır. Daniel Yergin, enerji güvenliğinin ilk prensibi, enerjinin çeşitliliğinin sağlanması olduğunu iddia eder.[276] Bu bakış açısı Hadfield'in, AB-Rusya Enerji ilişkileri makalesi vesilesiyle destekleniyor. Öyle ki, "Avrupa kendi dış girişimlerini, daha çok güven ve rekabete dayalı bir enerji amacıyla kullanmalıdır" demiştir.[277] Noel P. aksine, enerji güvenliğini "Bağımlılığın Ötesinde" adlı yapıtında farklı açılardan açıklıyor, çeşitlendirme fikrini desteklemiyor. Ona göre, rus gaz sorununun en etkili çözümü, bir dış enerji politikasının geliştirilmesinde değil, AB iç gaz piyasasının, daha da üzerine gidilmesinde ve yeniden yapılandırılmasında yatıyor. Yine de G. Bahgat, AB'deki enerji kendine yetme potansiyelinin sınırlı olduğunu savunuyor. Baran, güçlü iç pazar fikrini destekliyor ve; "Petrol ve doğalgaz kaynaklarının çeşitlendirilmesi sadece Rus etkisini azaltmakla kalmaz, aynı zamanda Moskova'nın, Avrupanın komşularına olan tutumunu da gevşetecektir" iddiasında bulunuyor.[278] Bu nedenle, enerji çeşitliliği açısından enerji bağımlılığının iki olası çözümü vardır. Hazar ülkeleri enrji kaynaklarını çeşitlendirmek

[275] A.g.e.,s.102.

[276] D.,Yergin, "Ensuring Energy Security"**,Foreign Affairs**,Cilt 85,Sayı 2,2006,s.76.

[277] A.,Hadfield, "EU-Russia Energy Relations", **Journal of Contemporary European Studies,** Cilt 16, Sayı 2, 2008,s.235.

için bir anahtar niteliği taşıyabilir. Örneğin, Azerbaycan sadece doğal kaynakları için değil, jeostratejik konumu açısından da önemlidir.

Azerbaycan'ın konumu, Güney Kafkasya'nın ve geleneksel İpekyolu'nun bir parçası olduğu için boru hattı projelerinin anahtar bir tarafıdır. Bu arada Gürcistan, Ermenistan, İran, Rusya ve Türkiye ile sınır komşuluğu vardır. Buna ek olarak, 2001 terör saldırılarının ardından, konumu dolayısıyla Afganistan'a önemli bir ulaşım yolu haline geldi. Eski Avrasya Enerji Özel Elçisi ve eski ABD'nin Azerbaycan Büyükelçisi Richard Morningstar'a göre, Azerbaycan doğalgazı Güney Koridorunun gelişimi için kesinlikle gereklidir. Azerbaycan'ın yanında Türkmenistan da, dünya gaz rezervleri listesinde ilk 15 de yer alıyor.[279] Kazakistan, Hazar petrolünün ve doğal gaz rezervlerinin en önemli bölümünü paylaşıyor.[280]

Zengin petrol rezervleri nedeniyle, Kaşagan sahası özel bir önem taşımaktadır. Kazakistan, AB'nin enerji güvenliğini sağlamak için potansiyel ülke olarak tanımlanabilir.[281]

Hazar bölgesinin ikinci avantajı stratejik konumudur. Jeopolitik ve Enerji Güvenliği başlıklı yazısında Justynapropos, bu alanın kontrolünün, Avrasya kıtasının egemenliğine temel oluşturduğunu belirtti. Bir başka deyişle, Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan ile güçlü ilişkiler kurmak, AB için sadece ekonomik avantajlar değil, aynı zamanda bölgenin jeopolitik kontrolünü de sağlayacaktır. Hem

---

[278] Z.,Baran, a.g.e.,s.135.
[279] R.,Youngs, a.g.e.,s.102.

[280] "Экспортный потенциал газовой отрасли Туркменистана будет только увеличиваться – эксперт", https://sng.today/ashkhabad/5007-ekspert-eksportnyy-potencial-gazovoy-otrasli-turkmenistana-budet-tolko-uvelichivatsya.html (erişim tarihi 12.08.2018).

[281] R.,Youngs, a.g.e.,s.117.

Güney Kafkasya hem Orta Asya'nın Rusya'nın arka bahçesinde olduğu açıktır ve bu onlara bölge üzerinde önemli bir siyasi kontrol hakkı vermektedir. Rusya'nın siyasi kontrolü, AB'nin demokratik değerlerinin yayılmasını sınırlıyor. Ayrıca Hazar ülkelerinin gelecekteki dış politika kararlarını da etkileyebilir.

Jeopolitik ve jeostratejinin kurucularından biri olarak kabul edilen Sir Halford Mackinder'e göre, Hazar bölgesi ve onun iç kısmına Avrasya Kalp Bölgesi denilebilir.[282] Bu nedenle, SSCB'nin çöküşünden sonra Moskova, bölgenin kontrolünü tekelde tutmak için saldırgan bazı siyasi ve askeri politikalar uyguladı. Justyna, Hazar devletlerinin, dış kaynakların yardımıyla, Hazar'ın jeopolitik konumunun can bulduğu yerde, onların Rus hakimiyet temelli altyapısına bağımlılıklarını sınırlamaya çalıştığını iddia ediyor. Ancak eleştirmenler, Orta Asya (Türkmenistan ve Kazakistan) devletlerinin bu fikri yerine getirmede başarısız olduklarını belirtmektedir. Moskova, SSCB'nin dağılmasından sonra Hazar havzasında Amerika Birleşik Devletler, Çin ve AB gibi büyük güçlerin çıkarlarının etki sahalarını zabtetmeye çalışacaklarını biliyordu.

Son olarak, Hazar ülkelerinin, AB ile işbirliği, Birleşik Devletlerin stratejik alanını artıracaktır. ABD de Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu yana hem Kafkasya'da hem de Hazar bölgesi için aktif bir rol oynamaya başladı. Birleşik Devletler, ilk önce bağımsızlıklarını tanımıştı ve daha sonra postSovyet ülkeleri için çeşitli kalkınma ve yardım programları uygulamıştı.1990'ların sonlarında Birleşik Devletler, Hazar'ın enerjisini batıya doğru Rusya'yı geçmeden taşıyacak petrol ve gaz boru hatlarının inşasını yapmıştır.[283] Washington, yeni bağımsız devletlere Rus karşıtı perspektifler sunmayı ve ayrıca Rusya'nın ekonomik ve boru hattı tekelini azaltmayı hedefledi. 1990'lı yıllarda Washington, bölgenin ilk ve en önemli enerji projelerinden biri olan Bakü-Tiflis Ceyhan (BTC) boru hattı gibi hayati projeleri destekledi. Buna "Yüzyılın

[282] J., Misiaciewcz, " Geopolitics and Energy Security in the Caspian Region", **Ol Pan**, Cilt 7, 2012,s.64.
[283] Z.,Baran, a.g.e.,s.136.

Sözleşmesi" de deniliyor. Bir diğer proje, Türkmenistan'ın doğal kaynaklarını taşımayı amaçlayan 'Trans-Hazar" boru hattı projesiydi.

Bu boru hattı projelerinin inşaası, bölge ülkeleri için önemli derecede özgürlük sağladı ve bu ülkeler üzerindeki Rus enerji tekelini azalttı. Buna ek olarak, BTC'nin başarılı bir şekilde inşası, Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hattı gibi diğer enerji projelerinin uygulanmasına yol açtı.Azerbaycan'da Şah Deniz sahasından gaz çıkartılıyor ve Türk topraklarından Yunanistan'a geçiyor ve oradan da İtalya'ya uzatılıyor.[284] Trans Adriatic (TAP) ve Nabucco boru hattı projesi, Rusya'yı atlayan iki önemli gelecek odaklı projedir. TAP, bir kere inşa edildiğinde, Avrupa'nın enerji geleceğini güvence altına almaya yardımcı olacak. En önemli enerji altyapı projelerinden biri olan TAP, Hazar doğal gazının Avrupa'nın enerji pazarlarına girmesini sağlayacak. Nabucco projesi, Hazar ve Ortadoğu doğal gaz kaynaklarını doğrudan AB gaz pazarına bağlamayı amaçlayan büyük bir boru hattı projesidir.[285] Nabucco, 2009 yılında imzalanmasına rağmen, proje devletleri arasındaki bazı anlaşmazlıklar nedeniyle, inşaat süreci çok yavaş ilerliyor. Bununla birlikte, hem Güney Kafkasya hem de Hazar Denizi'nin Rusya'nın arka bahçesinde olduğunu belirtmek önemlidir.Bu nedenle; Hazar devletleri, Rusya ile olan ilişkilerini tehlikeye atmak istemiyorlar. Özellikle AB ile güçlü enerji işbirliği yapmayı tercih ediyorlar. Başka bir deyişle, ABD, Rusya'nın güçlü bir ekonomik,siyasi ve askeri rakibi olmakla birlikte AB değildir ve Rusya ile ticaret ilişkileri güçlüdür. Bu yüzden, Hazar ülkeleri için AB ile işbirliği, ABD'nin doğrudan katılımından daha caziptir.[286]

[284] J., Misiaciewcz, a.g.e.,s.72.
[285] S., Huseynli, " Energy Policy of the European Union and Importance o Energy Resources of Azerbaijan: Neo-functionalist and Liberal Intergovernmentalist Approach", **International Affairs and Global Strategy**, Cilt 8, 2013,s.27.
[286] A.,Bayramov, "The Role of the Caspian Sea countries in European Energy Diversification", https://www.geopolitica.info/european-energy-diversification/,(erişim tarihi 12.11.2017).

C. Hazar Bölgesi Petrol ve Doğalgazının Avrupa'ya Taşınmasında Rusya ile AB Mücadelesi

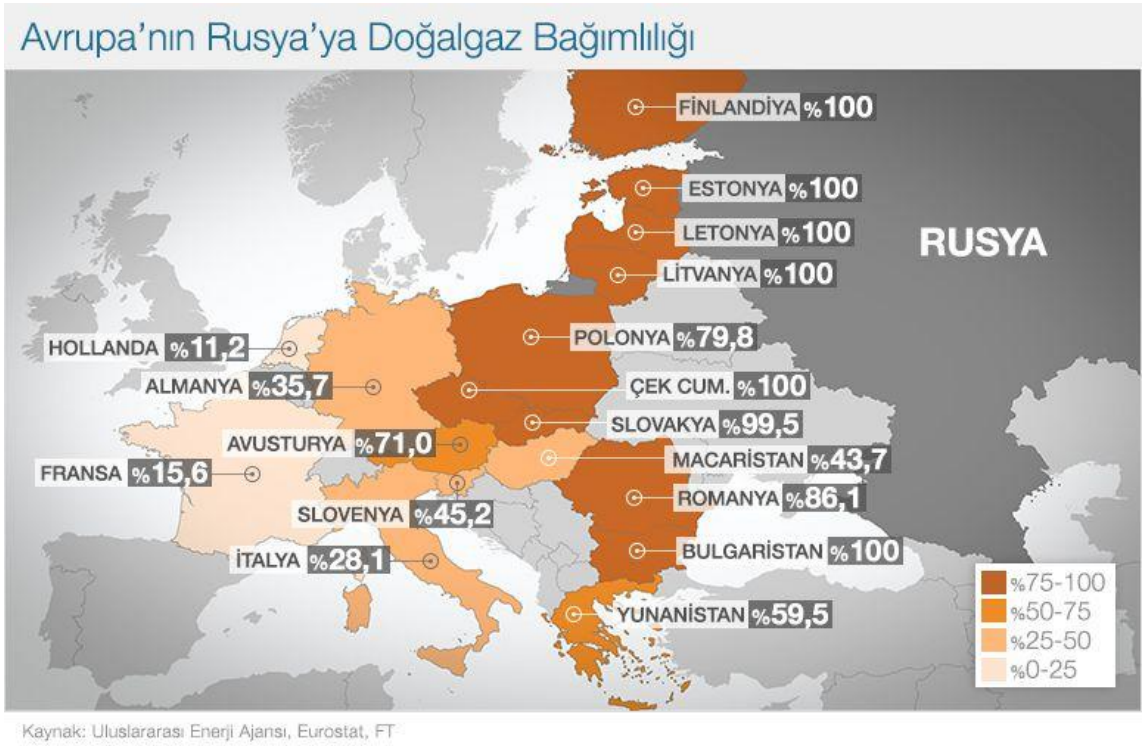
İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan ve yeni savaşları engelleyecek bir enerji işbirliği düşüncesiyle yaranan AB, günümüzde enerji uğrunda siyasi savaşlar yapmak zorundadır. AB ülkeleri, ABD'nin Iraka girmesiyle yaranan istikrarsızlıkdan, enerji fiyatlarındaki artışdan ve Rusya'nın enerji politikalarından da etkilenmişlerdir. AB'ye ithal olunan doğal gazın ihracatçıları arasında ilk sırada Rusya bulunduğu için bu ilişkiler önem arz etmektedir.[287]

Rusya'ya bağımlılık, farklı boyutlarda enerji kaynakları üreten ve kullanan ülkeleri etkilemektedir.[288] Putin'in Başkanlığa geçmesiyle birlikte Rusya, enerji süper gücü olma hedefini sürdürmeye başlamış ve doğal gaz bu hedefe ulaşılmasında stratejik araç olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikde, eski süper gücünü yeniden kazanmak isteyen Rusya, ekonomik ve askeri bakımdan ABD ile başa çıkacak konumda olmadığı için zengin enerji kaynaklarını stratejik bir silah olarak kullanmaya başladı.[289]

Özellikle eski Sovyet ülkelerin ve Avrupa'nın doğal gazda Rusya'ya olan bağımlılığı, Rusya'nın bu ülkeler üzerindeki etkisini büyük ölçüde artıran bir faktördür. Doğal gaz bakımından Rusya'ya Estonya,Letonya, Litvanya, Finlandiya, Slovakya ve Makedonya %100 oranında, Bulgaristan %97'lik oranla, Macaristan %89, Sırbistan %87, Polonya %86, Yunanistan %82, Çek Cumhuriyeti %74, Ukrayna %66, Avusturya %65, Türkiye %64, Romanya %39, Almanya %36, Hırvatistan %32, İtalya %27 ve Fransa %25 oranında bağımlıdırlar.[290]

---

[287] F.,Akgül, "Rusya'nın Putin Dönemi Avrasya Enerji Politikalarının Türkiye-Rusya İlişkilerine Etkileri", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt 3, Sayı 5, 2007, s.143.
[288] B.,Dokuzlar, **Yeni Silah Doğalgaz**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006,s.85-89.
[289] G.,Bozkurt, "Enerji Nakil Hatları ve Türkiye-Rusya İlişkileri", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt 7, Sayı 4, 2006,s.29-30.
[290] H., Gülşen, "Rusya'nın Enerji Politikası", **Stratejik Analiz**, Cilt 9, Sayı 106, 2009, s.50.

Şekil 2. Avrupa'nın Rusya'ya Doğalgaz Bağımlılığı.

Enerji nakil hatlarının kontrolü Rusya'nın enerji politikasının en önemli ayağını oluşturuyor söylenebilir. Petrol ve doğalgaz boru hatlarının transit yolları, Rusya'nın enerji politikası üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Aslında, Rusya'nın temel amacının, Avrupa ülkelerinin enerji siyaseti konusunda tek bir sesle hareket etmelerini engellemek olduğu belirtiliyor.[291]

AB'nin büyük ölçüde Rusya'ya olan enerji bağımlılığı, iki taraf arasında anlaşmazlıklara sebep oluyor. Özellikle 2006 yılında Rusya-Ukrayna arasında yaşanan doğal gaz kriziyle, Rusya'dan AB'ye ithal olunan doğal gaz boru hattının yaklaşık olarak %75'i Ukrayna üzerinden geçdiği için Avrupa doğrudan etkilenmiş ve Rusya'nın güvenilirliğine gölge düşürmüştür.[292] O zamandan beri, enerji konusu, AB ile Rusya arasında gerginliğe sebep olan bir konu olmuştur.

[291] A.g.e., s.51.
[292] A.g.e., s.50.

Bu kriz ticari bir anlaşmazlıktan daha fazlasıydı. Özellikle Ukrayna'daki Turuncu Devrimi'nden sonra, Batı yanlısı Yuşçenko'nun başkanlığını kazanmasıyla sonuçlanan Batı yanlısı politikaları izlemeye başlaması, Rusya'nın endişesine neden oldu. Rusya Ukrayna'daki yönetimi zayıflatabilmek için sanayisi ve ısınması büyük ölçüde doğal gaza bağlı olan Ukrayna'ya karşı doğal gaz silahını kullanmayı tercih etti. Rusya'nın Ukrayna'ya ihraç ettiği doğal gazın bin m^3 fiyatını 50 dolardan 160 dolara yükseltmesi ve Ukrayna ile anlaşmazlığı uzatmasındaki başlıca hedef, AB'nin Moskova'ya bağımlı, dost ve tarafsız kalmasını sağlamaktı.[293]

Bu krizler, Rusya ile ikinci ülke arasında bir anlaşmazlık olarak görülse de sonuç, bundan etkilenen ülkeler açısından bakıldığında bölgesel bir anlaşmazlıktır. Bu krizler, enerji anlaşmazlığının geçtiği yoldan dolaylı olarak AB'yi etkiliyor. Ancak, AB'nin bu krizlerden sonra Rusya'ya olan güveninin azalmasına rağmen, AB ve Rusya'nın ortak çıkarları hala bölgenin enerji güvenliğini geliştirme sürecindedir.AB açısından enerji arzının sürdürebilirliği ve Rus petrolünün daha ucuz olması, Rusya açısından ise enerji üretimine AB yatırımının sağlanması ve enerji sektöründe teknolojiye getirilen yeniliklerle verimliliğin arttırılması söz konusu olan çıkarlardır.[294]

Son zamanlarda, Rusya sadece bir petrol ve doğal gaz kaynağı olarak değil, aynı zamanda Hazar ülkelerinin enerji kaynaklarına ana çıkış kapısı olarak küresel ve bölgesel enerji aktörü olabilmiştir. Rusya'nın enerji kontrolündeki hakimiyeti neticesinde, giderek Rusya'ya bağımlılığın artacak olması ve yaşanan enerji krizleri, AB'nin 2000 yılından beri sürdürdüğü projeler hızlandırılmış ve Türkiye'nin AB açısından önemini artmıştır.

[293] S.,Oğan," Ukrayna'da Devlet Başkanlığı Seçimleri: Turuncu Devrimin Sonu" http://www.turksam.org/tr/makale-detay/157-ukrayna-da-devlet-baskanligi-secimleri-turuncu-devrimin-sonu.(erişim tarihi 22.03.2018).

[294] A.,Candan, "15 Soruda 15 AB Politikası", **İktisadi Kalkınma Vakfı**,İstanbul,2004,s.27.

Türkmenistan'a yapılan siyasi baskı neticesinde imzalanan anlaşmayla Rusya doğal gaz sektöründe tekelleşmek istemekteydi ve bununla da Avrasya'da kontrolü ele geçirdi. Bununla birlikte Rus doğal gazına alternatif arayan AB ve Türkiye'nin projelerini de bir süre engelledi. Rusya Türkmenistan'la 25 yıllık anlaşma yaparak toplam değeri 300 milyar dolar olan doğal gazı alarak, 2-3 katı bir fiyatla Avrupa ülkelerine satmaktadır.[295]

SSCB'nin dağılmasından sonra, Hazar bölgesinde, BTC ve Şahdeniz gibi projelere tek alternatif olma konumunu kaybeden Rusya, kısa bir süre önce başlatılan Güney Akım Projesi'ni, Nabucco gibi bir projenin önüne geçerek gerçekleşmesini hedefliyor. Bunun için, Türkiye'nin sunduğu güzergahın Batılı ülkeler tarafından kabul edilmemesi için her türlü hamleyi denemektedir.[296] Bu tavırlara rağmen Rusya, enerji kaynaklarını Batı yerine Doğu'ya yönlendirebileceğini söyledi.Bu şekilde her iki taraf karşılıklı olarak birbirlerine örtülü tehditlerde bulunmaktadır.

AB Rusya'ya bağımlı olduğu kadar, Rusya da AB'ye bağımlıdır. Avrupa, doğal gazının çoğunu Rusya'dan alırken, Rusya da doğal gazının çoğunu Avrupa'ya satıyor. Yani karşılıklı pazarlık ve bağımlılık söz konusudur.

Kısa vadede Rusya enerji gücünü koruyacak gibi gözükmektedir. Bu bağlamda, Rusya'nın zaman zaman etkisini arttırmak için enerji silahını, özellikle Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde kullanması bekleniyor. Özellikle Rusya ve ABD'nin güçlerini sınadıkları bir yer haline gelen Ukrayna ve Gürcistan üzerinde enerji silahını kullanarak bu ülkelerin iç politikalarını etkileyebilir. Öte yandan, Rusya'nın AB'nin Doğu Ortaklığı Planı olarak yürüttüğü politikalar bağlamında AB'nin Rusya'nın "Arka Bahçesi" düşünülen ülkelerin farklı alanlarında işbirliği yapma girişimleri Rusya'yı ciddi şekilde rahatsız ediyor. Bu açıdan bakıldığında Rusya zaman zaman AB'nin yürüttüğü bu

[295] A.g.e.,s.51.
[296] M.,Kocaoğlu**, Petro-Strateji,** Ankara, Türkeli Yayıncılık, 1996,s.118-120.

politikalara tepkisini göstermek için enerji gücünü AB'ye karşı kullanmaktan çekinmeyecektir.

AB için ise durum tam tersi. Kısa vadede Rusya'ya alternatif bir enerji tedarikçisi olma ihtimali çok düşük olduğundan, gelecekteki gelişmelerde daha ciddi bir tutum sergilemesi beklenebilir. [297]

Uzun vadede, durumun her iki taraftan da farklı olabileceği söylenebilir. Bu durumda zaman geçtikçe dünya piyasalarında artan enerji talebini karşılayıp karşılamayacağı Rusya için en önemli problemdir. Rusya'nın enerji sektörüne önemli yatırımlar yapılmalıdır.

Uzun vadede, AB, enerji sorununa çözüm bulmak için bir bütün olarak hareket etmek durumundadır. AB üyesi devletlerin Rusya'ya enerji alanındaki bağımlılıklarının farklı olması, AB'nin tek bir politika uygulamasını engelleyen en önemli nedenlerden biridir. Ayrıca, AB yetkilileri Rusya'nın uzun vadeli bir enerji gücü olduğunu unutmamalıdır. Ülkedeki bazı sorunlardan dolayı Rusya AB'nin enerji talebini karşılamayabilir ama, en azından gelecek 30 ila 50 yıllık bir sürede düzenli bir enerji tedarikçisi olacağı gözükmektedir.[298]

II. Azerbaycan'ın Enerji Politikası

Sınırlı büyüklüğü ve düşük nüfusuna rağmen, Azerbaycan enerji kaynakları açısından büyük stratejik öneme sahiptir. Hala sondaj yapılmamış bölgelerin olduğu

[297] Z.,Brzezinski,a.g.e.,s.198,214.

[298] H.,Gülşen, ASAM, http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=3046&kat2=2,(erişim tarihi 23.12.2017).

Azerbaycan, Kafkasya'da en fazla petrol ve gaz rezervine sahip ülkedir. Mevcut yatırımların üzerindeki etkisinden dolayı gayri safi yurtiçi hasıla gittikçe artmaktadır.[299]

Dünya enerji güvenliği bakımından Azerbaycan, hem kendisinin, hem de Orta Asya'nın enerji kaynaklarını Rusya ve İran'a alternatif güzergahlardan Batı'ya ulaştırabilecek bir jeopolitik konuma sahiptir. Burada Azerbaycan'ın değeri alternatif yollar ve kaynaklar arayan ülkeler için gittikce artmaktadır. En büyük doğalgaz yatağı olan Şahdeniz'in keşfiyle aynı zamanda Azerbaycan'ın sadece petrol ülkesi değil, aynı zamanda bir doğal gaz ülkesi olması da kanıtlandı. Azerbaycan'ın Şahdeniz doğalgazı, 2004 yılında başlanan ve 2006'da tamamlanan Bakü-Tiflis Erzurum Hattı yoluyla Türkiye'ye ihraç edilmektedir.[300]

Enerji kaynakları açısından zengin olan Azerbaycan, bağımsızlığını kazandıktan sonra da benzer şekilde aynı problemle karşı karşıya kaldı. Açık denizlere çıkışının olmaması nedeniyle Azerbaycan'ın tüm enerji ihracat hattları Rusya'dan geçiyordu. Bu nedenle, Azerbaycan, kendi enerji kaynaklarını Batı şirketlerinin yardımıyla işletmek amacıyla Rusya'ya alternatif olacak yeni enerji ulaşım yolları oluşturmaya ihtiyaç duyuyordu. Aksi halde, Azerbaycan'ın Rusya'ya olan bağımlılığı devam edecek ve Azerbaycan ulusal çıkarları doğrultusunda amaçlarına ulaşmaktan uzak olacaktır. Bu durumu değiştirme olasılığı, Azerbaycan için büyük önem taşır.

Yukarıda belirtilen faktörler göz önünde bulundurulduğunda, Rusya'nın Azerbaycan'ın dünya pazarlarına çıkardığı enerji kaynaklarını sadece Rusya üzerinden sağlamaya çalışması, bu devletin Azerbaycan'a baskı yapacağı anlamına gelecektir. Sürecin bu şekilde gelişmesini engellemek için, hem Azerbaycan'ın ulusal çıkarları, hem de bu ülkede faaliyet gösteren Batılı enerji şirketleri için farklı ulaşım yollarının

[299] N.,Pamir, **Kafkasya'daki Enerji Kaynaklarının Arz Güvenliği ve Kafkasya Siyasetine Etkileri**, Geçmişten Günümüze Dönüşen Orta Asya ve Kafkasya, Der. Yelda Demirağ, Cem Karadeli , Ankara, Palme Yayıncılık, 2006, s.170.
[300] C.,Veliev, "Azerbaycan Enerji Gözdesi", **Strateji**, Cilt 4, Sayı 207, 2008,s.22.

oluşturulması büyük önem taşıyordu. Bu durumda, siyasi ve ekonomik açıdan güvenilir ulaşım koridorlarını araştırmak ve oluşturmak için işlemler başlatılmıştır.Yeni alternatif ulaşım koridorlarına sahip olunca, Azerbaycan devlet kuruluş sürecinde yeni bir aşamaya geçmeyi başardı.

Zamanla, petrolün yanı sıra doğal gaz kaynaklarını da ihraç etmeye başlayan Azerbaycan, alternatif hatlar arayışını devam ederek farklı ulaşım koridorlarının kurulmasının önemini vurgulamıştır.[301] Azerbaycan'ın sahip olduğu zengin petrol rezervlerini işletebilmek için, 1992 yılının Eylül ayında Azerneft ve Azneftkimya, Azerbaycan'ın petrol şirketi (Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi - SOCAR) olarak birleşti. Petrol sahalarının geliştirilmesi için Azerbaycan Uluslararası Petrol Konsorsiyumu (AIOC) ile bir anlaşmaya varıldı. Azerbaycan'ın bir diğer projesi olan Şah Deniz Projesi aynı zamanda İran'ın katıldığı ve ABD'nin katılmadığı tek projedir.[302]

Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (SOCAR), 1994 Asrın Anlaşması'nda teslimiyetçi konumda bulunmakla eleştirilmiş bir şirkettir. Artan değeriyle birlikte, ülke içinde ve dışında etkinliğini artırmaya başlamıştır. SOCAR'ın bu pozisyonu, yabancı şirketlerin elinde olan Azerbaycan Uluslararası Petrol Şirketi AIOC''unu ikinci plana geçirmiş, SOCAR başkanı Rövneg Abdullayev'in yaptığı açıklamaları Gürcistan, Türkiye, Doğu Avrupa ve Baltık ülkelerince dikkatle takip edilmiş, SOCAR yetkilileri, Avrupa'daki tüm enerji görüşmelerine ve konferanslara Azerbaycan adı altında katılmışlar.

Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, 7 Kasım 2006'da Brüksel'e yaptığı ziyarette Avrupa Komisyonu Üyesi Jose Manuel Borroso ile AB-Azerbaycan Enerji Anlaşması imzaladı. Bu anlaşmada, karşılıklı enerji işbirliği, Hazar kaynaklarının Avrupa'ya aktarılması ve Azerbaycan yasalarının AB enerji yasalarıyla uyumlu hale

[301] R.,İbrahimov, "Azerbaycan Enerji Politikası:Alternatif Enerji Nakil Hatları Arayışı", **OAKA,** Cilt 7, Sayı 14, 2012,s.127-128.
[302] A.g.e.,s.109.

getirilmesi öngörülüyordu. Anlaşma aynı zamanda SOCAR'a Avrupa devletlerinin petrol ve gaz sahalarına yatırım yapma fırsatı veriyor.[303]

Azerbaycan için bu konsorsiyumlardan daha çok önemli konular var. Azerbaycan'ın dış politikasında öncelikli hedefler; Rusya'nın müdahelesine karşı ülkenin bağımsızlığını koruma, Karabağ sorununun toprak bütünlüğü çerçevesinde çözülmesi, Güney Azerbaycan faktörünü göz önünde bulundurarak İran'la ilişkilerin iyi şekilde geliştirilmesi, Türkiye'yle stratejik işbirliği ve bölgede Rusya'ya karşı denge oluşturmak için Batı devletleriyle yakın ilişkiler kurma olarak uygulanmaktadır.[304]

Azerbaycan'ın enerji politikasındaki dönüm noktaları aşağıdaki gibidir:

• 20 Eylül 1994'de imzalanan "Asrın Anlaşması",

• Kasım 1999'da İstanbul'da Ana İhraç Boru Hattı Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) ile ilgili imzalanan anlaşma,

• 12 Mart 2001 tarihinde Azerbaycan ve Türkiye arasında 6,6 milyar m³ doğalgaz ithal edilmesine dair Bakü-Tiflis-Kars-Erzurum projesi ile ilgili imzalanan anlaşma,

•25 Ekim 2011 tarihinde Azerbaycan ve Türkiye arasında imzalanan en geniş kapsamlı enerji projelerinden biri TANAP.

Ortadoğu ve Basra Körfezi'nde yaranan istikrarsızlık ve enerjiyi dış politika aracı olarak kullanması korkusu Batı'nın Azerbaycan'ın enerji kaynaklarına yatırım yapması ve bu ülkenin dünya enerji pazarında yer tutması bakımından fırsat yarattı. Ancak Avrupa için Azerbaycan sahip olduğu enerji kaynaklarıyla Rusya'nın sağladığı enerjiyi tek başına sağlayamayıp, bu konuda bir alternatif olmayabilir. Batı Avrupa ülkeleri enerji ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli olmasa da, Azerbaycan enerji

[303] C.,Veliyev, "Bakü Enerjide Etkinliğini Arttırıyor", **Strateji**, Cilt 3, Sayı 149, 2007,s.8.
[304] N., Cafersoy, **Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası**, Ankara, ASAM Yayınları, 2001,s.160.

kaynaklarının Balkan ve Doğu Avrupa ülkelerinin ihtiyaçları için önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. Doğu Avrupa ülkelerinden Beyaz Rusya, Litvanya, Moldova, Slovenya ve Hırvatistan enerji ithalatına daha çok bağımlıdır. Azerbaycan kaynaklarının Türkiye üzerinden Batı'ya ulaştıran enerji projelerin hayata geçmesi bu ülkelerin enerji problemini ortadan kaldırmaya yardımcı olacaktır.[305]

A.Enerji Kaynaklarının Nakli Stratejisi

Azerbaycan, zengin petrol ve gaz rezervlerine sahip bir ülke olup, hem bölgesel hem de uluslararası ölçekte enerji güvenliğinin sağlanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Geçen yüzyılın 90'lı yıllarında Azerbaycan dünyanın en nüfuslu enerji şirketleri ile stratejik öneme sahip petrol anlaşmaları imzaladı ve bununla birlikde ulusal çıkarlara dayalı stratejik bir petrol ve gaz kaynağı hattı oluşturdu. Bu strateji, enerji kaynaklarını dünya piyasasına ulaştırmak ve herhangi bir rotaya bağımlı olmamak için yapılmıştır. Bölgenin enerji kaynakları için geliştirilen alternatif ulaşım yolları üm Avrupa kıtasının alıcılarının çıkarlarına cevap vermektedir.

Kuşkusuz, Azerbaycan ile Türkiye arasındaki işbirliğinin esası enerjidir. Azerbaycan ve Orta Asya ülkelerinde bulunan dev petrol ve doğal gaz rezervlerinin çoğu büyük oranda işletilmemiştir. Petrol ve gaz nakli merkezine çevrilmek Türkiye'nin enerji politikasının merkezinde yer alıyor. Bu amaca doğru artık bir kaç tane proje geliştirilmekte olup bir kaçı gerçekleştirilmiştir. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattının inşası 2006 yılında,Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) ve Türkiye-Yunanistan doğalgaz hatlarının inşası ise 2007 yılında tamamlanmıştır.

[305] C., Veliev, "Azerbaycan'ın Enerji Atağı", **Strateji**, Cilt 3, Sayı 126, 2006,s.16.

Şekil 3.Azerbaycan'ın petrol ve Doğalgaz Boru Hattları.

BTC'nin inşaasından sonra Azerbaycan petrolü Türkiye'nin Akdeniz kıyısına, oradan da tankerler vasıtasıyla Batı pazarlarına nakledilivor. Azerbaycan'ın doğal gazı da Türkiye üzerinden doğrudan Avrupa'ya ulaştırılmaktadır.

Nitekim, geçtiğimiz yüzyılın 90'lı yılların ortalarında Azerbaycan, kendi petrolünü taşıyacak tek yolu Kuzey Koridoru vardı. Azerbaycan petrolü, Karadeniz Bölgesi'ndeki Novorossiysk limanına 1330 kilometre uzunluğundaki Bakü-Novorosiysk petrol boru hattıyla nakledilivordu.Aynı zamanda Azerbaycan petrol taşımacılığında ulusal çıkarlara cevap veren bir dış politika yürütmekte idi. Tüm politik risklere rağmen, 8 Mart 1996'da Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev ve Gürcistan Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze Bakü-Supsa arasında bir petrol boru hattının inşaası için anlaştılar. Asrın Anlaşması'na katılan şirketlerin kurduğu Azerbaycan Uluslararası Operasyon Şirketi, SOCAR ve Gürcistan Hükümeti arasındaki 3 taraflı anlaşmada Azeri, Çırak, Güneşli yataklarındandan çıkarılann ilk Azerbaycan petrolünün Bakü-Supsa petrol boru hattıyla aktarılması vurgulanmıştı. Bununla birlikte, hattın diğer

avantajı, petrolün Novorossiysk'e göre Supsa'yla daha ucuza taşınmasıdır.Batıya uzanan Bakü-Supsa petrol boru hattı 837 km uzunluğundadır. Bakü-Supsa hattının çalışması Güney enerji koridorunun temelinin atılmasına yol açtı ve Azerbaycan'ın bağımsızlık tarihinde ilk defa petrol taşımacılığı için alternatif bir rotası oldu.

Bu veya bölgedeki diğer tüm enerji projeleri için, "Asrın Anlaşması" büyük önem taşımaktadır. 1994 yılında imzalanan Azerbaycan ve yabancı petrol şirketleri arasındaki bu ilk anlaşma, bölgedeki yeni petrol ve gaz projelerinin hayata geçmesine de yardımcı oldu.[306]

Bu enerji projeleri katılımcı ülkelere bağımsızlıklarını güçlendirmek için ciddi bir yoldur. Rusya'nın politik ve ekonomik etkileri özellikle bölge ülkeleri için rahatsızlık verici. BTC ve BTE'nin inşası öncesinde, bölgenin neredeyse tüm enerji ihracat altyapısı, Kremlin'e önemli bir güç vererek Rusya tarafından yönetiliyordu. Şu anda Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye, BTC ve BTE'a katılım seviyesine göre Rusya'nın politik ve ekonomik baskılarına karşı güçlü bir direnç gösterebiliyor.[307]

1990'lardan sonra Hazar'ın enerji projelerinde Rusya'nın müdahelesinin artmasıyla ABD'nin de dikkati azalmıştır. Nabucco West gibi ek projelerin yapımı için birilerinin girişimi ele alınarak projelerin tamamlanması için irade göstermesi gerekmektedir.

Avrupa ülkeleri Nabucco West gibi projelere destek vererek projelere karşı olan Rusya'nın öfkesini çekmekten korkuyorlar. Avrupa, bu projelerin "Rusya karşıtı" projeler olduğu fikrini öne sürüyor.[308] Gerçekte ise bu projeler rekabetçidirler. Avrupa'nın bu fikirde olması ve bu projeleri desteklemesi de eşit derecede önemlidir.

[306] T.,İsmayıl, "Azerbaycan'ın enerji stratejisi ve Türkiye", **Yeni Türkiye Dergisi,** Sayı 54, 2013,s.1452-1453.
[307] A.g.e,s.1454.

[308] "Nabucco: сокращение или смерть", https://inosmi.ru/europe/20120526/192633973.html (erişim tarihi 15.08.2018).

Azerbaycan, ilk aşamada bu tür projeleri doldurmak için yeterli doğal gaz rezervine sahip olduğunu iddia ediyor. Ülkede en önemli işletim şirketi olan BP Şah-Deniz gaz yatağında bulunan yeni kaynakların beklenenden çok daha fazla olduğunu göstermektedir. Orta Asya gaz ihracatcılarının da Azerbaycan şebekesine katılımı artık teknolojik açıdan mümkün olabilir. Bu bağlantıyı kurmak gelecekteki Trans-Hazar ilişkisinin daha da geniş ve sağlıklı olmasına neden olabilir.[309]

1.Petrol Boru Hatları

a. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Ana İhraç Boru Hattı

İç deniz olmasından dolayı Hazar, dünya pazarından çok uzakta olmasına rağmen yakıt aktarımı için bir yarış başlattı.[310] Türkiye ise varlığını BTC Boru Hattı'na katılması ile göstermiştir.

Bakü'den başlayarak Ceyhan'da sona eren BTC, başta Azerbaycan olmak üzere bölgede üretilecek petrolü Ceyhan'a ulaştırmayı ve tankerlerle dünya pazarlarına taşımayı hedefliyor.[311] 1994'te Azerbaycan'ın Azeri-Çırağ-Güneşli yataklarında en büyük petrol kaynaklarının keşfedilmesinden sonra bu projenin çalışmalarını hızlandırdı. Projenin temeli ise 2003 yılında Gürcistan, Azerbaycan ve Türkiye'nin o dönemdeki cumhurbaşkanlarının katılımlarıyla atılmıştır.

BTC boru hattının uzunluğu 1767 km'dir ve 443 km'lik hissesi Azerbaycan, 248 km'lik hissesi Gürcistan ve 1076 km'lik hissesi de Türkiye topraklarından geçmektedir.[312] Bu enerji hattı dolayısıyla Hazar denizini Akdeniz'e bağlamıştır.

---

[309] T.,İsmayıl, a.g.e., s.1455.
[310] N.,Aydın, **Orta Asya-Hazar-Ceyhan Boru Hattı ve Milli Güce Etkileri**, İstanbul, 1999,s.109.
[311] Gökhan Yardım, "Kafkasya, Hazar Petrolleri ve Doğalgazları", 13 Aralık 2000 tarihli konferans, s.18.
[312] http://www.bilgiufku.com/baku-tiflis-ceyhan-btc-boru-hatti-ozellikleri-nelerdir html,(erişim tarihi 22.12.2017).

1 Ağustos 2002 tarihinde BTC ana ihraç boru hattının sponsorlarından biri olan BTC anonim şirketi BTC yatırım (BTC Investment) adı altında iki şirket kurmuştur. Bu gelişme ise projeye şirketlerin verdiği önemin bir göstergesidir. Hattın maliyetinin %70'i Dünya Bankası, resmi Amerikan kuruluşları ve Avrupa Kalkınma Bankası tarafından, geriye kalan %30'u ise AIOC konsorsiyumunu şirketleri tarafından karşılanmıştır.[313]

13 yıl süren çalışmalardan sonra BTC projesinin Azeri bölümü 2005 yılında sınırlı kapasiteyle açılmıştır. BTC petrol boru hattı 4 Haziran 2006'da petrol nakline başlamıştır.[314] 4 milyar dolara hazır olan, inşasının zor ve paha olması nedeniyle eleştirilere maruz kalan, petrol işletmecileri tarafından bölgelerin en politiği[315] olarak tanımlanan BTC Boru Hattı, kaynak ülke olan Azerbaycan ABD, Türkiye, Gürcistan ve diğer devletler için önemli ülke haline gelmiştir.

Bu hat ile Azerbaycan'ın Azeri-Çırağ-Güneşli yataklarından çıkartılan petrolün uluslararası piyasalara daha güvenli bir şekilde ulaştırılması amaçlandı. Bunun yanı sıra Rusya arazisinden geçmeyen bu hat Bakü petrolü üzerindeki Rus tekelini de kırarak özellikle Azerbaycan ve Gürcistan'ın Rusya'ya olan bağımlılıklarını da azalttı. Azerbaycan için bu hat tam bağımsızlık demektir. Bu hatla petrol doğrudan Akdeniz'de yer alan Ceyhan Limanı'na ulaştırıldığı için Boğazlar üzerinde yaşanan tanker trafiği de aynı zamanda azaltılmış oldu.[316]

Hattın hem kaynak çeşitliliğinin sağlanmasında hem de Rusya'ya alternatif bir yeni enerji hattı olmasında hattın önemi AB açısından büyükdür. Bu enerji hattının

---

[313] N, Pamir,"Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattında Son Durum" ,**Panorama Dergisi**, Sayı 3, 2004, s.4.
[314] U.,Kantörün, "Avrupa Birliği ve Türkiye"nin Enerji Politikaları", **Bilgesam**, 11 Mart 2010.
[315] N., Kuhneverd, "Bakü-Ceyhan Boru Hattı Pastası; Üç Hissedar Beklemede", **İran Gazetesi**, 7 Haziran 2005
[316] Ç.,Yüce, **Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2006,s.319-320.

kazandığı desteğin arkasında Rusya'nın enerji konusundaki tekelinin kırılması olduğu iddia edilebilir.[317]

b. Bakü-Grozni-Novorossiysk Boru Hattı

Rusya'nın BTC Petrol Boru Hattı'na alternatif olarak sunduğu ilk hattır.[318] Üretilen petrolünün hangi yollardan nakledileceği tartışıldığı zamanlarda, Rusya, Bakü ile Novorossiysk limanı arasında eskiden bir boru hattının olduğunu ve bu hattın hem ucuz hem de hızlı bir şekilde elde edilebilecek tek seçenek olduğunu savunarak hattın Çeçenistan arazisinden geçeceği için Çeçenistan'la da anlaşma yapmıştır.[319]

AIOC Konsorsiyumu'nun aldığı karara göre 1995 yılında Azeri, Güneşli ve Çırağ petrol yataklarından çıkarılan petrol iki yoldan Karadeniz'e ulaştırılmalıydı. Bunlardan birincisi olan Bakü-Novorosisk boru hattı, Bakü'den başlayarak, Çeçenistan (Grozni) üzerinden Novorosisk limanına ulaşarak Karadeniz'e bağlanmaktadır. Hattın uzunluğu 1400 km'dir ve 5 milyon ton\yıl kapasiteye sahiptir. 1997 yılı sonunda kullanıma açılmıştır.[320] Hattın emniyetinin olmaması ve Çeçenlerin sabotajları yüzünden Rusya bu bölgeyi bypass ederek başka projeler üretmeye başladı.

Almanya, Bakü-Novorosissky hattının inşasını desteklediğini her zaman vurgulamıştır. Çünkü bu hat ile Almanya, Karadeniz'e ulaştırılan Azeri petrolünün tankerlerle Ren-Tuna Kanalı'ndan ya da Karadeniz'in kuzeyinden geçecek yeni bir boru hattı vasıtasıyla Baltık Bölgesi'ne getirilebileceğini düşünmektedir. Ancak, ABD ve Almanya dışındaki diğer AB ülkeleri her zaman bu çizgiden uzak kalmıştır.

---

317 http://akademikperspektif.com/2014/04/02/kafkasyanin-abd-acisindan-onemi/,(erişim tarihi 24.12.2017).

318 G., Bozkurt, "Enerji Nakil Hatları ve Türkiye-Rusya İlişkileri", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt 7, Sayı 4, 2006, s.37.

319 H., Aliyev, **Dünya Siyasetinde Azerbaycan Petrolü**, Sabah kitapları, İstanbul, 1998, s.140-141

320 N.,Pamir, "Pastanın En Cazip Dilimi", **National Geographic-Türkiye**, 2002, s.40.

Almanya'nın bu hatta olan desteğinin arkasında kendi çıkarlarının olduğunu öğrenen AB ülkeleri tepkilerini bildirdier.[321]

c. Bakü-Supsa Boru Hattı

Azeri-Çırağ-Güneşli petrol yataklarından çıkarılan petrolü Rusya topraklarından geçmeyen bir yolla uluslararası pazara ulaştırabilen tek boru hattıdır. Bu özellik ile stratejik değere sahiptir. Rusya tarafından Bakü–Tiflis–Ceyhan Petrol Boru Hattı'na Rusya'nın ileri sürdüğü alternatif ikinci hattır.[322]

Bakü petrolünü Gürcistan'ın Supsa Limanı'na bu hat ile taşımak planlanmıştır. Bu hat ile Bakü'den Karadeniz'e Bakü-Novorossisky Boru Hattı ile birlikte toplam 25 milyon ton ham petrolün taşınması öngörülüyordu.[323] 926 km uzunluğa sahip bu hattın inşaası Şubat 1999'da bitmiş ve ilk petrol Nisan 1999'da Supsa'ya ulaşmıştır. Taşıma kapasitesi ise yılda 5 milyon ton'dur. AB ülkeleri bu hattın inşasına sıcak bakıyor. Çünkü AB'nin maksadı Supsa Limanı'na gelen boru hattını Ukrayna'nın Odessa Limanına kadar uzatarak Odessa-Brodi-Kdansk boru hattı ile birleştirmek ve buradan da petrolü Avrupa'nın kuzeyine taşımaktır.[324] Bu hattın inşasının bölge ülkeleri için önemi ise Rus tekelinin kırılmasıdır. Ancak Türk Boğazları bu boru hattının karşısında engel olarak kalmaktadır. Çünkü petrol nihayetinde Türk Boğazlarından geçeceği için her zaman boğaz sorunlarıyla karşılaşacaktır.[325] Ancak bu hat BTC'nin faliyete geçmesinden sonra 2006 yılında kapsamlı bakım yapılmak üzere uzun bir süre hizmet dışı kalmıştır. Bir süre tekrar kullanılmaya başlasa da Güney Osetya'da ortaya çıkan

[321] Ç.,Yüce, a.g.e.,s.16.
[322] O.,Aras, **Azerbaycan'ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi**, İstanbul, Der Yayınları, 2001,s.197.
[323] Ç.,Yüce, a.g.e.,s.329.
[324] M.,Bilgin**, Avrasya Enerji Savaşları**, IQ Kültür Sanat Yayınevi, 2005, s.281.
[325] Ç.,Yüce, a.g.e.,s.331.

olaylardan dolayı BP Şirketi 12 Ağustos 2008'de güvenlik nedenleri ile sevkiyatı durdurmuştur.[326]

2. Doğalgaz Boru Hatları

a. Bakü-Tiflis-Erzurum Boru Hattı

Bu hat Türkiye'nin doğal gaz artan talebini karşılamak için planlanmıştır. Azeri gazının Türkiye'nin kuzeydoğu bölgesine ulaştırılması hedeflenmiştir. Buna ek olarak, doğu-batı ekseninde Avrupa'ya bir uzanma da düşünülmüştür. Ancak, bu daha fazla kapasite gerektirecektir. Bakü-Tiflis-Erzurum gaz hattının inşaasına BTC petrol boru hattının Azerbaycan ve Gürcistan bölümlerinin birleştirildiği 16 Ekim 2004 tarihinde başlanmıştır. Azerbaycan'ın Şahdeniz yatağından çıkarılan doğal gazın Gürcistan topraklarından geçerek Erzurum'a taşınması öngörülmüştür. Bu hat BTC petrol boru hattına paralel olarak yapılmıştır.

Hattın Türkiye'ye düşen kısmının yapım ve işletme sorumluluğu BOTAŞ'a aittir. Azerbaycan'dan nakledilecek gaz Gürcistan-Türkiye sınırından Türkiye'ye 225 km'lik bir hatla taşınarak bağlantı noktası olan Erzurum Horasan'a ulaşması planlanmaktadır.[327] Türkiye'de yer alan Kars ve Ardahan illerin doğalgaz ihtiyacını karşılamak için yaklaşık 225 km'lik bir yol belirlenmiştir. Belirlenen yol için jeolojik risk raporu hazırlanmıştır.

Bu hattın 3 Temmuz 2007 yılında faaliyete geçmesiyle hem Hazar Geçişli doğal gaz boru hattı projesinin ilk adımı oldu,hem de gelecekte Avrupa pazarına gazın Türkiye üzerinden taşınmasının önünü açarak dünyadaki önemini arttırdı.Bu hat

[326] N.,Pamir, "Kafkasyadaki Gelişmelerin Enerji Boyutu", **Cumhuriyet Enerji**, Cilt 1, Sayı 9, 30 Eylül 2008, s.6.

[327] T.C.Dışişleri Bakanlığı, "Doğu-Batı Enerji Koridoru: 2 Tamam 1 Eksik", http://www.mfa.gov.tr/dogu-bati-enerji-koridoru_-2-tamam-1-eksik.tr.mfa, (erişim tarihi 22.11.2017).

sayesinde Türkiye doğu ve batı arasındaki enerji koridorlarından başka dünyada enerjinin dengede tutulmasına yardımcı olan kuzey-güney-batı ekseninde yeni bir koridorda işbirliğine yönelik politikalar geliştirmektedir. Bu hat aynı zamanda Türkiye'nin doğal gaz kaynaklarını çeşitlendirecek ve Rusya'ya olan bağımlılığınını da azaltmış olacaktır.[328]

b.Nabucco

3300 km uzunluğunda yapılması planlanan[329] Nabucco Projesi enerji alanında Avrupada eneji için hayata geçirilecek en önemli projelerden biridir. Nabucco Boru Hattı Projesi ile Rus doğal gazına alternatif olan Hazar ve Orta Doğu doğal gazının Avrupa'ya nakledilmesini öngörüyor.[330] Avrupa Komisyonu tarafından desteklenen 4.4 milyar dolarlık Nabucco Projesi'nde, doğal gazın Orta Asya'dan Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan üzerinden Orta Avrupa'ya taşınması planlanıyor.Rusya'da o dönemde Devlet Başkanı olan Putin ise Avrupa'nın aşırı derecede Rus enerjisine bağımlı olması iddialarını kabul etmeyerek, gerekirse yeni pazarlar aramak için enerji hatlarının yönünü Batı'dan Doğu'ya değişebileceğini söylemiştir.

Nabucco'nun ortakları olan, BOTAŞ, Bulgargas, Transgas, RWE, MOL ve OMV Gaz şirketlerinin Haziran 2005 tarihinde Viyana'da baş tutan Nabucco çalışma şirketi genel kurul toplantısında "Ortak Girişim Anlaşması" imzalanmıştır.[331] Hazar ve Ortadoğu doğal gazının Avrupa'ya taşınması için Türkiye, Bulgaristan, Romanya,

[328] https://az.wikipedia.org/wiki/Bak%C4%B1-Tbilisi-Ceyhan_neft_k%C9%99m%C9%99ri,(erişim tarihi 04.02.2018).
[329] A., Akçakoca " Nabucco'yu Gerçekleştirmek Kolay Olmayacak", **Zaman**, 25 Şubat 2009.
[330] A.,Somuncuoğlu, "Rusya'da Batıcı Siyaset Olasılığı Kalmadı", **Strateji,** Cilt 4, Sayı 193, 2008,s.8.
[331] Uluslararası Gündem , "NABUCCO Doğal Gaz Boru Hattı Projesi", http://uluslararasigundem.com/nabucco-dogal-gaz-boru-hatti-projesi/, (erişim tarihi 25.12.2017).

Macaristan, Avusturya ve Almanya'nın desteklediği Nabucco Projesi'ne Avrupa Birliği'nin finansal yardım sağlayacağı bildirilmiştir.[332]

Rusya, Hazar doğalgazını Avrupa'ya taşıması planlanan Nabucco Doğal Gaz Boru Hattı'nın bir şekilde gerçekleştirilmemesinin esas nedeni olarak gösteriliyor. Buna gösterilen gerekçe ise Rusya'nın Güney Akım Doğalgaz Boru Hattı Projesi'nin Nabucco'yu üsteleyebilecek olmasıdır. Ancak Nabucco ile ilgili sorun, Avrupa pazarının Rus gazıyla doldurulması değil, bu boru hattının doldurulması için doğal gazın olup olmamasıdır. Bu sorunun en önemli nedeni, AB'nin enerji konusunda etkisiz kalmasıdır. AB'nin doğal gazı sağlamasındaki gücü, Rusya ve ABD politikalarının üstesinden gelmek için yeterince güçlü değildir. Öte yandan Doğu-Batı enerji koridorunu destekleyen ABD, bir taraftan da Türkmen gazının batıya doğru değil, güneye (Transafgan Projesi) doğru taşınmasını istemektedir. Ayrıca Hazar'dan geçen boru hattının gerçekleşmemesinin en önemli nedeni, ABD'nin bu projeye sadece sözde destek olması iddialar içinde gösterilebilir.[333] Nitekim Nabucco Projesi'nde Hazar'ın statüsü ile ilgili sorunlar olduğundan dolayı, proje sahipleri de bu bölgeye enerji sarfetmiyor, Mısır, İran, İrak, Azerbaycan gazı ile hattı doldurma alternatifleri üzerinde yoğunlaşmıştılar. Birincil kaynak olarak Azerbaycan'ın Şahdeniz 2 yatağı olacağı düşünülmekteydi. Ancak bu yatağın gücü hattın yalnızca dörtte birini doldurmaya yetiyordu. Azerbaycan hariç Kazakistan ve Türkmenistan Avrupalı yetkililerin henüz aktif olarak faaliyet göstermedikleri için enerjilerini Rus ve Çin pazarlarında değerlendireceklerini bildirmişler.[334] Eğer Nabucco Projesi tamamlanırsa Avrupa Birliği'nin enerji güvenliği için öndegelen enerji koridorlarından biri olacaktır. Rusya'ya

[332] A.,Sandıklı, " Doğalgaz Boru Hatları Projelerinde Büyük Oyun: NABUCCO, Güney Akım, SEEP ve TANAP", http://www.bilgesam.org/incele/256/-dogalgaz-boru-hatlari-projelerinde-buyuk-oyun--nabucco--guney-akim--seep-ve-tanap/#.WkFrgVVl_IU,(erişim tarihi 11.03.2018).
[333] A.,Somuncuoğlu, "Küresel Güçler Karadeniz'de Çarpışıyor", **Strateji**, Cilt 4, Sayı 158, 2007, s.13.
[334] A.,Akçakoca, a.g.e.

bağımlılığı sonlandırmak için alternatif kaynakları ve transit rotaları kullanmak son derece önemlidir.[335]

Nabucco öncekiler gibi, Batı Nabucco siyasi ve ekonomik engelleri ele almak zorunda. İlk olarak, mevcut gaz temini böyle bir proje oluşturmak için yeterli değildi. İkincisi, Batı Nabucco'nun maliyeti (8,47 milyar $) TAP'ın maliyetinden(5,62 milyar $) daha çok oldu, ek olarak, TAP maddi olarak SOCAR tarafından desteklenmektedir. Dahası, TAP uzunluğu Batı Nabucco 1329 km yerine sadece yaklaşık 800 km oldu, ve geçiş tarife önerisi TAP için 100 km başına 3.85 $ olarak Nabucco Batı tarafından teklif edilen 100 km başına 4,35 $'dan daha ucuz oldu. [336]

Üçüncüsü, Batı Nabucco, Güney Akım projesi ile doğrudan tamamlanmaya girdi ve doğrudan Gazprom ile finanse edildi. Buna rağmen, Güney Akım projesi, Üçüncü Enerji Paketi uygulaması sayesinde tedarikçi tarafından tam kontrolün önlenmesiyle ve üçüncü kişilere erişimi açmasıyla, AB tarafından yavaş yavaş kullanımdan kaldırıldı. Sonunda, Güney Koridoru ihracat pazarını çeşitlendirmek ve Türkiye ile olan bağını güçlendirmek için Avrupa projesi bir Azeri projesine dönüş olarak önerilmiştir.

c. Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı-TANAP

Azerbaycan ve Türkiye arasındaki en büyük enerji projelerinden biri olan TANAP 25 Ekim 2011 tarihinde imzalanmıştır. Azerbaycan'ın Şahdeniz 2 yatağından çıkarılan doğalgazın bu boru hattıyla, Gürcistan ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaştırmayı amaçlayan kapsamlı bir projedir. Toplam uzunluğu 1.850 km'dir. Boru hattının Türkiye'deki kısmı Ardahan'dan başlayıp Edirne'de bitecekdir. Projenin

[335] A., Yavuz Şir, "Türkiye Nabucco'dan Çekilir mi?", http://orsam.org.tr/orsam/DPAnaliz/12063?dil=tr, (erişim tarihi 30.12.2017).
[336] P., Micco, "The changing pipelines, shifting strategies: Gas in south-eastern Europe, and the implications for Ukraine", Policy Department, **European Parliament**, 2015, http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/549053/EXPO_IDA(2015)549053_EN. Pdf, (erişim tarihi 16.01.2018).

gerçekleştirilmesi için kurulmuş TANAP Doğal Gaz Anonim Şirketi'nde SOCAR %58, BOTAŞ %30, BP %12 hisse sahibi olmuştur.[337]

Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in teşebbüsü ile gerçekleştirilen Trans-Anadolu projesi ile ilerki dönemlerde "Şahdeniz", "Abşeron" ve "Ümid" doğalgaz yataklarından üretilen gazın Avrupa'ya nakli planlaştırılıyor. TANAP'ın bir devamı olarak düşünülen Trans Adriyatik Boru Hattı (TAP) projesi de Avrupa'nın enerji güvenliği için büyük önem taşımaktadır. Uzunluğu 870 km olan TAP, TANAP'la birleşerek Yunanistan ve Arnavutluk üzerinden Adriyatik Denizi yoluyla İtalya'ya ulaşacaktır. Güneydoğu Avrupa'nın gaz ihtiyacını karşılamayı hedefleyen TAP, Avrupa ülkelerinin enerji piyasasında ciddi bir yer tutacaktır.[338] İnşaat işlerinin tamamlanmasının ardından 12 Haziran 2018 yılında TANAP'ın açılışı gerçekleşti.

TANAP projesi Avrupa ülkelerinin bağımsız enerji politikası yürütebilmelerine yardım etmektedir. TANAP, aynı zamanda, Türkiye'ye de Rusya ve İran'a olan gaz bağımlılığını azaltması için avantaj sağlayacaktır.

17 Mayıs 2016 tarihinde Selanik'te TAP projesi ile ilgili bir görüşme gerçekleştirilmiştir. TANAP ile birleşecek olan TAP projesi, ilk etapta Avrupa'ya 10 milyar metreküp gaz getirmeyi hedefliyor. Trans Adriyatik Boru Hattı(TAP), Türkiye ve Yunanistan'ın sınırında yerleşen Kipoi'de TANAP'la birleştirilecektir. Toplam 878 km uzunluğundaki TAP'ın ise 2020 yılında faaliyete geçmesi bekleniyor.[339]

Şahdeniz 2 yatırım anlaşmasının imzalanması, Azerbaycan için büyük bir gelişme olmuştur. Hem ekonomik hem de politik açıdan oldukça büyük önemi olan Şahdeniz projesinin hedefi, Kafkasya-Balkanlar, Kafkasya-Güney Avrupa, Hazar Havzası ve Avrupa arasındaki ticari iş birliğini genişletmektir. Gaz nakline 2019 yılında

[337] H., Sak ve A.,Zengin, "Uluslararası Doğalgaz Boru Hattı: Türkiye'nin Doğal Gaz Ticareti Açısından Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı ve Trans Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı Projelerinin Değerlendirilmesi", **İstanbul Ticaret Üniversitesi**, s. 5-6.

[338] "Azerbaycan Respublikası Dövlet Neft Şirketinin 2013-cü İlde Teserrüfat Fealiyyeti Haqqında Hesabat", http://socar.az/socar/assets/documents/az/socar-annual-reports/illik-hesabat2013az.pdf, (erişim tarihi 03.12.2017).

[339] TRT Azerbaycan, "Azerbaycan Gazını Avropaya Çatdıracaq Trans-Adriatik Boru Kemerinin-TAP-ın Temeli Qoyulub", 18.05.2016.

başlanan ilk aşamada yıllık olarak 10 milyar metreküp doğalgazın Güney Avrupa'ya, 6 milyar metreküp doğalgazın ise Türkiye'ye taşınması planlanmaktadır. Şahdeniz 2 projesinin toplam değeri 45 milyar dolardır.[340]

d. Güney Doğalgaz Koridoru

"Güney Doğalgaz Koridoru" "Şahdeniz-2" çerçevesinde çıkarılan doğalgazın Hazar denizinden Türkiye'ye, oradan da Avrupa'ya nakledilecek 3500 kilometrelik en büyük ve global enerji güvenliği projesidir.Azerbaycan gazının dünya pazarına naklini gerçekleştiren ve Avrupa Birliği için öncelikli enerji projelerinden biri olan "Güney Doğalgaz Koridoru"nun hisselerini "Şahdeniz-2", Güney Kafkasya Boru Hattının genişletilmesi, Trans-Anadolu Boru Hattı(TANAP) ve Trans-Adriatik Boru Hattı(TAP) projeleri oluşturuyor.[341]

Doğu ve Güney Avrupa'nın, önemli ölçüde rus gazına bağımlı olmaları Batı ülkelerinin egemen ve bağımsız politikalar yüretebilmesini engellemektedir. AB'nin Güney Koridoru'nu desteklemesiyle, özellikle Batı ülkeleri üzerindeki rus baskısının azalması ve başta Kazakistan ile Türkmenistan olmak üzere Hazar devletlerinin Avrupa gaz pazarlarına tekbaşına erişimi sağlanmış oldu.

2011'de AB ile Azerbaycan arasında Güney Gaz Koridoru Deklarasyonu'nun imzalanmasından sonra, şimdilik bu aşamada Güney Koridor'un yegane gaz tedarikçisi olan Azerbaycan'ın rolü AB ile diğer gaz üreticilerin arasında bağlantı noktası olması nedeniyle oldukça artmıştır. Bundan başka ülke doğal gaz boru hattı zincirinde ulaştırma altyapı çalışmalarının öncüsü olarak değerlendirilmektedir. Planlanan genişlemenin ardından, Güney Kafkasya Boru Hattı (SCP), I. ve II. Şah

[340] A.,Hasanov, **Hazar-Karadeniz Havzalarıyla Güney Kafkasya'nın Jeoekonomik Karakteristiği ve Azerbaycan'ın Yeni Petrol Politikası,** İstanbul, Ötüken Yayınları, 2016, s.67.

[341] F.,Aydınlı, "Avropanin enerji gələcəyi Cənub Qaz dəhlizi yeni imkanlar və perspektivlər", https://www.academia.edu/31723288/Avropanin_enerji_g%C9%99l%C9%99c%C9%99yi_C%C9%99nub_Qaz_d%C9%99hlizi_yeni_imkanlar_v%C9%99_perspektivl%C9%99r, (erişim tarihi 31.12.2017).

Deniz gazı (SD I ve SD II) ve gelecekte Azerbaycan'ın sahil boyu bölgesinde çıkartılacak gaz (2025'ten ihraç edilebilecek 35 milyar metreküp ilave gaz) bölgedeki gaz kaynaklarını, ayrıca uzun vadede Türkmenistan ve Kazakistan'dan gelen gazı taşıyacak potansiyele sahiptir. Bunun için Azerbaycan, stratejik önemi büyük olan Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) projesini başlattı.

Avrupa piyasasında boru hattı zinciri boyunca iki ayrı istikametde planlanan, iki rakip boru hattı bulunuyor: Nabucco ve Trans-Adriyatik Boru Hattı.

18 Ocak 2013'te SD ortakları ile Nabucco arasında finansman ve işbirliği konusunda iki anlaşma imzalandı. Bu anlaşmalar, nihai karar verilmeden önce Uluslararası Nabucco Şirketi'nin yaptığı çalışmaların ortak finansmanını ve yönetimini sağlayacaktır.

III. Güney Enerji Koridoru'nun Önemi

Güney Gaz Koridoru ortak olarak enerji tedarikçilerini çeşitlendirmek için Avrupa Birliği tarafından, faiz projesi olarak tanımlanıyor. Proje, Hazar kaynaklarının kilidini açarak Rus gazına olan talebi azaltarak Hazar kaynakları'nın Avrupa Pazarının içine aktarımını sağlar. İlk adım, bir petrol boru hattı olmasına rağmen, Bakü-Tiflis-Ceyhan'ın gelişmesiydi, siyasi anlamı, küresel pazara ulaşmak için ilk defa Rus topraklarınının yanından geçmekti. ABD ve AB kuvvetle, Azeri bağımsızlığından bu yana, "doğrudan" Avrupa pazarına ulaşmış olan projeleri , Hazar bölgesinde Rus enerji etkinliğini görmezden gelerek desteklemiş oldu.

Çeşitli nedenler, Güney Koridoru fikrini oluşturmak için AB'nin desteğini arttırdı. Birincisi, Koridor sağlanacak ve doğal gaz verimini güvenceye almak için gaz zengini olan Hazar Denizi Havzası'ndan, yeni bir rota yaratacaktır. Buna ek olarak, Güney Koridoru, Doğu Akdeniz ve Irak'tan doğalgaz boru hattlarının birleştirilmesine fırsat verecektir. İkincisi, AB'ye yönelik enerji hattı projelerine yeni rekabet açar.

Üçüncüsü, Avrupa gaz talebinin, gelecekteki kömür ve hatrı sayılır miktarının, nükleer enerji karışımından elimine edilerek artması, böylece doğalgaz," yenilenebilir enerji karışımı" için ideal olarak sabitlenmesi bekleniyor. Kısaca, Güney Koridoru Güney Kafkasya'yı Avrupa-Atlantik topluluğu'na daha da yakınlaştıracaktır. Ayrıca, Türk pazarında başka bir tedarikçi tanıtılacak ve hem AB hem de Türkiye için, gaz fiyatını düşürecek bir "doğalgaz ticareti noktası"na zemin hazırlayacaktır.[342]

Anlaşıldığı üzere, Azerbaycan, Avrupa çeşitlendirme projesini gerçekleştirmeye katkısı bulunanabileceği hedeflenen ülke olarak tanımlanmış oldu. Rusya'yı İran'a bağlayan (İran Körfezi'ni bilerek) Kuzey ve Güney, ve Batı (İpek Yolu) ile Doğu, ama her şeyin üzerinde, Azerbaycan,Hazar ve Orta Asya enerji kaynakları için "mantar" dır. Böylece, Güney Koridoru kavramı Nabucco fikri ile Avrupa kurum tesislerinde mevcut olmaya başladı. Nabucco projesi,boru hattının inşası üzerinden protokol ile Avusturya'ya Azeri gazını getirmek niyetiyle, 2002 yılında Viyana'da doğdu. Protokol, OMV (Avusturya), MOL (Macaristan), Bulgargas (Bulgaristan), Transgaz (Romanya) ve BOTAŞ (Türkiye) başkanları tarafından imzalandı. İlk fikir Rus enerji bağımlılığını azaltmak için özellikle Doğu Orta Avrupa'da 55 ülkede, Avrupa pazarına, İran, Irak ve Azerbaycan'a doğal gaz rezervlerini getirmekti. Nabucco taşıma kapasitesi o tarihte 31 milyar metreküptü , Avrupa gaz tüketiminin yaklaşık %7'si idi, ve yeni gaz kaynaklarının mevcudiyeti için 40 ila 50 milyar metreküpe ulaşılabilirdi. Nabucco'nun uzunluğu yaklaşık 3,800 km idi.[343] Nabucco projesi için müzakerenin yavaş ilerlemesi ve gerçekleşmesinin engellenmesi göz önüne alındığında, Azerbaycan'ın Devlet Enerji Şirketi SOCAR ve 2011 yılında Türk devlet boru hattı operatörü BOTAŞ TANAP projesini teklif etti. TANAP projesi Güney Koridoru'nda bir oyun değiştirici oldu ve

[342] D.,Koranyi, "The Southern Gas Corridor: Europe's Lifeline?", **IAI Working Paper**, Sayı 14, 2014.
[343] R.,Dudau, "The Southern Corridor and the EU Energy Security",ed. Efgan Nifti, **Caspian Strategy İnstitute**, Istanbul, Sayı 5, 2013.

şimdiki SGC'nin gerçekleşmelerine ilk adım oldu. Sonuç olarak, Nabucco birliği, yeni bir Nabucco sürümünü önerdi.

Şu anda, Güney Gaz Koridoru üç ana boru hattı projesi tarafından oluşuyor: Güney Kafkasya Boru Genişlemesi (GKBG),Trans Anadolu Boru Hattı (TANAP) ve Trans Adriyatik Boru Hattı (TAP). İlk adım, Şah Deniz II'nin gaz çıkışı GKBG'nin içine 16 milyar metre küp akacak. Aynı yolu biraz sadece genişleme modeli olan SCP takip edecektir. Sonuç olarak, SCP yılda 20'den fazla milyar metre küp kapasiteli Türkiye'deki TANAP boru hattı ile bağlanacaktır.[344]

Proje Haziran 2018 tamamlanmıştır. Kapasitesi hakkında gelişiminin ilk aşaması, 2023 yılına kadar 24 milyar metreküp genişletilmesi beklenen, (ikinci aşama) ve 2026 yılı için 31 milyar metreküp ve (üçüncü aşama) gerekli ek bir kompresör istasyonu ile birlikte, 16 milyar metreküp öngörülmektedir.Proje geliştirmenin birinci aşamada olduğu dikkate değer bir gerçektir, TANAP'ın Marmara Denizi geçtikten sonra iki kola ayrılacağı bekleniyordu, biri TAP'a ve birdiğeri Kırklareli aracılığı ile Bulgaristanaydı. Azerbaycan pazarı stratejisindeki değişimler sebebiyle, Bulgar bölümü aşamalı olarak azaltıldı.[345] Yine de, TANAP, çok taraflı bir proje olan Nabucco aksine, Azerbaycan ve Türkiye arasında ikili bir projedir. TANAP ayrıca Azerbaycan'ın enerji politikasının ek bir unsurdur. Birincisi, Türkiye'de ulaşım altyapısı sahibi olarak ve üzerinde bir kontrol sağlayarak, geçiş risklerini azaltma, arz güvenliği sağlama. İkincisi, TANAP Azerbaycan'ın sadece enerji üreten bir ülke olmadığını göstermektedir. Aynı zamanda uluslararası alanda ortaya çıkan enerji şirketi olarak bir statü

[344] BP 2017, ”Azeri-Chirag-Deepwater Gunashli”, http://www.bp.com/en_az/caspian/operationsprojects/ACG.html, (erişim tarihi 19.03.2018).

[345] TANAP Project’s Executive Summary of ESIA and Supporting Environmental and Social Safeguard Documents , “TANAP”, https://www.miga.org/Documents/SPGDisclosures/TANAP%20Executive%20Summary%20of% 20 ESIA%20and%20Supporting%20Environmental%20and%20Social%20Safeguards.pdf, (erişim tarihi 02.02.2018).

kazanıyor.[346] TANAP, Azerbaycan'a, TANAP'a herhangi bir miktar Azeri gazı akma olasılığıyla beraber, Avrupa'daki doğal gazdan kendisi için ulaşım altyapısına sahip olma olanağı sağlar. Son gözlem daha fazla jeopolitik ağırlığa sahiptir çünkü SGC Avrupa'ya Hazar Bölgesi'nden gaz taşımanın mümkün olabileceği ilk proje olacaktır.

TAP projesi 2019 yılında İtalya aracılığıyla Avrupa'ya 10 milyar metre küp doğalgaz taşıyacağı öngörülmektedir. Türk-Yunan sınırında Kipoi'de başlayan, Arnavutluk'u geçen ve İtalyan gaz şebekesi Snam Rete Gas'ın bağlandığı Melendugno kadar San Foca İtalyan sahiline yaklaşan, boru hattı uzunluğu 878 km olacak. Üstelik, TAP'ın özelliklerinden biri, boru hattının "fiziksel ters akım" olmasıdır. İtalya'da gaz sağlayan bölgeden gaz taşımak için enerji kesintileri veya daha fazla boru hatlarının gerekliliği halinde Güney Doğu Avrupa'ya saptırılmasına izin verilir.[347]

SGC'nin temelde TANAP Projesi'nin gelişimi sayesinde doğduğunu söyleyebiliriz. TANAP'ı kurmak için yapılan "Azerbaycan girişimi" olmadan ve AB alternatif bir proje bulmadan Nabucco Projesini hala desteklediği için SGC'nin olmaması gerekirdi. Temel olarak, SGC'nin evrimi üç olguyu yansıtıyor. Birincisi, Nabucco ve Güney Koridoru, Avrupa çeşitlendirme temelli enerji politikasının bir parçasıydı, ancak SGC'nin gerçekleştirilmesi, bilhakis Azerbaycan'ın, TANAP Projesini önerdikten sonra gerçekleşti. AB ile ilgili olarak, SGC'nin çok siyasi anlamı vardır: ilk defa Hazar Denizi'ndeki enerji kaynakları, Avrupa'ya doğal gaz iletiminde uygulanacak ve Rus nüfuzunun-bölgesinin talep edilen noktalarından geçilip, bu bölgenin istikrara kavuşturulması çalışılacaktır. İkinci olarak, SOCAR'ın uluslararası arenadaki diğer uluslararası enerji şirketleri ile rekabet edebilmek için hazır bir olgun ulusal şirket olarak ortaya çıkmıştır. SGC'deki rolü ve Yunan aktarma şirketindeki hisselerin satın

[346] S.,Mammadova, "Azerbaijan's energy policy: Natural Gas Supply to Europe" ,https://www.academia.edu/3302870/Azerbaijan_s_energy_policy_Natural_Gas_supply_to_Europe_, (erişim tarihi 22.03.2018).
[347] TAP, "TAP's shareholders", https://www.tap-ag.com/aboutus/our- shareholders (erişim tarihi 12.01.2018).

alınması, SOCAR'ın uluslararası Pazar'da yer alması ve esasen en etkili şirketlerden biri olması konumunu kanıtladı. Üçüncüsü, Azerbaycan liderliği, özellikle de Cumhurbaşkanı İlham Aliyev Azerbaycan'ın bir devlet olarak, hızlı büyümesinde ön ayaklık etti. Başkan Aliyev, TANAP Projesinin geliştirilmesi ve stratejik planlamasında bizzat yer aldı.[348]

TAP seçimi, SOCAR'a Yunanistan'da (DESFA boru hatları aracılığıyla tüketicilere doğrudan erişim), Bulgaristan'da (inter konektör Yunanistan-Bulgaristan üzerinden planlanan,DESFA üzerinden bir hissedar olan SOCAR'a) ve Arnavutluk'ta (gaz kullanılan ve boru hattı ızgarası olan, ancak SOCAR'da bu durumu değiştirmek için hazır görünen) Balkan gaz piyasalarına odaklanmayı sağlayacak.[349]

Gelecekte Balkan Devletleri - Arnavutluk, Karadağ, Bosna-Hersek ve Hırvatistan'ın TAP'tan çok yararlanabileceği ileri sürülmektedir. Nabucco projesi başarısız olmasına rağmen, doğal gaz Yunanistan-Bulgaristan ve Bulgaristan-Romanya arası konektörler inşa ederek Orta Avrupa teslim edilebilir ve daha sonra gaz mevcut Macar-Romen arası bağlayıcı aracılığıyla Macaristan'a teslim edilebilir.[350]

Günther H. Oettinger'in yaptığı açıklamaya göre, Avrupa için, Şah Deniz Konsorsiyumu kararı ile Avrupa'nın enerji kaynaklarının, gelecekteki güvence terimleri açısından gerçek bir eşik aşılmıştır. Gerçek şu ki, 2020 yılında daha çok gaza ihtiyaç duyacağız ve Hazar gazı bu ihtiyaca iyi yanıttır. Daha da önemlisi Tap ve Nabucco arasında seçim Güney Koridoru'nu açıyor. Gaz; AB'ye girdiğinde, etkili ve gerekli

[348] "Cenub Gaz Dehlizi", https://apa.az/iqtisadiyyat-xeberleri/senaye-ve-energetika/kohne-qitenin-yeni-kemerleri-cenub-qaz-dehlizi-tehlil.html (erişim tarihi 22.04.2018).

[349] V., Socor, "TAP Gas Consortium Looks at Markets from Bulgaria to Britain", http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=41142#.UfzKK9Knepb,(erişim tarihi 29.04.2018).

[350] Natural Gas World, "Preference for Trans Adriatic Pipeline does not mean Azerbaijan gives up plans to supply gas to Bulgaria", http://www.naturalgaseurope.com/azerbaijan-plans-to-supply-gas-to-bulgaria?utm_source=Natural+Gas+Europe+Newsletter&utm_campaign=6d0a6f330c-RSS_EMAIL_CAMPAIGN&utm_medium=email&utm_term=0_c95c702d4c-6d0a6f330c-303885749, (erişim tarihi 22.03.2018).

altyapıya sahip, enerji iç pazarı işleyen mekanizması ile, gerekli altyapı ve ters akıntı yerleriyle, Avrupa'da her hangi bir yere taşınabilir.[351]

A. Rusya'nın Rolü

Güney Koridoru'na karşı: Rusya için riskler, 2002 ve 2003 yıllarında üç önemli bildiri ile büyük ölçüde arttı. Nabucco doğalgaz boru hattı,Türkiye-Yunanistan-İtalya (ITGI) doğalgaz boru hattı, ve Trans Adriyatik Boru Hattı (TAP) Hazar Denizi ve muhtemelen İran'dan Türkiye üzeri Avrupa'ya gaz ithal etmek için her şey planlandı. Bu projelerin hepsi doğal gaz kaynaklarının çeşitlendirilmesi yoluyla Avrupa'nın enerji güvenliğinin artırılması için anahtar olarak destekçileri tarafından lanse edildi.

Önerilen üç boru hatlarından, Nabucco boru hattı, Rusya için en büyük tehdit idi, çünkü uzun mesafeli olması amaçlanmıştı, büyük çaplı boru hattı, Gürcistan ve İran ile Türkiye'nin sınırlarından Baumgarten, Avusturya gaz terminaline yılda 31 milyar metre küp gaz verebilirdi. Nabucco ayrıca bu projelerden ilk önerilecek olanıydı, Şubat 2002'de, ve Haziran 2002'de Avusturya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan ve Türkiye ile bağlantısı olan beş devlet şirketleri proje üzerinde işbirliği için bir anlaşma imzaladılar.[352]

Bu zamana kadar, Azerbaycan; Şah Deniz sahilden biraz uzakta gaz alanına ve Güney Kafkasya Boru Hattı yapımında, sondaj kuyusuna devam edildi; 2006 yılı sonuna kadar gaz üretimi başlamıştı ve boru hattı tamamlandı. Temmuz 2007'de, Şah Deniz gazının akımları Türkiye'ye ulaştı ve Kasım 2007'de bu alanın daha derin

---

[351] Günther H. Oettinger, "Shah Deniz Decision: More Gas for Europe", http://www.naturalgaseurope.com/shah-deniz-decision-oettinger?utm_source=Natural+Gas+Europe+Newsletter&utm_campaign=7514d63044-RSS_EMAIL_CAMPAIGN&utm_medium=email&utm_term=0_c95c702d4c-7514d63044-303885749, (erişim tarihi 20.03.2018).

[352] Gulf Oil and Gas , "Nabucco Gas Pipeline Project", 2016, http://www.gulfoilandgas.com/webpro1/projects/3dreport. asp?id=102885,(erişim tarihi 26.02.2018).

yapısında yüksek basınçlı gazın, yeni bir önemli rezervuar üretimin daha da genişlemesi ve daha büyük gaz hacmi için, gazı simgeleyen bir fırsat keşfedildi.[353]

Her üç boru hattı projeleri de Rusya'nın Ukrayna'ya doğalgaz sevkiyatında kesimin takibiyle AB'den siyasi destek kazandı. AB Norveç, Rusya ve Kuzey Afrika'dan doğalgaz nakli koridorlarına ek olarak dördüncü enerji koridoru oluşturdu ve Avrupa'ya gaz kaynaklarını çeşitlendirme çabasının bir parçası olarak üç projeye öncelik verdi. Nabucco ve ITGI özel finansman için nitelendirilerek, Eylül 2006'da Avrupa Parlamentosu tarafından yapılan kararda belirtilen koşullarda ortak Avrupa çıkar projeleri olarak seçildi.[354] Aynı ay, AB'nin Nabucco koordinatörü Jozias van Aartsen, proje için Komisyon'un politik desteğinin yükselmesinin altını çizdi.[355] Her üç projenin doğalgaz alımlarında Azerbaycan ve Şahdeniz konsorsiyumu ile müzakereleri hızlandırıldı.

Moskova görünüşe göre, AB destekli Güney Gaz Koridoru'yla uğraşmak zorunda olacak bir gerçeklik olduğuna inanmaktadır, ve şu anda kendi koridorunu kurarak rakip üzerinde duruyor. TAP ve Trans Anadolu Boru Hattı (TANAP) Güney Gaz Koridor'una eklendi, zeminde yeterli gerçekler ile projenin tamamlanacağına güven sağlamak için kuruldu. Bu gerçekler büyük şirketlerin, AB, ABD ve diğer hükümetler tarafından desteğini içermektedir; imzalanmış satın alma sözleşmeleri ve diğer mali arkalık; TANAP ve TAP boru hatları üzerinde büyük inşaat ilerlemesi; ve Güney Kafkasya Boru Hattı kapasitesinin genişlemesi. Bir eksik eleman, Yunanistan'dan TAP boru hattının deniz altı bölümünün İtalya'da bir iniş noktasının çözünürlüğüdür.

---

[353] BP, "Shah Deniz Project Timeline", https://www.bp.com/en_az/caspian/operationsprojects/Shahdeniz.html,(erişim tarihi 12.11.2018).

[354] Official Journal of the European Union, "Decision No. 1364/2006/EC of the European Parliament and of the Council" , 2006, http://ec.europa.eu/ten/energy/legislation/doc/2006_09_22_ten_e_guidelines_2006_en.pdf,(erişim tarihi 27.12.2017).

[355] European Commission press release ,"Nabucco Pipeline and Security of Supply" , 2007, http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-07-531_en.htm?locale=en,(erişim tarihi 19.12.2017).

Rusya dikkatini ilk olarak Güney Akımı'na ve daha sonra Türk Akımı üzerindeki Güney Koridoru'ndaki kilit projeye odakladı. Güney Akım'ı 2007'de başlatılmıştır, aynı yıl Azerbaycan Türkiye'ye Şahdeniz gazının ihracını başlattı. Güney Akım projesinde Rusya kıyılarından Bulgaristan'a Karadeniz altından uzanan, her biri yılda 15.75 milyar metre küp kapasiteli olmak üzere dört boru hattının inşası planlandı. Avrupa'da Bulgaristan'nın ötesinde çeşitli kara yolları tartışıldı ve Rusya, en az yedi Avrupa ülkesi ile hükümetlerarası anlaşmalar imzaladı.[356]

Aralık 2014 yılında, Moskova, Güney Akım'dan Türk Akım'ına döndü,çünkü Güney Akım'da yer alan Rusya ve ortakları AB enerji yasa ve yönetmeliklerin gereksinimlerini karşılamada başarısız oldu ve Rusya ile Türkiye arasındaki siyasi ilişkiler, Suriye'de bir bombalama ve onun dönüşünde bir Rus savaş uçağının Türkiye tarafından düşürülmesi sonucunda oluşan gerginlik bir süre sonra çözüldü. Türk Akım'ı yılda her biri 15,75 milyar metre küp kapasiteli iki boru dizeyine sahip olacaktır. Boru hattı, Türkiye'nin batı kıyısında Kıyıköy yakınlarında yüzeye çıkacak ve kıyıdaki bir bölümü Türkiye ile Yunanistan arasında bir sınır kapısına kadar uzanacaktır.

Türkiye, AB'nin parçası değildir ve Karadeniz'i geçen ama AB pazarına ulaşmada zorluk yaratan Türk Akımı'nı Rusya için en cazip hale getiren en büyük gaz alıcısıdır. Türk sınırından Avrupa müşterilere ulaşmak için Boru Hattı seçenekleri hala göz önündedir ve ITGI boru hattı için eski planların varyasyonlarını içerebilir.[357]

Rusya'nın kendi Güney Koridoru, Rusya'daki merkez ve güney bölgelerdeki alıcılara Batı Sibir'yadaki alanlardan gaz iletmek ve güneydoğu Avrupa'ya Türk Akımı yoluyla ihracatta Rusya'nın Karadeniz kıyısı üzerindeki Russkaya Gaz Terminalini

[356] Euractiv ,"Austria Seals South Stream Deal with Gazprom", 2014, https://www.euractiv.com/section/energy/news/austria-seals-south-stream-deal-with-gazprom/,(erişim tarihi 2.1.2018).
[357] Gazprom Export, "TurkStream", http://www.gazpromexport.ru/ en/projects/6/,(erişim tarihi 13.01.2018).

beslemek için çok aşamalı bir projedir.[358] Rusya'daki kıyı boru hattı sistemi ilk olarak 2010'da tasarlanmıştır.

B. Transit Ülke olarak Türkiye

Hazar, Ortadoğu üreticileri ve Avrupa tüketicileri arasında enerji köprüsü olan Türkiye'nin başlıca rolü 2000'li yılların başından çok önce Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa enerji politikaları için en önemli mesele olmuştur. Avrupa ve Asya'nın birleştiği noktada bulunan Türkiye kayda değer coğrafi önemi olan bir ülkedir. Hazar'ın batı hatları ve İran'ın dağlık kısımlarından Avrupa Birliği'nin güney doğu sınırlarına kadar enerjinin karadan taşınması için Türkiye'nin potansiyel rolü diğer herhangi bir ülke ile mukayese edilemez. Sovyetler Birliğinin dağılması ve Hazar devletlerinin bağımsızlığı, çeşitli pazarlara doğal gaz taşımak için farklılaşan yolların ve enerji ihracatlarının artış olasılığını ilgiyle bekleyen Batı 'ya, (başlıca Azerbaycan) yeni ticari ortaklar sağladı. Türkiye, Rusya petrol boru hattına başlıca alternatif sundu ve Bakü Ceyhan boru hattının yapımı, benzeri projelerin devrimini gösterdi. Hazar Bölgesi ve Orta Doğu'nun geniş enerji kaynaklarına yakınlığıyla Avrupa ve Türkiye arasındaki özel ilişki göz önüne alındığında; Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri, Güney Enerji Koridoru boyunca boru hattı inşaat projeleri uygulama yolunda eforlarını arttırdı.[359]

Daha önce ana hatlarıyla belirlenen faktörlerin bir sonucu olarak, Türkiye'nin konumu, özellikle 2000'den sonra AB'nin dış enerji politikaları için giderek belirginleşti. Genel varsayım olarak AB ve ABD, doğalgazdan daha fazla miktarda ithalatı'na ihtiyaç duyacağı için Hazar ve Ortadoğu doğalgaz talebi, küresel enerji

[358] Gazprom, "Southern Corridor", 2012, http://www.gazprom. com/f/posts/44/270918/southern-corridor-en.pdf,(erişim tarihi 29.12.2017).

[359] A.,Evin, E., Hatipoglu, and P., Balazs, **Turkey and the EU : Energy, Transport and Competition Policies**, Netherlands, Claeys & Casteels Publishing, 2016, s.61-62.

taleplerini karşılamak için önemli derecede bir rol üstlenecektir. Türkiye'nin bir enerji köprüsü ve gaz iletimine teşvik eden projelerin kolaylaştırıcılarından biri olarak önemi, gaz küresel pazarlarının gelecekteki kıtlık algısı ile inkar edilemez bir ilişkiye sahiptir.[360]

Başlıca enerji kaynakları arasında,doğal gaz Türkiye de en hızlı büyüyen enerji kaynağıdır. Türkiye yurtiçi gaz tüketimi 1982'de 0.4milyar m3 ve 2012'de yaklaşık olarak 45.3 milyar metre küp'e ulaştı.[361] Gelecek yıllarda Türk doğal gaz tüketiminin dikkate değer bir şekilde daha fazla miktarda artması tasarlanıyor. Özet olarak, hem Avrupa'nın hem de Türkiye'nin yakın gelecekte doğal gazı ithal etmesi gerekecek, ve bu, onların ekonomilerinde önemli belirtiler içerir. Bu yüzden Avrupa ve Türkiye makul fiyatlarda talebi karşılamak için yeterince gaz elde etmeyi amaçlıyor.

Güney Gaz Koridoru girişimini özetledikten sonra, Türkiye'nin, AB'ye ait olan SGC vizyonundaki rolünü birkaç ilişkili-bağlantılı boyutta analiz etmek gerekir. Daha önce de belirtildiği gibi hem Türkiye hem de AB, Rusya dışındaki kaynaklardan makul fiyatlarla ek gaz tedarikine ihtiyaç duyuyor. AB, kendi menfaatleri doğrultusunda, fırsatları söylemeden Türkiye'yi transit bir ülke haline getirmek isterken, Türkiye kendisini bağımsız enerji işlemlerinin yerine getirildiği bir enerji merkezi haline getirmek istiyor. Türkiye'nin SGC'daki rolü ile ilgili bu çatışma, ilk boyutu oluşturmaktadır. Bu boyutun etkisi özellikle Türkiye'nin Nabucco projesine yönelik politikası açısından hissedildi. Türkiye başlangıçta, sadece jeopolitik önemini güçlendirmek ve devasa geçiş gelirleri sağlamakla kalmayıp aynı zamanda Hazar ve Orta Doğu bölgeleriyle Avrupa arasındaki köprü konumunu iyileştirmek için Nabucco'yu desteklemişti. Zamanla, Türkiye bir engele dönüştü; zira topraklarında inşa edilen herhangi bir boru hattından gazın %15'ini "makul bir fiyata" satın alma hakkı

[360] A.g.e.,s.62.
[361] IEA, "OECD natural gas supply and consumption", 2013, https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/NaturalGasInformation2017Overview.pdf, (erişim tarihi 26.12.2017).

üzerinde ısrar etti ve Türkiye, transit olarak gaza vergi istemekte ve sadece transit devlet olmaktan ziyade, Hazar-AB gaz ticaretinde aracı rolünü üstlenmek istemektedir.[362]

İkinci boyut, doğal-coğrafi baskınlığını AB'ye karşı sadece üyelik müzakerelerinde değil, diğer alanlarda da kullanan Türk politikasıyla ilgilidir. SGC projesinden önce Türkiye, zayıf bir konumdaydı. AB üyeliği birçok kez reddedildi ve doğal gazının büyük bir kısmı için Rusya'ya bağlı kaldı. Fakat şimdi ülkenin gaz talebinin hızla yükselmesi ve Rusya ile olan Türk tedarik anlaşmalarının sona ermesiyle Türkiye, SGC girişiminden faydalanmaya çalışıyor ve aynı zamanda gaz talebini düşük fiyatlarla karşılamak ve AB üyeliğine kısayol oluşturmak için coğrafi konumunu kullanıyor gibidir.

Üçüncü boyut Türkiye'nin haraket akışını şekillendirmek ve sınırlamak için Avrupa Birliği'nin erişim sürecini kullanma politikası ile alakalıdır. Bir taraftan Avrupa Birliği enerji edinimi, uluslararası doğal gaz merkezi olmanın ön koşulu olan Türk doğal gaz piyasası için,saydam,etkin ve politikadan arındırılmış bir yapı sağlayabilmesine rağmen, onların oluşumunda söz hakkı olmadığından, tam Avrupa Birliği üyesi olmaksızın müktesebatın uygulanması Türkiye tarafından problematik görülür. Diğer taraftan, enerji müktesabatının Türkiye'ye ihraç ederek, Avrupa Birliği Türkiyenin gaz akışını kullanma kabiliyetini en aza indirmeye teşebbüs edecektir ve onun politik ve ekonomik amaçlarına onu uyduracaktır.[363]

Son boyut ise Türkiye'nin, SGC girişiminde Avrupa Birliğinde olmayan oyuncularla olan ilişkisini, özellikle de Azerbaycan'la olan ilişkisini değerlendiriyor. AB'nin Güney Koridoru (Irak'tan ve Türkmenistan'dan) için ilave gaz tedarik etme konusundaki başarısızlığı Azerbaycan'ı, tüm proje adına tek tedarikçi olarak bıraktı ve

[362] E.,Erdogdu, "Bypassing Russia: Nabucco project and its implications for the European gas security", **Renewable and Sustainable Energy Reviews** , Cilt 14, Sayı 9, 2010.
[363] F.,Abbasov, "EU's external energy governance: A multidimensional analysis of the southern gas corridor", **Energy Policy,** Cilt 65, Sayı 2, 2014, s. 27-36.

Azerbaycan'ın pazarlık gücünü arttırdı. Azerbaycan (SGC girişimi için en önemli doğal gaz tedarikçisi) ve Türkiye (SGC projesinde en önemli transit ülke) arasındaki yakın işbirliği, onlara AB üzerinde önemli bir etki yarattı. Dolayısıyla, AB, Güney Gaz Koridoru projesini uygulamak istiyorsa, Azerbaycan'ın ve Türkiye'nin tercihlerini kendi özgün planları pahasına dikkate almaktan başka seçeneği olmadığı giderek belirginleşiyor.[364]

IV. Özet ve Değerlendirme

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Orta Asya ve Kafkasya yeniden jeostratejik bir alan haline geldi. Bir tarafda Kuzey-Güney ekseninde bulunan Rusya, İran, Ermenistan ve Çin'in, diğer tarafda da ABD, Avrupa Birliği ve Türkiye'nin olduğu Doğu-Batı ekseni arasında bir rekabet meydana çıkmıştır.

Uluslararası sistemde yaşanan değişimler ışığında, yer küresindeki enerji kaynaklarının büyük hissesi Orta Doğu ve Hazar Havzası bölgelerinin bulunduğu Avrasya coğrafyası, büyük güçler için bir çekim merkezi haline geldi. Özellikle Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin kontrolünde olan Hazar Havzasında, Rusya ile ABD ve AB gibi küresel oyuncular arasında hegemonya mücadelesi başladı. Sovyetler Birliği'nden sonra bağımsız olan ülkeler ise, tez bir zamanda kalkınmak zengin enerji kaynaklarını dünya pazarlarına ulaştırmak için Türkiye, AB ülkeleri ve ABD ile ortaklık kurdular. Bu ülkelerin amacı ise, coğrafyadaki enerji kaynaklarını Rusya'ya olan bağımlılığı ortadan kaldırmak için alternatif rotalar üzerinden küresel pazarlara ulaştırmak olarak söylenebilir.

[364] E.,Erdoğdu, " Turkey's Energy Strategy and its Role in the EU's Southern Gas Corridor", **IAI WORKING PAPERS**, 2014, s.9-11, http://www.iai.it/sites/default/files/iaiwp1401.pdf,(erişim tarihi 18.01.2018).

Azerbaycan’ın enerji politikasının dinamikleri ve temel ilkeleri bağımsızlık sonrası Azerbaycan tarihinde önemli bir yer tutan 20 Eylül 1994'te imzalanan "Asrın Anlaşması" ile aynı zamanda yeni enerji stratejisine atılan ilk adımdır. Azerbaycan petrolünü dünya pazarına tanıttırmak anlaşmanın en büyük sonucu olmuştur.

Azerbaycan hem üretici, hem de transit ülke olarak Hazar havzası enerji kaynaklarının dünya pazarlarına ulaştırılması bağlamında önem arz etmektedir. Bu anlamda AB için değeri iki kattır. Dolayısıyla AB ile Azerbaycan arasında stratejik bir ilişki var. Enerji, bu ilişkinin çekirdeğini oluşturuyor.

Hazar gazını Türkiye’den Avrupa’ya taşıyacak olan Güney Gaz Koridoru, Avrupa’nın doğal gaza olan talebini karşılamak için bölgedeki mevcut boru hatlarından daha güvenli bir boru hattı projesidir. Bu proje gelecekte Azeri gazına ek olarak Türkmenistan, İran, Kuzey Irak, Katar, Doğu Akdeniz kaynaklarının katılımıyla birlikte sürekli geliştirilecektir. SGC, AB'yi Rusya'ya gaz bağımlılığından kurtaracak ve Rusya'ya karşı manevra alanını genişletecek. Bu bağlamda SGC, AB için stratejik öncelikleri olan bir projedir.

SONUÇ

Enerji güvenliği uluslararası alanda enerji savaşları ile birlikte kritik bir konu haline gelmiş, enerji alanında yönetici ülkeler için önem kazanmıştır. Enerji ihtiyacını karşılamak için enerji kaynakları, enerjinin düşük maliyeti, enerji kaynaklarındaki çeşitlilik, kaynakların devamlılığı ve enerji güvenliği bu konuda önemli noktalardır. Enerji kaynaklarındaki taleplerin artması ülkelerin gözünde enerji kaynakları güvenliğini stratejik seviyeye yükseltmiştir. Bu kapsamda, ekonominin ve enerjinin uluslararası alanda başlıca rolü göz ardı edilmemelidir. Enerji ülkeler için bir güç kaynağı haline gelmiştir. Gelecek yıllarda enerji tüketiminin artacağı öngörülmektedir. Fosil yakıtların sınırlı olması ve artan enerji talebi arz güvenliğini tehlikeye attığından dolayı enerji üzerinde oynanan oyunlar giderek yoğunlaşıyor. Bugün küresel enerji piyasası, enerji açığına oranla enerji fazlası olan ülkeler tarafından belirleniyor. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik eğilim artmasına karşın, petrol ve doğalgaz piyasası hala kullanım alanı açısından en üst seviyede derecelendiriliyor.

Günümüzde Ortadoğu, Hazar Bölgesi, Orta ve Güney Amerika ve Kuzey Afrika zengin enerji kaynaklarının bulunduğu bölgeler olarak değerlendiriliyor. Zengin enerji rezervlerine sahip olma yetkisi bu ülkelere siyasi arenada avantaj elde edebilmelerine yardımcı oluyor. Siyasi mekanizmayı enerji kozuyla birleştiren devletler, dünya sisteminde iktidara sahiptirler. Enerji kaynaklarıyla zengin bir ülke, yanlış yönlendirilmiş politikalarla gücü kaybedebilirken, enerji kaynakları açısından zengin olmayan bir ülke uyguladığı politikalardan faydalanabilir.

Enerji tüm dünya için önemli olduğu kadar Avrupa Birliği için de hem ekenomik kalkınma hem de sosyal refah açısından çok önemlidir. AB aynı zamanda enerji tüketiminin de fazla olduğu bölgelerden biridir. Enerji ihtiyacının büyük bir kısmını Rusya'dan karşıladığı için zaman zaman taraflar arasında yaşanan gerginlikler AB'nin enerji güvenliğini tehdit ediyor. Avrupa ve Rusya arasındaki doğalgaz terminali

Ukraynadır. Rusya ve Ukrayna arasındaki kırılgan ilişkiler yüzünden olumsuz etkilenen AB ülkeleri Rusya doğalgazına alternatif kaynaklar arama konusunu ciddi şekilde düşünmeye başlamışlar. Sadece petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip olmak hegemonik bir güç olmak için yeterli değildir. Bu stratejik potansiyelin yanı sıra enerji kaynaklarının siyasi mekanizmanın doğru sistemi içinde kullanılması çok önemlidir. Rusya'nın zayıflığı bu noktada ortaya çıkıyor. Enerji ihracatına ve dünya pazarlarındaki yüksek fiyatlara göre ekonomiyi tasarlayan Rusya, diğer ihracat kalemlerine fazla ilgi göstermediği için bu durumun hesabını ödemektedir.

"Doğal kaynak milliyetçiliyi" olarak tnımlanan realist yaklaşım esas itibariyle kaynağa sahip devletin giderek ulusal enerji sektöründe daha fazla otoriteye sahip olması ve enerji politikalarını devletçi bir bakış açısıyla sürdürmesini ifade etmektedir. Bu konuda özellikle Rusya son yıllarda milli çıkarları doğrultusunda enerji oyununun kurallarını değiştirmekte ve enerji kaynaklarını bir manivela gibi dış politika hedeflerini gerçekleştirmekte kullanmaktadır.

Realist kurama göre karşılıklı bağımlılık eşitlik getirmez; aslında bağımlılık demektir ve bağımlı taraf, özellikle üstün olan tarafların tercihlerine göre zaaf gösterebilir. Avrupa Birliği de bu durumla karşı karşıya kalmıştır. Doğal gaz kesintisine ve fiyat artışına karşı kırılgan bir durumdadır. Dolayısıyla AB gibi petrol ve doğal gaz ithalatına bağımlı ülkelerde bu enerji kaynaklarını ihraç eden ülkeler arasında asimetrik bir bağımlılık mevcuttur. Bu durumda AB enerji arz çeşitliliği hususunda alternatif enerji kaynaklarını değerlendirmeli ve bu değerlendirmede tek bir devlete bağımlı olmamalıdırlar. Bu şekilde Realizm'in enerji güvenliği kapsamında odaklandığı asimetrik bağımlılık önlenmiş olacaktır.

Enerji ihtiyacının Rusya, Kuzey Afrika, Norveç ve Orta Doğu gibi dış kaynakalardan karşılandığından dolayı ortaya çıkan yüksek ve değişken enerji fiyatları ve enerji arz kaynakları çeşitliliğinin yetersiz olması AB'nin temel sorunu olarak

düşünülmektedir. Yenilenebilir enerji alanında da şimdiye kadar önemli ölçüde ilerlemeler kaydedilse de AB'nin enerji talebini karşılamada çok yetersizdir. Son dönemlerde Orta Doğu'da ortaya çıkan istikrarsızlıklar, Rusya ile yaşanan gerginlikler enerji güvenliğini sağlamak için Avrup Birliği'nin rotasını Hazar Bölgesi'ndeki alternatif güzergahlara değiştirdi.

Nabucco, Güney Akım, Güney Doğalgaz Koridoru AB'nin enerji talebini karşılamak için önerilen boru hattı projeleridir. Güney Doğalgaz Koridoru(SGC) diğer projeleri çeşitli nedenlerle üsteledi. SGC diğer projelerden daha kısa zamanda ve daha az mali desteğe ihtiyacı olan bir projedir. Bundan başka boru hattının jeopolitik konumu gelecekte diğer boru hatlarının SGC'ye birleşerek doğalgazın ulaştırılması için çok avantajlıdır. SGC küresel entegrasyonu sağlama, güç dengelerini değiştirme ve uzun dönemde ülkeler arası yeni bağlara yol açma kapasitesine sahiptir. SGC yalnızca doğalgaza ihtiyacı olan AB ülkeleri için değil, aynı zamanda ülkenin jeopolitik konumu yüzünden Türkiye için de kritik bir öneme sahiptir. Bu sebeple şimdiden itibaren enerji ile ilişkili tartışmalarda adı sık sık duyulması muhtemel bir projedir. Küreselleşmeyle, SGC projesi enerji dengelerindeki değişimleri ve batıdan doğuya değişimi etkilemek için planlanmıştır.

SGC projesi Azerbaycan'a kaynak ülke olarak, AB'ye alıcı ülkeler olarak ve Türkiye'ye transit ülke olarak birçok avantaj sağlayacaktır. SGC Hazar bölgesini Avrupa'ya bağlayan ilk enerji boru hattı ve Doğu ile Batı arasındaki ilk enerji geçidi olacaktır. TANAP bu geçidin ve SGC projesinin ana bileşenidir. Türkiye'nin Batı sınırı boyunca Şah Deniz doğalgazını Avrupa'ya taşımak için TAP diğer bir halkadır. Bu yüzden, Batı'ya açılan Asya ve Orta Doğu ülkeleri için TANAP ve TAP birer penceredir.

Bu proje Doğu ve Batı arasındaki transit ülke ve SGC projesinin ilk ayağı olması yönüyle Türkiye için de çok önemlidir. Son yıllarda ekonomik açıdan ilerleme sağlayan

Türkiye enerji fiyatlarını düşürmek istemektedir. Bu çerçevede Türkiye jeostratejik konumundan yararlanarak enerji projelerinde önemli bir aktör olabilir. .

Önce Azerbaycan sonra Türkmenistan, İran, KRG ve Doğu Akdeniz sırasıyla SGC projesi tarafından açılan bu pencereden bakacaktır. Avrupa SGC aracılığıyla bu ülkeler tarafından sağlanan kaynaklardan faydalanmayı planlıyor. Avrupa ülkeleri hem ekonomik hem politik anlamda Rusya'ya karşı enerji alanındaki güç boşluğunu doldurmayı amaçlamaktadır.

Zengin petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip ve Orta Doğu'da önemli aktörlerden biri olan İran da SGC projesine destek sağlamıştır. Amerika'nın İran'a ambargosuna rağmen, Türkiye bu ülke ile olan doğalgaz ticaretine devam etmiştir ve enerji ortaklığını sürdürmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, İran enerji kaynaklarını satmak için yeni piyasaya ihtiyaç duyar ve yabancı piyasalarla daha iyi ilişkiler kurmayı ister. Bunun yanında, SGC projesi İran için de iyi bir fırsat sunar.

Güney Doğalgaz Koridoru sadece Azerbaycan'ı Avrupa'nın doğalgaz ağına bağlamayacak, aynı zamanda bölgedeki doğalgaz ağlarını birleştirerek güçlendirecektir. Bununla da proje, bütünleşmiş ve iyi işleyen bir Avrupa doğalgaz piyasasının yaranmasını destekleyecek ve bölgelere arası ticaretin ve ilişkilerin gelişmesine yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Akova,İsmet,**Yenilenebilir Enerji Kaynakları**,Ankara,Nobel Yayın Dağıtım,2008.

Aksay,Hasan,**Enerji Güvenliği'ne Ortak Çözüm Arayışları**, Semineri Açılış Konuşması,İstanbul,Harp Akademileri Basım Evi,2009.

Aliyev,Haydar, **Dünya Siyasetinde Azerbaycan Petrolü**, Sabah kitapları, İstanbul, 1998.

Aras,Osman, **Azerbaycan'ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi**, İstanbul, Der Yayınları, 2001.

Arı,Tayyar**Uluslararası İlişkiler ve Dış politika**,8. Baskı, Bursa,Mkm Yayıncılık,2009.

Arı,Tayyar, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**,İstanbul,Alfa,2004.

Arnold,Nick,**Enerji Canavarı**, (Çev.),Kıral,Elif,İstanbul,Timaş Yayınları,2013.

Aslan,Özgür ve Dinçer,Meral, **Sürdürülebilir kalkınma, yenilenebilir enerji kaynakları ve hidrojen enerjisi: Türkiye değerlendirmesi**, 1.Baskı,İstanbul,Hiperlink,2008.

Aydın,Nehir,**Orta Asya-Hazar-Ceyhan Boru Hattı ve Milli Güce Etkileri**, İstanbul, 1999.

Belyi,Andrei and Talus,Kim, (eds), **States and Markets in Hydrocarbon Sectors,**Palgrave Macmillan,Basingstoke,2015.

Bilgin,Mert, **Avrasya Enerji Savaşları**, IQ Kültür Sanat Yayınevi, 2005.

Bindi,Federiga,**The Foreign Policy of the European Union – Assessing Europe's Role in the World**,Washington DC,Brookings Institution Press,2010.

Brzezinski,Zbigniew, **Büyük Satranç Tahtası**, İstanbul, Sabah Kitapları, 1998.

Brzezinski, Zbigniew,Çev.Küçük,Cem, **Tercih**,İstanbul,İnkılap Yayınları,2005.

Brzezinski, Zbigniew **The Grand Chessboard,American Primacy and Its Geostrategic Imperatives**,New York,BasicBooks,1997.

Cafersoy,Nazim,**Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası**, Ankara,ASAM Yayınları,2001.

Çomak,Hasret,**Dünya Jeopolitiğinde Türkiye**,İstanbul,Hiperlink Yayınları,2011.

Demir,Faruk, **Enerji Oyunu**,İstanbul,Ayrım Yayınları,2010.

Dokuzlar,Bircan, **Dünya Güç Dengesinde Yeni Silah Doğalgaz**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.

Dokuzlar,Bircan,**Yeni Silah Doğalgaz**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.

Ege,Yavuz ve Diğerleri, **AB'nin Enerji Politikası ve Türkiye**, Ankara, Ulusal Politika Araştırmaları Vakfı, 2004.

Eler,Levent, **Dünyada Nükleer Enerjinin Yeri ve Tahminler, Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye'ye Yansımaları 3. Konferansı**,Ankara, Europe Bilgi Köprüleri Programı ve UPAV Yayınları ,Eylül 2003.

Ercan,Hakan, **AB'nin Enerji Politikası ve Türkiye**, Ankara, UPAV Yayınları, 2004.

Eslen,Nejat,**Çok Kutuplu Düzene Doğru**, İstanbul, Truva yayınları,2008.

Evin,Ahmet ,Hatipoglu,Emre and Balazs,Peter, **Turkey and the EU : Energy, Transport and Competition Policies**,Netherlands,Claeys & Casteels Publishing,2016.

Fanchi,John,**Energy in the 21st century**,3.Baskı,Singapore,WSPC,2013.

Fateh,Mostafa,**Panjah Sal Nafte Iran : Fifty Years of Persian Oil,Tahran, Pyam Pbls**, 1979.

Frankel,Joseph, **İnternational Relations in a Changing World**,Oxford,Oxford Universiy Press,1979.

Garrison,Jean,**China and the Energy Equation in Asia:The Determinants of Policy Choice**,Boulder, First Forum Press, 2009.

Grasstek,Craig,**The History and Future of the World Trade Organization**,Geneva,WTO Publications, 2013.

Hatipoğlu,Esra,**Avrupa Komşuluk Politikası'nın Güney Kafkasya Boyutu**, (Ed.Okan Yeşilot), İstanbul, Kitabevi, 2005.

Hasanov,Ali, **Hazar-Karadeniz Havzalarıyla Güney Kafkasya'nın Jeoekonomik Karakteristiği ve Azerbaycan'ın Yeni Petrol Politikası,** İstanbul,Ötüken Yayınları, 2016.

Hervige,Holder,"XII.Jeopolitik:Haushofer,Hitler ve Lebensraum",Çev., Gray, Colin and Sloan,Geoffrey ,**Jeopolitik,Strateji ve Coğrafya** ,Ankara, ASAM Yayınları,2003.

Hinnebusch,Raymond,**The International Politics of the Middle East**,Manchester,Manchester University Press,2003.

İlhan,Suat,**Türkiye'nin Zorlaşan Konumu (Uygarlıklar Savaşı-Küreselleşme-Petrol)**,İstanbul,Ötüken Neşriyat,2004.

Keohane,Robert, **After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy** ,Princeton University Press,2005.

Keohane,Robert and Nye,Joseph,**Power and Interdependence**,3.Baskı,New York,Longman,2001.

Keohane,Robert and Nye,Joseph, **Power and Interdependence: World Politics in Transition**,Boston,Little Brown,1977.

Khanna,Parag,**Yeni Dünya Düzeni**,Çev.Akbaş,Elif,1.Baskı, İstanbul,Pegasus Yayınları,2011.

Kınzer,Stephen,**Şah'ın Bütün Adamları: Bir Amerikan Darbesi ve Ortadoğu'da Terörün Kökenleri**, Çev.

Kleveman,Luitz,**Yeni Büyük Oyun**,Çev. Hür Güldü, İstanbul,Everest Yayınları,2004.

Kocaoğlu,Mehmet, **Petro-Strateji,** Ankara, Türkeli Yayıncılık, 1996.

Luft ,Gal and Korin,Anne,**Energy Security Callanges for the 21st Century**,United States ofAmerica,ABC-CLIO,2009.

Mammadov,İlgar, Geopolitics of Energy in the Caspian Sea Region, The Edwin Mellen Press,2010.

Manaz,Abdullah,**Petrol ve Ortadoğu**,İzmir, 2016.

Morgenthau,Hans, **Uluslararası Politika**,Ankara,Siyasi İlimler Derneği Yayınları,1970.

Ngo,Christian and ,Natowitz,Joseph, **Our Energy Future : Resources, Alternatives and the Environment,**2.Baskı,New Jersey, John Wiley & Sons, Incorporated,2016.

Nogayeva,Ainur,**Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları**, 2. Baskı ,Ankara, USAK Yayınları,2011.

Noreng, Oystein,**Crude Power: Politics and the Oil Market**,London,I.B.Tauris,2002.

Nunn,Senator,S., Schlesinger,James and Ebel,Robert, **The Geopolitical Outlook: 2000–2020, The Geopolitics of Energy into the 21st Century**, Washington, Centre for Strategic and International Studies Report, 2000.

Pamir,Necdet, **Kafkasya'daki Enerji Kaynaklarının Arz Güvenliği ve Kafkasya Siyasetine Etkileri, Geçmişten Günümüze Dönüşen Orta Asya ve Kafkasya**, Ankara, Palme Yayıncılık, 2006.

Pipe,Jim, **Dünya Enerji Sorunları, Biyoyakıtlar Besin Kaynaklarımıza Karşı Bir Tehdit mi?**, Ankara, Tübitak Yayınları,2013.

Pipe,Jim,**Dünya Enerji Sorunları, Doğal Gaz Temiz Bir Fosil Yakıt mı?**,Ankara,Tübitak Yayınları,2013.

Prontera,Andrea,**The New Politics of Energy Security in the European Union and Beyond: States,Markets,İnstitutions**,London and New York,Routledge,2017.

Saygın,Hasan, **Enerji Güvenliğine Ortak Çözüm Arayışları** ,Üçüncü Oturum Açılış Konuşması,İstanbul,Harp Akademileri Basım Evi,2009.

Selim Önal, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

Shaffer,Brenda,**Energy Politics**, Philadelphia,University of Pennsylvania Press,2009.

Silahcıoğlu,Doğu, **ABD, İsrail, İran Denklemi ve Türkiye**,İstanbul, Günizi Yayıncılık, 2006.

Socor,Vladimir and Czekaj,M.,**Southeastern Europe's Energy Nexus: A crossroads of pipeline and Geopolitics**, United States. Washington DC,2015.

Sönmezoğlu,Faruk,**Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul,Der Yayınları,1995.

Sutch,Peter and Elias,Juanita, **International Relations: The Basics**,New York,Routledge,2007.

Taşpınar,Hakan, **Amerika Birleşik Devletleri'nin Petrol Politikası: Orta Doğu Örneği (1950-1990)**,2011.

Uğurlu,Örgen, **Çevresel Güvenlik ve Türkiye'de Enerji Politikaları**,İstanbul, Örgün Yayınevi,2009.

Ulusoy,Deniz ve Kaplan,Fırat,**Nükleer Enerjinin Sonumu? Fukişima'dan sonra Alternatif Enerji Politikalarına Uluslararası Bir Bakış** , İstanbul,Sena Ofset,2012.

Yanar,Rüstem,**Petrol Fiyatlarındaki Düşüş ve Ortadoğu Ekonomilerine Etkileri**, Ankara, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi,2014.

Yergin,Daniel, **Petrol, Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**,Çev.Tuncay,Kamuran, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları,2003.

Yorkan,Arzu, **Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye : Fırsatlar ve İşbirliği Alanları**, İstanbul, Tasam Yayınları, 2008.

Youngs,Richard, **Energy Security: Europe's New Foreign Policy Challenge,**London,Routledge,2009.

Yüce,Çağrı, **Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele**, İstanbul, Ötüken Yayınları,2006.

AKADEMİK DERGİLER VE MAKALELER

Abbasov,Faig, "EU's external energy governance: A multidimensional analysis of the southern gas corridor", **Energy Policy**, Cilt 65,Sayı 2, 2014, ss. 27-36.

"AB'nin Enerji Politikaları", SAREM, 2002.

Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği ,"AB Enerji Politikası",2000.

Akçakoca,Amanda," Nabucco'yu Gerçekleştirmek Kolay Olmayacak", **Zaman**, 25 Şubat 2009.

Akgül,Fatih,"Rusya'nın Putin Dönemi Avrasya Enerji Politikalarının Türkiye-Rusya İlişkilerine Etkileri", **Güvenlik Stratejileri Dergisi** ,Cilt 3, Sayı 5, 2007,ss.129-155.

Akıncı,Cahit, "Avrupa Birliği Enerji Sektörü ve Düzenleyici Reformlar", **Petro-gas**, Sayı 35,2002.

Amineh,Mehdi,P., and Houweling,H., "Caspian Energy: Oil And Gas Resources and Global Market", **Perspectives on Global Development and Technology**,Cilt 2, Sayı 3, ss. 391-406.

Argus FSU Energy, "South Stream boost", Cilt 19,Sayı 25, 2014,ss.1-29.

Aslanlı,Araz," Strateji Emekdaşlığın Qlobal Eseri: TANAP", **Qafsam Strateji Araşdırmalar Merkezi**,2013.

Aydın,Aydın, "Küresel Mücadele Politikaları: Orta Asya'da Rusya,ABD ve Çin",**Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, Cilt 6, Sayı 13,2015, ss.1-11.

Aydın,Mustafa, "Oil, Pipelines and Security: Geo-Politics of the Caspian Region", **The 9th International Seminar on Central Asia and the Caucasus The Caspian Sea: Prospects and Challenges**, 22-23 December,Tehran,2001.

Bahgat,Gawdat,"The geopolitics of energy: Europe and North Africa", **The Journal of North African Studies**,Cilt 15,Sayı 1,2010,ss.39-49.

Bahgat,Gawdat, "Europe's Energy Security: Challenges and Opportunities," **International Affairs**, Cilt 82,Sayı 5,2006,ss.961-975.

Baran,Zeyno," EU Energy Security: Time to End Russian Leverage", **The Washington Quarterly**,Cilt 30,Sayı 4,2007,ss.131-144.

Bayraç,H.,Naci,"Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye:Petrol ve Doğal Gaz Kaynakları Açısından bir Karşılaştırma", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 10,Sayı 1,2009,ss.115-142.

Bozkurt,Giray, "Enerji Nakil Hatları ve Türkiye-Rusya İlişkileri", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**,Cilt 7, Sayı 4,2006,ss.21-46.

Bridge,Gavin, “Global Production Networks and the Extractive Sector: governing resource-based development”, **Journal of Economic Geography,**Cilt 8,Sayı 3,2008,ss.389-414.

Candan,Armağan, “15 Soruda 15 AB Politikası”, **İktisadi Kalkınma Vakfı**,İstanbul,2004.

Council of the European Union,” Presidency Conclusions: Brussels European Council: 8/9 Mart 2007”, Brüksel,2 Mayıs 2007.

Council of the EU, “Action Plan on Drugs between the EU and Central Asian Republics”, Brussels, 25 September 2002, 12353/02 CORDROGUE 78 CODRO 1 NIS 107.

Çelik,Kenan ve Kalaycı,Cemalettin,“Azeri Petrolünün Dünü Bugünü”,**Avrasya Etüdleri**, Sayı 16,1999,ss.105-128.

Dalkılıc,Arıkan, “Bağımsızlığın Anahtarı: Enerji”, **Cumhuriyet Enerji**, Yıl 1, Sayı 7, 29 Temmuz 2008.

Dannreuther,Roland,” International Relations Theories: Energy, Minerals and Conflict”, **POLINARES Working Paper**, Sayı 8,2010,ss.1-24.

De Vries,Michiel, "Interdependence, cooperation and conflict: An empirical analysis", **Journal of Peace Research**,Cilt 27, Sayı 4,1990,ss.429-444.

Demir,İdris,” OPEC: Güçlü Bir Kartel?”, **Sosyal Bilimler Dergisi** ,Sayı 18,2008,ss.231-246.

Dudau,Radu,”The Southern Corridor and the EU Energy Security”,ed. Efgan Nifti,Efgan,**Caspian Strategy İnstitute**, Istanbul,Sayı 5,2013.

Dyner,Anna,” Russian Policy towards the Largest States of North Africa”,**The Polish Institute of International Affairs**, Cilt 55,Sayı 995,2017.

EEAS,"Union for the Mediterranean", http://www.eeas.europa.eu/euromed/docs/com2011_200_en.pdf, (erişim tarihi 110.03.2018).

Emeklier,Bilgehan ve Ergül,Nihal,"Petrolün Uluslararası ilişkilerdeki Yeri:Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik", **Bilge ve Strateji Dergisi**, Cilt 2,Sayı 3,2010,ss.60-76.

Erdogdu,Erkan, "Bypassing Russia: Nabucco project and its implications for the European gas security", **Renewable and Sustainable Energy Reviews** , Cilt 14, Sayı 9, 2010,ss.2936-2945.

Erol,Seyfettin,M., ve Tunç,Çiğdem, "11 Eylül Sonrası ABD'nin Küresel Güç Mücadelesinde Orta Asya",**Avrasya Dosyası**,Cilt 9,Sayı 3,2003, ss.11-21.

European Commission, "Technical Background Document - Security of Energy Supply",**Annex 1,Green Paper**, 2000.

European Commission, "Annex to the Green Paper: A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy", **Commission of The European union Communities**, Brussels, 2006.

European Commission, "Green Paper : Towards A European Strategy For The Security Of Energy Supply", **Commission of the European Communities**, Brussels, 2000.

European Commission ,"Key facts and figures on the external dimension of the EU energy policy", Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions,2011c, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SEC:2011:1022:FIN:EN:PDF (erişim tarihi 10.03.2018).

European Commission, "The EU Energy Policy: Engaging with Partners beyond Our Borders", Communication from the Commission to the European Parliament, the

Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions,2011a, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0539:FIN:EN:PDF, (erişim tarihi 10.03.2018).

European Commission, "White Paper: An energy policy for the European Union", COM(95) 682, Brüksel,1995.

European Commission, An EU Energy Security and Solidarity Action Plan,2008, http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0781:FIN:EN:p df, (erişim tarihi 17.03.2018).

Ferguson,James, "Seeing like an Oil Company: Space, Security, and Global Capital in Neoliberal Africa", **American Anthropologist**,Cilt 107,Sayı 3,2005, ss.377-382.

Frances, Gonzalo,E.,"Market or geopolitics? The Europeanization of EU'S energy corridors", **International Journal of Energy Sector Management**,Cilt 5,Sayı 1,2011,ss.39-59.

Gilpin,Robert,"The political economy of the multinational corporation: Three contrasting perspectives",**American Political Science Association**,Cilt 70, Sayı 1,1976,ss.184-191.

Gülşen,Halit, "Rusya'nın Enerji Politikası", **Stratejik Analiz**,Cilt 9,Sayı 106,2009, ss.47-54.

Hadfield,Amelia, "EU–Russia Energy Relations", **Journal of Contemporary European Studies**, Cilt 16, Sayı 2, 2008,ss.231-248.

Hayward,Tony, "Energy in 2009 – From Recession to Recovery", **BP Statistical Review of World Energy**, Haziran 2010.

Herranz,Anna," European External Energy Policy: Governance, Diplomacy and Sustainability",Eds., K. L. Aarstad, E. Drieskens, K. E. Jørgensen, K. Laatikainen, & B. Tonra, **Sage Handbook of European Foreign Policy**, London,SAGE,2015,ss.911-925.

Höök,Mikael and Aleklett,Kjell,” A review on coal to liquid fuels and its coal consumption”, **International Journal of Energy Research**,Cilt 34, Sayı 10, 2010,ss.848-864.

Huseynli,Seymur,” Energy Policy of the European Union and Importance o Energy Resources of Azerbaijan: Neo-functionalist and Liberal Intergovernmentalist Approach”, **International Affairs and Global Strategy**, Cilt 8,2013,ss.19-34.

Ibrahim,A.,”Renewable energy sources in the Egyptian electricity market: A review”, **Renewable and Sustainable Energy Reviews**,Cilt 16,Sayı 1,2011,ss. 216-230.

İbrahimov,Rovshan, “Azerbaycan Enerji Politikası:Alternatif Enerji Nakil Hatları Arayışı”, **OAKA,** Cilt 7, Sayı 14,2012,ss.125-148.

İsmayıl,Toğrul,”Azerbaycan’ın enerji stratejisi ve Türkiye”, **Yeni Türkiye Dergisi,**Sayı 54,2013,ss.1451-1470.

İmer,Sencer ve Dalbudak,Akın,”Türkiye’de Nükleer Güç Santrali Kullanımı ve Dış Politikaya Olası Etkileri”,**Akademik Bakış**, Cilt 5,sayı 10,2011,ss.147-172.

İşeri,Emre,”The US Grand Strategy and the Eurasian Heartland in the Twenty First Centry”, **Geopolitics** ,Cilt 14,Sayı 1,2009,ss.26-46.

Kanbolat,Hasan, “Kafkasya Jeopolitiğinde Değişim Sinyalleri”, **Stratejik Analiz**,Cilt 5,Sayı 60 ,2005.

Kantörün,Ufuk, “Avrupa Birliği ve Türkiye‟nin Enerji Politikaları”, Bilgesam, 11 Mart 2010.

Kapluhan,Erol,”Enerji Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Biyokütle Enerjisinin Dünyadaki ve Türkiye’deki Kullanım Durumu”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı 30, 2014,ss.97-125.

Keohane,Robert and Nye,Joseph,"Power and Interdependence Revisited.",**International Organization,**Cilt 41, Sayı 4,1987,ss.725-753.

Kesbiç,Cüneyt ve Şimşek,Hamza, "Avrupa Birliği Ortak Enerji Politikası", **Muğla Üniversitesi SBE Dergisi**, Sayı 5, Bahar 2001,ss.45-63.

Kilpeläinen,Sarah," Energy Relations between the European Union and North Africa?", **Journal of Contemporary European Research**,Cilt 9, Sayı 2,2013,ss.347-359.

Kocamaz,Sinem,"Avrupa Birliği'nin Komşuluk Politikası Çerçevesinde Transkafkasya Ülkeleri İle İlişkileri", **OAKA USAK,** Cilt 2,Sayı 4, 2007,ss.65-102.

Koç,Erdem ve Kaya,Kadir,"Energy Resources-State of Renewable Energy", Engineer & the Machinery Magazine,Cilt 56,Sayı 668, 2015,ss.36-47.

Koranyi,David,"The Southern Gas Corridor: Europe's Lifeline?", **IAI Working Paper**,Cilt 14Sayı 1,2014,ss.1-11.

Kornelis,Blok, "Renewable Energy Policies in the European Union", **Energy Policy**,Cilt 34,Sayı 3, 2006,ss.251-376.

Kuhneverd,Nefise, "Bakü-Ceyhan Boru Hattı Pastası; Üç Hissedar Beklemede", **İran Gazetesi**,7 Haziran 2005.

Külekci,Özlem,C.," Yenilenebilir Enerji Kaynakları Arasında Jeotermal Enerjinin Yeri ve Türkiye Açısından Önemi",**Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi**,Cilt 1,Sayı 2,2009,ss.88-98.

Jervis,Robert,"Realism, Neoliberalism, and Cooperation: Understanding the Debate.",**International Security**,Cilt 24, Sayı 1,1999,ss.42-63.

Lacher,Najib,W., and Kumetat,Denis,"The security of energy infrastructure and supply in North Africa:Hydrocarbons and renewable energies in comparative perspective",**Energy Policy**,Cilt 39, Sayı 8,2011, ss.4466-4478.

Land,Thomas, "Energy-Rich Republics Set to Suck in Western Capital", **Gas World International**, 1993, erişim LEXIS/NEXIS, World Library.

Legro,Jeffrey,W., and Moravcsik,Andrew ,"Is Anybody Still a Realist?",**International Security,**Cilt 24, Sayı 2,1999,ss. 5-55.

Misiagiewicz,Justyna," Geopolitics and Energy Security in the Caspian Region", **Ol Pan**,Cilt 7,2012,ss.61-79.

Mitchell,Timothy, "Carbon democracy", **Economy and Society**,Cilt 38, Sayı 3,2009, ss.399-432.

Nicole,Gnesotto and Giovanni,Grevi, "The New Global Puzzle What World for the EU in 2025?", **Institute for Security Studies Euroepan Union**,Sayı 79,2006, ss. 5-41.

Official Journal of European Communities," Council Resolution of 16 September 1986 concerning new Community energy policy objectives for 1995 and convergence of the policies of the Member States", OJ No: C 241, 1986.

Oktay,Ertan ve Çamkıran,Radiye,F., "AB'nin Enerji Güvenliği Açısından Türkiye'nin Önemi", **Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1,2006.

Onay,Yaşar,"Hazar Enerji Kaynaklarının Jeopolitik ve Jeoekonomik Dinamikleri", **Avrasya Etüdleri** ,Cilt 1,Sayı 23,2002,ss.29-67.

Özkan,Gökhan,"Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya'daki Bölgesel Politikalarında Enerji Güvenliği", **Gazi Akademik Bakış Dergisi** , Cilt 4,Sayı 7, 2010,ss.17-40.

Özkan,Gökhan,"Enerji Arz Güvenliği ve "Yeni Büyük Oyun" Bağlamında Nabucco Projesi", **Akademik Araştırmalar Dergisi**,Cilt 12,Sayı 45,2010,ss.31-46.

Paillard,Christophe-Alexandre, "Rethinking Russia: Russia and Europe's Mutual Energy Dependence", **Journal of International Affairs**,Cilt 63, Sayı 2, Spring/Summer 2010,ss.65-84.

Pamir,Necdet, "Avrupa Birliği'nin Enerji Sorunsalı", **Stratejik Analiz**, Sayı 67, Kasım 2005,ss.74-81.

Pamir,Necdet,"Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattında Son Durum" ,**Panorama Dergisi**,Sayı 3,2004.

Pamir,Necdet, "Kafkasyadaki Gelişmelerin Enerji Boyutu", **Cumhuriyet Enerji**,Cilt 1, Sayı 9,30 Eylül 2008.

Pamir,Necdet,“Pastanın En Cazip Dilimi”, **National Geographic-Türkiye**, 2002.

Phoebe, Benich and Campbell,Michael, "Applying Theory: A Scholar's Lessons for Policymakers and the Academy" Monitor **International Interviews**,Cilt 6, Sayı 1,2013, http://monitorjournal.org/interviews/06-1/01-walt.pdf (erişim tarihi 2.02.2017).

Ross,Michael, “Does Oil Hinder Democracy?” ,**World Politics**,Cilt 53, Sayı 3 ,2001, ss.325-361.

Sak,Hüseyin ve Zengin,Abdulbaki, “Uluslararası Doğalgaz Boru Hattı: Türkiye’nin Doğal Gaz Ticareti Açısından Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı ve Trans Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı Projelerinin Değerlendirilmesi”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi**.

Saray,Mehmet, "Avrupa Birliği'nin Kafkasya Politikası", **Güvenlik Boyutunda Kafkasya’nın Geleceği ve Türkiye Sempozyumu**, 2004.

Saygın,Hasan, “Türkiye’nin Enerji Politikalarında Nükleer Enerjinin ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Yeri”, Dünya ve Türkiye’deki Enerji ve Su Kaynaklarının, Ulusal ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri Sempozyumu, 15-16 Ocak 2004.

Sevim,Cenk,” Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği”,**Journal of Yaşar University,**Cilt 26,Sayı 7,2012,ss. 4378 – 4391.

Sevim,Cenk,” Geçmişten Günümüze Enerji Güvenliği Ve Paradigma Değişimleri”,**Stratejik Araştırmalar Dergisi**,Sayı 13,2009, ss. 93-105.

Sodupe,Kepa and Benito,Eduardo,“Pan European Energy Co-operation: Opportunities, Limitations and Securtiy of Supply to the EU”, **Journal of Common Market Studies**,Cilt 39,Sayı 1, Mart 2001,ss.165-177.

Somuncuoğlu,Anar,“Rusya’da Batıcı Siyaset Olasılığı Kalmadı”, **Strateji,** Cilt 4, Sayı 193,2008.

Somuncuoğlu,Anar, “Küresel Güçler Karadeniz’de Çarpışıyor”, **Strateji**,Cilt 4, Sayı 158, 2007.

Şanlı,Barış, “Kafkasya'da Enerjinin Yeni Jeopolitiği”, **Anlayış Dergisi**,2003.

Şenel,Mahmut ve Koç,Erdem," Dünyada ve Türkiye'de Rüzgar Enerjisi Durumu-Genel Değerlendirme", **Mühendis ve Makina**, Cilt 56, sayı 663,2015, ss.46-56.

Tagliapietra,Simone, "The EU-Turkey Energy Relations after the 2014 Ukraine Crisis. Enhancing the Partnership in a Rapidly Changing Environment", **Fondazione Eni Enrico Mattei working paper**, Sayı 75,2014.

Trieb,Franz and Müller-Steinhagen,Hans, "Europe–Middle East–North Africa cooperation for

sustainable electricity and water",**Sustainability Science**,Cilt 2,Sayı 2,2007, ss.205-219.

Turan,Aslıhan," Hazar Havzasında Enerji Diplomasisi",**Bilge Strateji Dergisi** , Cilt 1,Sayı 2,2010,ss.35-54.

Uğrasız,Bülent,"Çin'in Hazar ve Orta Asya Bölgesi'ne Yönelik Politikası", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** ,Cilt 4,Sayı 3,2002,ss.227-237.

Veliev,Cavid,"Azerbaycan Enerji Gözdesi",**Strateji**, Cilt 4, Sayı 207,2008.

Veliyev,Cavid,"Bakü Enerjide Etkinliğini Arttırıyor", **Strateji**,Cilt 3, Sayı 149, 2007.

Veliev,Cavid,"Azerbaycan'ın Enerji Atağı", **Strateji,**Cilt 3,Sayı 126,2006.

Yanıktepe,Bülent ve Kaplan,Yusuf,A., "Rüzgar Enerjisi: Türkiye ve AB"nin Politik Karşılaştırılması ve Önemi", Cumhuriyet Üniversitesi 2. Rüzgar Sempozyumu, 2011.

Yardım,Gökhan, "Kafkasya, Hazar Petrolleri ve Doğalgazları", 13 Aralık 2000 tarihli konferans.

Yergin,Daniel, "Ensuring Energy Security",**Foreign Affairs**,Cilt 85, Sayı 2, March/April 2006,ss.69-82.

Yılmaz,Reha, "Birinci Dünya Savaşı Başlarında Osmanlı Devleti'nin Kafkasya Siyaseti", **OAKA**, Cilt 3, Sayı 6, 2008, s.1137-160.

Youngs,Richard,"Europe's External Energy Policy: Between Geopolitics and the Market" ,**CEPS Working Document**,Sayı 278,Brussel,Centre for European Policy Studies,2007.

Watts,Michael,"Resource Curse? Governmentality, Oil and Power in the Niger Delta, Nigeria", **Geopolitics**,Cilt 9,Sayı 1,2004, ss.50-80.

İNTERNET KAYNAKLARI

Abbasov,Shahin, "Azerbaijan: When it Comes to Pipelines, Its Not Personal, Its Strictly Business", http://www.naturalgaseurope.com/azerbaijan-when-it-comes-to-pipelines-its-not-personal-its-strictly-business-12585, (erişim tarihi 16.04.2018).

Akademik Perspektif, "Çin ve Enerji Politikası",http://akademikperspektif.com/2015/02/15/cin-ve-enerji-politikasi/ (erişim tarihi 02.01.2017).

Akyener,Oğuzhan,"Enerji Politikaları Penceresinden Arap Baharının Genel Analizi ve Farklı Coğrafyaları Etkileme İhtimalleri", https://www.tespam.org/upload/arap1.pdf, (erişim tarihi 31.10.2017).

Aras,Bülent,"Avrupa Birliği ve Hazar Bölgesi:Jeopolitik Araştırma Raporu",**Stratejik Rapor**,Sayı 3,2005, http://ns1.tasam.org/Files/Icerik/File/avrupa_birligi_ve_hazar_bolgesi_jeopolitik_arastirma_raporu_1cea5042-41c1-4ae1-98c6-46e1d7cfef04.pdf (erişim tarihi 12.02.2018).

Ateşoğlu,N.,Güney," Kaya Petrolü ve Kaya Gazındaki Gelişmeler ABD'ye Neler Getirecek?",**BİLGESAM**,

http://www.bilgesam.org/incele/1803/-kaya-petrolu-ve-kaya-gazindaki-gelismeler-abd'%E2%80%99ye-neler-getirecek-/#.WeiJAFu0PIU (erişim tarihi 28.12.2016).

Aydınlı,Ferhad,"Avropanin enerji gələcəyi Cənub Qaz dəhlizi yeni imkanlar və perspektivlər",

https://www.academia.edu/31723288/Avropanin_enerji_g%C9%99l%C9%99c%C9%99yi_C%C9%99nub_Qaz_d%C9%99hlizi_yeni_imkanlar_v%C9%99_perspektivl%C9%99r, (erişim tarihi 31.12.2017).

"Azerbaycan Respublikası Dövlet Neft Şirketinin 2013-cü İlde Teserrüfat Fealiyyeti Haqqında Hesabat", http://socar.az/socar/assets/documents/az/socar-annual-reports/illik-hesabat2013az.pdf, (erişim tarihi 03.12.2017).

Barcelona Declaration, Adopted at the Mediterranean Conference, 1995, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2005/july/tradoc_124236.pdf, (erişim tarihi 20.03.2018).

Bayraç,H.,Naci**," Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye",** Enerji Enstitüsü,2010, http://akademiye.org/tr/?p=465(erişim tarihi 19.01.2017).

Bayramov,Agha,"The Role of the Caspian Sea countries in European Energy Diversification", https://www.geopolitica.info/european-energy-diversification/,(erişim tarihi 12.11.2017).

Belkin,Paul, "The European Union's Energy Security Challenges", **CRS Report**, Mayıs 2007, https://fas.org/sgp/crs/row/RL33636.pdf,(erişim tarihi 28.03.2018).

Bilgesam, "Avrupa Birliği'nin Yenilenebilir Enerji Politikası", http://www.bilgesam.org/incele/783/-avrupa-birligi%E2%80%99nin-yenilenebilir-enerji-politikasi/#.Wv1clu6FPIU ,(erişim tarihi 23.03.2018).

BP 2017,"Azeri-Chirag-Deepwater Gunashli",http://www.bp.com/en_az/caspian/operationsprojects/ACG.html, (erişim tarihi 19.03.2018).

BP,"Shah Deniz Project Timeline", https://www.bp.com/en_az/caspian/operationsprojects/Shahdeniz.html,(erişim tarihi 12.11.2018).

BP Statistical Review of World Energy June 2017, https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-full-report.pdf (erişim tarihi 17.12.2017).

BP Statistical Rewiew of World Energy, June 2014, http://www.bp.com/content/dam/bp-country/de_de/PDFs/brochures/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf (erişim tarihi 16.12.2017).

BP Statistical Rewiew of World Energy, June 2016, https://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/energy-economics/statistical-review-2016/bp-statistical-review-of-world-energy-2016-full-report.pdf (erişim tarihi 28.01.2017).

BP,Statistical Review of World Energy 2012,http://www.bp.com/sectionbodycopy.do?categoryId=7500&contentId=7068481 (erişim tarihi 12.03.2018).

BP, Statistical Review of World Energy 2013, June 2013, http://www.bp.com/statisticalreview,(erişim tarihi 30.12.2017).

Bulut,Kübra," Tarihsel Süreçte OPEC",**Akademik Perspektif,** http://akademikperspektif.com/2015/03/09/tarihsel-surecte-opec/ (erişim tarihi 11.01.2017).

"Cenub Gaz Dehlizi", https://apa.az/iqtisadiyyat-xeberleri/senaye-ve-energetika/kohne-qitenin-yeni-kemerleri-cenub-qaz-dehlizi-tehlil.html,(erişim tarihi 22.04.2018).

Cienski,Jan,"EU bans Syrian oil imports over 'repression'", Financial Times, September 2011, http://www.ft.com/cms/s/0/dd7778f2-d55f-11e0-bd7e-00144feab49a.html#axzz1lPsIneUJ,(erişim tarihi 18.05.2018).

Commission of the European Communities, An European Strategic energy Technology Plan (SET - Plan),

https://ec.europa.eu/energy/technology/set_plan/doc/2007_ia_full.pdf,(erişim tarihi 05.04.2018).

Commission of the European Communities, "20 – 20 by 2020: Europe's Climate Change Opportunity", http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0030:FIN:EN:PDF,(erişim tarihi 30.03.2018).

Çolak,Mustafa,"Almaniya'nın Qafqaz Siyaseti",https://www.academia.edu/32088820/ALMANIYANIN_QAFQAZ_SIYAS%D3%98TI (erişim tarihi 26.01.2017).

"Decision No. 1364/2006/EC of the European Parliament and of the Council" ,**Official Journal of the European Union**, 2006, http://ec.europa.eu/ten/energy/legislation/doc/2006_09_22_ten_e_guidelines_2006_en.pdf,(erişim tarihi 27.12.2017).

Dempsey,Judy, "Gas pipeline under the Baltic faces many hurdles", **The New York Times**, June 2008, http://www.nytimes.com/2008/05/06/world/europe/06iht-pipeline.4.12622476.html,(erişim tarihi 28.02.2018).

Directorate General for Trade,"EU Bilateral Trade with Iraq",2009, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113405.pdf, (erişim tarihi 14.03.2018).

Directorate General for Energy and Transport,"The Euro-Mediterranean Energy Partnership", 2008,http://www.medemip.eu/CMS/ImageUpload/089ea99d-fb42-4912-a76e1dcc3ed91931.pdf, (erişim tarihi 17.03.2018).

Durmuş,Mehmet, "AB'nin Nükleer Enerji ve Güvenlik Politikası," 12 Eylül 2005, http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=48&yazi=461,(erişim tarihi 26.03.2018).

Dünya Enerji Konseyi 2013,https://www.worldenergy.org/publications/2013/world-energy-resources-2013-survey/ (erişim tarihi 11.12.2016).

Dünya Enerji Raporu 2013, http://www.dektmk.org.tr/upresimler/Enerji-Raporu-2013.pdf (erişim tarihi 22.02.2017).

"Энергетическая зависимость от России беспокоит ЕС", https://russian.rt.com/inotv/2011-03-11/Energeticheskaya-zavisimost-ot-Rossii-bespokoit, (erişim tarihi 09.08.2018).

Erdoğdu,Erkan," Turkey's Energy Strategy and its Role in the EU's Southern Gas Corridor",**IAI WORKING PAPERS**,2014, http://www.iai.it/sites/default/files/iaiwp1401.pdf,(erişim tarihi 18.01.2018).

Erginel,Erdem, "AB'nin Enerji Sorunu ve Türkiye", Halkın Sesi, 17 Mayıs 2004, http://www.halkinsesi.org/?action=journalist&aid=2051,(erişim tarihi 22.01.2018).

Europa, "Summaries of European Union Legislation, European Energy Charter", **Official Journal L 11 of 16.1.1999**, https://europa.eu/european-union/index_en,(erişim tarihi 3.01.2018).

Europa, "1945 -1959 A Peaceful Europe - The Beginnings of Cooperation",http://europa.eu/abc/history/1945-1959/index_en.htm, (erişim tarihi 2.2.2018).

Europa, "The History of The European Union, The Changing Face of Europe - The Fall of the Berlin Wall (1980 – 1989)", http://europa.eu/abc/history/1980-1989/index_en.htm, (erişim tarihi 27.03.2018).

Kayacı,Filiz, "AB'nin Enerji Politikası ve Bu Politikanın Gelişimi", https://www.economy.gov.tr/portal/faces/home?_afrLoop=19068487495741089, (erişim tarihi 18.02.2018).

Euractiv, "Austria Seals South Stream Deal with Gazprom", 2014, https://www.euractiv.com/section/ energy/news/austria-seals-south-stream-deal-with-gazprom/,(erişim tarihi 2.1.2018).

European Commission, “15 % Target for Renewable Energy in 2010”, 2002, http://ec.europa.eu/energy/idae_site/deploy/prj102/prj102.pdf,(erişim tarihi 10.03.2018).

European Commission,” New Energy Policy of the European Union: Belgian Comments”, Directorate – General for Energy and Transport, 2006, s.1-3, http://ec.europa.eu/energy/greenpaper-energy/doc/contributions/ms/belgium.pdf,(erişim tarihi 01.04.2018).

European Comission, “Green Paper – Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply”, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52000DC0769:EN:HTML,(erişim tarihi 31.03.2018).

European Commission,https://ec.europa.eu/energy/en/topics/imports-and-secure-supplies,(erişim tarihi 02.02.2017).

European Commission, “Energy Corridors: European Union and Neighbouring Countries, Project Report, Directorate-General for Research”, 2007, https://www.energy.eu/publications/KINA22581ENC_002.pdf,(erişim tarihi 03.02.2017).

European Commission press release ,“Nabucco Pipeline and Security of Supply” , 2007, http://europa. eu/rapid/press-release_SPEECH-07-531_en.htm?locale=en,(erişim tarihi 19.12.2017).

European Commission, “The EU Climate and Energy Package”, 2010,http://ec.europa.eu/clima/policies/package/index_en.htm,(erişim tarihi 04.04.2018).

European Comission,2018, https://ec.europa.eu/energy/en/topics/energy-strategy-and-energy-union/2030-energy-strategy,(erişim tarihi 13.04.2018).

European Commission, “ EU Energy Security and Solidarity Action Plan”, Second Strategic Energy Review, Securing Our Energy Future, Energy, European

Strategies, MEMO / 08 / 703, Brussels, 13 November 2008, http://ec.europa.eu/energy/strategies/2008/2008_11_ser2_en.htm,(erişim tarihi 23.02.2017).

European Council,"Conclusions on energy",2011, https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/trans/119253.pdf,(erişim tarihi 30.03.2018).

European Energy Priorities, Euroepan Commission Directorate General for Energy and Transport, https://ec.europa.eu/jrc/en/science-area/energy-and-transport.(erişim tarihi 22.10.2017).

European Parliament, "EU-Russia relations in spotlight ahead of Summit", May 2007, http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=IMPRESS&reference=20070514 STO06590&language=E N,(erişim tarihi 20.02.2017).

European Union Energy Data, "Statistics and Analysis: Oil, Gas, Electricity, Coal-Country Analysis Briefs", http://www.eia.doe.gov/,(erişim tarihi 11.01.2018).

Eurostat,"Oil and Petroleum products-a Statistical Overview",http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Oil_and_petroleum_products_-_a_statistical_overview,(erişim tarihi 1.02.2017).

Eurostat,"Coal Consumption Statistics",http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Coal_consumption_statistics,(erişim tarihi 07.02.2017).

Final Statement of Marseille Meeting of the Euro-Mediterranean Ministers of Foreign Affairs, 2008, Marseille, http://ue2008.fr/webdav/site/PFUE/shared/import/1103_ministerielle_Euro med/Final_Statement_Mediterranean_Union_EN.pdf, (erişim tarihi 28.03.2018).

Gazprom Export ,"TurkStream", http://www.gazpromexport.ru/ en/projects/6/,(erişim tarihi 13.01.2018).

Gazprom ,“Southern Corridor”, 2012, http://www.gazprom. com/f/posts/44/270918/southern-corridor-en.pdf,(erişim tarihi 29.12.2017).

Geopolitical Realities in the Caspian Region in the Context of Shaping of New World Order, http://newtimes.az/en/processestrends/3642/,(erişim tarihi 11.05.2018).

Guayo,I.,del and Pielow,J.,C., **Electricity and Gas Infrastructure Planning in the European Union**,Eds., M. Roggenkamp, L. Barrera-Hernandez, D. Zillman, and I. Guayo, Oxford, Energy Networks and the Law: Innovative Solutions in Changing Markets ,2012.

European Comission,”A European Agenda on Migration”, 2015, https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf,(erişim tarihi 01.04.2018).

Gulf Oil and Gas, “Nabucco Gas Pipeline Project”, 2016, http://www.gulfoilandgas.com/webpro1/projects/3dreport. asp?id=102885,(erişim tarihi 26.02.2018).

Gurbanov,İlgar, "Between TAP and Nabucco: Who is the “WINNER” of pipeline selection? – Azerbaijan or Russia?",**Bilgesam**,2013,https://www.academia.edu/17873454/Ilgar_Gurbanov_Between_TAP_and_Nabucco_Who_is_the_WINNER_of_pipeline_selection_Azerbaijan_or_Russia_Bilgesam_2013_, (erişim tarihi 27.03.2018).

Gülşen,Halit,ASAM, http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=3046&kat2=2,(erişim tarihi 23.12.2017).

Harvey,Fiona and Vidal,John, “Global Climate Change Treaty In Sight After Durban Breaktrough”, **Guardian**, Aralık11, 2011, http://www.guardian.co.uk/environment/2011/dec/11/globalclimate-change-treaty-durban,(erişim tarihi 15.04.2018).

Hydrocarbons Technology, “Nabucco Gas Pipeline” , 2016, http://www.hydrocarbons-technology.com/projects/ nabuccopipeline/,(erişim tarihi 27.02.2018).

http://akademikperspektif.com/2014/04/02/kafkasyanin-abd-acisindan-onemi/,(erişim tarihi 24.12.2017).

https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2e046bd0-b542-11e7-837e-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-search,(erişim tarihi 10.02.2017).

https://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=en,(erişim tarihi 13.02.2017).

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1528204756849&uri=CELEX:32016R1952,(erişim tarihi 14.02.2017).

http://www.bilgiufku.com/baku-tiflis-ceyhan-btc-boru-hatti-ozellikleri-nelerdir.html,(erişim tarihi 22.12.2017).

http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2F1%2FDocuments%2FSayfalar%2FK%C3%B6m%C3%BCr+Nedir-.pdf (erişim tarihi 29.01.2017).

IEA, “OECD natural gas supply and consumption”,2013, https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/NaturalGasInformation2017Overview.pdf, (erişim tarihi 26.12.2017).

International Atomic Energy Agency,”Storage of Radioactivite Waste”,2006, http://www-pub.iaea.org/mtcd/publications/pdf/pub1254_web.pdf (erişim tarihi 23.02.2017).

Kantörün,Ufuk, "Avrupa Birliği'nin Yenilenebilir Enerji Politikası",http://www.bilgesam.org/incele/783/-avrupa-birligi%E2%80%99nin-yenilenebilir-enerji-politikasi/#.WpU5FCXFLIU,(erişim tarihi 10.02.2017).

Karakoç,Ekrem,“Rusya’nın Kafkas Politikası”, http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?makaleid=2973,(erişim tarihi 11.05.2018).

Kayacı,Filiz, "AB'nin Enerji Politikası ve Bu Politikanın Gelişimi",**Enerji 2023 Derneği**,http://www. foreigntrade.gov.tr/ab/CesitliCalismalar/AB%20Enerji.htm (erişim tarihi 27.09.2017).

Kılıç,Selim, "Birinci Dünya Savaşı'na Uzanan SüreçteTürk-Alman Yakınlaşması", https://www.academia.edu/11993064/Dr._Zekeriya_T%C3%9CRKMEN_Edit%C3%B6r_1914ten_2014e_100%C3%BCnc%C3%BC_Y%C4%B1ld%C3%B6n%C3%BCm%C3%BCnde_Birinci_D%C3%BCnya_Sava%C5%9F%C4%B1n%C4%B1_Anlamak_20-21_Kas%C4%B1m_2014_Uluslararas%C4%B1_Sempozyum_Bildirileri_Kitab%C4%B1_Harp_Akademileri_K.l%C4%B1%C4%9F%C4%B1_Yay._%C4%B0stanbul_2015?auto=download, (erişim tarihi 18.08.2018).

Larsson,Robert,L., **Nord Stream, Sweden and Baltic Sea Security**, Swedish Defence Research Agency, March 2007, http://www.iaea.org/inis/collection/NCLCollectionStore/_Public/39/015/39015071.pdf,(erişim tarihi 28.02.2018).

Лукьянов, В., "Добыча нефти в России достигла рекорда", https://lenta.ru/news/2017/01/02/oilproduction/, (erişim tarihi 06.08.2018).

Mammadova,Sevinc, "Azerbaijan's energy policy: Natural Gas Supply to Europe" ,https://www.academia.edu/3302870/Azerbaijan_s_energy_policy_Natural_Gas_supply_to_Europe_, (erişim tarihi 22.03.2018).

Micco,P.,"The changing pipelines, shifting strategies: Gas in south-eastern Europe, and the implications for Ukraine", Policy Department, **European Parliament**,2015,http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/549053/EXPO_IDA(2015)549053_EN. Pdf, (erişim tarihi 16.01.2018).

Ministry of Energy of the Russian Federation, "The Summary of he Energy Strategy of Russia for the Period of up to 2020",

http://ec.europa.eu/energy/russia/events/doc/2003_strategy_2020_en. Pdf (erişim tarihi 28.02.2017).

Morgenthau,Hans,"Realist Theory",**SCRIBD**, https://tr.scribd.com/document/306018660/Morgenthau-Realist-Theory(erişim tarihi 16.01.2017).

Natural Gas World,"Preference for Trans Adriatic Pipeline does not mean Azerbaijan gives up plans to supply gas to Bulgaria", http://www.naturalgaseurope.com/azerbaijan-plans-to-supply-gas-to-bulgaria?utm_source=Natural+Gas+Europe+Newsletter&utm_campaign=6d0a6f330c-RSS_EMAIL_CAMPAIGN&utm_medium=email&utm_term=0_c95c702d4c-6d0a6f330c-303885749, (erişim tarihi 22.03.2018).

OEC,http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/lby/ (erişim tarihi 30.01.2017).

Oettinger, Günther H. , "Shah Deniz Decision: More Gas for Europe", http://www.naturalgaseurope.com/shah-deniz-decision-oettinger?utm_source=Natural+Gas+Europe+Newsletter&utm_campaign=7514d63044-RSS_EMAIL_CAMPAIGN&utm_medium=email&utm_term=0_c95c702d4c-7514d63044-303885749, (erişim tarihi 20.03.2018).

Oğan,Sinan," Ukrayna'da Devlet Başkanlığı Seçimleri: Turuncu Devrimin Sonu" http://www.turksam.org/tr/makale-detay/157-ukrayna-da-devlet-baskanligi-secimleri-turuncu-devrimin-sonu,(erişim tarihi 22.03.2018).

Pamir,Necdet, "Hazar Bölgesi'nde Enerji Politikaları: Avrupa'nın ve ABD'nin Konseptleri", TÜRKSAM, 13 Kasım 2000,http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/hazardaki_jeopolitik_mucadelenin_turkiyenin_enerji_guvenligine_etkileri_9abeb03b-2a5e-4239-9c22-3f2b61b38e15.pdf,(erişim tarihi 02.04.2018).

Placek,Edward,K.,” The Democratic Peace Theory”,**E-İnternational Relations Students,**2012, http://www.e-ir.info/2012/02/15/post-war-european-integration-how-we-got-here/ (erişim tarihi 03.01.2017).

“Россия и Китай договорились о поставках газа по западному маршруту”, https://lenta.ru/news/2015/05/08/western/, (erişim tarihi 08.08.2018).

Putin,Vladimir, " Opening Address to the Meeting of Security Council of Russia on the Role of Russia in Guaranteeing International Energy Security", 22 December 2005, http://www.kremlin.ru/ (erişim tarihi 16.11.2016).

Saltık,Turabi,”İngiliz-Kafkas İlişkileri”, https://www.jinepsgazetesi.com/makale/ingiliz-kafkas-iliskileri-1346 (erişim tarihi 07.01.2017).

Sandıklı,Ahmet,” Doğalgaz Boru Hatları Projelerinde Büyük Oyun: NABUCCO, Güney Akım, SEEP ve
TANAP”, http://www.bilgesam.org/incele/256/-dogalgaz-boru-hatlari-projelerinde-buyuk-oyun--nabucco--guney-akim--seep-ve-tanap/#.WkFrgVVl_IU,(erişim tarihi 11.03.2018).

Sergio,"TAP Beat Nabucco on Seven out of Eight Criteria", http://www.naturalgaseurope.com/tap-beat-nabucco-on-multiples-criteria?utm_source=Natural+Gas+Europe+Newsletter&utm_campaign=7514d63044-RSS_EMAIL_CAMPAIGN&utm_medium=email&utm_term=0_c95c702d4c-7514d63044-303885749,(erişim tarihi 15.03.2018).

Simpson,Emma,” Russia wields the energy weapon”, **BBC News**, 14 February 2006, http://news.bbc.co.uk/2/hi/4708256.stm,(erişim tarihi 03.03.2018).

Stern,Jonathan, “The Russian-Ukrainian Gas Crisis of January 2006”, **Oxford Institute for Energy Studies**, 2006, https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/

uploads/2011/01/Jan2006-RussiaUkraineGasCrisisJonathanStern.pdf, (erişim tarihi 17.01.2018).

Socor,Vladimir, "TAP Gas Consortium Looks at Markets from Bulgaria to Britain", http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=41142#.UfzKK9Knepb,(erişim tarihi 29.04.2018).

Şahin,Keskin," Rusya Federasyonu Enerji Sektörünün Yapısı, Sektörde Yaşanan Gelişmeler Ve Rusya Federasyonu'nun G-8 Başkanlığı", **Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi**, http://www.mfa.gov.tr/rusya-federasyonu-enerji-sektorunun-yapisi_-sektorde-yasanan-gelismeler-ve-rusya-federasyonu_nun-g-8-baskanligi-.tr.mfa (erişim tarihi 22.12.2016).

Шафраника, Ю., "Новая энергетическая политика России", http://shafranik.ru/publikatsii/-novaya-energeticheskaya-politika-rossii-, (erişim tarihi 08.08.2018).

TANAP Project's Executive Summary of ESIA and Supporting Environmental and Social Safeguard Documents , "TANAP", https://www.miga.org/Documents/SPGDisclosures/TANAP%20Executive%20Summary%20of% 20 ESIA%20and%20Supporting%20Environmental%20and%20Social%20Safeguards.pdf, (erişim tarihi 02.02.2018).

Tanrıverdi,Abdullah,"Eastern Mediterranean Natural Gas: Analyzing Turkey's Stance", http://www.academia.edu/18075408/Eastern_Mediterranean_Natural_Gas_Analyzing_Turkey_s_Stance (erişim tarihi 4.01.2017).

TAP, "TAP's shareholders", https://www.tap-ag.com/aboutus/our- shareholders, (erişim tarihi 12.01.2018).

T.C.Dışişleri Bakanlığı, "Doğu-Batı Enerji Koridoru: 2 Tamam 1 Eksik", http://www.mfa.gov.tr/dogu-bati-enerji-koridoru_-2-tamam-1-eksik.tr.mfa, (erişim tarihi 22.11.2017).

Temiz Enerji yayınları, "Biyokütle Enerjisi", http://habitatdernegi.org/tr/dl/yayin/TemizEnerjiYayinlari/BiyoKutle.pdf (erişim tarihi 22.01.2017).

TRT Azerbaycan ,"Azerbaycan Gazını Avropaya Çatdıracaq Trans-Adriatik Boru Kemerinin-TAP-ın Temeli Qoyulub", 18.05.2016.

Türkiye Teknoloji Gelistirme Vakfı, "Yenilenebilir Enerji", http://www.ttgv.org.tr/UserFiles/File/ yenilenebilir_enerji.pdf (erişim tarihi 5.01.2017).

Türkçebilgi,"Osmanlı İmparatorluğu'nun 1. Dünya Savaşına Girişi",https://www.turkcebilgi.com/osmanl%C4%B1_imparatorlu%C4%9Funun_1._d%C3%BCnya_sava%C5%9F%C4%B1na_giri%C5%9Fi#bilgi (erişim tarihi 02.11.2017).

Uluslararası Gündem, "NABUCCO Doğal Gaz Boru Hattı Projesi", , http://uluslararasigundem.com/nabucco-dogal-gaz-boru-hatti-projesi/, (erişim tarihi 25.12.2017).

Voprosik,"Rusya'nın Enerji Politikası", http://voprosik.net/energeticheskaya-politika-rossii/ (erişim tarihi 31.12.2016).

Yavuz Şir,Aslan,"Türkiye Nabucco'dan Çekilir mi?", http://orsam.org.tr/orsam/DPAnaliz/12063?dil=tr, (erişim tarihi 30.12.2017).

Yürekli,Mustafa ,"Beş Dünyadan Büyüktür Uluslararası İlişkilerde Aktörler,Paradigmalar ve Kuramlar",Ulu Kanal,2015, https://www.youtube.com/watch?v=eC8dXwqAWO8 (erişim tarihi 22.12.2016).

Whist,Bendik,S., **Nord Stream: Not Just a Pipeline**,FNI Report 15,2008, https://www.files.ethz.ch/isn/94432/2008_Nord%20Stream.pdf,(erişim tarihi 30.03.2018).

Wikipedia,https://tr.wikipedia.org/wiki/Uluslararas%C4%B1_ili%C5%9Fkiler#Realizm (erişim tarihi 12.12.2016).

Wikipedia, http://tr.wikipedia.org/wiki/Do%C4%9Fal_gaz (erişim tarihi 20.20.2017).

Wikipedia,https://az.wikipedia.org/wiki/Bak%C4%B1-Tbilisi-Ceyhan_neft_k%C9%99m%C9%99ri,(erişim tarihi 04.02.2018).

ÖZET

Enerji, uzun yıllar devletlerin dış politikalarında belirleyici faktörlerden biri olarak kalmıştır. Sovyetler Birliği'nin sona ermesinden sonra Rus baskısının zayıfladığı Kafkasya ve Orta Asya bölgesinde yeni jeopolitik boşluklar ortaya çıkmış, yaranmış yeni güç dengelerinde enerjinin jeopolitiği, çok sayda petrol ve doğal gaz yataklarına sahip Hazar bölgesini uluslararası rakabet alanına getirmiştir. Aynı zamanda, Orta Doğu'da devam eden istikrarsız yapı nedeniyle, devletler, enerji talebini karşılamak için çözümü Hazar Havzası'nda aramaktadırlar.Bu bölgedeki kaynaklar ile Hazar Havzası petrol ve doğal gaz rezervleri bakımından Basra Körfezi ile rekabete girebileceğini söylemek mümkün.B unlar dikkate alındığında, Avrupa Birliği bu bölgeyle ilgilenenler arasındadır.Dışa,özellikle,Rusya'ya bağımlılığını azaltmaya çalışan Birlik alternatif enerji teminatçısı olarak Hazar bölgesine yönelik bir çok projeler hazırlamaktadır. Türkiye de bir transit ülke olarak bu projelerde kendi yerini almıştır.Asrlardır Asya ile Avrupa arasında doğal köprü olan Türkiye enerji boru hatlarının Avrupa'ya ulaşmasında kolaylık sağlamakla beraber enerji politikalarında güç oyuncusu ola bilmeyi başarmıştır. Enerji projelerinden biri olan Güney Doğal Gaz Koridoru, sağladığı avantajlar nedeniyle Avrupa Birliği'nin dikkatini çekti.Bu çalışmada Güney Doğalgaz Koridoru'nun Avrupa için vereceği imkanlar göz önüne getirilerek bu projenin AB Enerji Politikası'nda tuttuğu yer incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Enerji Kaynakları, Avrupa Birliği, Hazar Bölgesi, Enerji Politikası, Güney Doğalgaz Koridoru.

ABSTRACT

For many years, energy has remained as one of the decisive factors in the foreign policies of states. After the collapse of USSR, new geopolitical gaps emerged in the Caucasus and Central Asian region weakened by Russian oppression, geopolitics of energy in new power balances brought the Caspian region into the international competition area, which has so many oil and natural gas deposits. At the same time, due to continuing instability in the Middle East, states are seeking solutions in the Caspian Basin in order to meet energy demand. It can be said that the sources in this region and the Caspian basin will be able to compete with the Basra Bay in terms of oil and natural gas reserves. When they are taken into account, the European Union is interested in this region. The Union trying to reduce its external dependency, especially on Russia is preparing a number of projects for the Caspian region as an alternative energy guarantor. Turkey has got its own place in this project as a transit country. For centures, Turkey as a natural bridge between Asia and Europe, was able to provide convenience for energy pipelines in reaching Europe and being a power player in energy policy. The Southern Gas Corridor(SGC), one of the energy projects, attracted the attention of the European Union due to its advantages. The place of this project in EU Energy Policy, taking into account the opportunities that the Southern Gas Corridor will provide for Europe has been examined in this study.

Key Words: Energy Resources, European Union, Caspian Region, Energy Policy, Southern Gas Corridor.